

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SOSYAL VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA
EFEMERA

SEHER İNCEOĞLU
2502140463

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. İshak KESKİN

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SEHER İNCEOĞLU Numarası : 2502140463
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI Danışmanı : PROF. DR. İSHAK KESKİN
Tez Savunma Tarihi : 23.12.2019 Saati : 10:30
Tez Başlığı : SOSYAL VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA EFEMERA

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR MEHMET CANATAR		KABUL
2- PROF.DR A. OĞUZ İCİMSOY		Kabul
3- -PROF.DR İSHAK KESKİN		Kabul
4--DOÇ.DR BURÇAK ŞENTÜRK		Kabul
5--DR.ÖĞR.ÜYESİ M. FAHRİ FURAT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR BERAT BİR		
2--DR.ÖĞR. ÜYESİ M. HANEFİ KUTLUOĞLU		

ÖZ
SOSYAL VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA EFEMERA
Seher İNCEOĞLU

Efemera, sosyal ve kültürel hayatın bilgilerini çeşitli yollarla günümüze taşıyan kültürel miras, kurumsal ve toplumsal hafıza, sözlü/yerel tarih gibi birçok alana katkı sağlayan bilgi kaynaklarıdır. Türkiye’deki bilgi ve belge merkezlerinde çalışan çoğu görevliler efemeranın tanımını bilmemekte ve bu yüzden bu bilgi kaynaklarını araştırma süreçlerinde gereği gibi değerlendirememektedir. Efemeranın günümüze kadar yapılan tanımları arasında farklılıklar görülmekte ve bu farklılıklar özellikle de Türkiye’de belirsizliğe ve karışıklığa neden olmaktadır. Konu ile ilgili olarak önemli araştırmaların yapıldığı ülkelerde (İngiltere, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, A.B.D.) efemera tanımının farklılıklar içermesi bu belirsizliğin önemli bir nedenidir.

Efemeranın ilköğretimden itibaren eğitim ve öğretim süreçlerinde kullanılması kalıcı öğrenmeyi güçlendirecek, bilgi ve belge merkezlerinin eğitim hizmetlerine katkısını ortaya çıkaracak ve değerinin öğrenciler tarafından anlaşılması sağlanacaktır. Efemeranın farkındalığıyla büyüyen bir öğrenci lisans ve lisansüstü eğitimlerinde ve sonraki hayatlarında bu malzemeye farkındalıkla yaklaşacaktır. Böylelikle bir öğrenci efemerayı sadece eğitim faaliyetlerinde değil aynı zamanda sosyal ve kültürel hayat başta olmak üzere yaşadığı toplumun en gerçekçi kanıtları olarak kullanabilecektir.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de efemera tanımını netleştirmek ve erişimine değinmek, bu bilgi kaynaklarının özellikle sosyal ve kültürel hayattaki önemini ve tarihsel kaynak değerini vurgulamak, ilköğretimden yükseköğretime kadar efemeranın kullanımı konusunu müfredat doğrultusunda örneklerle sunmak, farklı yükseköğretim programlarında “efemeranın” müfredata eklenmesini sağlamak, “Bilgi ve Belge Yönetimi” alanında mesleki olarak efemerayı ders programlarına dâhil etmektir.

Anahtar kelimeler: Bilgi ve Belge Yönetimi, Efemera, Tanımlama, Erişim, Eğitim - Öğretim.

ABSTRACT
SOCIAL AND CULTURAL DIMENSION OF EPHEMERA
Seher İNCEOĞLU

Ephemera are sources of information that carry information of social and cultural life to the present in various ways, contribute many fields as cultural heritage, organizational and public memory and oral/local history. Most officials who work the information and records centres in Turkey don't know the definition of ephemera and so these sources of information can't be properly evaluated in research processes. Ephemera which differences between definitions until today differ from cause uncertainty and confusion especially in Turkey. This is an important cause of uncertainty ephemera definition contains differences in the countries where important researches are carried out on the subject (England, New Zealand, United States, USA).

Using ephemera in education and training procedures since primary education will strengthen permanent learning, will reveal contribution of information and records centres to educational services and the value of ephemera will be understood by the students.

The purpose of this research is to clarify the definition of ephemera in Turkey and to mention access, to emphasize the importance of these sources of information especially in social and cultural life, to emphasize the value of historical resources, to present with examples in line with the curriculum the using of ephemera from primary to higher education, to add ephemera to the curriculum in different higher education programs and to include to ephemera in the curriculum in the field of Information and Records Management as a higher education program professionally.

Keywords: Information and Records Management, Ephemera, Description, Access, Education.

*Bu doktora çalışması 28 şubat 2019'da kaybettiğim canım babam
Ayhan İnceoğlu'na ithaf edilmiştir.*

ÖNSÖZ

14. yüzyıldan bu yana tanımı yapılan efemera kavramı mesleki ilgi bakımından oldukça güncel bir konu olmasının yanında değişen teknolojiler ve mesleki nedenlerden kaynaklı tanımsal kararsızlıklar nedeniyle netleşmemiş ve bu belirsizlik efemeraya gereken önemin verilmesine engel olmuştur. Günlük hayatın içinde sıklıkla karşılaşılan bu belgelerin değeri kısa sürede anlaşılmasa da belli dönemlerde kanıt nitelikleriyle gündeme gelmiş ve bilhassa son yıllarda özel arşivlere verilen değerin de artmasıyla Türkiye’de kendisine belirgin bir yer bulmuştur. Yalnızca özel arşivler değil, kamu arşivlerinde de bulunabilen bu malzemelerin oldukça geniş bir tür yelpazesi bulunmaktadır. Bu denli geniş bir yelpazeye sahip olan efemeranın değerinin daha iyi anlaşılması ancak doğru nitelenmesi ve erişime sunulmasıyla mümkün olacaktır.

Efemeranın özellikle sosyal ve kültürel araştırmalardaki yeri gittikçe sağlamlaşmaktadır. Bu anlamda bilgi ve belge merkezleri için “efemera”nın tek biçim bir tanımının yapılması bu malzemenin erişimini olumlu yönde etkileyecektir.

Efemera, farklı özellikleri ve yararı nedeniyle birçok bilim dalının konusu olabilir. Ancak nitelenmesi, düzenlenmesi, tasnif şemasının oluşturulması, bu bilgi kaynaklarından nasıl etkin bir şekilde yararlanılacağı ve araştırmacının ne isteyeceği sorusu bilgi ve belge yönetiminin alanına girmektedir. Ancak bilgi ve belge yönetimi uzmanları tarafından iyi anlaşılmış bir konu olarak efemeranın araştırmacıya ve eğitimsel faaliyet yürütenlere oldukça yararlı olacağı açıktır.

Bununla beraber bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde efemeranın bir belge türü olarak derlenmesi ve diğer mesleki sorunlarının işlenmesi konusunda bir dersin açılması efemeranın öneminin daha iyi anlaşılması için etkili bir adım olacaktır. Ayrıca efemera dersinin veya bir ders dâhilinde bir konu olarak farklı yükseköğretim programlarında müfredata girmesi, bu malzemelerin kaynak ve kanıt niteliğinin de vurgulanmasını sağlayacaktır.

Tez çalışmalarım sırasında tezin şemasını oluşturmakta zorlandığım hatta karamsarlığa kapıldığım zamanlar olmuştur. Efemera konusunun dikkat çekici zengin bir dünya olması, efemeraya ilişkin sorunları çözme gayretim ve alana yararlı bir

Çalışma kazandırma isteğim bu karamsarlık ve karmaşıklıkların üstesinden gelmeme olanak sağlamıştır.

Bu tezin hazırlanması sırasında yardım ve destekleri olan isimleri ve kuruluşları burada paylaşmak isterim. İlk danışmanım olan ve emekliliğe ayrılmasıyla danışmanlığıma devam edemeyen, tezimin ilk aşamasında mesleki bilgilerini benimle paylaşan ve yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. ř. Nihal Somer'e ve sonrasında tez danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. İşhak Keskin'e akademik anlamda bilgi ve birikimlerini benimle paylaşarak hem tezime hem de alan bilgilerime önemli katkılar yaptığı ve teşvik ettiği için sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca tez izleme komitesinde değerli katkılarını benden esirgemeyen, doktora ders dönemimden bu yana bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Mehmet Canatar'a; lisans eğitimimden bu yana hocam olan, değerli bilgilerini ve fikirlerini her daim paylaşan aynı zamanda doktora tez izlemelerinde değerli katkılarını sunan Prof. Dr. A. Oğuz İcimsoy'a sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında değerli bilgilerini benimle istisnasız paylaşan başta Dr. John Boneham, Dr. Jo Clyne, Barbara Lyon, Timothy Young, Malcolm Warrington, Christian Algar, Sharon Maxwell, Gillian Lonergan ve onların nezdinde çalıştıkları kurumlar olan The British Library, University of Reading, The Ephemera Society (England), National Alexander Turnbull Library - Library of New Zealand Te Puna Mātauranga o Aotearoa, Bibliothèque Nationale de France, National Co-operative Archive, Yale University, History Teachers' Association of Victoria kurumu çalışanlarına teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam sırasında envanter paylaşımı yapan Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi (TESAK)'nden sayın Helin İlek'e, Fransızca alışmaları incelemem konusunda eviri yapan ve bu bilgileri benimle paylaşan sayın Elife Akın'a, eğitim-öğretim konularında gerek literatürdeki çalışmaları gerekse ders notlarını benimle paylaşan alan uzmanı arkadaşım sayın Öznur Tanrıverdi'ye, İngilizce eviri konusunda metni İngilizcede daha anlaşılır ve açık kılmak adına yaptığı yönlendirmeler ve verdiği fikirler ile sayın Yakoop

Ahmed’e, 10. Beyoğlu Sahaf Festivali kapsamında gördüğüm tüm çalışanlara çok teşekkür ederim.

Fikirlerini benden esirgemeyen ve farklı bakış açılarıyla bakmamı sağlayan, lisans eğitimimden bu yana desteğini hep hissettiğim ve bildiğim çok kıymetli hocam Prof. Dr. Tuba Karatepe’ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin yazım sürecinde yardımlarıyla katkı sağlayan ve mizanpajına yardım eden Özkan Güner’e, tezimi okuyarak katkı sağlayan ve öneriler sunan çok değerli arkadaşım ve meslektaşım Ayla Tınmaz’a sonsuz teşekkür ederim.

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan, beni her konuda dinleyen ve cesaretlendiren, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğimi bildiğim çok kıymetli annem Ayşe Tanju İncoğlu ve çok kıymetli babam merhum Ayhan İncoğlu’na sonsuz teşekkürlerimle.

Seher İNCEOĞLU

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

EFEMERA: TANIM VE TARİHÇE

1.1 Tarihsel Süreçte Efemera.....	14
1.2 Kelime Kökeni ve Tanımları ile Efemera.....	20

2. BÖLÜM

EFEMERA SORUNSAĞI: TÜRLERİ, BULUNDUĞU KURUMLAR, DERLENMESİ VE TANIMLANMASI

2.1 Farklı Bakış Açıları ile Efemera Türleri ve Sorunsalı.....	36
2.2 Efemera Bulunduran Kurumların Çeşitliliği	42
2.3 Efemeranın Derlenmesinde Bilgi ve Belge Yöneticilerinin Rolü.....	44
2.4 Efemeranın Derlenmesinde Koleksiyoner, Sahaf ve Müze Yöneticilerinin Rolü	45
2.5 Efemera Sağlama Politikaları	47
2.6 Efemeranın Düzenlemesine ve Tanımlanmasına Dair Sorunlar	49
2.7 Efemera Türü Malzemenin Sınıflandırılması	53
2.8 Efemeraya Erişim.....	58

3. BÖLÜM

EFEMERANIN KAYNAK NİTELİĞİ

3.1 Tarihsel Kaynaklar ve Efemera	65
3.2 Kaynağın Bilimsel Kanıt Niteliği ve Bilgisel Değeri	71
3.3 Tarihsel Bir Kaynak Olarak Efemera.....	73
3.4 Efemera Türü Belgelerin Değeri/ Efemera Türü Belgelerin Bilgisel Değeri..	74

3.5	Efemeranın Kanıt Niteliğine Dair Örnekler	77
3.6	Dünyadaki Önemli Efemera Koleksiyonları	81

4. BÖLÜM

SOSYAL - KÜLTÜREL HAYAT VE EFEMERA

4.1	Tarihsel Araştırmalar ve Kaynak İhtiyacı	84
4.2	Araştırma Paradigmasında Değişim.....	85
4.3	Sosyal ve Kültürel Hayatın Belgelenmesinde Efemeranın Rolü	89

5. BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE BİR ARAÇ OLARAK EFEMERANIN

KULLANIMI

5.1	Temel Kavramlar	101
5.2	Eğitim Hedeflerinin Felsefi Temelleri	104
5.2.1	Daimicilik (Prennialism)	104
5.2.2	Esasicilik (Essentialism)	104
5.2.3	İlerlemecilik (Progressivism)	104
5.2.4	Yeniden Kurmacılık (Re-Constructionism)	105
5.2.5	Varoluşculuk (Existentialism)	105
5.3	Eğitimin Hedefleri.....	105
5.3.1	Uzak Hedefler.....	105
5.3.2	Genel Hedefler	106
5.3.3	Özel Hedefler	106
5.3.4	Temel Öğretim Kuramları.....	106
5.4	Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri Çerçevesinde Bilgi ve Belge Merkezleri	109
5.5	İlköğretim ve Ortaöğretimde Efemeranın Kullanımına İlişkin Örnekler	116
5.6	İlköğretimde Efemera Kullanımı	132
5.7	Ortaöğretimde Efemera Kullanımı.....	138
5.8	Yükseköğretimde Efemera Kullanımı ve Efemera Kullanımına İlişkin Örnekler.....	141
5.9	Yükseköğretimde Bir Ders/Konu Olarak Efemera	145
SONUÇ		157
KAYNAKÇA		168
EKLER		196
ÖZGEÇMİŞ		198

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yazılı, Çizili, Sesli ve Görüntülü Kaynaklar	68
Tablo 2: Toplumsal Süreçler	87
Tablo 3: 8. Sınıf Efemera Kullanımı Örnekleri	133
Tablo 4: 9. Sınıfın 8. Ünite Öğrenim Çıktıları	139
Tablo 5: Eğitim Fakültelerinde Efemera Ders İzlenesi Örnek Modeli	148
Tablo 6: Fakültelerde Efemera Ders İzlenesi Örnek Modeli	150
Tablo 7: Bilgi ve Belge Yönetimi Efemera Örnek Ders İzlenesi	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: “Tarih Yapmak” İçin Bir Model	71
Şekil 2: Zabıt Varakası ve Atatürk Mirası	78
Şekil 3: Muhtelif Kadıköy Görselleri	79
Şekil 4: “Husbands’ın Kanıt, Tarihi Sorgulama ve Yorumlama Modeli”	110

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Sabiha Bozcalı Tarafından Çizilen Altan Erbulak'a Ait Resim	29
Fotoğraf 2: Kartvizit	30
Fotoğraf 3: Klaros Hakkında Gazete Kupürü	31
Fotoğraf 4: Aziz Ogan'ın Verdiği Seminer Hakkında Gazete Kupürü	32
Fotoğraf 5: Yeni Yıl Kartı, Tekin Aydın	33
Fotoğraf 6: Charles Darwin's Natural Selection Letter to Alfred Russel Wallace	61
Fotoğraf 7: Five Letters from Charlotte Brontë to Ellen Nussey and W S Williams	62
Fotoğraf 8: Cumhuriyet Halk Fırkası Binası” Başlıklı Malzemenin Katalog Kaydı	64
Fotoğraf 9: Türk Gazeteciliğinin 100. Yılı	75
Fotoğraf 10: 23 Nisan 1962 Bayram Hatırası	76
Fotoğraf 11: İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal İdam Evrağı	80
Fotoğraf 12: İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal İdam Evrağı	80
Fotoğraf 13: Einstein'ın Kendisini Reddeden Kadına Yazdığı Not	81
Fotoğraf 14: Ekmek ve Marul Satan Seyyar Esnaf	91
Fotoğraf 15: Tebrik Kartları.....	92
Fotoğraf 16: Kart	93
Fotoğraf 17: Saatli Camii (18.08.1917 Büyük Selanik Yangını Öncesi Sonrası).....	96
Fotoğraf 18: “Tevzî-Î Mükâfât Törenleri”(Ödül Dağıtım Törenleri) Kitapçık.....	97
Fotoğraf 19: Fes Etiketleri	99
Fotoğraf 20: Extending Suffrage To Women	121
Fotoğraf 21: 1860 Federal Census, Industrial Schedule, Lansingburgh, NY	123
Fotoğraf 22: Clamshell Sun Quilt Raffle Ca. June 1978	126
Fotoğraf 23: Aerial View of the Flash of Light from The Able Day Explosion Over Bikini Lagoon.....	127
Fotoğraf 24: 1935 Kadın Hakları Cemiyeti 12.Uluslararası Kongre Hatıra Pulları	129
Fotoğraf 25: Cumhuriyet Halk Fırkası Binası.....	134
Fotoğraf 26: “Bursa Mihaliç Cumhuriyet Halk Fırkası Binası Önünde Bir Grup Öğrenci ve Devlet Erkanı” Kartpostalı	135
Fotoğraf 27: Fahrettin Kerim Gökay Tarafından Süleyman Çapanoğlu'na Gönderilen Mektup	140
Fotoğraf 28: Boğaz Köprüsü, İstanbul.....	151

KISALTMALAR LİSTESİ

AACR	: Anglo-American Cataloguing Rules
AACR2	: Anglo-American Cataloguing Rules 2
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.p.	: Adı Geçen Program
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
A.g.w.s.	: Adı Geçen Web Sayfası
CILIP	: Chartered Institute of Library and Information Professionals
DCMI	: Dublin Core Metadata Initiative
ESA	: The Ephemera Society of Australia
ISAD (G)	: General International Standard Archival Description
KAYTAM	: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi
KEKBMV	: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı
LCSH	: Library of Congress Subject Headings
LOC	: Library of Congress
MB	: Macmillan Brown Library
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NARA	: National Archives and Records Administration
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
RBMS	: Rare Books and Manuscripts Section
RDA	: Resource Description and Access
SAA	: Society of American Archivists
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESAK Merkezi	: Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi
UC	: University of Canterbury

UK : United Kingdom

VADS : Visual Art Data Service

VEKAM : Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi

GİRİŞ

Arşiv malzemeleri tarihsel araştırmaların temel kaynakları arasındadır. Arşiv malzemelerine ulaşmak, araştırmanın ilk aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamanın sağlıklı ve verimli olması, Bilgi ve Belge Yönetimi alanında çalışanların malzemenin belirli standartlar ve kurallar çerçevesinde nitelenmesini yaparak hizmete sunmasından geçmektedir. Ancak efemeranın farklı meslekler bir yana arşivcilik sahasında bile yaygın kabul görmüş ortak bir kavramsal açıklamasının olmaması, malzemenin nitelenmesini dolayısıyla erişimini zorlaştırmaktadır. Tanımın kavramsal olarak netleştirilmesi niteleme sorununu ortadan kaldıracak; erişimi kolaylaştıracak ve bir bilgi kaynağı olarak araştırmacılara katkı sağlayacaktır.

Efemeranın eğitim-öğretim süreçlerinin her aşamasında (ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim) ele alınması ve yine bu çerçevede yükseköğretim programında kendiliğinden bir efemera koleksiyonu oluşturulması, akademik alana katkının sağlanması için ileriye yönelik önemli bir birikim olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma; efemeranın tanımının yapılması, erişime açılması ve bir bilgi kaynağı olarak ilköğretim, ortaöğretim ve -ortak havuz dersi olarak- yükseköğretim kurumlarında müfredata dâhil edilmesinin gereğini/önemini belirtmek amacıyla yazılmıştır. Çalışma; araştırmanın konusu, araştırmanın önemi, araştırmanın amacı ve kapsamı, araştırmanın soruları, araştırmanın problemleri, araştırmanın hipotezi, araştırmanın yöntemi, araştırmanın çıktıları, araştırmanın sunumu ve kaynaklar ile başlamıştır. Mevcut durum, efemera konusundaki sorunlar, önem ve kaynaklar gibi konular doğrultusunda değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme tez şemasının oluşturulması konusunda da yarar sağlamıştır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Efemeranın sosyal ve kültürel yönleriyle incelenmesi tezin temel konusunu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra efemera tanımı, efemeranın bir kaynak olarak değerinin anlaşılmasında farkındalık oluşturulması, efemeraya erişimin sağlanması ve öğretim süreçlerinde efemeranın kullanılması tezin ikincil konularını oluşturmaktadır.

Sosyal ve kültürel araştırmaların hız kazandığı günümüzde efemeranın öğretimdeki rolü ve araştırma değeri gittikçe artmaktadır. Bu belgeler, bir kent

arşivinin koleksiyonunda, bir kütüphanedeki şahıs arşivinde ya da bir müze sergisinde bulunabilir. Bir kurumun kurumsal hafızasını barındırdığı gibi bir toplumun kültürel ve sosyal tarihine ışık tutabilir.

Efemeranın türü ve ihtiva ettiği bilginin çeşitliliği zaman zaman tek bir efemera üzerinden birden fazla sonuca ulaşabilmeyi sağlamaktadır. Bu malzeme türü bir bilgi kaynağı türü olarak sosyal tarih/kültür tarihi alanında birincil kaynak olarak değerlendirilir. Efemera; bir dönemin sosyal tarihini, o dönemin kültürel mirasını ve hafızasını barındırmakla birlikte zaman zaman kişilerin hayatı hakkında dikkate değer bilgiler veren bir malzeme türü olarak da önem kazanmıştır.

Efemera türü belgelerin birincil kaynak olma özelliği önemli bir konudur. Efemeranın taşıdığı değerın sosyal ve kültürel boyutuyla sorgulanması aslında bu malzemelerin neden önemli olduğunu da ortaya çıkarabilir. Çeşitli çalışmalarda ve yeni araştırma alanlarında efemeranın yeni bir bilgi kaynağı olarak kullanılmasının nedeni aslında değişen araştırma yöntemleri ve geleneksel kaynak kullanımının değişime uğramasıdır.

Efemeranın -diğer birincil kaynaklarla birlikte- sosyal ve kültürel hayattaki yerinin sorgulanması ve bu malzemenin eğitim ve öğretimde kullanılması öğrencilerin bir birey olarak yetişmelerinde önemli rol oynar. Öğrencilerin aile geçmişlerini öğrenmeleri, yaşadıkları toplumu ve çevreyi tanımaları, kültürel ve sosyal değerlerin farkına varmaları, milli hassasiyetlerin farkına varmaları ve sanatsal birikimi keşfetmeleri açısından önemlidir.

İlköğretimde ve ortaöğretimde efemeranın öğretim materyali olarak değerlendirilmesi yararlı sonuçlar ortaya çıkartacaktır. İlköğretimde ve ortaöğretimde bu farkındalığın oluşması -bir örnekten hareketle- sosyal ve kültürel değerlerin farkına varmış olan bir neslin yetişmesini sağlayacaktır. Bu farkındalıkla yükseköğretim programına gelen öğrenci yapacağı araştırmalarında bilgiye erişim noktasında bilinçli olacaktır.

Yükseköğretim programlarında okuyan öğrencilerin kendi araştırmalarında bu malzemeyi kullanmalarının yararı yanında, eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının bu malzemeyi ileride ilk ve ortaöğretimdeki öğrenciler için nasıl

kullanacaklarını öğrenmesi daha önce değinilen “sosyal ve kültürel değerlerin farkına varan bir neslin yetişmesi ve yetiştirilmesi” konusuna yardımcı olacaktır. Yapılandırmacı öğretim yöntemine uygun bir şekilde Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde öğretmenler tarafından bir kaynak olarak işlenmesi halinde efemera öğrencilerin kendileri (aile) ve yakın çevresi (yerel tarih) hakkında kalıcı bilgi sağlamaları konusunda güçlü araç olacaktır. Ayrıca müfredatında “Bilimsel Araştırma Yöntemleri” türünden bir dersin olduğu bilim alanlarında efemeranın öğrenciler için bir bilgi kaynağı olarak anlatılması ve araştırmalarda nasıl kullanılacağına öğretilmesi geleceğin araştırmacılarının kaynak türlerinin farkına varmaları, tarihsel kaynakları araştırmalarında nasıl kullanacaklarını keşfetmeleri ve bunlardan ne türden ve nasıl bir bilgi sağlayabileceklerinin farkına varmaları bakımından çok önemlidir.

Yukarıda bahsedilen hususlar nedeniyle efemeranın mesleki olarak öğretimi konusu “Bilgi ve Belge Yönetimi”, (Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin yürütüldüğü ve bunların ilişkili oldukları lisans programına sahip olan) eğitim fakülteleri ve (geleceğin araştırmacılarını yetiştiren) tarih bölümü gibi alanlarda öğrenim gören öğrenciler için -farklı açılardan bakışların yönlendirildiği bir tarzda- müfredata eklenmesi gereken bir ders olarak değerlendirilmektedir.

Efemera sosyokültürel hayatın belgelerini içerir. Bu nedenle taşıdığı değer doğrudan toplumsal hayatı içeren bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgilere erişimin sağlanması yani efemeraya erişimin sağlanması kültürel mirasın oluşması anlamına gelmektedir. Efemeraya erişimle birlikte efemeranın ilköğretimden yükseköğretime kadar derslerde kullanımı öğrencilerde bu malzemeye yönelik farkındalığın oluşması demektir. Efemera konusundaki bu farkındalık bugün mevcut olmadığından efemeraya gerekli değer verilmemektedir. Efemeranın doğru tanımlanması ve düzenlenmesi yalnızca araştırmalarda ve eğitimde kullanımını değil, sosyal hayatın nasıl şekillendiğini gösteren bir kanıt oluşunu da destekleyecektir.

Efemeranın bilgi kaynağı olarak değerlendirilmesi, tanımının yapılması, farkındalığının oluşturulması, efemeraya erişimin sağlanması ve kullanımının

arttırılması konularında önemli gelişmelerin olması yükseköğretim programlarına efemeranın seçmeli bir ders olarak eklenmesiyle mümkün olacaktır.

ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE KAPSAMI

Bu çalışmanın çıkış noktası efemeranın sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde oynadığı rol ve bu rol nedeniyle efemeranın tanımlanması, değerinin farkına varılması, yeni neslin kendisi ve kendisi ile ilişkili olan efemera türü belgeler vasıtasıyla daha kolay öğrenebileceği, yakın çevresine ilgisinin artırılabilceği, toplumsal aidiyet duygusunun güçlendirilebileceği ve empati yeteneğinin geliştirilebileceğidir.

Bu durumun sağlanabilmesi ve desteklenmesi konusunda efemeranın tanımı önemli bir yer tutmaktadır. Efemeranın tanımlanmasındaki en büyük sorun; efemeranın kavram olarak sıklıkla kullanılmasına karşın yaygın kabul görmüş ortak bir tanımının bulunamamasıdır. Bu sorunu, tanım karmaşası olarak da belirtmek mümkündür. Efemeranın farklı meslek grupları ve bilim dallarınca kullanımı bu malzemelerin tanımsal farklılık göstermesinde temel rol oynar. Ancak bu kullanımlar söz konusu malzemelerin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Efemeranın farklı meslek grupları ve bilim dallarınca kullanımı efemeranın bilgi kaynağı olarak değerlendirildiğinin bir göstergesidir. Bu anlamda efemeranın Bilgi ve Belge Yönetimi alanının sorunu olduğu aşikârdır. Bu soruna çözüm aranmasında farklı meslek grupları ve bilim dallarının katkısı göz ardı edilemeyeceği gibi bu sorunun temel çözümünde Bilgi ve Belge Yönetimi alanı da göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmanın temel amacı; efemeranın önemli bir bilgi kaynağı olmasından yola çıkarak Türkiye’deki efemera sorununu Bilgi ve Belge Yönetimi alanında çözüme kavuşturmak, efemeranın “gerçekçi” kullanımını sosyal ve kültürel boyutu ile desteklemek ve öğretim süreçlerinde kullanılması için yol ve yöntemler ortaya koymaktır.

Bu tezin geniş amaçları ise efemeranın tanımsal sorununa bir cevap üretmek, toplum hayatındaki ve toplumun ilgi alanlarındaki değerini araştırmak, önemini örnekleriyle ortaya koymak, birincil kaynak olarak tanımlanabilmesi için nedenler ileri sürmek, erişimine yönelik öneriler sunmak, efemeranın sosyal ve kültürel hayattaki

yerini sorgulamak ve bu konuda farkındalık oluşturmak, eğitimde efemeranın kullanımını sağlamak, ilk ve ortaöğretimde öğrenim becerilerine uygun olarak efemeranın öğretim materyali olarak kullanımını sağlamak, bilgi ve belge merkezlerinde öğrencilerin yaşadıkları çevre, dünya, sosyal ilişkiler, gelenekler, görenekler gibi sosyal ve kültürel unsurlar hakkında doğrudan efemera ile çalışmasını sağlayarak kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmek, yükseköğretim kurumlarında bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde efemeranın mesleki boyutuyla incelenmesini sağlayacak bir müfredat programı oluşturmak, bilgi ve belge yönetimi öğrencilerinin mesleki hayata atılmalarından önce efemera hakkında farkındalık geliştirmelerini kolaylaştırmak, üniversitelerin eğitim fakültelerinde ileride öğrenci yetiştirecek öğretmen adaylarına efemeranın önemi ve kullanımı konusunda müfredat içinde bir ders oluşturulması için yol gösterici olmak, yine üniversitelerde araştırma yöntemleri dersi alan lisans ve lisansüstü öğrenciler için bir araştırmada efemeranın kullanımı konusunda müfredat içinde bir ders oluşturulması için öncülük etmek.

ARAŞTIRMANIN SORULARI

Bu çalışma “Efemera sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde belirgin bir role sahip midir?” sorusuyla başlamış ve devamında aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

- Efemera nedir?
 - Kısa ömürlü belge midir? Eğer öyleyse neye ve kime göre bu tanımlama yapılabilir?
 - Düzensiz olarak üretilen belgeler midir? Eğer öyleyse afişler ya da antetli kâğıtlar düzensiz olarak mı üretilmektedir?
 - Efemera değeri sonradan anlaşılan bir malzeme midir?
 - Efemera kavram olarak biliniyor mu? v.b.
- Sahaflar ve koleksiyonerler için efemeranın anlamı nedir?
- Efemera bilgi ve belge merkezlerinde kullanılıyor mu?
- Efemera bir belge türü müdür yoksa bir grup araştırma malzemesine topyekûn verilen genel bir isimlendirme midir?

- Efemera özel arşiv ya da kamu arşivlerinde bulunabilir mi?
- Efemera koleksiyonu var mıdır? Böyle bir koleksiyon oluşturulabilir mi? Efemera, koleksiyon içinde mi aranmalıdır? Yoksa her ikisi de mümkün müdür? Bir başka deyişle efemera arşivin mi yoksa koleksiyonun mu bir parçasıdır?
- Efemera hangi bilgi kurumlarının (kütüphane, arşiv, müze) malzemesidir?
 - Kütüphanelerde, arşivlerde, müzelerde efemeranın sayıca bilgisine ulaşılabilir mi?
 - Eğer ulaşılabilirse bunların bu kadarı mektup bu kadarı afiş denilebilecek bir tasnif yapılabilir mi?
 - Kütüphaneciler, arşivciler, sahaflar ve koleksiyonerler efemeranın sınırlarını nasıl belirler?
- Efemera kültürel mirasın bir parçası mıdır?
- Efemera eğitimde kullanılabilir mi?
 - Efemeranın eğitimde kullanılabilmesi için yeterli çalışma mevcut mu?
 - Efemeranın eğitimde kullanımı ile ilgili örnekler var mı?
 - Efemeranın eğitimde kullanımının faydaları neler olabilir?
 - Efemeranın eğitimde kullanımı önemli mi ya da gerekli mi?

ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ

Efemeraya bakış açısının ve efemera hakkındaki çalışmaların yetersiz olması bu konu hakkındaki bilgi kaynaklarını sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırma tez yazım aşamasında literatür kaynaklarının haricinde sahadaki alan uzmanlarıyla kişisel görüşmeleri gündeme getirmiştir. Ancak Türkiye’de bu kişisel görüşmelere de doğrudan cevap bulmak oldukça zor olmuştur. Hatta konunun yanlış anlaşıldığı, özel arşiv içinde değerlendirildiği bu sürede ortaya çıkmıştır. Araştırma yapılan ülkelerde efemera tanımının farklılık göstermesinden kaynaklı kavram karmaşası olması yazım

aşamasında ortaya çıkan bir başka problem olmuştur. Hatta bu kurumlarla yapılan yazışmalarda kurum kendi efemera tanımını yapmış olmasına rağmen malzeme tanımlamalarında bu ayrımı gösterememiştir.

Uluslararası alanda da efemeranın eğitimde kullanılmasıyla ilgili örneklerin az sayıda olması ve bu örneklerin Türkiye’deki eğitim sistemi ve arşiv bakış açısına uyuşmaması “efemeranın eğitimde kullanımı” konusunun modellenmesinde bir başka problem olarak ortaya çıkmıştır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Bu çalışmada ana ve alt olmak üzere toplam 7 hipotez bulunmaktadır. Bu hipotezler aşağıdaki gibidir:

Bu çalışmanın ana hipotezi; “efemeranın sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde sahip olduğu bilgisel ve belgesel değer, efemeranın yaygın kabul gören bir tanıma sahip olması, araştırmalarda yararlanılmasıyla ve eğitimde kullanımıyla ortaya çıkar” şeklindedir.

Alt hipotez 1. Efemeranın arşivcilik, kütüphanecilik ve müzecilik mesleklerinin her biri için ayrı ayrı ve bu meslekler için yaygın kabul görmüş ortak bir tanımı yoktur.

Alt hipotez 2. Efemera koleksiyon mantığı ile oluşturulmuş bir grup belgeye verilen üst bir isimlendirmedir.

Alt hipotez 3. Türkiye’de efemera farkındalığı konu hakkında araştırma yapılan birçok ülkeye göre kıyas yapılamayacak düzeyde sınırlıdır.

Alt hipotez 4. Türkiye’de eğitim faaliyetlerinde efemera neredeyse hiç kullanılmamaktadır.

Alt hipotez 5. İlköğretimden ortaöğretime kadar efemeranın bir ders materyali olarak kullanımı kalıcı öğrenmeyi sağlayacağı gibi öğrencilerde hayal gücü, sorumluluk, iletişim, toplumsal aidiyet duygusu gibi becerilerin gelişmesine öncülük edecektir.

Alt hipotez 6. Yükseköğretim programlarına eklenecek efemera konusu bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde, eğitim fakültelerinde ve araştırma faaliyetlerinin

öğretildiği tarih bölümü gibi bilim dallarında kültürel mirasa yönelik farkındalığın güçlenmesinde etkili olur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yazılı dokümanlardan yararlanılmış, ulusal ve uluslararası makalelerin değerlendirilmesi ve analizi çalışmanın kapsamı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Literatürdeki mevcut kaynaklar veritabanları, kütüphaneler ve arşivler vasıtasıyla incelenmiştir. Bunların dışında konu hakkında fikir verebilecek kurumsal web siteleri de incelenmiştir. Özellikle kurumların koleksiyonlarından efemera'yı destekleyen örnek malzemelerden elektronik ortamda yararlanılmıştır.

Çalışmada bilhassa yurtdışındaki bilgi ve belge merkezlerinin “efemera” bakış açılarını değerlendirmek için görüşme tekniği önemli bir yer tutmuştur. Görüşme tekniği kapsamında iletişime geçilen her kurumdan dönüşler alınmış, hatta bu kurumların bu çalışma için toplantı yaptıkları bilgisine de ulaşılmıştır.

Kullanılan araştırma yöntemleri araştırma paradigmalarında nitel araştırmanın artan önemini ortaya koymuştur.

ARAŞTIRMANIN ÇIKTILARI

Bu araştırmanın faydaları aşağıdaki gibidir:

- Efemera tanımından kaynaklı sorulara cevap bulmak.
- Efemera konusunda farkındalık oluşturmak.
- Efemera türü belgelerin kültürel önemini vurgulamak.
- Bilgi ve belge merkezlerinde efemera koleksiyonları/bölümü oluşturmak.
- Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde efemera konusunu öne çıkarmak.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığının efemera konusunda Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu ile koordineli

alışmasını ve diğerk bilgi ve belge merkezlerine örnek teşkil etmesi ve öncülük etmesi konusunu gündeme getirmek.

- Efemera konusunda çalışma yapan kişi ve kurumlara bir kaynak oluşturmak.
- Tarih disiplini gibi araştırma faaliyetlerinin öğretildiği bölümlerde efemeranın araştırma süreçlerinde kullanılmasını ve önemini ortaya koymak; öğrencilerin bu belge türünün korunmasında rol almalarını sağlamak.
- Eğitim fakültelerinde müfredatında Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi derslerinin yürütüldüğü lisans programlarında efemeranın bir ders materyali olarak kullanılabileceği konusunda farkındalık oluşturmak.
- İlk ve Ortaöğretim kurumlarında Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi derslerinde ders konularının en azından bir kısmında efemeranın bir ğretim materyali olarak kullanılmasını teşvik etmek.

ARAşTIRMANIN SUNUMU

Tezin ilk bölümünü efemeranın tarihçesi ve tanımı oluşturmuştur. Günümüze kadar olan süreçte tarihsel olarak efemeranın geçirdiği aşamalar incelenmiş ve efemera tanımları ele alınmıştır. Tüm bu tarihsel ve tanımsal değerlendirme sonucunda efemeranın tanımı yeniden değerlendirilmiş ve tezin temeli öneri olarak sunulan bu tanım çerçevesinde şekillendirilmiştir.

İkinci bölüm, “efemera sorunsalı” olarak ele alınmıştır. Efemera sorunsalı kapsamında efemeranın türleri, efemera bulunduran kurumlar ve kişiler, düzenlenmesi ve tanımlanması konusunda yaşanan sorunlar, efemera sağlama politikaları, efemeranın sınıflandırılması konularına değinilmiştir.

nc bölümü; efemeranın kaynak niteliği oluşturmuştur. Tarihsel kaynağın tanımına değinilmiş, tarihsel kaynaklar sınıflandırılmıştır. Efemeranın bilgisel değeri örnekleriyle aktarılmış ve efemeranın kanıt niteliği vurgulanmıştır. Efemeranın kanıt

niteliğinin ve bilgisel değerinin vurgulanmasından sonra yurt içinden ve dışından kurumların sahip oldukları önemli efemera koleksiyonları anlatılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünü sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde efemera konusuna değinilmesi oluşturmuştur. İlk olarak tarihsel araştırmalara değinilmiş; tarihsel araştırma serüveninde geleneksel kaynak kullanımında devrim niteliğinde yeni kaynak arayışları aktarılmıştır. Yeni konu ve yeni kaynaklar sosyal ve kültürel hayatın anlaşılması bakımından açıklanmıştır. Değişen tarih anlayışı ve değişen araştırma konularıyla birlikte sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde yararlanılan efemera değerlendirilmiştir.

Tezin beşinci bölümünü öğretim süreçlerinde efemeranın kullanımı oluşturmuştur. Esasında bu bölüm, birinci bölümden itibaren şekillendirilmeye çalışılan efemeranın hayatın içinden bir malzeme olduğu, hayatın içerisinden olması nedeniyle kanıt niteliği taşıdığı ve öğretimden ayrı düşünülememesi gerekliliği savıyla hazırlanmıştır. Beşinci bölümde ilk olarak eğitimle ilgili temel kavramlar ele alınmıştır. Eğitimin felsefi temelleri, hedefleri, kuramları açıklanmıştır. Devamında öğretim yöntemleri ve teknikleri çerçevesinde bilgi ve belge merkezleri, ilköğretimde ve ortaöğretimde efemeranın kullanımına ilişkin örnekler, ilköğretim ve ortaöğretim müfredatında efemeradan yararlanma hazırlığı, yükseköğretimde efemeranın kullanımına ilişkin örnekler, yükseköğretimde efemeranın bir ders olarak işlenmesi konularına değinilmiştir.

Sonrasında sonuç ve öneriler bölümü yer almaktadır. Yapılan çalışmanın öne çıkan tüm konuları detaylarıyla ele alınmış, sonuçları değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.

KAYNAKLAR

Türkiye’de efemeraya yönelik bilimsel çalışmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kuruluşlarda bu konuya ilişkin herhangi bir özel düzenleme ve/veya çalışmanın olmadığı gerçeği de bir kez daha kendini göstermiştir.

Mevcut çalışmalarda efemeranın tanımı, kaynak dışı tutulması ve kavram olarak bilinmemesi, efemeranın değerlendirilmesinde “kütüphaneci” ve “arşivci” rolü, tarihi çalışmalarda kültürel miras ögesi olarak kabul görmesi, efemera farkındalığını

oluşturma, eğitim ve kültür faaliyetlerinde kullanımı konuları üzerinde durulduğundan bahsetmek mümkündür.

Efemera konusunda evrensel nitelikteki alışmalar Maurice Rickards tarafından 1988 yılında yayımlanan “Collecting Printed Ephemera” ve 2000 yılında yayımlanan “The Encyclopedia of Ephemera” olarak gösterilebilir. Bu çalışmalara da katkısı olan efemera dernekleri ve önemli efemera koleksiyonlarını barındıran kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri de efemera konusunu destekler niteliktedir.

Yurtdışındaki milli kütüphanelerin (İngiltere, Yeni Zelanda, Avusturalya, A.B.D. gibi) geliştirdikleri kurum politikaları sonucu “efemera” başlıkları altında aktardıkları bilgiler ve mevcut koleksiyonlarındaki efemera çeşitliliği, yine yurtdışındaki efemera derneklerinin (İngiltere, Kanada, A.B.D. gibi) efemera konusundaki çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Efemerayı doğrudan ya da dolaylı olarak anlatan uluslararası makalelerden bahsedilebilir. Bunlar kronolojik olarak sıralandığında; 1986’ta Ken Osburne tarafından yayımlanan “Archives in the Classroom” adlı çalışma, 1995’te Jim Burant’ın “Ephemera, Archives, and Another View of History” adlı çalışması, 2002’de Elizabeth Holcombe’un “Difficult to Find and Keep: Providing Access to Ephemera Collections” adlı çalışması, 2003’te Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP)’ın “Ephemera: The stuff of history” adlı raporu ve aynı yılda Timothy G. Young’un “Evidence: Towards a library definition of ephemera” adlı alışması, 2011’de yayımlanan Anne Bahde’in “Taking the Show on the Road: Special Collections Instruction in the Campus Classroom” adlı alışması, 2012’de Harry G., Cocks ve Matthew Rubery’in “Introduction Margins of Print: Ephemera, Print Culture and Lost Histories of the Newspaper” adlı çalışması ve 2017’de David Atkinson ve Steve Roud’un editörlüğünü yaptığı “Street Literature of the Long Nineteenth Century: Producers, Sellers, Consumers” adlı çalışmaları ne çıkarılabilecek örneklerdir.

Türkiye’de ise akademik anlamda efemera konusunda yapılan çalışmalar yakın zamanlarda kaleme alınmıştır. Türkiye’de 2012-2014 yılları arasında ř. Nihal Somer ve İşhak Keskin tarafından ortak kaleme alınan dört çalışma önemli yer tutmaktadır.

“Bir Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Türleri” (2012), “Efemera Koleksiyonu Oluşturmada Arşivcinin Rolü” (2012), “Efemeranın Bir Bilgi Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi” (2013), “Efemera Bulunduran/Derleyen Yerler: Bir Değerlendirme” (2014) şeklinde sıralanabilir.

Yine Türkiye’de 2015 yılında “Efemera Koleksiyonlarının Derlenmesi, Tanımlanması, Erişimi ve Korunması: İstanbul Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans teziyle Aykut Kaya, İstanbul’da efemera derleyen kurumlar hakkında bilgi vererek bu malzemeye hangi bilgi ve belge merkezlerinden ulaşılabileceğine dair kaynak çalışması yapmayı hedeflemiştir. Özhan Sağlık tarafından “Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’daki Efemera Koleksiyonlarının Tanımlanması: Üst Veriler Işığında Bir İnceleme” (2016), Seher İnceoğlu tarafından “Efemera Kavramı ve Avrupa’daki Bilgi Merkezlerinden Örnekler” (2017) devamında gelen akademik çalışmalar olarak sıralanabilir.

Türkiye’de efemera konusuna yönelik olarak ilk sempozyum 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. 25-27 Nisan 2018 tarihleri arasında Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Tarih Bölümü işbirliği ile düzenlenen Geçici Belgelerin Kalıcı Etkisi: I. Uluslararası Efemera Çalışmaları Sempozyumu efemeranın değerinin anlaşılması konusunda bir adım olarak gösterilebilir. Sempozyumu farklı alan uzmanlarının katılımı nedeniyle (koleksiyoner, sahaf, tarih, bilgi ve belge yönetimi, müze gibi) aynı zamanda daha önce değinilen efemera sorunlarının net bir şekilde ortaya konduğu bir platform olarak değerlendirmek mümkündür. Türkiye’de son zamanlarda akademik anlamda efemera konusunda yapılan çalışmalardan biri bu sempozyumdaki sunumu ve yayım aşamasındaki makalesi ile İshak Keskin tarafından “Arşivcinin Efemerası” (2018) başlığıyla ele alınmıştır. Türkiye’de efemera hakkındaki bir diğer çalışma 31 Mayıs 2019’da VEKAM tarafından “Efemera Çalıştayı” başlığıyla yapıldığı bilinmektedir. Yasin Şeşen¹ tarafından 2019 yılında

¹ Yazarın, “Türkiye’de Özel Arşiv Türü Olarak Bilet Efemeraları” başlıklı yüksek lisans tezi Yükseköğretim kurulu (YÖK) Tez Merkezi’nden erişilebilir.

yapılan “Türkiye’de Özel Arşiv Türü Olarak Bilet Efemeraları” başlıklı yüksek lisans tezi son çalışmalardandır. Bu tez, kitap olarak ayrıca yayımlanmıştır.

Efemeranın eğitimde kullanımına yönelik çalışmalar efemera konusundaki çalışmalara göre daha fazla sınırlıdır. Bununla birlikte eğitimde arşivlerin ve kütüphanelerin yeri konusunda ulusal ve uluslararası çalışmalar bulunmaktadır. Ancak efemeranın eğitimde doğrudan kullanımı konusunda sayılı çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri 2013 yılında Clinton Markwell tarafından yayımlanan “Ephemera: Creating historians” adlı çalışmadır. Bu çalışmanın en önemli özelliği Markwell’in doğrudan eğitimde kullanmak üzere kendisine “efemera kutusu” oluşturmaları ve öğrencilerine uygulamalı ödevler aracılığıyla efemeranın ve diğer koleksiyonların önemini aktarmasıdır.

Clinton Markwell’in çalışması haricinde efemeranın eğitimde ve sınıf ortamında kullanımına ilişkin olarak 2008’de Julia Gardner ve David Pavelich tarafından yayımlanan “Teaching with Ephemera” adlı çalışma, 2017’de Melissa McMullan ve Joanna Copley tarafından yayımlanan “Lessons in Ephemera: Teaching and Learning through Cultural Heritage Collections” adlı çalışma, John Lee tarafından yazılmış, 2018 yılında web sayfasında yayımlanan “Using Historical Ephemera in the Classroom” adlı çalışma örnektir.

Arşiv malzemelerinin kullanımı konusunda doğrudan bilgiler sunan ancak efemeranın sınıfta kullanımına dolaylı da olsa bir açıklama getiren başka örneğe The New York State Archives’da rastlamak mümkündür. The New York State Archives tarafından 1995 yılında “Consider the Source: Historical Records in the Classroom” başlıklı birincil kaynak malzemelerin öğrenmede kullanımı üzerine hazırlanmış olan bu kitap, okul içinde ve okul dışında bu malzemenin kullanımına değinmiştir (The University of the State of New York The State Education Department State Archives and Records Administration, 1995).

BİRİNCİ BÖLÜM

EFEMERA: TANIM VE TARİHÇE

1.1 Tarihsel Süreçte Efemera

Tarihte “bilinen ilk efemerist” ünlü İngiliz günlükçü ve aynı zamanda parlamento üyeliği ve donanma komutanlığı yapan Samuel Pepys (1633-1703)’tir. Pepys, ayrıntılı tuttuğu günlükleriyle yaşadığı dönemin sosyal hayatını ve bilgilerini sunmuştur. Samuel Pepys, aynı zamanda reklam verme amacıyla üretilen küçük resimli reklam kartları (Crane, t.y.) ya da ticari kartlar, masaüstü oyunlar, etiketler ve balatlar² biriktirerek bir efemera koleksiyonu oluşturmuş ve tüm bu çalışmalarını kendisini *The Ephemera Society UK*’in simgesi haline getirmiştir (About The Ephemera Society, t.y.).

Bir koleksiyoner olarak Pepys, balatları da konusuna göre sınıflandırmış ve düzenlemiştir. Pepys ilk efemerist olarak bilinse de biriktirdiği balatların kapak sayfasında “...Mr. Selden tarafından başlatıldı” şeklinde bir ifadenin yer alması John Selden’in (1584-1654) Pepys’ten önce efemera koleksiyoneri olduğuna işaret etmektedir (Rickards, 1988: 41,43). İngiliz tarihçi ve antikacı olan John Selden, sokak edebiyatı³ koleksiyonu sayesinde efemerist olarak bilinen bir efemera koleksiyoneridir (a.g.e.: 37).

Bir başka efemerist olan Isaiah Thomas (1749-1831), “*kanıtsal belgenin bir parçası olarak efemeral baskının*” önemini fark etmiş, kendinden önceki koleksiyonerler gibi balatlar ile birlikte haftalık ve günlük süreli yayınlara büyük ilgi

² Türk Dil Kurumu tarafından “balat” şu şekilde açıklanmaktadır: (1) “İsim, edebiyat Orta Çağ’da, üç bentten oluşan bir Batı şiiri türü” (2) “Müzik Batı’da, belirli danslara eşlik eden bir şarkı türü” (3) “Müzik Serbest biçimli, romantik, müzik araçlarıyla çalınan veya şarkı olarak okunan eser "Schubert'in balatları."” (Türk Dil Kurumu, t.y.).

³ Sokak edebiyatı ya da literatürü; tipografi, biçim, edebi tarih, baskı, tema gibi bir dizi farklı kategori ile ilgili olarak tanımlanabilir (Atkinson ve Roud, 2017: xiv). “Sokak edebiyatı terminolojisi; bir tarafa basılmış sıklıkla gravür ile resimlendirilmiş geniş sayfalar, sayfa sayıları çoğunlukla 8 ve 24 arasında değişen kitapçıklar, şarkıların belli bölümlerinin broşür ya da kitapçık biçiminde sunulmasıyla oluşturulan malzemeler (*Garland*)... (a.g.e.: xi).” şeklinde sıralanabilir. Sokak kültürüne bağlı olarak seyyar satıcılar tarafından da satılan ya da sokakta dağıtılabilecek olan (reklam broşürleri gibi) malzemelerin de sokak edebiyatı olarak adlandırıldığı varsayılmaktadır. Sokak edebiyatı örneklerine Selden, Pepys, Bagford ve daha sonraki yıllarda John Johnson ve Leslie Shepard’ın koleksiyonlarında rastlamak mümkündür (Rickards, 1988: 42).

göstermiştir. Koleksiyonu süs ambalajlarından telgraf fişlerine kadar farklı türlerde efemerayı kapsamıştır (a.g.e.: 47).

1920'lerin başlarında Newyork'ta Bella C. Landauer (1874-1960) ve Oxford Üniversitesi'nde John de Monins Johnson (1882-1956) efemerist olarak karşımıza çıkmaktadır (Rickards, 1988: 48). Bella Landauer toplamaya 1923'te ex-libris koleksiyonu ile başlamış daha sonra üyelik kartları, almanaklar, telgraflar, davetiyeler, piyango biletleri, tren biletleri, posterler gibi malzemeler toplamıştır (a.g.e.: 48). Bunlarla beraber Landauer; gazetecilik, moda, siyaset, havacılık, tıp, tiyatro, New York şehri gibi konuları içeren tematik koleksiyonlar da oluşturmuştur (a.g.e: 48).

“Basılı efemera” terimi özellikle İngiliz koleksiyoner John de Monins Johnson tarafından kullanılmıştır. Papirüs koleksiyoneri (Papyrologist) olan Johnson, geçmişe ait malzemeleri “kazı yaparcasına” incelemiş ve 1930'larda koleksiyonunu oluşturmaya başlamıştır. Diğer koleksiyonerlerden farklı olarak Johnson her şeyi toplamıştır. Onun koleksiyonu Oxford Üniversitesinin ana araştırma kütüphanesi olan Bodleian Kütüphanesinde bulunmaktadır. İngiliz tarihini de gözler önüne seren bu koleksiyon, en büyük ve en önemli efemera koleksiyonları arasında yer almaktadır (About the Collection, t.y.).

Özetle ve ek olarak; 17. yüzyılda John Bagford (1650-1716); balatlar, kapak sayfaları, Thomas Percy (1729-1811); balatlar, John Selden'in basılı el ilanları ve benzer materyalleri topladıkları, 19. yüzyılda Sarah Bankes (1744-1818) ve Baron Rothschild (1803-1874)'ın kartvizit topladığı ve 20. yüzyılda Ambrose Heal (1872-1959) ve John Johnson'un efemera koleksiyonları oluşturdukları bilinmektedir (Rickards, 1988: 43-46; Ephemera: The Stuff of History, 2003: 8; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 438).

Efemera günlük kültürün belgesel kanıtı ve toplumsal faaliyetler için önemli bir kaynaktır. Yine burada efemeranın içeriğinde fazla bilgi vermemesi ve önemsiz görünmesi nedeniyle diğer tarihsel kanıtlara eş değer olmaması da bir başka görüş olarak açıklanabilir (Cocks ve Rubery, 2012: 2). Oysa efemera yalnızca içeriği açısından değil aynı zamanda sunumundaki grafik-tasarım, tipografi ve baskı açısından da ilgi çekmektedir (Definition of Ephemera, 23 June 2011). Efemera diğer

belge türlerinde bulun(a)mayan ayrıntıları ortaya koyar, dili, içeriği ve şekliyle de o dönemi yansıtır. Efemeranın bir araştırmada özellikle de akademik çevrelerde kullanımı konusunda malzemeye erişimin zor olması ve değerlendirilmemesi nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır. Tanımlanması zor olan bu malzeme türünün toplanması, sağlanması ve kullanımı ihmal edilmiştir (Stone, 1998: 99).

Maurice Rickards; “Tüm efemeristler, efemera koleksiyoneri değildir, bazıları “efemera meraklısı” olarak içeriğin önemine dikkat çeker ve başkalarına tavsiye eder, bazıları araştırma malzemesi olarak kurum veya kişilerin koleksiyonlarını kullanarak efemeraya başvurur. Diğerleri ise efemera konusunda oldukça bilgili uzmanlar, tedarik eden kimselerdir.” demiştir (Rickards, 1988: 37).

Yine tarihsel süreçte değerlendirildiğinde efemera konusundaki ilk girişime Isaiah Thomas’ın 1812 yılında ülkenin ilk ulusal tarihi arşivi olarak Amerika Antikacılar Derneği (American Antiquarian Society)’ni kurması örnek gösterilebilmektedir (a.g.e.: 46).

Kurulduğunda yirmi yedi üyesi olan Amerika Antikacılar Derneği; Amerika tarihinde değerli olabilecek her türlü kitap, kitapçık/broşür/ilan, el yazması malzemelerinin toplanması, korunması ve bunların gelecek nesillerinde aydınlanması için kullanılabilir olmasına karar vermiş; araştırmacılara yalnızca gazete ve müzik alanında değil, basılı ve yazılı diğer malzemeler konusunda da erişim olanağı sağlamıştır (a.g.e.: 46-47). Koleksiyon; almanaklar, iç kapak sayfaları, şarkı kitapları, kartpostallar, menüler, tiyatro afişleri, liyakat ödülleri, süs ambalajları, balatlar, bildiriler, piyango biletleri, ex-librisler, telgraf formları, filigranlar gibi malzemeleri içermektedir (a.g.e.: 47).

1900 yılında Fransa/Paris’te “Vieux Papiers” yani “eski kâğıtlar” adıyla bir dernek kurulmuş; bu dernek, kısa bir süre sonra yayın hayatına dergiler çıkartarak devam etmiştir (CILIP, 2013: 8).

Paris’teki Vieux Papiers Derneği sonrasında 1975 yılında Maurice Rickards tarafından “Ephemera Society (Efemera Derneği)” adıyla İngiltere’de kurulmuştur. Dernek, günümüzde efemera alanında uluslararası boyutta bir otorite olarak kabul görmektedir. Kütüphaneler, müzeler, dernekler ve üniversitelerin yanı sıra yirmiden

fazla ülkeden efemera koleksiyonerleri ve kişiler de bu derneğe üyedir (About The Ephemera Society, 2015). Derneğin 1975 yılından beri “The ephemerist: Journal of the Ephemera Society” adıyla çıkarttığı ve üç ayda bir yayımlanan süreli yayını bulunmakta olup; günümüzde en az otuz iki sayfa olarak yayımlanmaktadır (de Beaumont, 2010; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 439).

Bu alanda ortaya çıkan diğer sivil toplum kuruluşları sırasıyla; The Ephemera Society of America (Amerika Efemera Derneği) (1980), The Ephemera Society of Australia (Avusturalya Efemera Derneği) (1987), The Ephemera Society of Canada (Kanada Efemera Derneği) (1989)’dır (Burant, 1995: 189; Ephemera Society of Australia Inc., 2015; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 439). İngiltere’de olduğu gibi bu derneklerde de efemeraya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapıldığı bilinmektedir.

The Ephemera Society of America, “The Ephemera Journal” adlı süreli yayını yılda üç defa olmak üzere yayımlamaktadır. Derneğin ayrıca 1981’de “Ephemera News” adıyla üye profillerini tanıtmak, üyeleriyle iletişim halinde kalmak, güncel olayları ve haberleri vermek, yeni yayınları tanıtmak amacıyla yayımladığı bir süreli yayını da bulunmaktadır (Publications, t.y.).

The Ephemera Society of America, 1980 yılından bu yana sergiler düzenlemektedir. İlk sergisini 9 Mayıs 1980 yılında düzenleyen dernek, bu sergisinde efemeranın neden toplandığına yönelik bir panelle Amerika’daki durumu belirlemeyi hedeflemiştir. Devamında gelen sergilerinde ise konservasyon atölyesi, ünlü ya da ünlü olmayan resimli mektuplar, yeni yüzyılda efemera, 19. yüzyılda ulaşım belgeleri, kâğıt yapımı, kesik defterleri, siyasi temalı posterler, Amerika deniz kuvvetlerinin müzik notaları gibi oldukça çeşitli konular işlemiş ve paneller düzenlemiştir (The Ephemera Society Timeline 1980-, t.y.).

Benzer şekilde The Ephemera Society of Australia (Avusturalya Efemera Derneği) ve The Ephemera Society of Canada (Kanada Efemera Derneği), sergi ve fuarlar düzenlemekte, sosyal hayata dair birçok efemerayı halka sunarak farkındalık yaratmaktadır (Ephemera Society of Australia Inc., t.y.; Ephemera Society of Canada, t.y.). 1990 ve 1993 yıllarında da Avusturalya Efemera Derneği tarafından konferanslar

düzenlenmiştir, ancak bu konferansların kayıtları bulunmamaktadır (Stone, 1998: 102).

Yukarıda ifade edilenlerin dışında efemera konusunda özel bir konuya yoğunlaşan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin “The Postcard Collector” adlı süreli yayın on yıldan fazla bir süre kartpostal temalı konulara öncelik vermiş; bununla birlikte diğer efemera koleksiyonlarını da içeren seriler yayımlamıştır. Bu tematik özelleşme kartpostal koleksiyonerlerinin kendilerini deltiyolojist (deltiologist) olarak adlandırmalarıyla devam etmiştir. Efemeranın belirli konulara yoğunlaşmasıyla ilgili olarak antika kapı tokmakları, film ve hatıra malzemeleri gibi efemera çeşitlerini konu edinen dergiler de yayımlanmıştır. Kuzey Amerika’da birçok resmi ve gayri resmi efemera koleksiyoneri bulunmaktadır. Örneğin Ottawa Collectors’ Society (Ottawa Koleksiyonerleri Derneği); bira şişesi etiketlerinden kibrit kutularına, demiryolu tarifelerinden siyasi posterlere kadar kişisel ilgi alanına giren birçok malzemeyi toplamaktadır (Burant, 1995: 190; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 439-440).

Türkiye’de ise durum daha farklıdır. Günümüzde aktif olmamakla birlikte gerek isim gerekse içerik olarak Türkiye’de ilk efemera derneğinin 1 Mart 1996 yılında Burçak Evren tarafından Ephemera (Kağıt Arkeologları) Derneği adıyla kurulduğu bilinmektedir (Baydar, 1996: 4; Evren, 1996: 4). Dernek ücretsiz aylık bülten de çıkarmıştır. Derneğin amacı “Ephemera’yı tanıtmak, koleksiyoncu sayısını çoğaltmak, gençleri eğitmek, sergiler açmak... arşivleme...” olarak ifade edilmiştir (Baydar, 1996: 4).

İlk müzayedesini 1 Aralık 1996 yılında düzenleyen dernek; bu müzayededeki “antika, kart, fotoğraf, bilet, broşür, ferman gibi bine yakın ephemera örneği” (Evren, 1996: 4) satışa sunacaklarını açıklamışlardır. Dernek 1998 yılında “Türk Sinemasında Kadın Oyuncular” fotoğraf sergisi (Berkman, 1998: 29) de düzenlemiştir. Ephemera Derneği kuruluşundan itibaren benzer etkinliklerle “Ephemera” müzayede ve sergileri düzenlemeye devam etmiştir. Derneğin 2005 yılında “Beyoğlu’nun Ephemerası” başlıklı Burçak Evren desteğiyle düzenlediği sergi derneğin etkinlikleri hakkında ortaya çıkan son kaynaktır (Sayar, 2005: 15). Derneğin günümüzde faaliyet gösterdiğine dair resmi ya da gayriresmi herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Bununla birlikte yalnızca belli dönemlerde Türkiye’deki kütüphanelerin, arşivlerin ve müzelerin, gerek kurumlarındaki malzemeler gerekse zaman zaman koleksiyonerlerin izniyle sağlanan malzemelerle sergiler düzenleyerek faaliyet gösterdikleri bilinmektedir.⁴ Ancak bu sahada devamlılıktan bahsetmek mümkün değildir.

Türkiye’deki efemera ile ilgilenen bazı koleksiyonerler kurumsallaşma yoluna da gitmişlerdir. Bir kısım pul koleksiyonerlerinin bir araya gelerek 1948 yılında İstanbul Filatelistler Derneğini kurmuşlardır. Bu konuda faaliyet göstermek üzere kurulan derneklerin sayısı kısa zaman içerisinde hızlı bir artış göstermiştir. 1950’li yılların sonlarına doğru sayıları 25’i bulan filateli dernekleri, bu derneklerin tek bir çatı altında toplanmasını gündeme getirmiş ve 1962 yılında Türkiye Filateli Dernekleri Federasyonu kurulmuştur. Türkiye Filateli Dernekleri Federasyonu, üye olan filateli dernekleri ile işbirliği içerisinde çalışmakta, aynı zamanda çalışmalarını Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, PTT Genel Müdürlüğü ile diğer kamu ve özel kuruluşlarla yürütmektedir. Ayrıca federasyonun son sayısının 2009 yılına ait olduğu bilinen “*Türk Pulculuğu Dergisi*” adlı bir süreli yayını da bulunmaktadır (İstanbul Filatelistler Derneği; Türkiye Filateli Dernekleri Federasyonu, 2015).

Ekim 2016 tarihinde Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü (PTT) tarafından yayımlanmaya başlayan ve aylık olarak yayın hayatına devam eden “Pttlife” süreli yayınında da efemera niteliğine sahip filateli bakımından zengin görsellere ve bilgilere rastlamak mümkündür (PTT, Yayınlarımız, t.y.).

Türkiye’de efemera türü belgenin günümüzdeki önemine ve kullanımına ilişkin olarak efemera adıyla ilk girişim Pera Mezat tarafından gerçekleştirilmiştir. “*Geleceği Arşivleyenlerin Dergisi*” sloganıyla iki ayda bir yayımlanmak üzere “Efemera” Dergisi Pera Mezat tarafından basılı olarak yayımlanmaktadır. Süreli yayının ilk sayısında efemera türlerine ve tanımlarına yer verilmiş, daha geniş kitlelere yayılım vurgulanmıştır (Pera Mezat, 2017).

⁴ 22 Aralık 2015-06 Mart 2016 tarihleri arasında Salt Galata’da düzenlenen “Ressam Sabiha Rüştü Bozcalı” sergisi, 26 Ocak 2017-01 Haziran 2017 tarihleri arasında Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED)’nde düzenlenen “Yusuf Franko’nun İnsanları: Bir Osmanlı Bürokratinin Karikatürleri” sergisi örnekler.

1.2 Kelime Kökeni ve Tanımları ile Efemera

Etimolojik kökeni itibariyle 14. yüzyıla dayanan “efemera” kelimesi başlangıçta bir tıp terimi olarak kullanılmıştır. Eski Yunancadan gelen bu kelimenin kökeni “epi” (bir) ve “hemera” (gün)’ya dayanmaktadır. Kelime anlamının gelişmesiyle birlikte efemera, 17. yüzyılın başında “geçici”, 17. yüzyılın sonlarına doğru “kısa ömürlü böcekler ve çiçekler” ve 18. yüzyılda da genel anlamıyla ilk defa “geçici ömürlü şeyler” olarak tanımlanmıştır (Online Etymology Dictionary, 2017; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 441).

Etimolojik olarak incelendiğinde botanik biliminde “efemeral” kelimesi yer almaktadır. Britannica, bu terim için “Botanikte efemeral, genellikle yılda bir veya daha fazla jenerasyona sahip olan, yalnızca elverişli dönemlerde büyüyen (yeterli nem mevcutken olduğu gibi) elverişsiz dönemlerini tohum biçiminde geçiren kısa ömürlü bitkidir...” (Encyclopedia Britannica, ephemeral, t.y.) şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Örneğin, geçici bitki olarak adlandırılan ilkbahar efemeralleri, erken ilkbahar döneminde ağaçların yaprakları çıkmadan ve düşük ışıktaki kısa süreliğine açan çiçeklerdir (English Oxford Living Dictionaries, Ephemeral, t.y.; Natgeo Wild, Amerika’nın Ulusal Parkları).

Sadece bu tanımlar ile kalmayan “efemera” kelimesi, “ephemeris” şeklinde uzun yıllar Yunan gazetelerinde başlık olarak da yer bulmuştur⁵ (Mastoridis, 1999: 78). Bununla birlikte bu kelimenin çoğul hali olan “ephemerides” de takvim, günlük gibi belge türlerini tanımlamakta kullanılmıştır (Rickards, 2000: v).

19. yüzyılda efemera “efemeral” olarak sıfat formunda ve 1917’de “Library Literature” süreli yayınında yayımlanan bir makalede konu başlığı altında “efemeral malzeme” şeklinde indekslenmiştir (Young, 2003: 14). “Efemera” kelimesine yine aynı süreli yayının 1934-1935 yılları arasında yayımlanan sayısında atıf yapılmıştır (Timothy Young, kişisel görüşme, 11 Ekim 2017).

⁵ 1790-1798 yılları arasında Viyana’da basılan Yunanca gazeteler buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu gazetelerin ismi “Εφημερίς (Ephemeris)” şeklindedir (Athens, 1961: 31-32; aktaran Mastoridis, 1999: 78).

Maurice Rickards 1988 yılında yayımladığı “*Collecting Printed Ephemera*” adlı kitapta efemeranın tanımından önce gramer durumuna değinmiştir. Bu durum efemera kelimesinin tekil mi? yoksa çoğul mu? olduğu yönündedir. Bir diğer değinilen konu efemera kelimesinin yazılışı ile ilgilidir. Bu yazım durumu kelimenin “ephemmera” ya da “epheemera” şeklinde kullanımı ile ilgilidir. 1975 yılında kurulan İngiltere Efemera Derneği yazım konusunda “ephemmera”yı seçmiş, kelimenin çoğul ya da tekil formunun kullanımında sakınca görmemiştir. Bu bağlamda efemera kelime olarak tekil ya da çoğul olabilmektedir (Rickards, 1988: 13).

Efemera geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu durum onun nasıl gruplandırılabilceği ile ilgili sorunları da gündeme getirmiş durumdadır. Bu sorunların biri efemeranın formu ile alakalıdır. Efemeranın basılı olarak ele alınmasının yanında dijital çağın yadsınmaz gerçekliği olarak elektronik efemeradan hatta dijitalleştirilen efemeradan da bahsetmek mümkündür.

Efemera olarak sıralanan malzemenin büyük bir kısmı eskiden gri yayın, sokak edebiyatı, kaçak yayınlar içinde sınıflandırılırken; günümüzde Library of Congress Subject Headings (LCSH) tarafından “basılı efemera” olarak kabul görmektedir (Young, 2003: 13).

Gerek tanım gerekse tür olarak efemera oldukça zengin ve bir o kadar da karmaşık yapıdadır. Aşağıda yer alan efemera tanımları bu bağlamda değerlendirilebilmektedir.

Manual For Small Archives (1988) adlı kitapta efemera; “Düzensiz olarak üretilen ve kullanıldıktan sonra atılmak üzere tasarlanan ve bugün var olan geçici ögeler” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı kitabın sözlük bölümünde efemera; “Geçmiş olay ve etkinliklerin örnekleri/açıklamaları olarak tarihi değere sahip, kısa süreli kullanım için üretilen broşürler reklamlar, kartlar, posterler gibi çeşitli, basılı ve yayınlanan materyallerdir.” şeklinde ifade edilmiştir (Coles, 1988; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 442).

1980 ve 1990’lı yıllarda efemeranın nitelikleri doğrultusunda bir tanımlama yapılmıştır. Bu tanıma göre efemera; “Genel olarak kâğıttan yapılmış, bazen el yazısıyla üretilmiş, genellikle iki boyutlu (bir paket ya da ilaç kutusu gibi), çoğunlukla

geçici (bir evlilik belgesi ya da kraliyet ilanı olabilir), önemsiz, kendiliğinden anlamsız parçalar...” şeklinde tanımlanmıştır (Rickards, 1988: 14).

1992 yılında National Library of Australia (Avusturalya Milli Kütüphanesi) efemeranın tanımı konusunda girişimlerde bulunmuştur. Kütüphanenin basılı malzemeler için oluşturduğu koleksiyon geliştirme politikasında “beş sayfadan az olan yayınlar” genellikle efemera olarak ele alınmıştır. Belli bir süre sonra beş sayfadan fazla olan malzemelerin de efemera olarak değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bu malzeme türleri; galeri katalogları, ticari katalogların yanı sıra özel olaylar, federal seçimler, gösteri sanatları, ulusal organizasyonlar gibi yayın kaynaklarını da barındırmaktadır. Bu malzemeler *“kütüphaneler tarafından toplanan geleneksel kaynakların dışında ancak geçmişin görünüşünü önemli ölçüde zenginleştiren Avusturalya sosyal yaşamını ve kültürünün”* belgesel bir kaydı oluşturmaktadır (Stone, 1998: 100; The National Library of Australia, CDP - Australian Printed Materials, t.y.).

Efemeranın tanımsal sorunlarından bir diğeri de kurumsal aidiyet nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu malzemenin arşiv, kütüphane, müze kurumlarından hangisine ait olduğu hatta koleksiyonun bir parçası olup olmadığı bu bağlamda önemlidir. Örneğin özel arşiv içinde bulunan bir puzzle parçası tek başına efemera mıdır yoksa arşivin bir parçası mıdır? (Rickards, 1988: 14). Bu soruna ilişkin önemli bir detaydır.

Efemeraya ait bir diğer sorun kitapçık, ikincil yayın/kaynak, efemera ve kitap arasındaki ayrım olarak nitelendirilebilmektedir. Bu konuda kütüphanecilik alanında otuz iki sayfa ya da daha az ciltli ve bu sayıdan fazla olmayan ciltli eser arasında resmi bir ayrım yapılmaktadır. Sayfa sayısı sekizden otuz ikiye kadar olan kapaklı/kapaklısız ya da daha küçük malzemeler, broşür/kitapçık/el ilanı, ikincil yayın/kaynak ya da efemera olarak sınıflandırılabilir (a.g.e.: 14-15).

Dünyanın en büyük ve en ünlü efemera koleksiyonuna sahip olan John Johnson; “Genel basılı şeyler...”, “Yaygın olarak atılan şeyler-Günlük hayatın her türlü basılı malzemeleri en büyük kâğıt tabakalarından en küçük telefon kartına; görkemli davetlerden kralların taç giyme törenlerine bir sent ya da daha aza satılan en sıradan sokak edebiyatı...” şeklinde tanımlamıştır (a.g.e.: 14).

Efemera konusunda yadsınamayacak değerlere sahip katkıyı Maurice Rickards, *Encyclopedia of Ephemera: A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the Collector, Curator and Historian* (2000) adlı kitabında şu tanımlama ile yapar (Rickards,1988: 7; aktaran Rickards, 2000: v): “Günlük hayatın kısa süreli, geçici dokümanları/belgeleri”.

Society of American Archivist A Glossary of Archival and Records Terminology’e göre efemera “Genellikle özel bir amaç için sınırlı olarak üretilen basılı dokümanlar” olarak ifade edilmektedir (Moses, 2005: 149).

Türkiye’de Bilgi ve Belge Yönetimi literatüründeki efemera tanımı ilk kez 1995 yılında çeviri bir kitapta yer almıştır. Bekir Kemal Ataman, 1995 yılında *Dictionary of Archival Terminology* kitabını geliştirerek Türkçeye çevirdiği *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*’nde efemera (ephemera) kelimesi “döküntü” olarak verilmektedir. Döküntü kelimesinin sözlükteki açıklaması ise; “Bazen örnek olarak saklanan, geçici değere sahip gayri resmi belgeler” ifadesiyle yer almaktadır (Ataman, 1995: 29).

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (yeni adı T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) tarafından 2009 yılında yayımlanan “*Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*”nde efemera; “Kısa ömürlü belge” olarak ifade edilmiştir. Burada verilen kısa ömürlü belge (ephemera) ise; “Genellikle örnek veya model olarak tutulan, geçici değere sahip resmi olmayan belgeler” ve “Otobüs/sinema ve piyango biletleri, spor toto kuponları, gazete nüshaları, tanıtım broşürleri, mektuplar, kartvizitler, lokanta menüleri, banka dekontları, çikolata ve sakızlardan çıkan kartlar, sigara kâğıtları, posterler, kartpostallar, düğün davetiyeleri gibi gündelik hayatın ayrıntılarını belgeleyen kısa ömürlü küçük ve geçici belgeler” şeklinde açıklanmıştır (DAGM, 2009: 19;29).

“Kısa ancak en dikkat çeken tanımlardan biri Alman arşivci Angelika Menne-Haritz (1999, s.97) tarafından yapılmıştır. Burada efemera, Almanca “Weglegesachen” terimi ile karşılır ve “hiçbir acil eylemi gerektirmeyen, bir resmi daireye gönderilmiş ve dosyalar hariç olmak üzere kısa süre (çoğunlukla bir yıl) için korunan bilgilerdir.” şeklinde tanımlanır. Ayrıca efemeranın yetkili

resmi makamlara verilen mesleki görevler göz önünde bulundurulmaksızın yok edilebileceği de bildirilir.” (Somer ve Keskin, 2012: 444).

Türkçe terminoloji sözlüğü, *Enformasyon Bilimi ve Teknolojisi Kavramlar Sözlüğü*’ne göre “Weglegesachen”, “Geçici belgeler: geçici olarak saklanan (belgeler)” şeklindedir (Üstün, 2011: 92,126).

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (KEKBMV)’nin “25. Yıl Ajandası”nda efemera; “Belirli bir olayı hedef alarak basılan, gönderilen, dağıtılan, davetiye, program, bildiri, reklam, afiş, tarife vb. malzemelerdir, belgelerdir. Genellikle hedef aldığı kitleye ulaştıktan sonra yok olmaya adaydır” şeklinde tanımlanmıştır (KEKBMV, 2016).

Efemeraya dair bir diğer tanım 2012 yılında “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Türleri” adıyla Ş. Nihal Somer ve İshak Keskin’in yazdıkları makalede yer almaktadır. Bu tanıma göre efemera;

“Arşivsel efemera; çok sayıda baskısı yapılan ve dağıtılan ancak kitap, broşür ve dergi gibi malzemenin dışında kalan, özel bir zamanda ve özgün bir amaç için üretilen, acil bir kurumsal eylemi gerektirmeyen, dosya bağı kopartıldığı ya da olmadığı için parça halinde derlenen ve sonradan oluşturulmuş bir koleksiyon içine yerleştirilebilen, standart arşiv sınıflandırma ilkeleri uygulan(a)mayan, yararlılığı değişken olan, birincil ve ikincil kaynak niteliği taşıyan, gerçek değeri zamanla anlaşılan yazılı, basılı, resimli ve elektronik materyaldir.” (Somer ve Keskin, 2012: 446).

Yukarıdaki ifade edilen tanımlardan anlaşılacağı üzere efemera; geçici, kısa süreli, düzensiz, sınırlı sayıda üretilen gibi kelimelerle tanımlanmıştır. Bu kapsamda genişletilmiş haliyle efemeranın temel özellikleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir: (Keskin, 2018: 8).

- Kısa süreli bir amaca özel ve düzensiz olarak üretilir,
- Kısa ömürlüdür ve devamları yoktur,
- Acil kurumsal bir eylemi gerektirmez,
- Biriktirilmek amacıyla üretilmez,
- Formatı değişkendir, -basılı, yazılı, görsel-işitsel ve elektronik olabilmektedir,
- Resmi ve gayri resmi olabilir,
- Dosya bağı hiç olmamıştır,
- Dosya ilişkisi sonradan yok edilmiştir,
- Kurumla organik bağı kopartılmıştır,
- Genellikle bir faaliyetin parçası olmadıkları için karşı işlemi gerektirmez,
- İvrir zıvır ürünler olarak görülüp küçümsenir,
- -Bir kısmının- kaynak değerleri zamanla anlaşılır,
- Korunma nedeni genellikle sahip olduğu simgesel değerleridir -bu durum onların genellikle kişilerde toplanmasının nedeni olmuştur-,
- Görünüşü aldatıcıdır -değeri konusunda kararsız kalınabilir-,
- Gündelik yaşamın bölük pörçük (parçalar halindeki) dokümanlarıdır,
- Yararlılığı değişkendir,
- Bilgi kurumlarının (kütüphanecilik ve arşivcilik tekniği açısından) standart uygulama ilkelerine göre tasnif edil(e)mez,
- Birincil ya da ikincil kaynak değeri vardır,
- Dayanıksızdır.⁶

6 “Bu gruplandırma Somer ve Keskin (Somer ve Keskin, 2012, s. 445) tarafından yapılmış olan çalışmaya dayandırılmış olup, ilavelerle geliştirilmiştir.” (Keskin, 2018).

Efemera türü belgelerin sınırlandırılması gereklidir. Provenanstan yoksun olan bu malzemeler, bu malzemenin üreticisi olan kuruma ve şahsa ait özel arşivin parçası olduğunda efemera olmaktan çıkar. Efemeranın en önemli ölçütleri “bölük pörçük” bir özellik taşıması, üreticisinin belirsizliği ve üreticisinin sahipliğinde bulunmamasıdır. Bu kapsamda özel arşivin parçası olan bir malzemeyi efemera olarak gruplandırmada kesinlik yoktur (Keskin, 2018).

Yazar Gökhan Akçura, “Galata’dan söz eden kâğıtların sergisi” (Akçura, 1995:15) başlıklı yazısında “...Bu nedenle serginin adı “**Kâğıt Üstünde Galata**” oldu ister istemez. Önce efemera ya da İngilizcesiyle “**Collectable papers**” denilen malzemeyle oluşturalım dedik sergiyi. Yani koleksiyoncular tarafından toplanma değeri bulunan kıymetli kâğıt malzeme ile yapalım dedik...” şeklinde bir paragrafa yer vermiştir. (Akçura, Cumhuriyet Gazetesi Arşivi: 13 Haziran 1995; aktaran Nişanyan Sözlük, “Efemera”, t.y.).

Yazarın efemera konusunda yaptığı bir başka açıklama Hece dergisinde “*Ephemera’yı kısaca “ıvır zıvır” olarak tanımlayabiliriz. Peki ya biraz daha uzun anlatmak istesek...*” sorusuna verdiği cevap ise aşağıdaki gibidir (Akçura, 2015: 62):

“Önce sözcüğün etimolojisine bakayım. Yunanca bir sözcük ve anlamı “bir günden fazla kalıcı olmayan” anlamına geliyor. Eskiden ömrü çok kısa bitki ve böcekler için kullanılırmış. Biz bugün bu sözcüğü çok daha geniş bir anlamda kullanıyoruz. İnsanlar tarafından üretilmiş, genellikle kâğıt üzerine basılmış malzemeler için. Ama giderek bu anlamda genişledi; işin içine plaklar, promosyon malzemeleri, şişeler vb. gibi daha değişik malzemeler de girdi. Döneminde tüketim için kullanılmış, üretildiği zaman çok bir değeri olmayan, ama zaman içinde ayrı bir önem kazanan malzemeler. Kartpostallar, biletler, gravürler, telefon kartları, fotoğraflar, reklam malzemeleri, çikolata kartları gibi basılı malzemeler “basılı efemeralar” olarak adlandırılabilir. Ama dediğim gibi şişeler de, kasetler de, plaklar da aynı kavram içinde yer alabiliyorlar”

Tüm bunların yanında sahaf bakış açısı ise daha farklıdır. “Özel Arşivlerin, Kitabın, Kütüphanenin Takibinde Olmak, Peşine Düşmek” başlıklı yazı kapsamında sahaf Nedret İşli ile görüşülmüş, bu görüşmede “Efemera tabirini kullanıyor musunuz?” sorusuna kendisi şu yanıtı vermiştir: (Karatepe, 2017: 172-173)

“Ephemera bildiğiniz gibi Yunancadan gelme bir kelime. Aslında sahaflığın geçmişinde böyle bir olgu yok. Muhtemelen yüz yıl önceki bir sahaf efemera var mı diye sorsak, herhalde şaşırır, belki de bizi kovalardı. Böyle bir anlayış yoktu tabii. Eski zamanda bunu karşılayan bir kelimemiz de yok. Evrak-ı metruke desek, hepsi evrak-ı metrukeye girer mi? Mesela bir paso, seyrüsefer tarifnamesi, kitapçı kataloğu vb. bunlar efemera kavramının içine girer mi bilmiyorum. Bu tabiri ilk Burçak Evren kullanmaya başladı sanırım. Yunanlı filatelistler ve Yunanlı meslektaşlarımız, pul, kartpostal gibi malzemeyi bizden önce alıp-satmaya başladılar. Sonra efemera, bizim meslekteki piyasaya da girdi. Önce dört başı mağmur Ephemera diye yazılırdı. Burçak Evren’in çıkarttığı bültende ve yazılarda böyle kullanılıyordu. Sonra p ve h harfini atıp, daha Türkçe yazmaya başladık. Sahaflar arasında aslında çok yaygın değil. Benim çıraklığım zamanında, eski faturalar vb. bir anlamı, değeri olan malzemeler değildi. Bunların tonlarcası atıldı, imha edildi, hamur oldu. Bugünlerde ise daha ziyade, görsel yönü ağırlıklı olan müzayedecilerde kullanılan bir tabir. Son zamanlarda sadece kitap satışı, ticari olarak yetmediğinden ve bu tür malzeme insanlara daha cazip geldiği için sahaflarda da böyle bir eğilim, bir ihtisaslaşma alanı oluşmaya başladı. Ben aslında efemera demeyi çok da uygun bulmuyorum. Ancak, yerine ne diyelim, ona da tam karar verebilmiş değilim. Daha genel isimler kullanıyorum: Evrak, evrak-ı metruke, arşiv, mektup, notlar gibi. Efemera için, oturmuş bir kelime, kavram yok. Bizim buna bir karşılık bulmamız lazım. Öyle bir kelime olmalı ki efemerayı tam manasıyla karşılamalı.”

Türkiye’de koleksiyonların içerisinde efemera kavramı doğrudan ifade edilmemesine karşı kurumlar bilhassa son yıllarda sözlü tarih, çalışmalarının da belki

etkisiyle bu malzeme türünün kavramsal olarak varlığından haberdar olmaya başlamışlardır.⁷

“Neye efemera denir?” ya da “Efemera nasıl tanımlanır?” soruları yanıt bulunmakta güçlük çekilen sorulardır. Örneğin gri yayına efemera denir mi? veya özel arşiv içinde bulunan bir kartpostal efemera mıdır yoksa özel arşivin bir parçası mı? Tüm özel arşiv malzemelerine efemera demek mümkün mü?

Yapılan bu araştırmada efemeranın birçok farklı tanımına rastlanmıştır. Yukarıda bahsedilen tanımların incelenmesi sonucunda efemera; “Toplama kültüründen gelmesi nedeniyle üreticisi kendisi olmayan ya da kendisi için üretilmeyen, kitap, süreli yayınlar gibi geleneksel kaynakların dışında kalan belirli bir amaç için o anı temsil etmek amacıyla oluşturulan üretilen ve devamlılığı olmayan malzemeler” olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmada efemera ve sonrasında oluşturulacak bölümler bu tanım doğrultusunda şekillenecek ve çalışmanın çatısı bu tanıma oturtulacaktır. Efemeranın bahsi geçen tanımıyla ilgili birkaç örnek aşağıdaki gibidir:

Örneğin bir şahsa doğum günü için gönderilen tebrik kartları, gönderilen kişinin mülkiyetinde ve o kişiye ait parçalanmamış bir koleksiyon içerisinde bulunduğu sürece “efemera” değildir, çünkü o şahıs için üretilmiştir. Yine bu şahsın kendi yazdığı mektuplar, mektubu üretenin ve muhatabının (gönderildiği kişinin) elinde bulunduğu sürece “efemera” değildir; çünkü o şahıs tarafından üretilmiştir. Sözü edilen her iki materyalin faaliyetler ve ilişkiler nedeniyle muhatap ikinci kişilerde bulunması yine bu durumu değiştirmemektedir. Ancak bunların her ikisinin de üçüncü kişilerin elinde bulunması halinde bu malzemenin efemera olarak nitelendirilmesi söz konusudur. Bu anlamda özel arşiv malzemelerinin tümüne efemera demek mümkün

⁷ 20.10.2017 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi tarafından düzenlenen “Dijital Çağda Arşivler ve Kültürel Miras” adlı konferansın “Arşivlerin Düzenlenmesi, Görselleştirilmesi ve Ulaşılabilir Kılınması” başlıklı panelinde “Ses ve Karikatürlerin Sergileşme Süreçleri ile Sergilerden Sonraki Yaşamları” sunumu kapsamında Koç Üniversitesi, ANAMED Proje ve Etkinlik Koordinatörü Ebru Esra Satıcı, sergi özelliklerinin tekrar aynı şekilde tasarlanamayacağını ifade etmek amacıyla “Ephemerality (gelip geçicilik)” kelimesini kullanmıştır (Ebru Esra Satıcı, kişisel görüşme, 20.10.2017).

değildir. Ancak bir özel arşiv içinde efemera bulunması koleksiyonun durumuna göre söz konusu olabilir.

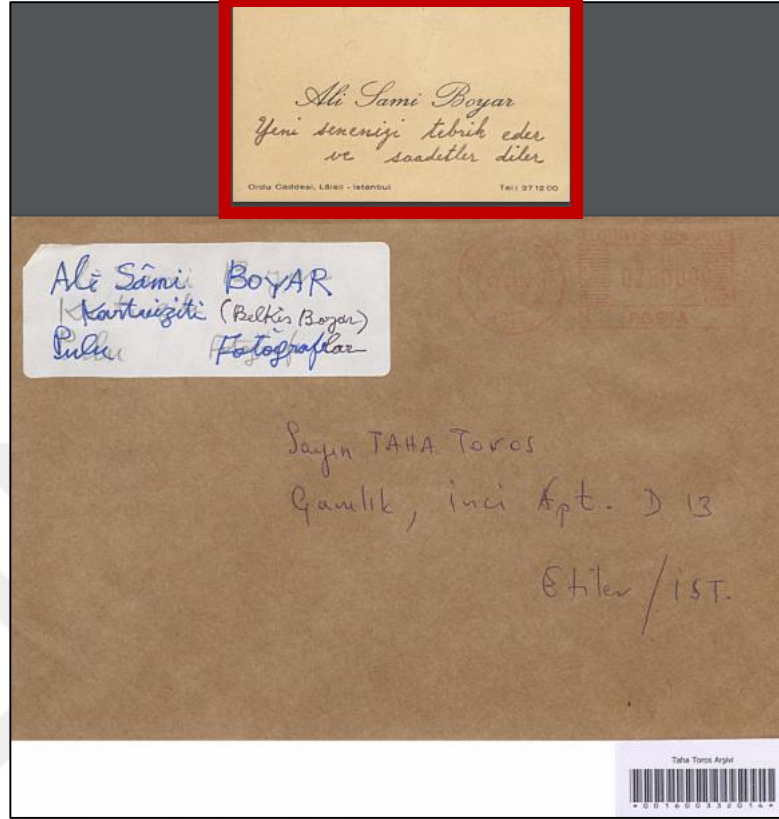
Fotoğraf 1: Sabiha Bozcalı tarafından çizilen Altan Erbulak'a ait resim

Kaynak: İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi, Taha Toros Arşivi, t.y.

Fotoğraf 1’de Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivinde “Sabiha Bozcalı tarafından çizilen Altan Erbulak’a ait resim” adlı resim bulunmaktadır. Taha Toros arşivinde yer alan bu resim bir efemeradır. Toplama kültürünün bir parçası olduğu düşünülen bu resim Taha Toros’un resme olan büyük ilgisiyle de bağdaştırılabilir (Altınşehir Adana Kent Kültürü ve Sanat Dergisi, 2012; aktaran Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği, t.y.). Taha Toros Arşivinde yer alan Resimler koleksiyonunda Sabiha Bozcalı, Ali Sami Boyar, Avni Arbaş ve birçok bilinmeyen yazara ait eserler de bulunmaktadır.

Fotoğraf 2: Kartvizit⁸

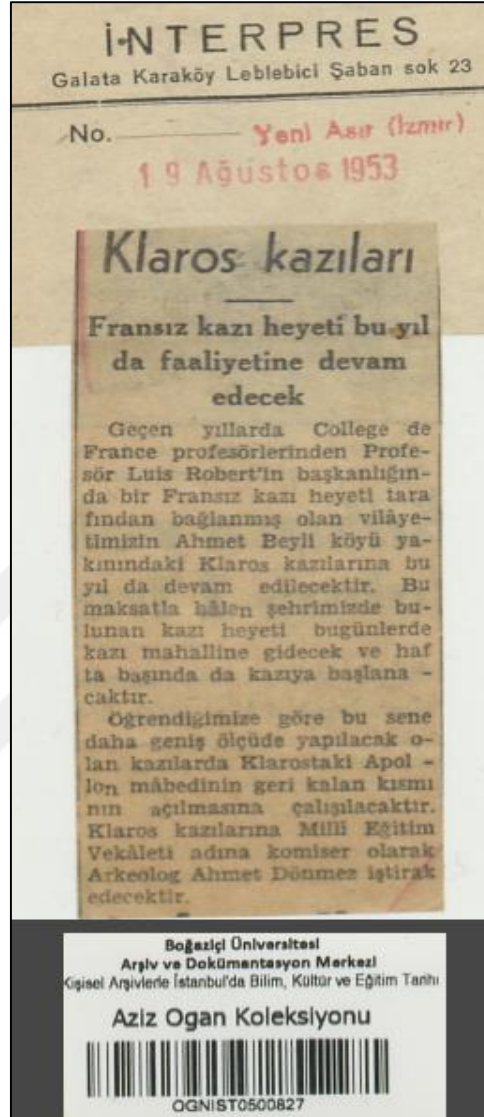
Kaynak: İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi

Ancak Fotoğraf 2’de görünen kartvizit Taha Toros Arşivine ait bir özel arşiv malzemesidir. Taha Toros’un şahsına gönderilen yeni yıl kutlama mesajıdır ve Taha Toros için üretilmiştir. Dolayısıyla bu malzeme özel arşiv malzemesidir ve o koleksiyonun bir parçasıdır.

Efemerada bir özel arşivin ya da koleksiyonun bir parçası olabilir. Örneğin bir özel arşivde bulunan gazete kupürleri efemeradır. Çünkü gazete kupürleri kişinin ilgi alanına göre topladığı/biriktirdiği malzemelerdir. Gazete tek bir şahıs için üretilmez.

⁸ Fotoğraf 2’de yalnızca yeni yıl kutlama kartviziti verilmiştir.

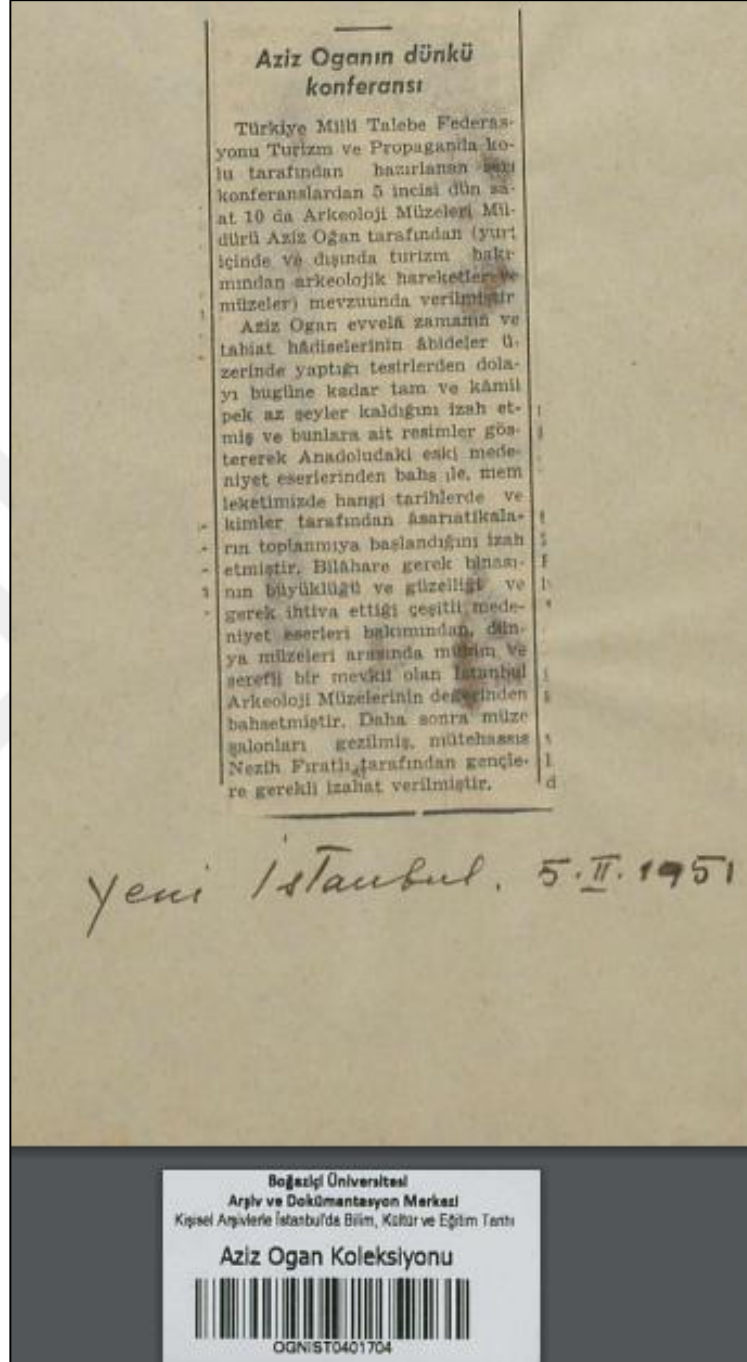
Fotoğraf 3: Klaros hakkında gazete kupürü

Kaynak: Boğaziçi Üniversitesi, Aziz Ogan Koleksiyonu

Fotoğraf 3'teki gazete kupürü Aziz Ogan koleksiyonuna aittir. Arkeolog olan Aziz Ogan'ın kazılar hakkında gazete kupürü biriktirmesi ve bunların koleksiyonunda yer alması oldukça doğal bir sonuçtur. Ancak bu kupürler özel arşivin parçası olduğu gibi aynı zamanda birer efemeradır.

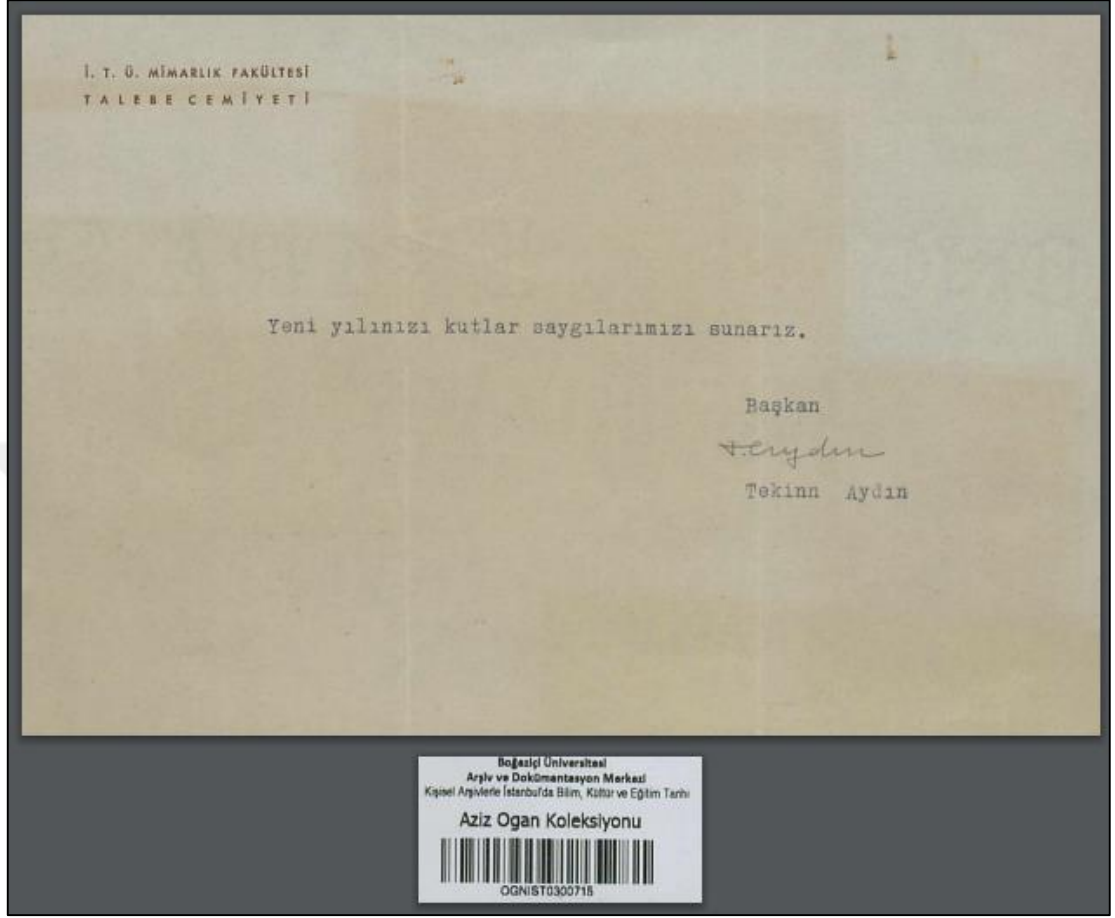
Fotoğraf 4: Aziz Ogan'ın verdiği seminer hakkında gazete kupürü

Kaynak: Boğaziçi Üniversitesi, Aziz Ogan Koleksiyonu

Yine benzer bir örnek olan Fotoğraf 4'teki Aziz Ogan'ın verdiği seminer hakkında gazete kupürü bir önceki örnekte olduğu gibi özel arşivin bir parçası olan efemeradır. Bir malzemenin efemera olup olmadığı kararında malzemenin bulunduğu özel arşivin de etkisi bulunmaktadır.

Fotoğraf 5: Yeni Yıl Kartı, Tekin Aydın

Kaynak: Boğaziçi Üniversitesi, Aziz Ogan Koleksiyonu

Ancak Fotoğraf 5’te yer alan tebrik kartı bir özel arşiv malzemesidir. Aziz Ogan’a yeni yılını kutlamak üzere İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Tekin Aydın tarafından gönderilmiş, Aziz Ogan’ın şahsına gönderildiği için efemera statüsü kazanamamış bir özel arşiv malzemesidir. Bu malzemeye efemera denebilmesi ancak yeni yıl tebrik kartları toplayan/biriktiren bir koleksiyonerin koleksiyonunun parçası olmasıyla mümkün olabilir.

Çalışma sürecinde efemeranın toplama kültüründen gelmesi ve bilhassa koleksiyonerlerin kendilerine ait olmayan malzemeleri toplaması ile bu türün efemera olarak adlandırılması sonucuna da varılabileceği düşünülmüştür.

“Peki, bu türe efemera demenin bilgi ve belge yönetimi açısından alana getireceği sonuçlar nasıl değerlendirilebilir?” Efemera denildiğinde bunun toplama kültüründen geldiği anlaşılmalıdır.

- Efemera türü belgeler bir konuyla ilgili malzemeleri içerir, bu anlamda konusal bütünlük verir.
- Efemera türü belgeler tek bir biçim üzerine de yoğunlaşabilir. Örneğin 1970 yılına ait kartpostallar gibi.
- Birden fazla malzemenin tek bir çatıdan görünmesini sağlar.

Koleksiyon içerisinde yer alan efemera o koleksiyon sahibinin ilgi alanlarını ortaya koyduğu gibi neleri biriktirdiğini/topladığını gösterecektir. Ancak efemera türü belgeler günümüzde diğer malzemeler ile aynı noktadadır. Bir başka deyişle toplama kültüründen gelen bu malzemenin efemera olduğuna dair bir sınıflandırma yapılmamakta ve bir koleksiyon içerisinde doğrudan efemeraya ulaşılammamaktadır. Çoğunlukla mektup, broşür gibi türlerle adlandırılan efemeranın koleksiyon içinde “efemera” olarak belirtilmemesi bu malzemeye efemera olarak erişimi engellemektedir. Efemeranın kurumlar tarafından bilimsel anlamda iyi tanımlanamaması nedeniyle malzemeyi neye göre efemera olarak değerlendirdikleri bir soru işaretidir. Öte yandan eğer bu malzemeler efemera olarak sınıflandırmayacaksa neden efemera gibi bir kavram bulunmaktadır? Koleksiyon içinde yer almaları sebebiyle özel arşiv malzemesi olarak sınıflandırılabilir mi? Tüm bu sorular aslında efemera kavramının toplama ve biriktirme kültürünün bir parçası olarak evrildiğini göstermektedir. Bu anlamda tek başına belli bir dönemi ifade etmesi ya da geçici olması yeterli değildir. Efemera bir kişinin/kurumun biriktirerek ya da toplayarak oluşturduğu malzemelerdir.

Yapılan araştırmada Türkiye’de efemera adıyla oluşturulan ilk koleksiyonun KEKBMV’ye ait olduğu tespit edilmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren oluşturulmaya başlanan bu koleksiyon “kadın tarihine ilişkin 201 arşiv kutusu efemera malzemesini içermektedir” (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ajandası Kadın Tarihini Yazmak, 2018). Bu malzemeler efemera olarak satın alınmış, bir kısmı ise bağış yoluyla koleksiyonda yer almıştır. Koleksiyon efemera koleksiyonu olmakla birlikte henüz tanımlanmamıştır.

Efemera olarak oluşturulan bir başka koleksiyona da Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi (TESAK)’nde rastlanmıştır.

TESAK'ın “Kadıköy Efemerası” başlıklı bir koleksiyon oluşturma çalışması bulunmaktadır (Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi, Koleksiyonlar, t.y.).

Bu iki koleksiyon dışında doğrudan efemera olarak adlandırılan bir koleksiyonun bilgisine Türkiye’de rastlanmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

EFEMERA SORUNSAĞI: TÜRLERİ, BULUNDUĞU KURUMLAR, DERLENMESİ VE TANIMLANMASI

2.1 Farklı Bakış Açıları ile Efemera Türleri ve Sorunsalı

Efemera birçok türü barındıran malzeme çeşitliliğine sahiptir. 1954 yılına ait tarihi bir akşam yemeğı davetiyesi, 1969 yılında yayınlanan yeni bir araba reklamı ya da önemli bir politikacının seçim afişleri gibi türleriyle tarihi olayları aydınlatan kanıtlar olarak da değerlendirilmektedir (Manual For Small Archives, 1988). Bu kapsamda bakıldığında çoğı efemeranın temel amaçlarından birinin bilgi aktarmak ve bilgilendirmek olduğı açıkça görölmektedir.

Efemera ile ilgili ilk kitap, 1896 yılında Paris'te John Grand-Cartenet (1850-1927) tarafından *Vieux papiers, vieilles images: cartons d'un collectionneur* adıyla yazılmıştır. John Grand-Cartenet, 1850 yılında bir İsveç bankacının oğı olarak dünyaya gelmiştir. Gazeteci ve yazar olan John Grand-Cartenet hayatını farklı konularda resimler, karikatürler, siyaset ile ilgili malzemeler, davetiyeler, kartvizitler, mektuplar biriktirerek geçirmiş, sonrasında onları kitap haline getirmiştir. Kitabının ön sözünde şu ifadeler yer almaktadır;

“Bu kitapla, 1894'de yapmak istediğim bir şeyi yapıyorum, Palais de l'Industrie'nin duvarlarında, o zamanlar seyircilerin çok dikkatini çeken, her şekilde siyah beyaz kâğıdın hikâyesi. Kâğıt, yani bütün insanlığın en güçlü aracı olan, geçici şeyleri kayda alan, elinden geldiğı kadar kaydeden, insanların düşüncelerini paylaşmasına aracı olan, sonsuz uzaklıkta bile olanların iletişim kurmalarını sağlayan...” (Grand-Carteret, 1896).

Yukarıda ifade edilen ön söz, efemera tanımını farklı bir şekilde vurgularken efemeranın birçok türünü de dolaylı olarak sorgulamıştır. Efemeranın türlerine karar vermek de aynı tanımda olduğı gibi farklı örnekler içermektedir. Bunlardan biri

Maurice Rickards (1919-1998)'ın *Encyclopedia of Ephemera: A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the Collector, Curator and Historian* kitabı temel alınarak University of Reading Centre for Ephemera Studies (Reading Üniversitesi Efemera Araştırmaları Merkezi) çalışanı Barbara Morris tarafından elektronik kitap olarak 2013 yılında hazırlanan *Thesaurus of Ephemera Terms*'dür.

Thesaurusta, Maurice Rickards'ın efemerayı; “günlük hayatın ikincil/küçük/geçici belgeleri” olarak tanımlamasına ve bununla beraber birçok koleksiyonun efemeral/kısa süreli/ geçici olması amaçlanmayan vasiyetnameler, hesaplar gibi kişisel öğeleri de içerebildiğine değinilmiştir. Haritalar, fotoğraflar, gazeteler, çizimler/sanat eserleri kendi ayrıntılı terminolojilerinde değerlendirmekle birlikte thesarus benzer malzemelerin geçici versiyonlarını da kapsamaktadır. Yine thesaurusta kişisel koleksiyonların, özel arşivlerin kendi politikalarına göre bu malzemelerini efemera olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine karar verebileceği konusu da ele alınmıştır (Morris, 2013).

Thesaurusta yer alan efemeraya ilişkin dar, geniş ve ilişkili terimlerin oluşturduğu kısaltma listelerinden bir örnek şu şekildedir:

SN: Kapsam notu.

NT: Dar terimler.

RT: ilişkili terimler (a.g.e., 2013).

Books

SN Books are not usually regarded as ephemera. Included here are terms that included here are terms that include the word book, as well as others that present ephemera in book form or developed from ephemera in sheet or booklet form.

(Kitaplar genellikle efemera sayılmamaktadır. Burada kitap kelimesini içeren efemerayı kitap formunda sunmuş olan ya da sayfa ve kitapçık formunda geliştirilen efemera dâhildir.)

NT Address books (Adres defterleri)

NT Annuals (Yıllıklar)

NT Blankbooks (Not defterleri)

NT Chapbooks (Halk masalları, destanlar, hikâyeler gibi türlerin yazılı olduğu küçük kitapçıklar)

NT Colouring Books (Boyama kitapları)

NT Commonplace Books (Kişisel defterler)

NT Copybooks (Yazı defterleri)

NT Correspondence books (Jurnal Defterleri)

NT Directories (Telefon rehberleri)

NT Drawing books (Resim defterleri)

NT Flip books (Flip kitaplar)

NT Postcard books (Kartpostal kitaplar)

NT Presentation books (Sunum dosyaları)

NT Pressbooks (Bir durum/kişiyeye ait yayınlardan oluşan kitaplar)

NT Ration books (Yemek Karneleri)

NT Sample books (Numune katalogları)

NT Score books (Sayı defterleri)

NT Sketchbooks (Eskiz defterleri)

NT Title pages (Kapak sayfaları)

NT Toy books (Oyuncak kitapları)

NT Viewbooks (Tanıtım kitapları)

RT Book jackets (Kitap gömlekleri)

RT Book labels (Kitap etiketleri)

RT Bookazines (Magazinler)

RT Booklets (Kitapçıklar)

RT Catalogues (Kataloglar)

RT Dummies (Bookselling) (Basit anlatımlı kitaplar)

RT Leaflets (Broşürler)

RT Proofs (Kanıt kitaplar)

Yukarıdaki listede görüldüğü üzere efemera türü belgelerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. “Kitap” efemera olmamakla birlikte, kitap formunda sunulan ya da sayfa ve kitapçık formunda oluşturulan malzemeler efemera olarak alınmıştır. Thesaurusta bir malzemenin efemera olarak değerlendirip değerlendirilmeyeceği konusu kavram karmaşası nedeniyle yanıt bulmakta güçlük çekilen bir konudur (a.g.e., 2013).

Tanımlarında da bahsedildiği üzere kavramsal olarak efemera oldukça belirsiz bir yapıya sahiptir. Yale Üniversitesinden Timothy Young, “efemeranın bir tür ya da biçim olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunu Yale katalogcularının, “ephemera” terimini RBMS (Rare Books and Manuscripts Section/Kontrollü Sözcükler Sözlüğü) tarafından izin verilen şekilde kullanması” şeklinde ifade etmiştir (Timothy Young, kişisel görüşme, 12 Ekim 2017).

Efemera türü malzemelere yönelik olarak bir diğer görüş The British Library (İngiltere Milli Kütüphanesi)’den John Boneham’a aittir. Boneham, “kullanıcıların efemeral ya da gelip geçici malzeme hakkındaki düşünceleri farklı olacaktır. Pullar belli bir amaca uygun olarak basıldığından ve genellikle uzun süreli muhafaza edilmediğinden pulların efemeral yani geçici/kısa ömürlü olduğu söylenebilir. Ancak bununla birlikte bir pul koleksiyonu yapmak isterseniz bu malzemenin uzun süre muhafaza edilmesinden bahsetmek mümkün olacağından, bu malzemenin kısa ömürlü yani efemeral olmadığı söylenebilir. Bana göre efemera terimi malzemenin türünü ve hangi amaçla üretildiğini ifade eder. Bu anlamda kütüphane veya arşivde yer alan özel

bir pul koleksiyonu ya da gazete koleksiyonu hala efemera koleksiyonudur. The British Library’de çok sayıda efemera koleksiyonu vardır.” şeklinde ifade etmiştir (John Boneham, kişisel görüşme, 12 Ekim 2017).

Bu konuda bir başka görüş Alexander Turnbull Library National Library of New Zealand Te Puna Mātauranga o Aotearoa’dan gelmiştir. Kütüphane efemerayı “Sadece kısa süreli kullanım için üretilen basılı/dağıtılan malzemeler” olarak tanımlamaktadır. Yeni Zelanda efemera koleksiyonu, küçük bilet ve rozetlerden iki metrelik posterlere kadar malzemeyi içermektedir. Koleksiyon kısa süreli kullanımı olsa bile gazeteleri kapsamamaktadır. Gazeteler kütüphanenin başka bir bölümünde muhafaza edilmektedir. Kütüphane bir dönem efemerayı “Bir yazarı olmayan ve beş sayfadan uzun olmayan yayın” olarak da tanımlamıştır. Ancak satış katalogları gibi reklam ve ticari içerikli malzemeler de çoğu birçok sayfaya sahip olabilmelerine rağmen efemera olarak tanımlanmaktadır (Barbara Lyon, kişisel görüşme, 18 Eylül 2018).

Yapılan bu açıklama göz önünde bulundurulduğunda Yeni Zelanda’nın efemera koleksiyonu konusunda kendi politikasını oluşturduğu söylenebilir. Yaptığı tanım efemera türü malzemeleri ayrıca herhangi bir koleksiyona da dâhil edil(e)meyen malzemeler olarak nitelendirdiğini göstermektedir.

Efemera türü malzemelerle ilgili olarak İngiltere Efemera Derneği (The Ephemera Society)’nden Malcolm Warrington, “basılı ve el yazısıyla hazırlanan efemera geniş bir belge yelpazesine sahiptir. Derneğin efemera tanımı özellikle kısa süreli kullanım ve genellikle atılmak üzere üretilen basılı veya el yazısı ürünleri kapsar.” şeklinde ifade edilmiştir (Malcolm Warrington, kişisel görüşme, 13 Ekim 2017). Tüm bu tanımlamalar nihayetinde efemera türü belgelere temel olarak değinildiğinde aşağıdaki gibi uzun bir listeden söz etmek mümkün olmaktadır.

Alfabe levhaları, reklam broşürleri, bardak altlıkları, antetli kâğıtlar, fişler, çizimler, kâğıt paralar, planlar (güverte, konferans salonu oturma planları gibi), kartlar (kimlik, bankamatik, kredi, bagaj, donör, ziyaretçi, tebrik, sevgililer günü için hazırlanan gibi), prospektüsler, oy pusulaları, bandroller, doğum ve ölüm belgeleri, filigranlar, yolcu listeleri, biletler (yardım, otobüs, uçak, vapur, yolcu, giriş, konser

gibi), kataloglar (müzayede, ticari, satış, kitapçı, üretici, yayıncı gibi), taslaklar, saat tarifeleri (uçak, havayolu taşıma araçları, otobüs, vapur, tren, tramvay tarifeleri gibi), haritalar (ulaşım ağını gösteren haritalar, güzergah haritaları, otobüs güzergahı haritaları, metro haritaları gibi), puro kutusu etiketleri ve markaları, çıkartmalar (kitapçı, araba arkası, hava yollarına ait çıkartmalar gibi), kapaklar (reklam, posta, albüm, dergi, kibrit kutusu, yazılı/basılı nota kapakları gibi), kâğıtlar (süslü, oyun, avcılıkla ilgili, yazılı, besin değerleriyle ilgili, haciz, müzik ve sağlıkla ilgili, meyve ve sebzelerin sarıldığı kâğıtlar gibi), etiketler (bisküvi, kraker, mobilya, kitap bağışı, cilt kapağı, meyve/sebze kasalarına ait, yönlendirme, giysi etiketleri gibi), exlibrisler, rehberler, kitap hediye çekleri, kitap ayraçları, zarflar (kırtasiye, resimli zarflar gibi), kaşeler, kulüp afişleri, defterler (yoklama, resim, müsvedde, kupür/kesik defterleri gibi), resimler, bulmacalar, rozetler, oyun parçaları, numuneler, tarifler, kuponlar, gümrük damgaları, diplomalar, kartpostallar, broşürler, fakslar, faturalar, hediye kuponları, telgraflar, ehliyetler, sertifikalar, programlar (gezi, tiyatro, spor etkinlikleri, konferans programları gibi), notlar (kitap aralarına sıkıştırılan, alışveriş notları gibi), dergiler (mizah, firma dergileri gibi), listeler (bağış, davetli listeleri gibi), kâğıt bebekler, otel belgeleri, e-postalar, duvar şemaları, boyama sayfaları/kitapları, kişiler tarafından oluşturulan defterler/sayfalar, ilanlar, kupürler, formlar, kuponlar, kesik malzemeler, tahvil ve senetlerdir.⁹

Efemera bir tür değildir. Efemera birden fazla belge türünü içeren şemsiye bir kavram ve bir üstveri alanıdır. Bu anlamda nasıl ki “özel arşiv” genel bir kurumsal yapıyı temsil ediyorsa efemera da geneli temsil eden bir terimdir. Bu çalışmada yapılan tanıma bağlı olarak yukarıda yer alan listedeki malzemeler “üreticisi o kişiye ait olmayan ya da o kişiye gönderilmeyen özellikteyse efemeradır” tezi kapsamında ele alınmaktadır.

⁹ Genişletilebilir olan bu liste; *Encyclopedia of Ephemera A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the Collector, Curator and Historian* (Ricards, 2000), Categories and examples (The Ephemera of Society America, 13 Aralık 2015), John Johnson Collection of Printed Ephemera List of modern ephemera categories (The Bodleian Libraries University of Oxford, 2015), *Thesaurus of Ephemera Terms* (Morris, 2013), RBMS Controlled Vocabularies: Genre Terms (Rare Books and Manuscripts Section (RBMS), 2018) kaynaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

2.2 Efemera Bulunduran Kurumların Çeşitliliği

Efemera belli bir zaman dilimindeki sosyal hayatı, ön yargıları, dili, sanatı yansıtan malzemelerdir. Bu malzemeler günümüzde bilgi merkezlerinde (arşiv, kütüphane, müze) yer aldığı gibi aynı zamanda kişisel koleksiyonlarda da sıklıkla rastlanabilecek malzemelerdir. Ş. Nihal Somer ve İshak Keskin'e göre efemera bulunduran/derleyen kurumları şu şekilde sıralamaktadır (Somer ve Keskin, 2014: 1076, 1078, 1080-1082):

- Ulusal, eyalet ve yerel yönetim arşivleri,
- Kütüphaneler,
- Müzeler,
- İşletmeler,
- Sivil toplum kuruluşları,
- Koleksiyoncular,
- Kişiler.¹⁰

Efemera koleksiyonlarının bulunduğu ya da derlendiği yerlere göre farklılık göstermesi genellikle dosya bağlarının olmaması nedeniyle kataloglama/niteleme sorunu yaşanmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte efemera türlerinin çok çeşitli olması kurumlardaki koleksiyon tasniflerinde de farklılıklar oluşmasına sebep olmaktadır.

Efemera türü malzemenin sınıflandırılmasında koleksiyoner ve sahaf boyutu da bulunmaktadır. Bu malzemelere sahaflarda çoğunlukla çöpten toplanmakta, satın alınmakta ya da süreli yayınların arşivleri vasıtasıyla sağlanmaktadır (10. Beyoğlu Sahaf Festivali, kişisel görüşme).

¹⁰ Chris E. Makepeace efemera bulunduran/derleyen kurumları şu şekilde sıralamaktadır: kütüphaneler, kurum ve birim arşivleri, işletmeler, yerel hükümet ve yerel yönetimler, dernekler, koleksiyoncular, kişiler (Makepeace, 1985; aktaran Somer ve Keskin, 2014: 1075).

Koleksiyoner ve sahafların bazıları hatta çoğu efemera türü malzemeyi ticari amaçla kullanmaktadır. Efemera müzayedelerinin yapılması bu ticari boyutun bir göstergesidir.

Örneğin; Avusturalya'nın başkenti Melbourne'da efemeranın dikkat çekici özelliğine karşın oluşturulan "nostalji pazarı" ticari bir boyutla öne çıkmıştır. Ayrıca yılda iki defa The Ephemera Society of Australia (ESA) (Avusturalya Efemera Derneği) tarafından "Grand Ephemera Fairs" adıyla fuarlar da düzenlenmektedir. Bu efemera ve koleksiyon fuarları ilk olarak The State Library of Victoria (Victoria Eyalet Kütüphanesi)'da düzenlenmiş, fuar kütüphaneye sığmayınca The Malvern Town Hall (Malvern Belediye Binasına)'a taşınmıştır (Stone, 1998:102; Who we are?, t.y.). Katılımcılar ağırlıklı olarak özel koleksiyoncular, antika kitap satıcıları olmuştur. İnternet ticaretinin artmasıyla ve internet üzerinden yapılan müzayedelerin yaygınlık kazanmasıyla fuarlara olan ilgi azalmış, bunun üzerine dernek fuarlarını Mart 2013'te daha küçük bir yer olan The Kew Heights Sports Club (Kews Heights Spor kulübüne)'a taşımıştır (Who we are?, t.y.). Fuarlar günümüzde Camberwell Sunday Market'e yakın Camberwell Civic Center'da bulunan Parkview Room bölgesinde kurulmaktadır (a.g.w.s.).

Günümüzde bunun bir benzer örneğine İstanbul'da da rastlanmaktadır. Belirli günler ve saatlerde mezatlar düzenlemekte, konuyla ilgili kişilerin katılımıyla efemera satışa sunulmaktadır.¹¹ Efemera yalnızca bu mezatlarda değil aynı zamanda elektronik ortamdaki mezatlar ve belirli web sayfalarında satışa sunulmaktadır.¹²

Efemera türü malzemenin sınıflandırılması koleksiyonerin ya da sahafın ilgi alanına göre değişmektedir. Bu durum sahafların konuya yönelik efemera toplayıp bu alanda uzman olması ve bu durumu sinema efemeracısı, futbol efemeracısı, kadın fotoğrafları efemeracısı gibi konusal sınıflandırmalarla adlandırmaları şeklinde bir tablo ortaya koymaktadır (10. Beyoğlu Sahaf Festivali, kişisel görüşme 2016).

Türkiye'de kütüphanelerin, müzelerin, arşivlerin, vakıfların, yerel yönetimlerin koleksiyonlarında efemera bulunmaktadır. Özellikle İstanbul'da efemera

¹¹ Taksim Hazzopulo Pasajı'nda yapılan "Cumartesi Mezatı" örnek olarak gösterilebilir.

¹² "https://www.peramezat.com/" ; "https://www.nadirkıtap.com/efemera-kategori246.html" ve "https://www.gittigidiyor.com/eski-belge/efemera" gibi internet siteleri örnek verilebilir.

bulunduran bu kurumlar Aykut Kaya'nın yüksek lisans çalışmasında detaylı olarak incelenmiştir (Kaya, 2015). Bunlara ek olarak Türkiye'de, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, Adana Sinema Müzesi, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi (KAYTAM) (Somer ve Keskin, 2014: 1079-1080) efemera bulunduran/derleyen kurumlar arasına eklenebilir.

2.3 Efemeranın Derlenmesinde Bilgi ve Belge Yöneticilerinin Rolü

Dearstyne arşivcilerin, daimi olarak saklanmaya değer belgeleri belirlemesinden, seçmesinden, yönetmesinden, korumasından ve kullanıma sunmasından bahseder (Dearstyne, 2001: 9). İster kamu isterse özel arşiv olsun arşivci bir kurumun ve bir toplumun belleğini koruyarak geleceğe aktarma gibi bir role sahiptir. Sahip olduğu koleksiyonlar açısından değerlendirildiğinde arşivci, araştırmacısını göz önünde bulundurarak koleksiyon tasnifini, düzenleme ve tanımlamasını yaparak kullanıcının erişimine imkân verir.

Efemera koleksiyonları kurumdan kuruma farklılık göstermektedir. Bu farklılığın yanında kurumların sahip olduğu politikalar da bu farklılığın oluşmasında önemli bir yere sahiptir. “Arşivlerin efemera derlemesi eskiye dayanan bir çalışma biçimi değildir” (Somer ve Keskin, 2014: 1077). Ayrı bir efemera koleksiyonu oluşturmak kurumun bağlı bulunduğu politikayla ilgilirken mevcut koleksiyonlar içindeki efemerayı tanımlamak ayrıca zor bir saha olarak değerlendirilebilir.

Kütüphaneler de benzer bir şekilde efemera koleksiyonu barındıran kurumlar arasında yer alır. Mevcut toplama politikaları doğrultusunda efemera konusunda çalışmaktadırlar. Örneğin bazı kütüphanelerde “efemera kütüphanecisi” kavramının oluşması sahip olunan mevcut politikalarla ilişkilendirilebilir. “Eylemci belge sağlama” (Keskin ve Somer, 2012: 39) olarak adlandırılan bu yaklaşım efemera konusu içinde arşivciler ve kütüphanecilerin aktif bir şekilde kurum politikaları dâhilinde efemera toplamaları olarak açıklanabilir. Bir başka deyişle mevcut görevlere yenilerinin eklenmesiyle bilgi ve belge yöneticilerinin mesleki gelişimi devam etmektedir. Özellikle belli bir alan/konu/kent üzerine uzmanlaşan kurumların

arşivcileri/kütüphanecileri bilgi ve belge merkezlerini zenginleştirmek için kurum politikalarına olması gereken “eylemci belge sağlama” yaklaşımının eklenmesi konusunda adım atmalıdır. Zira sahadan derlenen/toplanan efemera malzeme zenginliği nedeniyle bulunduğu kurumun koleksiyonunu da güçlendirecektir. Bilgi ve belge yöneticilerinin buradaki rolü efemerayı belirlemek ve temel mesleki kuramlardan olan değerlendirmeyi de kullanarak bir öngörü oluşturmak olmalıdır. Efemeranın bilgi ve belge yöneticilerince derlenmesi bu malzemelerin tematik bütünlüğünün oluşturulması anlamına da gelmektedir.

2.4 Efemeranın Derlenmesinde Koleksiyoner, Sahaf ve Müze Yöneticilerinin Rolü

Efemeranın koleksiyoner ve sahaf boyutu bilgi ve belge yönetimi alanında değerlendirildiğinde karmaşık bir konudur. Sahaflar meslekleri gereği malzemeyi ticari boyutuyla değerlendirdiklerinden efemera bulunan koleksiyonlar genellikle ticari bir kaygı ve kişisel ilgi nedenleriyle dağılmış/dağıtılmış, konu bütünlüğü bozulmuş bir halde alınır ve satılırlar. Bu anlamda konusal olarak efemera alan sahaflar olduğu gibi koleksiyonerler de benzer şekilde ilgi alanları doğrultusunda efemera satın alır ve biriktirirler.

Efemeranın öncelikle toplama kültüründen kaynaklı nedenlerle değer bulduğu göz önünde bulundurulursa koleksiyonerlerin elinde fazlaca efemera koleksiyonu olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak burada temel mesele bu malzemelere erişim ve nerede ne olduğunun bilinmemesidir. Bazı koleksiyonerlerin zaman zaman düzenledikleri sergiler dışında sosyal ve kültürel hayatı açıkça yansıtan malzemelerin varlığı neredeyse bilinmemekte; içeriği kamu ile paylaşılmamaktadır. Sahafların mesleki konuları nedeniyle malzemeyi ticari boyutuyla değerlendirmesi, koleksiyonerlerin kişisel ilgi nedeniyle biriktirme, toplama ve belki de “sahip olma” tutkusu toplumu ilgilendiren bu malzemelere erişimi sınırlandırmaktadır. Öte yandan koleksiyonerlerin müzayede ya da mezatlardan malzeme almaları, bir malzemenin peşinden gitmeleri de bu şahsi ilginin ticari kaygılar barındırdığını göstermektedir. Ancak bunların yanında bu malzemelerin akıbeti çoğunlukla sahafların ve daha sonra koleksiyonerlerin elindedir. Yine burada koleksiyonerlerin de talepleri ile birlikte

sahafların da malzeme arayışlarını geliştirdikleri ve belki de birçok efemeranın bu şekilde değer kazanması durumundan da bahsedilebilir. Sahaflar Çarşısına 1956 yılında Dr. Mazhar Osman'ın kütüphanesinin gelmesi ve kitaplarının, notlarının, mektuplarının ve fotoğraflarının kapanın elinde kalması (Kaynardağ, 1983: 2) ve çoğu arşivin bu şekilde yok olması ya da yok olmaya yüz tutması, çöplere atılması gibi durumlar değerlendirildiğinde bu malzemelerin kurtarıcıları olarak sahaf ve koleksiyonerlerin üstlendikleri görev göz ardı edilmemelidir.

Koleksiyonerlerin ilgi alanları ve merakları doğrultusunda topladıkları ya da biriktirdikleri malzemelerin önemli bir kısmının efemera olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu malzemelerin akıbetinin de esasında ne olduğunu tam anlamıyla bilmek mümkün değildir. Bir kısmı zaman zaman müzelerde sergilendiği gibi bir kısmı da herhangi bir bilgi ve belge merkezine bağışlanmıyorsa çoğunlukla tematik bütünlüğünü de kaybederek kaybolmaktadır. Esasında kimin neyin koleksiyonunu yaptığı bilgisi ya da her biriktirenin koleksiyoner sayılıp sayılmayacağı bilgisi (Antepli, 2011: 11) erişilmesi zor bir mecradır.

Koleksiyonerlerin topladıkları malzemelerle kültürel değerlere sahip çıktıkları bir gerçektir. Müzecilikten daha önce başlayan koleksiyonculuk¹³ dünyada da müzelerin oluşmasına öncülük etmiş bir faaliyettir (Çizgen, 2011: 15-16).

Dünyada efemera biriktiren koleksiyonerlerin katkıları günümüzde çeşitli bilgi ve belge merkezlerinde tasnif edilmiş ve korunmaktadır.¹⁴ Bu koleksiyonların taşıdıkları değer koleksiyonerlerin efemeraya yaptığı katkı olarak göz ardı edilmemelidir. Türkiye’de bu anlamda Herman Boyacıoğlu’nun 1962 yılında toplamaya başladığı kartpostal koleksiyonunu 7 yıl içinde 100.000’e ulaştırması (Gülersoy, t.y.: 17) efemera koleksiyonlarının hacmi ve taşıdıkları değer açısından koleksiyonerlerin yaptığı büyük katkıya örnek olarak gösterilebilir. 40.000’e ulaşan “Osmanlı fotoğrafları”nın yer aldığı koleksiyonunu en önemli koleksiyonlarından sayan Burçak Evren (Antepli ve Bakır, 2011: 38) 10.000’in üzerinde imzalı fotoğraf, peçete, mektup gibi malzemelerin yer aldığı koleksiyonu ile Haluk Oral (a.g.e.: 90) ve

¹³ Bilgi ve belge yönetimi alanında tanımsal olarak netleşmeyen koleksiyon kavramı burada “ilgi alanlarına göre kişilerin topladıkları malzemeler” olarak kullanılmaktadır.

¹⁴ “1.1.Tarihsel Süreçte Efemera” başlığında bu konu detaylı olarak anlatılmıştır.

onlar gibi¹⁵ önemli efemerik malzemeyi koleksiyonlarında bulunduran kişiler bu katkıya örnek olarak verilebilir.

Sahafların ve koleksiyonerlerin efemera türü malzemenin korunması için çeşitli nedenlerden ötürü kurtarıcı bir görev üstlendikleri gerçektir, ancak bu malzemelerin sosyal ve kültürel değeri ağır basmakta ve bu kurtarıcı misyonun çeşitli politikalarla desteklenerek tüm araştırmacıların erişebileceği bir platformda paylaşılması bu malzemelerin gerçek değerini bulmasıyla eşdeğer olacaktır.

2.5 Efemera Sağlama Politikaları

Efemeraya olan ilginin artması efemeranın sağlanması konusunda sorunları gündeme getirmiştir. Society of American Archivists (SAA) (Amerikan Arşivciler Derneği) tarafından arşivsel malzemenin sağlanmasına yönelik aktivist bir yaklaşım olarak da ifade edilebilecek olan “dokümantalist” bir yaklaşım ele alınmış; 1976, 1986 ve 1992 yıllarında yıllık konferanslarında bu konuya yer verilmiştir (Burant, 1995: 193; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 440).

A.B.D.’deki bazı kurumlarda olduğu gibi Avustralya’da da birçok eyalet kütüphanesinde efemera çalışıldığı bilinmektedir. Örneğin The State Library of Victoria (Victoria Eyalet Kütüphanesi) düzenli olarak politik/siyasi konularla ilgili el ilanları ve broşürler toplamak üzere mitinglere/protestolara arşivcilerini göndererek aktivist bir yaklaşım örneği göstermektedir (Burant, 1995: 193; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 441).

Bir diğer örnek The State Library of New South Wales (Avusturalya New South Wales Eyalet Kütüphanesi)’ta “efemera kütüphanecisi” olarak adlandırılan uzman kütüphaneciler bulunmaktadır. Kanada’da bu konuyu arşivler ele almaktadır (a.g.e., 193, 441).

Bilgi ve belge merkezlerinde efemeraya yönelik farklı sağlama politikaları uygulanmaktadır. Örneğin Avusturalya New South Wales Eyalet Kütüphanesi efemera koleksiyonlarını; tiyatro ve konser programları, posterler, devlet yayınları, kitap broşürleri, siyasi, kültürel, spor olarak ayırmaktadır (Organ, 1987; aktaran; Burant,

¹⁵ Detaylı bilgiye “İstanbul’un 100 Koleksiyoneri” adlı eserden erişilebilir.

1995: 194; aktaran; Somer ve Keskin, 2012: 441). Efemeranın sağlanmasıyla ilgili olarak şu sorulara cevap bulunmalıdır:

- Bu koleksiyonlar olduğu gibi sağlanabilir mi ya da sağlanmalı mı?
- Efemeranın, diğer fonlar gibi bilgisel, tarihi ya da arşiv değeri irdelenebilir mi?
- Efemeranın piyasa değeri var mıdır ya da ne olmalıdır? (Burant, 1995: 196).

Efemeranın sağlanmasında sosyal bir bakış açısı da gereklidir. Bilgi ve belge merkezlerinin kuruluş amacı, faaliyetleri, mevcut koleksiyonu, hedef kitlesi, bütçesi gibi unsurlar efemera bakışını da farklılaştırmaktadır.

Gerek ilgili çalışmanın gerekse mevcut araştırma sonuçlarının incelenmesi neticesinde efemera derleyen bu kurumların bu malzemeleri neye göre efemera olarak nitelendirdiklerine dair bir sonuca ulaşılmamıştır. Bu koleksiyonlar doğrudan efemera koleksiyonları olmayıp özel bir koleksiyon içinde yer alan efemeradan oluşmaktadır. Efemerayı koleksiyon içinden ayırmak mümkün değildir. Böyle bir yaklaşım hem provenans ve orijinal düzene saygı ilkelerine aykırı hem de koleksiyon ve koleksiyonu oluşturan hakkında bilgi kaybına neden olmaktadır.

Efemeranın tanımı ve niteliği konusunda sorunlar yaşayan Türkiye'deki bilgi ve belge merkezlerinin doğrudan bir efemera koleksiyonu oluşturma/sağlaması şuan için pek mümkün görünmemektedir. Malzemenin sağlama/toplama politikalarına burada değinmek de fayda olacaktır. Sağlama politikaları satın alma, bağış, derleme, değişim olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır. Toplama politikalarını toplum hayatında öne çıkmış (veya sıradan) insanların belgelerini toplama, bölge/coğrafya bazında toplama, tematik/konusal olarak toplama olarak üç başlık altında değerlendirmek mümkündür (Ataman, 1997). Efemera özelinde bilgi ve belge merkezlerinin gerek sağlama gerekse toplama politikalarının doğrudan uygulanmaması yukarıda söz edilen efemera koleksiyonunun doğrudan oluşturulmasına etken olarak da ifade edilebilir.

Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmada netleşmeyen efemera tanımı olmasına karşın doğrudan oluşturulan efemera koleksiyonları bulunmakta olup bazı koleksiyonlar içindeki malzemenin efemera olarak etiketlendiğine de rastlanmıştır.

Buradaki temel sorun bu malzemenin sağlanması değildir. Çoğu koleksiyonda toplama kültüründen gelmesi sebebiyle efemeraya rastlamak mümkündür. Malzemeye efemera adı altında erişimin zor olması burada temel sorun olarak nitelendirilmektedir

Türkiye’de özel arşiv malzemelerin henüz kataloglaması tam anlamıyla başırlanamamışken efemeranın hemen kataloglamasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır.

2.6 Efemeranın Düzenlemesine ve Tanımlanmasına Dair

Sorunlar

Malzeme türü olarak gerek tanımı gerekse sınıflandırılması belli bir standarda bağılı olmayan efemera uzun yıllardır bilgi ve belge merkezlerinin tartışma konuları arasında yer almaktadır. Bu tartışmalardan birinde Jim Burant 1992 yılında Montreal’de gerçekleştirdiğı sunumunda efemeranın arşiv teorisi ve uygulaması bağlamında tanımı ve anlamını irdlemiştir. Burant, arşivcilerin efemera tanımını nasıl yapacaklarına ilişkin olarak efemerayı “arşivsel değeri olan kalıcı belgeler” şeklinde düşündüğünü ifade etmiştir (Burant, 1995: 189). The Ephmera Society of Canada (Kanada Efemera Derneğı) Başkanı Barbara Rusch, efemerayı “Geçmişin koruyucuları” şeklinde tanımlarken; Maurice Rickards da; efemera ilgisini toplumsal tarihe olan merak ve yeni bir tarih araştırması şeklinde açıklamaktadır (a.g.m., 190).

Bir malzemenin düzenleme ve tanımlama süreci bulunduğu bilgi ve belge merkezine göre farklılık göstermektedir. Malzemenin efemera olması bu farklılığın yanında birtakım zorlukları da doğurmaktadır. Efemeranın tanımlanması, düzenlenmesi, depolanması malzeme türünün çeşitliliğı nedeniyle sorun olmaktadır.

Arşiv malzemesinin düzenlenmesi doğrudan kendi organik yapısıyla ilintili olduğundan her koleksiyon üretildiğı şartlara bağılı olarak düzenlenmekte, provenans prensibi ve orijinal düzene sayğı ölçütleri dikkate alınmaktadır. Genel olarak arşivlerde ve kütüphanelerde malzemenin tanımlanmasında Dublin Core Metadata Initiative (DCMI), ISAD (G) (General International Standard Archival Description), Anglo-American Cataloguing Rules, Anglo-American Cataloguing Rules 2 (AACR, AACR2), Resource Description and Access (RDA) gibi üstveri standartları kullanılmaktadır. Efemera türü belgelerin provenansının ve orijinal düzeninin

bilinmemesi ayrıca efemera alanında kontrollü terimler sözlüklerinin bulunmaması malzemenin düzenlenmesini ve tanımlanmasını güçleştirmektedir.

Öte yandan bu alanda yapılan çalışmaların az sayıda olması, referans alınacak bir çalışmanın olmaması ve tecrübe/deneyim eksikliği özel arşiv malzemelerinin ve efemeranın tanımlanmasında oluşacak diğer sorunlar olarak değerlendirilmektedir.

The British Library’de bulunan “Early English Newspapers-Burney Collections” adlı koleksiyonunu bilgi kaynağı yetersizliğinden ötürü kataloglamakta zorluk çekmesi de aslında yukarıda ifade edilen sorunların örneği niteliğindedir (Christian Algar, kişisel görüşme, 24 Kasım 2015).

Bir diğer sorun ise kavram karmaşasından kaynaklanan ‘koleksiyon mu yoksa özel arşiv mi? konusudur. 49. Kütüphane haftasında Prof. Dr. Edhem Eldem’in konuşmasının bir kısmında değindiği terminolojinin net olmaması konusu, bir diğer ifadesiyle kavram sorunudur. “Kişisel koleksiyon mu? Özel koleksiyon mu? Koleksiyon mu? Arşiv mi? Evrak mı? Vesika mı? Evrak-ı metruke mi?”¹⁶ Çeviri sorununu da barındıran bu konu esasında kontrollü terimler sözlüğüne de bağlıdır.

Tüm bunlarla birlikte sahafları ve koleksiyonerleri de unutmamak gerekir. Bu bakış açısıyla daha öncede bahsedildiği gibi bu kişiler efemeranın tanımından ziyade efemerayı ticari boyutuyla değerlendirmektedirler. Kültürel mirasın bir parçası olan bu malzemeler koleksiyonerlik penceresinden bakıldığında, organik bağları kopartılarak toplanmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir, çoğu zaman bu malzemelerin akıbeti bir çöp konteynerinin yanı veyahut içi de olabilmektedir. Burada esas dikkat edilmesi gereken bu malzeme türünün ya da diğer koleksiyonların sağlanmasına yönelik verilen değer ve oluşturulan politikalaradır. Efemera aynı zamanda belli bir zaman dilimindeki sosyal hayatı anlamının da bir yoludur. Efemera tarihin eserleri olarak gerçekleri, ön yargıları hatta dil, sanat ve sosyal yönlerin belli zaman ve yerlerini yansıtır, bir başka deyişle efemera kültür malzemesidir.

¹⁶ Edhem Eldem (26 Mart 2013), “Evrak’ı metrukenin faydaları, sınırları, sorunları”, 49. Kütüphane Haftası, Kişisel Koleksiyonlar: Önemi, örnekleri ve kullanıma sunulması Paneli, İstanbul Şehir Üniversitesi Doğu Kampüsü Konferans Salonu.

Türkiye’de efemera bilinci oldukça zayıftır. Çoğunlukla bu malzemenin kataloglanamaması gibi bir sorun da oluşmaktadır. Oysaki yerel yönetim bazında kent hafızasını içeren kent arşivlerinde olduğu kadar diğer kütüphane ve arşivlerde hatta müzelerde efemera türü malzemeye rastlama olasılığı oldukça yüksektir (Kaya, 2015).

Efemeranın tanımlanmasına dair sorunları Ş. Nihal Somer ve İshak Keskin’in 2012 yılında Bilgi Dünyası’nda yayımladıkları “Bir Bilgi Kaynağı olarak Efemera ve Türleri” adlı makalelerinde şu başlıklar altında incelemişlerdir (Somer ve Keskin, 2012: 446-448):

- Konusal bağlam
- Kaynak değeri
- Organik bağdan yoksunluk
- Kısa süreli organizasyonlar tarafından üretilme
- Düzenlemede değişiklik.

Efemeranın “arşivci” bakış açısıyla tanımlanması ve bu tanımlamaya dair sorunları İshak Keskin “Arşivcinin Efemerası” başlıklı makalesinde aşağıdaki maddelerle ele almıştır (Keskin, 2018: 10-14):

- Kısa süreli organizasyonlar tarafından üretilme
- Kısa süreli bir amaç için üretilme
- Biriktirilmek amacıyla üretilmeme
- Düzensiz ve devamı olmama
- Farklı formatlarda üretilme
- Kurumsal bir eylemi gerektirmeme
- Resmi ve gayri resmi kurum tarafından üretilme
- Dosya bağının (hiç) olmaması

- Dosya bağının/ilişkisinin sonradan yok edilmesi
- Bir bütünün parçası olmama
- Kurumsal bağın kopmuş/kopartılmış olması
- Fon bütünlüğünde olmama
- Konusal bağlam
- Kaynak değeri
- Simgesel değer
- Kaynak değerinin göreceli olması
- Yararlılığın değişken olması
- Birbirinden bağımsız parçalardan oluşma
- Düzenlemede değişkenlik
- Korunduğu arşivin doğal devir malzemesi olmama
- Dayanıksız olma

Efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanmasında efemeranın net bir tanımının olmamasından kaynaklı sorunlar olduğu ortadadır. Bu malzemeler neye göre efemeradır? Bu malzemeler efemeraysa neden efemera olarak etiketlenmemektedir? Bunlar efemera değilse neden özel arşiv malzemesi denmemektedir? Bu gibi sorular aslında efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanmasında oluşan zorlukların sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki başlıklardan da çıkarılacağı gibi efemera türü malzemenin tanımlanmasındaki zorluklarda bu malzeme türüne bakış açısı (önemsiz, “ıvır zıvır” gibi nitelendirmelerde bulunma), malzemenin meslek gruplarına göre farklı değerlendirilmesi (kütüphane, arşiv, araştırmacı, sahaf, koleksiyoner gibi), bir

koleksiyon içerisinde yer alan efemeranın değerlerinin farkına varılmaması gibi etkilerin olduğu görülmektedir.

2.7 Efemera Türü Malzemenin Sınıflandırılması

Efemera türü malzemenin sınıflandırılması bulunduğu bilgi ve belge merkezine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en temel nedenlerinden biri bilgi ve belge merkezlerinin efemera türü belgelere bakış açıları, diğeri ise efemera türü belgelerin çoğunlukla dosya bağlarının bulunmamasıdır.

Sınıflandırmada format/biçim ve işlev dikkate alınırken efemeranın sınırlarının kütüphaneci, arşivci ve koleksiyonerler tarafından nasıl belirlendiği ve efemeranın bir koleksiyona dâhil olmaması ya da bir arşivin mi yoksa koleksiyonun mu parçası olduğu sorularına yanıt aranmalıdır (Young, 2003: 18).

National Library of Australia (Avusturalya Milli Kütüphanesi), 1960 yılından beri Avustralya yaşamını, sosyal geleneklerini, popüler kültürünü ve ulusal etkinliklerini içeren basılı efemerayla birlikte ayrıca belirli etkinliklere veya sosyo-politik gruplara ilişkin Asya/Pasifik bölgesinden efemerayı da seçerek toplamaktadır. Buna göre kütüphane efemera türü belgelerini aşağıdaki gibi konusal olarak sınıflandırmaktadır (National Library of Australia, 2018; aktaran Somer ve Keskin, 2012: 450):

- Genel efemera
- Avusturalya gösteri sanatları programları
- Ticari kataloglar
- Programlar ve davetiyeler
- Coğrafya ve seyahat
- Oluşturulmuş koleksiyonlar
- Kesik defterleri/Albümler

Library of Congress (LOC) (Amerika Birleşik Devletleri Milli Kütüphanesi olan Kongre Kütüphanesi) basılı efemera koleksiyonu; sanayi devrimi, kadınların seçimlere katılma hakkı, kölelik, iç savaş, devrim savaşı, batıdaki arazi yarışları gibi Amerika tarihinin önemli olaylarıyla ilgili birincil kaynakları

toplamaktadır/derlemektedir (Library of Congress, Printed Ephemera: Three Centuries of Broad-sides and Other Printed Ephemera, About this Collection, t.y.).

Ephemera malzemesinin sağlanması ve değerlendirilmesi konusu efemeranın çeşitlilikleri nedeniyle diğer malzeme türlerinden farklılık göstermektedir. Zira gazete kupürlerinden oluşan kupür/kesik defterleri efemera türü belge olduğu gibi bir kitap içinden kopmuş sayfalar da efemera malzemesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan efemerayı; türlerine, bulundukları ortamlara ya da konularına göre tasnif etmek de mümkündür. Bu gibi durumlar, kurumlarda farklı sağlama politikaları geliştirilmesine neden olmuş ve kurumların efemera türü belgelere bakış açılarını şekillendirmiştir.

Örneğin British Museum, koleksiyonlarındaki efemera türü belgeleri arşiv malzemesi olarak kabul etmemektedir. British Museum; tarihsel süreçte doğrudan efemera malzemesi toplamamış, ancak kişisel koleksiyonlar (Dawson Turner, Sarah Sophia Banks, Lysons, Fillinham, Evanion gibi) içerisinde yer almaları nedeniyle bu malzemeleri sağlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde British Museum'da koleksiyon olarak efemera bulunmamakta; fakat sahip oldukları koleksiyonlar içerisinde efemera olarak kabul edilebilecek malzemeler yer almaktadır. Müzenin “*Coins & Medals, Middle East, Prints & Drawings, Asia*” gibi bölümlerinde tebrik kartları, biletler, broşürler, posterler, posta havale makbuzları gibi efemeral malzemelere ulaşılması bu duruma örnek oluşturmaktadır.¹⁷ Müzedeki bu bakış açısı esasında müzelerin çoğunlukla sergi alanları olmasından kaynaklanmaktadır.

Benzer bir şekilde The British Library'de, efemera koleksiyonlarının bir kişi ya da bir bölümün sorumluluğunda değildir. Burada efemera türü malzemedan ziyade kitapların sağlanması önceliği bulunmakta ve efemeral malzemeler tek başlarına kataloglanmamaktadır. Bu malzemeler, British Museum'da olduğu gibi kişisel koleksiyonlar içinde sağlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde koleksiyon içinde yer alan ya da benzersiz değere sahip olduğu için bilinçli şekilde sağlanan efemeranın toplanmasında, sistematik ve düzenli bir yaklaşım bulunmamaktadır (Christian Algar, kişisel görüşme, 16 Kasım 2015).

¹⁷ Bu bilgilere British Museum ile yapılan yazışmalar sonucunda ulaşılmıştır.

Bibliothèque nationale de France (Fransız Milli Kütüphanesi), efemerayı koleksiyonun bir parçası olarak değerlendirmektedir. Efemerayı koleksiyon içerisinde yer alan belge türü olarak değerlendiren kütüphanede ticari kataloglar, bildiriler, el ilanları prospektüsler, siyasi, dini konularda broşürler, posterler, takvimler, programlar, teknik dokümanlar, firmalara ait belgeler bulunmaktadır (Mathilda Koskas, kişisel görüşme, 16 Kasım 2015). Koleksiyon içerisinde yer almaları nedeniyle ayrı bir efemera koleksiyonu bulunmamaktadır.

İngiltere'nin Reading kentinde bulunan Universtiy of Reading, efemera koleksiyonları barındıran ve bunları özel koleksiyonlar altında değerlendiren bir başka kurumdur. Bu koleksiyonların kataloglanmasında ISAD (G) (General International Standard Archival Description) kullanılmaktadır (Sharon Maxwell, kişisel görüşme, 16 Kasım 2015).¹⁸

University of Reading özel koleksiyonlarını ikiye ayırmaktadır. Her iki koleksiyonda “Basılı Efemera Koleksiyonları” altında değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki; sanat ve reklam malzemeleri, el ilanları, broşürler, çizimler, biletler, iskambil kâğıtları, nota kapakları, ambalaj kâğıtları, tiyatro programı ve posterleri, deneme baskıları, eskizler (taslaklar) gibi efemera türü içeren koleksiyonlardır. Koleksiyonların tasnifi şu şekildedir: (University of Reading, Printed Ephemera Collections, t.y.).

- Elspeth Evans Collection
- John and Griselda Lewis Printing Collection
- Philip Ormond Collection
- Porter Collection of Letterbox Ephemera
- Sowerby Collection
- Spellman Collection

¹⁸ Uluslararası arşivsel tanımlama standardı olan ve 19-22 Eylül 1999 tarihinde Stockholm’de (İsveç) “Tanımlama Standartları Komitesi” tarafından kabul edilen ISAD (G), arşivsel tanımlama çalışmalarında özellikle erişim kalitesini arttırabilmek için gerekli entelektüel kontrolü oluşturmaktadır (İcimsoy, 2008: 7).

Bunlara ek olarak University of Reading’de aşğıdaki koleksiyonlarda önemli miktarda basılı efemera içermektedir:

- De La Rue
- Gibbings Collection
- Great Exhibition Collection
- Huntley and Palmers
- Peek Frean
- J.C. Trewin

Burada da görüldüğü gibi koleksiyonlar çoğunlukla kişi, koleksiyoner ya da kurumlara ait olan ve şahıs koleksiyonları olarak ifade edilebilen türdendir. Koleksiyonların çoğu henüz kataloglanmamıştır. Ancak bazılarında koleksiyon içeriğine dair envanter listeleri hazırlandığından söz etmek mümkündür. Örneğin; Michael Twyman ve Maurice Rickards ile birlikte basılı efemera çalışmalarına öncülük eden tipograf ve grafik tasarımcısı John ve Griselda Lewis’in Baskı Koleksiyonu konusal (tematik) olarak sınıflandırılmış, sanatçıların tebrik kartları, bildiriler, el ilanları gibi yirmi bini aşkın efemeral malzeme seksen ana başlık altında toplanmış ve çoğu yine kendi içinde bölünerek tasnif edilmiştir (University of Reading, John and Griselda Lewis Printing Collection, t.y.).

University of Reading’in efemera araştırmalarını/çalışmalarını destekleyen ve aynı zamanda Maurice Rickards’ın koleksiyonunun da bulunduğu “Typography & Graphic Communication Centre for Ephemera Studies” isimli bir merkezi bulunmaktadır (Typography & Graphic Communication, 2019).

30 yılı aşkın bir sürede Universtiy of Reading’in bir parçası olan bu araştırma merkezi, efemera araştırmaları açısından dünyada bir ilk olma özelliğine sahiptir. 1992 yılında resmi onay verilen merkez, 1993 yılında sosyal ve kültür tarihçisi ve efemerist olan Lord Briggs tarafından açılmıştır. Merkezin temel amacı efemera çalışmalarına destek olmak ve özellikle efemeristler için araştırma araçları yayımlamak ve efemeranın çeşitli yönlerini içeren eğitimler düzenlemektir (a.g.w.s., 2015). Düzenlenen günlük sempozyum ya da atölye çalışma konuları arasında; efemera

üretiminde kâğıt, Victoria Dönemi (1837-1901) müzik kapakları, efemera ve fotoğraf, tipo baskı afişleri, eğlence efemerası, kupür albümleri bulunmaktadır.

Kütüphane ve müzelerde bulunan efemera koleksiyonlarının, çoğunlukla kişisel koleksiyonlar içerisinde bulunan efemera türü malzemeleri barındırdıkları görülmektedir. Bununla beraber tematik bir sınıflandırmadan da bahsetmek mümkündür.

Buna karşın arşivlerde efemera malzemelerinin değerlendirilmesi daha farklı süreçleri içermektedir. Arşivcilikte, efemeranın tasnifi arşiv fonlarıyla işlevsel ilişkisi kopuk olan (veya hiç olmayan) ve belli nitelikler taşıyan belgelerin topluca isimlendirilmesiyle oluşan ancak “sonradan suni olarak geliştirilmiş bir kaynak grubu” olarak değerlendirilebilir (Somer ve Keskin, 2012: 449).

Özellikle malzemenin sağlanmasında arşivcinin “aktif ve eylemci bir rol” oynaması (Keskin ve Somer, 2012: 41) gerekmektedir. Bu kapsamda bakıldığında efemeranın sağlanmasından erişimine kadar arşivcinin üstlendiği roller değişmektedir.

2000 yılında oluşturulan ve “Rochdale Haksever Öncüleri”ne ait malzemelerin korunmasını ve erişilebilmesini hedefleyen National Co-operative Archive’in ayrıca bir efemera koleksiyonu bulunmaması; efemera belge, arşiv koleksiyonlarından ayrılmadan bu koleksiyonların içerisinde değerlendirilmektedir. Merkezi Manchester’da bulunan arşiv, Rochdale ve kooperatif hareketine ait birçok el ilanı ve broşüre sahip olup; bunları bir kitap gibi koleksiyon içerisinde kataloglamaktadır. Bu kurumun doğrudan bir efemera politikası bulunmaması; ancak efemeral malzemeler taşıdıkları değerle koleksiyon içerisinde yer almaktadır. Örneğin, kuruma ait sonradan ciltlenen karar defterleri ya da bu defterler içinden ayrılan/kopan yapraklar/sayfalar bir not ile birlikte koleksiyondan bağımsız olmaksızın tanımlanmaktadır (Gillian Lonergan, kişisel görüşme, 19 Kasım 2015). Bununla birlikte arşivin temel hedefi, bu malzemelerin toplanmasında ve bu malzemelere erişilmesinde profesyonel arşivciler, müze çalışanları, gönüllüler ve yöneticilerle işbirliği içerisinde olmaktır. Tüm bu amaçlar arşivin efemeral malzemenin sağlanmasında aktif rol oynadığının da göstergesidir.

Yukarıda incelenen kurumlardan anlaşıldığı üzere, bu kurumlarda doğrudan bir efemera koleksiyonu bulunmamakta ya da koleksiyon içerisinde yer alan efemera türü belgelerden ayrı bir efemera koleksiyonu oluşturulmamaktadır. Efemera türü belgeler kişilere ait koleksiyonlar içerisinde yer almaktadır. Müzeler objelerin sergi alanlarıdır. Öte yandan kütüphaneler, sağlama politikalarına bağlı olarak doğrudan efemera koleksiyonlarına sahip bulunmasalar dahi, sahip oldukları koleksiyon içerisinde çoğunlukla efemeraya rastlanmaktadır. Arşivlerde ise durum farklıdır. Çünkü arşivlerde efemeranın derlenmesi arşivcinin sahada hareket etmesiyle ve bağış yoluyla mümkün olmaktadır (Somer ve Keskin, 2014: 1077).

Türkiye’de de durum çok farklı değildir. Birebir efemera koleksiyonu daha önce de bahsedildiği üzere ilk olarak “Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Merkezi Vakfı” bulunmaktadır. Yine yakın zamanda “TESAK”ın “Kadıköy Efemerası” başlıklı bir efemera koleksiyonu oluşturma girişimi olduğu bilinmektedir. Türkiye’deki bilgi ve belge merkezlerinde doğrudan bir efemera koleksiyonu bulunmadığı gibi koleksiyon içerisinde efemera malzeme barındıran özel arşivler bulunmaktadır.

2.8 Efemeraya Erişim

Arşiv belge türlerinin ayrılmasında ve düzenleme yapılmasında genel anlamda bir sorun bulunmaktadır. Kamu kurumlarında bu ayrım belirli ölçülerde yapılmış olsa da özel arşivlerde bu ayrımın standart şekilde yapılmasını sağlayacak bir kaynak bulunmamaktadır. Özel arşivlerde çözüm ana ilkeler üzerinden oluşturulmuştur; bu yüzden ayrıntı düzeyinde yol gösterici bir rehber yoktur.

Efemeranın kültürel mirasın bir parçası olduğu ve gün geçtikçe gerek sergilerde gerekse koleksiyon içerisinde daha çok araştırmacıların karşısına çıkacağı bir gerçektir. Ancak burada önemli olan konulardan ilki efemeranın tanımı iken bir diğeri efemeraya erişim konusudur.

Bilgi ve belge merkezlerinde efemera bulunmaktadır. Ancak somut olarak afiş, bilet, pul, mektup gibi malzemeleri içeren efemera ile ilgili şu sorular akla gelmektedir:

- Bilgi ve belge merkezlerinde ne kadar efemera olduğunu sorgulayabilecek sistemler var mı?

- Efemeranın şu kadarı mektup, bu kadarı afiş şeklinde sınıflandırabilecek bir sistem var mı?

Yaygın kabul görmüş bir efemera tanımının olmaması malzemenin efemera olup olmadığını değerlendirme konusunda sorunlar ortaya çıkarmakta ve buna bağlı olarak erişimi zorlaştırmaktadır.

Yaygın kabul gören bir tanımsal çözüm üretildiğinde bilgi ve belge merkezlerinin kullandığı sistemlere eklenecek bir efemera alanıyla belgeler etiketlenebilir ve erişim sorunu da bu yöntemle çözülebilir. Efemeranın tanımını netleştirmeden ve bu alanda detaylı bir çalışma yapılmadan “erişimi tek bir çatı altında toplama” ve bir sonraki aşama olarak “özel arşiv malzemelerine tek bir kanaldan ulaşma” konularının çözüme kavuşması zordur. Malzemeye erişim sağlamak da detaylı bir tanımlamadan geçmektedir. Bir başka deyişle “Eğer erişim için yeterli tanımlama yapılmadıysa araştırmacılar bu malzemelere erişemez. Koleksiyon tanımlanırken mümkün olduğunca fazla bilgi vermek araştırmacıya koleksiyonun değerini açıkça gösteren bir unsur olacaktır.” (Holcombe, 2002: 120)

“Efemeranın birincil kaynak olarak kullanımı ile ilgili sorunlar vardır. Genellikle bu malzemeler araştırmacının masasına kaynağı, ilişkileri ve içerik bilgisi olmadan, bir uzman tarafından tanımlanmadan gelir. Nadiren bir öge düzeyinde kataloglama kaydı vardır” (Ott, 1997: 12; aktaran Holcombe, 2002: 114).

Efemera türü belgelere erişim standart bir yapıda değildir. Yapılan araştırmada Türkiye’de kurumsal anlamda bilgi ve belge merkezlerinde (yalnızca KEKBMV ve TESAK’taki çalışmalar hariç) efemera olarak nitelendirilen malzemeler bulunmamaktadır. Bir başka deyişle efemera bulunmaktadır ancak efemera olarak tanımlanmamaktadır.

KEKBMV’de efemera koleksiyonu adıyla bir koleksiyon bulunduğu bilgisine ulaşılmış ancak bu koleksiyonun düzenlendiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Vakıf ilk kuruluşunda kitap ve süreli yayınlara öncelik verse de devamında gelen özel arşivler (satın alma ya da bağış yoluyla) ve bu koleksiyonlardaki efemera ve devamındaki süreçler efemera koleksiyonunun oluşmasını sağlamıştır (KEKBMV, Efemera Koleksiyonu, 2019).

“İlk olarak bağış yoluyla 1994 yılında kurulan Efemera Koleksiyonu, 2000’li yıllardan sonra aktif bir belge sağlama politikasıyla zenginleşmeye başladı. Mezat ve müzayedeler takip edilerek değerli efemera türü malzeme satın alındı. Kadınlarla ilgili toplantı, eylem ve kültürel etkinlikler için üretilen efemeranın peşine düşüldü bunun yanı sıra bu alanda çalışan belge aktivistleri topladıkları efemerayı kütüphaneye ulaştırdı. Bugün 8020 efemera içeren bu koleksiyonun haricinde Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri, Kadın Yazarlar, Kadın Sanatçılar, Nadir Eserler, Görsel ve Özel Arşiv olmak üzere Vakfın diğer koleksiyonlarında da efemera bulunmaktadır.

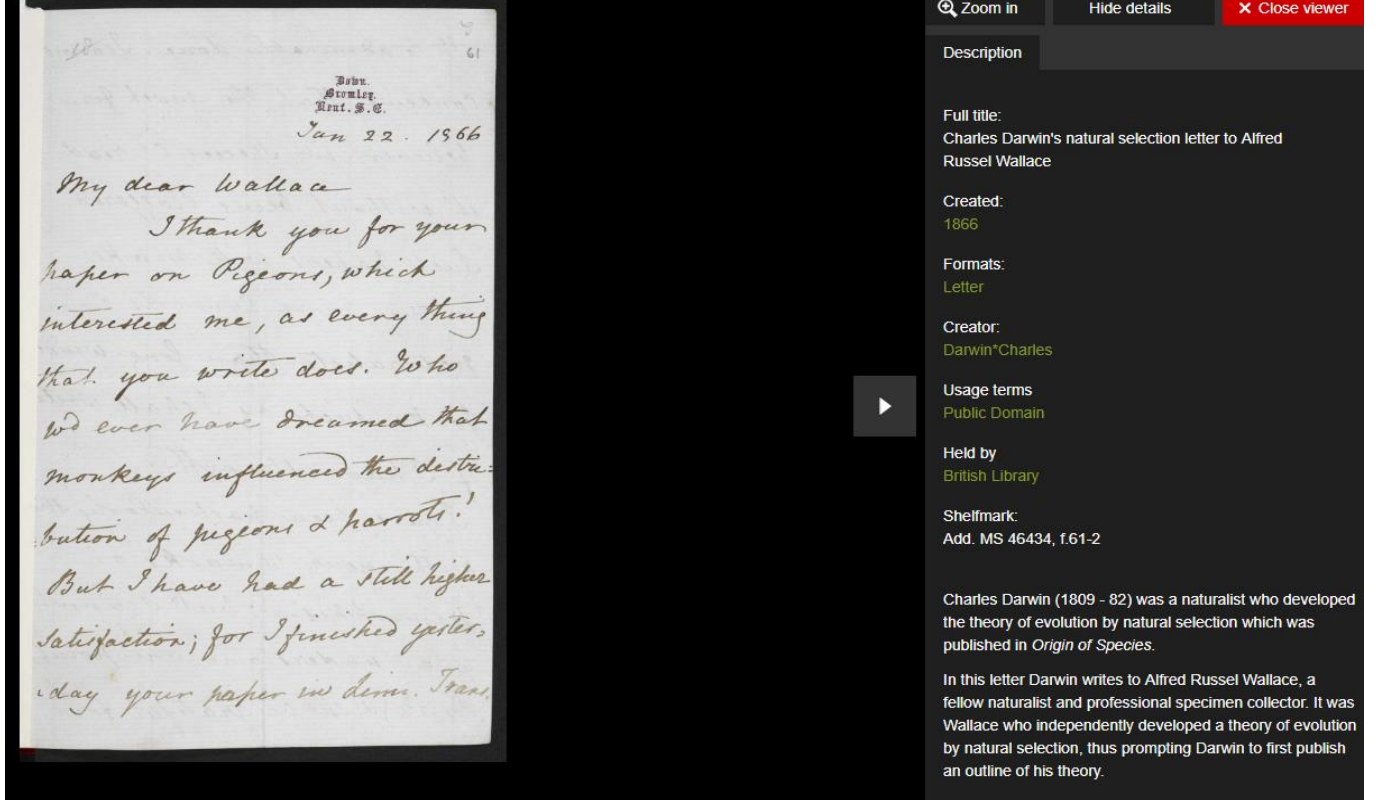
Vakıf, Türkiye’de kadın hareketinin ürettiği efemerayı ve/veya kadın merkezli efemerayı sağlama stratejileri oluşturmaya ve geliştirmeye çalışmaktadır. Bu stratejiler dâhilinde, Türkiye’de dolaylı ya da dolaysız olarak bu tür malzemeye sahip kurumlarda bulunan efemeranın izlerini sürmeye, diğer yandan mümkün olduğunca müzayede ve mezatları takip etmeye gayret etmektedir.” (a.g.e.)

KEKBMV’nin kuruluşundan bu yana izlediği bu politika 1990’lı yıllarından itibaren efemera konusuna farkındalıkla yaklaşıldığının ve bu konu üzerinde çalışıldığının da bir göstergesidir.

Benzer bir şekilde TESAK’ın da “Kadıköy Efemerası” başlıklı bir koleksiyon oluşturma çalışması bulunmaktadır (Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi, Koleksiyonlar, t.y.).

Yapılan araştırmada dünyada erişim konusunda efemera ile ilgili örneklerle karşılaşmıştır. Ancak bu konuda bilgi ve belge merkezlerinin kendi politikaları doğrultusunda uygulamalar görülmüştür. Aşağıdaki örnekler bu durumu açıklar niteliktedir.

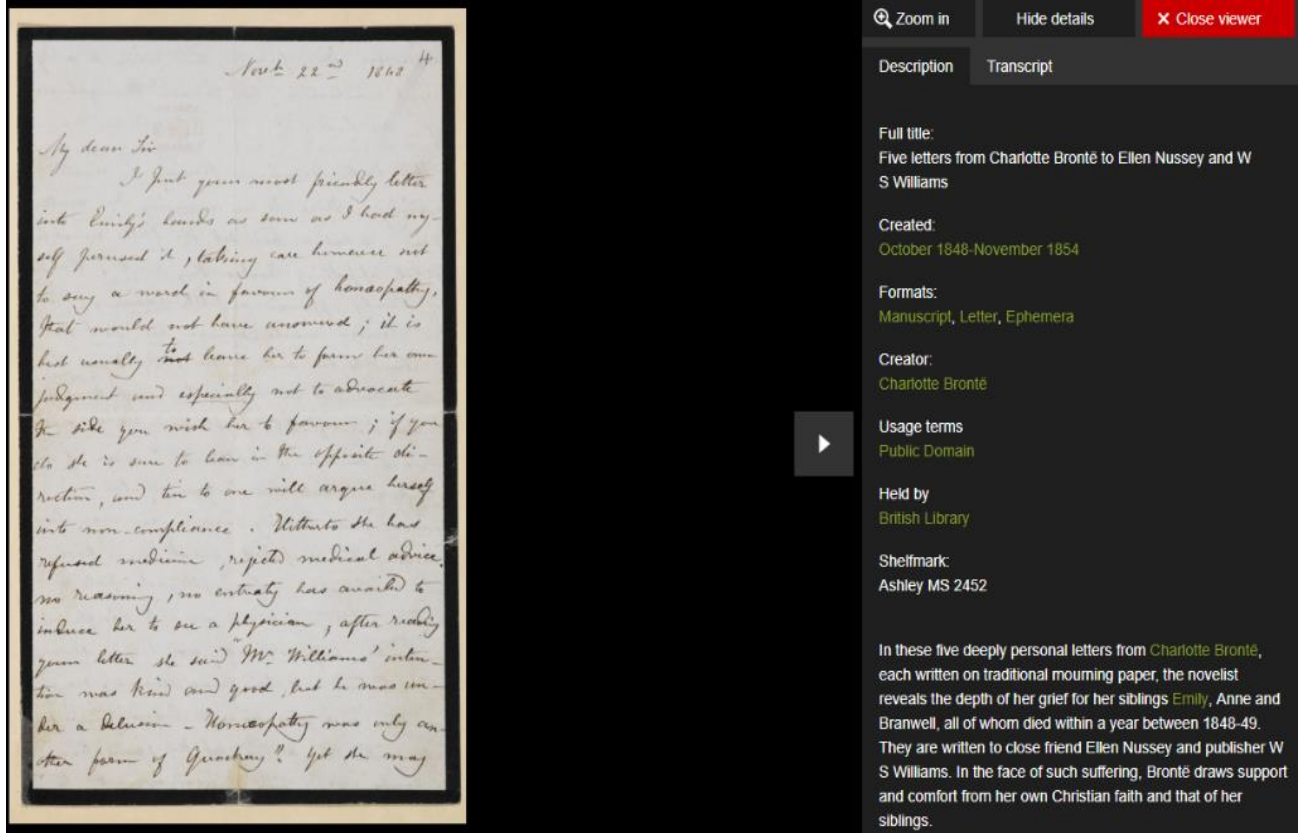
Fotoğraf 6: Charles Darwin's natural selection letter to Alfred Russel Wallace

Kaynak: British Library, Romantics & Victorians collection items

Fotoğraf 6'da yer alan mektup "Romantics & Victorians collection items" koleksiyonunda yer almaktadır. Bu belgede "Format" alanı "Letter" olarak işaretlenmiştir.

Fotoğraf 7: Five letters from Charlotte Brontë to Ellen Nussey and W S Williams

Kaynak: British Library, Romantics & Victorians collection items

Fotoğraf 7’de “Five letters from Charlotte Brontë to Ellen Nussey and W S Williams” yer alan mektup da bir önceki şekilde olduğu gibi “Romantics & Victorians collection items” koleksiyonunda yer almaktadır. Bu belgede de “Format” alanı “Manuscript”, “Letter”, “Ephemera” olarak işaretlenmiştir.

Fotoğraf 6 ve 7’de “Format” alanının farklı tanımlanması format ile neyin kastedildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Her iki malzemeye bakıldığında her ikisinin de belge türü; mektup, niteliği; el yazması genel grubu ise efemeradır. Bu malzemeler bir şahıs arşivinde değil, “Romantics & Victorians collection items” başlıklı bir koleksiyon içinde yer almaktadır. The British Library, bu durumu kontrollü terimler sözlüğü olmadığından standart bir tanımlama yapılamadığını ancak her iki malzemenin de “manuscript” “letter” ve “ephemera” olarak tanımlanabileceği doğrultusunda açıklamıştır (John Boneham, kişisel görüşme, 19 Eylül 2018). Bu açıklama “Format” alanının etiketleme için kullanıldığını düşündürmektedir.

Bu kapsamda efemera bir tür olarak değerlendirilmemeli, efemera malzemesi ya da efemerik malzeme gibi isimlerle bu malzemeler nitelendirilmelidir. Çünkü özel arşiv gibi efemerada bütünü teşkil etmektedir ve efemera toplama kültürüne bağlı olarak oluşturulan malzemelerin genel adı olarak nitelendirilmelidir. Bu genel grup içerisinde yer alan mektup efemera niteliğine sahip bir belge türüdür. Bu belge türü üzerine bilgi el ile yazılmıştır, yani bu belge türü aynı zamanda bir el yazmasıdır.

Yeni Zelanda Milli Kütüphanesi yaptıkları tanım ve oluşturdukları theasurus doğrultusunda efemera koleksiyonu oluşturmuştur (Alexander Turnbull Library National Library of New Zealand Te Puna Mātauranga o Aotearoa, Ephemera). Kütüphane, mevcut basılı efemera koleksiyonunun yanında ayrıca kütüphanede bulunan tüm koleksiyonlardaki efemerayı katalogda bulmayı sağlayan bir sisteme sahiptir (a.g.w.s., Search). Bu durum doğrudan bir efemera koleksiyonu oluşturulabileceği gibi aynı zamanda bir koleksiyon içerisinde de efemeranın bulunabileceğini göstermektedir.

Türkiye’de birebir arşiv malzemelerinin tanımlanmasını tek biçim halde sağlayacak bir veritabanı bulunmamakla birlikte mevcut uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Hatta bazı bilgi ve belge merkezlerinin kütüphane veritabanlarını arşiv malzemelerini tanımlamak için kullandıkları görülmüştür.

Aykut Kaya’nın yaptığı çalışmada (Kaya, 2015) bilgi ve belge merkezlerinin çoğunun efemera konusunda yetersiz bilgi sahibi oldukları ve bu kurumların neye göre bu malzemeleri efemera olarak sınıflandırdıkları sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

21. yüzyılda Türkiye’deki bilgi ve belge merkezlerindeki bazı arşiv malzemelerinin kataloglarının bulunmaması ya da katalogların elektronik ortamda olmaması, tanımlama ve erişim sorunun daha büyük olduğunu ve sorunun efemeraya indirgenmesinin de zaman alacağını kesin bir şekilde göstermektedir.

Öte yandan bu kurumların kullanıcıya açılan ekranlarında üstveri alanları içinde efemera etiketi yer almamaktadır. Arka planda bu kurumların efemera olarak bir malzemeyi ayrıştırıp ayrıştırmadıkları konusu bilinmemektedir. Ancak bu durum malzemeyi neye göre efemera olarak adlandırdıkları sorusunu da gündeme getirmektedir.

Fotoğraf 8: Cumhuriyet Halk Fırkası binası” başlıklı malzemenin katalog kaydı

Kitapdışı - Kartpostal -
Basılı - Kağıt - Türkçe

2

[Cumhuriyet Halk Fırkası binası]

Yer Bilgisi

Durum	Rafta	Ödünç Verilemez
Demirbaş	Krt_008378	
Yer Numarası	[t-y]	
Kopya/Cilt	k1	

Katalog Bilgisi

Yayın Bilgisi [y-y] : [y. y], [t-y]

Fiziksel Nitelik 1 foto krt.; 139x88, 88x71 mm.

Konu Başlıkları Türkiye_
Partiler, Cumhuriyet Halk Fırkası

URL

Kütüphane	I.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar
Bölüm	
Koleksiyon	Kartpostallar
Oda	

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Kartpostallar Koleksiyonu

Fotoğraf 8’de “Cumhuriyet Halk Fırkası Binası” kartpostalının katalog kaydı yer almaktadır. Bu örnekte de görüldüğü üzere malzemenin efemera bilgisi paylaşılmamıştır. Tüm bunlar bu malzemelere yani efemerik malzemelere erişimi kısıtlayan unsurlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EFEMERANIN KAYNAK NİTELİĞİ

3.1 Tarihsel Kaynaklar ve Efemera

Temel olarak her araştırma geçmişten yararlanmaktadır. Bu yararlanma sözlü, yazılı, görsel ve işitsel olmakta bunların tamamı da kaynak olarak nitelendirilmektedir. Kaynak kavramı farklı şekillerde tanımlanmış olsa da ortak kanı geçmişi barındırması yönündedir. Bu anlamda kaynak; bulunduğu dönemde ya da o döneme yakın bir zamanda dönemin kaynaklarından faydalanarak hazırlanan tarihi bilgileri içeren malzemelerdir (Kütükoğlu, 2017: 17). Togan ise kaynağı; “Tarihe ait bilgileri veren maddelere menba’ yahut kaynak diyoruz” şeklinde tanımlamaktadır (Togan, 1985: 36; aktaran Özbaş, 2010: 28). Bir başka tanıma göre kaynak bulunduğu dönemin bilgi, belge ve kalıntılarının tamamı olarak ele alınmaktadır (Köstüklü, 2006: 14; aktaran Özbaş, 2010: 28).

Bir diğer kaynak tanımı ise; “İçeriği ne olursa olsun bir konu hakkında güncel, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal vb. alanlarda bilgi veren malzemedir... Doğası gereği “kaynak”, üretim olarak üretime ait bir iz taşır. Bu iz, bir kaynak olarak üreten, üretildiği çevre, üretim gerekçesi ve üretim süreci hakkında da bilgi sağlar...” (Keskin, 2014: 153).

Günümüzde dijitalleşmenin sonucunda tarihsel kaynak kullanımında yeni arayışlar gündeme gelmiş ve değişen yeni tarihsel araştırma anlayışının da etkisiyle kaynak kullanımında çeşitlenme söz konusu olmuştur. Ancak geçmişten günümüze kadar olan süre zarfında kullanılan bu kaynakların sınıflandırılması farklılık göstermektedir. Bunun temel nedeni bilgi kaynaklarının gitgide çeşitlenmesi ve araştırma eğilimlerinin ihtiyaç duyduğu kaynakların farklılaşması gösterilebilir.

1967 yılında yayımlanan “Bilgi Kaynakları ve Arşivcilik” kitabında kaynak türleri şu şekilde ifade edilmiştir (Özerdim, 1967: 1-2):

Belçikalı dokümantalist Pierre Otlet'm dokümanları sınıflandırmasını 1934'te yayınlanmış “Traite de Documentation” adlı eserinden U. Yürüten'in çevirisi ile alıyoruz

1. Kitap cinsinden olan dokümanlar (Documents bibliographiques): Kitap ve broşürler, monografiler, esseler, treteler, el kitapları, ansiklopediler, diksiyoneler, dergiler, gazeteler, yıllıklar, almanaklar, adres kitapları, metin toplamaları, şerh ve izahnameler, kataloglar, cetveller, düstur ve kanun küllüyatı, tezler, kılavuzlar, endeksler, raporlar, repertuarlar, albümler, bültenler, ihbariyeler, zabıt ve izahnameler, tercüme hülâsa ve iktibaslar, antolojiler

....

2. Grafik dokümanlar (Documents graphiques): El yazmaları, haritalar, plânlar, atlaslar, basma ve kabartmalar, gravürler, fotoğraflar, klişeler, resimler, armalar, fotokopiler, projeksiyonlar, arşiv, müzik eserleri, kitabeler, meskûkât ve madalyalar, mühür ve damgalar vs.

3. Kitap yerine geçen dokümanlar “Materiel de demonstration”: Modeller, maketler, kabartmalar, ilmi aletler, tedris levazımı, gramofon plakları, sinema filmleri, radyofonik dokümanlar, televizyon, tiyatrolar, bayram ve seromoni günleri intibaları, merasim, elbise ve üniformaları, sınaî imalat v.s.

4. İdarî dokümanlar (Documents administratifs): Muhabereleler, notlar, raporlar, hesap hülâsaları, diğer hülâsalar, resmî defterler, hal ve beyan hülâsaları, listeler, repertuarlar v.s.”

Tarih bilimi içerisinde ise tarihsel kaynakların sınıflandırılması iki başlık altında incelenmektedir. Tarihsel araştırmalarda kullanılan “tarihsel veri kaynakları”, “asıl ve ikincil” olarak sınıflandırılmıştır. Bu bilim çevrelerince ortaya konulan “asıl veri kaynakları” şu şekilde açıklanmıştır:

“**Belgeler** -... yasalar, tüzükler, kanunlar, mahkeme kararları, resmi raporlar ve kayıtlar, otobiyografiler, mektuplar, günlükler, soyağaçları, sayım

bilgileri, sözleşmeler, tapular, vasiyet-nameler, ruhsatlar, lisanslar, ifadeler, depozitler, beyanlar, bildiriler, sertifikalar, listeler, el ilanları, afişler, makbuzlar, gazete veya dergi raporları, reklamlar, haritalar, diyagramlar, kitaplar, broşürler, kataloglar, filmler, resimler, tablolar, yazıtlar, kayıtlar, kopyalar ve araştırma raporlarıdır.

Kalıntılar veya Eski Eserler - ... fosiller, iskeletler, araç gereçler, silahlar, yiyecekler, aletler, kıyafetler, yapılar, mobilyalar, resimler, tablolar, madeni paralar ve sanatsal eşyalar gibi kasıtlı olarak bilgiyi iletme veya kayıt amaçlı kullanılmayan kalıntılar ve eserlerdir.

Sözel İfade - ... bir olaya katılan veya tanıklık eden birinin sözlü raporudur.”

Yukarıdaki kaynaklara ek olarak tarihsel araştırmaların öneminin eğitim tarihiyle anlaşılabilceğı savıyla bu kaynaklara ek olarak eğitim verilerinin asıl kaynakları şu şekilde aktarılmıştır:

“Resmi Kayıtlar ve Belge Niteliğindeki Diğer Materyaller - Bu kategori yasama organlarının, halk eğitimindeki devlet dairelerinin, başkanların, dekanların, bölüm başkanlarının, eğitim komitelerinin kayıtlarını ve raporlarını, okul yönetimlerinin ve mütevellî heyetlerinin raporlarını, anketleri, tüzükleri, tapuları, vasiyetnameleri, profesyonel ve amatör dergileri, okul gazetelerini, yıllıkları, bültenleri, katalogları, çalışma takvimlerini, program kılavuzlarını, atletik oyun kayıtlarını, programları (mezuniyet, dramatik, müzikal ve sportif etkinlikler için), lisansları, sertifikaları, ders kitaplarını, inceleme raporlarını, rapor formlarını, resimleri, çizimleri, haritaları, mektupları, günlükleri, otobiyografileri, öğretmenlerin ve öğrencilerin kişisel dosyalarını, öğrenci çalışması örneklerini ve kayıtları...

Sözel İfadeler - Bu kategori; yöneticiler, öğretmenler, diğer okul çalışanları, öğrenciler ve velileri, özel okul sahipleri, yönetim organları üyeleriyle yapılan görüşmeleri...

Eski Eserler - Bu kategori; yapıları, mobilyaları, öğretim materyallerini, donanımları, du-var resimlerini, dekoratif resimleri, ders kitaplarını, inceleme raporlarını ve öğrenci çalışması örneklerini...”

“İkincil veri kaynakları” ise şöyle belirtilmiştir:

İkincil veri kaynakları - ...tarih dersi kitapları ve ansiklopediler, orijinalden, olayların ilk el raporların-dan birçok kez değiştirildiği için ikincil kaynaklara örnektirler... (Saracaloğlu ve Korkmaz, 2017: 124-127).

Kaynakların tasnifi Kütükoğlu’na göre üç başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar sözlü, yazılı ve kalıntılar şeklinde irdelenmekte ve hepsi de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Sözlü kaynaklar; “tarihi şiirler, hikâyeler..., efsâneler..., destanlar, mytoslar (mitler), destanlar, menkıbeler, fıkralar ve atasözleri...” kalıntılar yani müzelik kaynaklar, “...bir hatırayı yaşatan kitâbe, âbide, heykel ve zafer tâkları, lâhid ve mezar taşları, hudud ve kilometre taşları, madalyalar,... insan vücudu bakıyeleri, örf ve âdetlere âit maddi kalıntılar, dil, paralar, armalar ve mühürler” şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kütükoğlu, 2017: 19,20,26-28).

Bu tasniften “yazılı” olanları Kütükoğlu yazılı, çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar başlığında açıklamaktadır (Kütükoğlu, 2017: 20). Bu anlamda arşiv ve kütüphane malzemesinin tasnifi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: Yazılı, Çizili, Sesli Ve Görüntülü Kaynaklar¹⁹

Yazılı, Çizili, Sesli Ve Görüntülü Kaynaklar	
Arşiv Malzemesi	Kütüphane Malzemesi
1) Yazılı Arşiv Malzemesi	1) Şecere (Geneoloji)

¹⁹ Tablo, Mübahat S. Kütükoğlu’nun “Tarih Araştırmalarında Usûl” adlı eserinin (2017) 20-26 sayfalarından birebir yararlanılarak hazırlanmıştır.

a) Ferman, berat, emir, hüküm, ahidnâme ve muâhedenâmeler... b) Kanunnâme, nizamnâme, adâletnâme... c) Özel akidler...,özel mektublar. 2) Çizili Arşiv Malzemesi a) Bir şehrin, bir yapının, bir âlet vs.nin plânları... b) ...haritalar... 3) Görüntülü Arşiv Malzemesi a) Resim ve Fotoğraflar b) Dokümanter Filmler, Video Band ve CD Romlar 4) Sesli Arşiv Malzemesi	2) Takvimler ve Yıllıklar a) Takvimler b) Yıllıklar 3) Vekayinâmeler 4) Biyografiler ve Otobiyografiler a) ...tercüme-i hâl kitapları b) ...otobiyografiler... 5) Hâtıralar 6) Seyahatnâmeler 7) Süreli Yayınlar 8) Diğer Malzeme
---	---

Arşiv malzemesi, “Evrakların değerlendirmeden sonra süresiz olarak saklanması gerektiğine karar verilenlerine arşiv malzemesi denir” şeklinde açıklanmaktadır (Ataman, 1995: 36). Arşiv malzemeleri ister kamu isterse özel arşiv olsun her tür araştırmada kullanılabilecek olan kaynakları ifade etmektedir. Kaynağın temel ögesi olan “belge” kavramı bu noktada önemli bir rol oynamaktadır. Buna göre belge arşivin temel malzemesidir. Bu kavram zaman zaman arşiv kavramını da içerecek şekilde daha geniş bir anlam yüklenerek de kullanılmaktadır. Belge; “bir şahıs, kurum ya da kuruluş tarafından üretilen, o kuruluşa gelen ya da oluşturulan fiziksel yapısı ya da özelliği ne olursa olsun her bir türden kaydedilmiş bilgiyi” ifade etmektedir (Dearstyne, 2001: 1). Bir başka tanım “(1) Bilgi ile bu bilginin üzerinde veya içinde kayıtlı bulunduğu ortamın delil olarak veya danışma amacıyla kullanılabilecek bileşkesi. (2) Tek bir arşivsel evrak veya el yazması unsuru. Genellikle fiziki olarak bölünemez.” şeklinde verilmektedir (Ataman, 1995: 13).

Kurum ya da kuruluşlar tarafından üretilenler “resmi belgeler”; geçmiş ile ilgili içerdiği tarihi ya da başka araştırmalar için diğer bilgileri içeren ve uzun süreli saklanması gereken belgeler de “tarihsel belgeler ya da tarihsel açıdan değerli belgeler” olarak tanımlanmaktadır (Dearstyne, 2001: 1-2).

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında belge kavramı temelde resmi ve tarihsel olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda resmi belgeler kamuyu ilgilendiren belgeler olduğu gibi özel belgeler tarihsel “yazma eserler” olarak da sınıflandırılmaktadır (Schellenberg, 1993: 5). Bilgi ve Belge Yönetimi alanında bu tasnif Schellenberg tarafından “yazılı, kartografik ve resim türü belgeler” olarak yapılmıştır (a.g.e.: 5). Bu tasnif içinde belgeler kayıt tekniği bakımından ayrıma tabi tutularak açıklanmıştır.

“Yazılı belgeler sınıfındaki genel türler...belgeler ve yazma eserler. Spesifik türler...mektuplar, raporlar, günlükler vb. Kartografik belge sınıfında genel türler...haritalar, çizelgeler, diagramlar vb.; spesifik türler...kadaastro, coğrafi, topografik vb. haritalar, hidrografik çizimler ve çeşitli diagramlar. Resim türü belgeler sınıfındaki genel türler...fotoğraflar, orijinal yapımlar ve baskılar; spesifik türler...negatifler, tablolar, çizimler, litografllar, oymabaskılar,gravürler...” (a.g.e.: 5)

Daha önce de değinildiği gibi kaynağın üretildiği dönem başta olmak üzere üreticisi, kayıt tekniği, oluşma/üretim şekli, bilgi taşıyıcısı gibi etmenleriyle bir iz olması arşivsel kaynakların tasnifini aşağıdaki gibi şekillendirmiştir (Keskin, 2009: 218):

“Yayımlanmış belgeler: ...fazla sayıda basılmış ve çoğaltılmış eserler...

Yayımlanmamış belgeler:...kendinden başka nüshası bulunmayan belgeler...

Görsel – işitsel belgeler: Sesli, görüntülü ve hem sesli ve görüntülü belgeler...

Doğal çevre: Coğrafi bir alan, çevrenin doğal görünümü, toprak üzerinde bulunan şekiller, doğal kaynaklar...

Soyut izler: ...kurumsal veya toplumsal gelenekler, görenekler, inançlar, prensipler, batıl inançlar, efsaneler...”

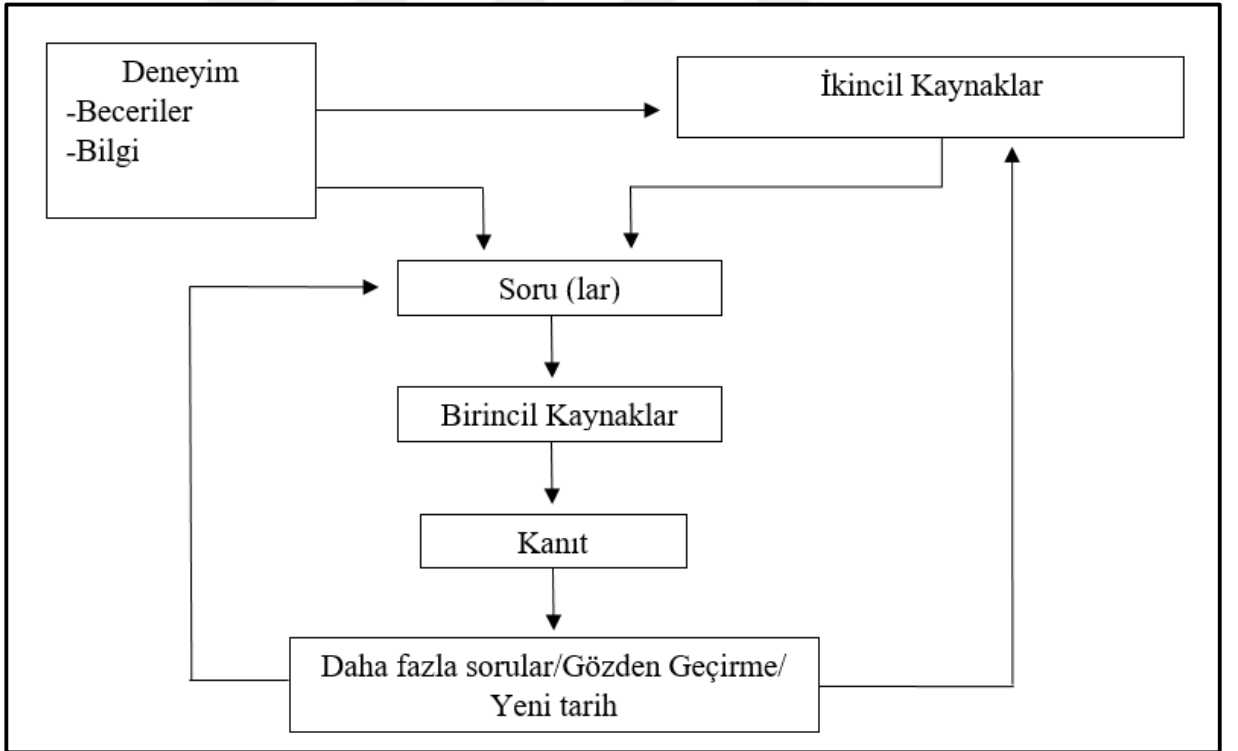
Tarihsel kaynaklar olayın gerçekleştiği dönem hakkında idari, siyasi, tarihi, mimari gibi birçok özelliği barındıran yazılı, sözlü, görsel kaynakları içerdiği gibi geçmişin bu kaynaklar vasıtasıyla yeniden canlanmasını sağlayan bellek niteliği taşımaktadır. Bu kaynaklar bir araştırmanın sahici belgeleri olarak ele alınmaktadır. Bir toplumun sosyal ve kültürel değişimini, değerlerini yansıtan en gerçekçi malzemelerdir.

3.2 Kaynağın Bilimsel Kanıt Niteliği ve Bilgisel Değeri

Bir araştırmada her bir çalışmayı değerlendirerek ve bu çalışmaların güvenilirlik, doğruluk, geçersizlik gibi konuları sorgulayarak karşılaştırma yapmak kaynağın kanıt niteliğini vurgulayacak faktörlerdir (Tulder ve Diğerleri, 2001; aktaran; Gott ve Duggan, 2003: 181).

Tarih bilimi bağlamında kanıt geçmişini anlatan izler olarak değerlendirilir. Ancak tarih sadece geçmişte olanların kanıtlarını değil aynı zamanda kanıtların bağlamla anlam becerisini gerektirir. Geçmişini anlama becerisi ise bilgileri koordine etme, birden fazla parçayı bir araya getirme yeteneği gerektirir. Tüm bu bileşenler tarih biliminde kanıtı oluşturur. Birden fazla birincil ya da ikincil kaynağı bir araya getirerek sorulara cevap bulmayı sağlayan bilgi parçalarına kanıt denir (Fines, 1994: 123).

Şekil 1: “Tarih yapmak” için bir model

Kaynak: Fines, 1994: 124

Yukarıda yer alan Şekil 1, kanıtın tarihsel bir araştırmadaki yerini vurgulamaktadır. Bu anlamda; bilgi, beceri, ikincil kaynakların sonucunda ortaya çıkan sorular, bu soruların cevaplarını birincil kaynaklarda arama, bu kaynakların

oluşturduğu kanıtlar, kanıtlar nihayetinde ortaya çıkan yeni sorular, değişen anlayışlar tarihi araştırmaların temeli olarak değerlendirilebilir. Kanıt; birincil kaynaklar, ikincil kaynaklar, üçüncül kaynaklar, dördüncül kaynaklar ve sorulardan bağımsız düşünülememektedir. Daha önce anlatılan kaynak tasnifinden hareketle genel gruplandırma birincil ve ikincil kaynaklar iken birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanarak hazırlanan üçüncül kaynaklar ve “...tüm bu kaynak formlarının bir araya getirilerek bir kaynak olarak kullanıldığı/değerlendirildiği...tarihsel kaynak bağlamında başka disiplinlere kaynaklık eden” dördüncül kaynaklar (Keskin, 2014: 154) iç içe geçerek kanıtı desteklemektedirler. Bu kaynakların kullanımıyla ortaya çıkan sonuçlar aynı zamanda kanıta dayalı bilimsel sonucu oluşturmaktadır. Bilimsel kanıtın niteliği kaynağın taşıdığı bilgisel değer ile ilişkilidir.

Arşivcilikte belgelerin değeri ikiye ayrılmaktadır. Bu değerler birincil yani belgesel değer, ikincil yani bilgisel değerdir (Güler, 2017: 74-75; Ataman, 1995: 13,15). Bilgisel değer aynı zamanda araştırma değeri olarak da anılmaktadır. Schellenberg, arşivsel değerlendirmeyi; “Kamusal kayıtların birincil değeri devletin kendisidir. Bu kayıtlar yönetsel, yasal ve mali işler için gereklidir...”, “Kamusal kayıtların ikincil değeri, ülke, vatandaşlık, emeklilik, sağlık ve yardım hizmetleri üzerindeki hakların ve çok sayıda diğer hakların delillerini oluşturduklarından, devlet tarafından hakları korunan vatandaşlara ilişkindir.” (Schellenberg, 2008: 55) şeklinde açıklamaktadır. Buradan hareketle Dearstyne; bu değerleri birincil değer ve ikincil değer, ikincil değeri de kendi içerisinde bilgisel ve belgesel değer olarak aktarmıştır. Birincil değer; “Belgenin temelde üretilmesine ya da kurum tarafından bir dış kaynaktan alınmasına neden olan idari, mali, hukuki ve işletimsel değerdir”. İkincil değer ise “Mevcut kullancıların dışındaki kişiler için” sahip olduğu değerdir (Dearstyne, 2001: 113). Örneklendirmek gerekirse bir kurumda üretilen malzeme o kurumun arşivinde birincil değere sahip iken; bu malzeme özel arşiv²⁰ içerisine girdiğinde ikincil değere sahip olur. İkincil değer; belgesel ve bilgisel değer olarak ikiye ayrılmaktadır. Belgesel değer, “Bu belgeleri üreten şahıs, grup ya da kurumun

²⁰ Buradaki özel arşiv kavramı, özel hukuk gerçek ve tüzel kişilerin sahip oldukları arşivlerdeki koleksiyonlar dikkate alınarak kullanılmıştır.

işleyişi ve teşkilatı ile ilgili”; bilgisel değer; “Belgelerin içerdği şahıslar, yerler ya da konular hakkındaki önemli bilginin kapsamı ile ilgili” değerlerdir (a.g.e.: 113-114).

Bir başka tanıma göre belgesel değer: “Bir kuruluş ya da örgütlenmenin evraklarının/arşivlerinin (1) bilgisel değerden farklı olarak, o kuruluş ya da örgütlenmenin kökenleri, yapısı, işlevleri işleyiş tarzı ya da belirgin işlemleri hakkında kanıt oluşturma doğrultusunda taşıdıkları değer...” (Ataman, 1995: 13), bilgisel değer: “Evrakların/arşivlerin (1) belgesel değerden farklı olarak, taşıdıkları bilgiden aldıkları danışma ve araştırma değeri” (a.g.e.: 15) şeklindedir.

Bir araştırmada araştırmacının kaynakta aradığı değer bilgisel değerdir. Bilgisel değeri esasında bilimsel kanıt niteliğinden ayırmak mümkün değildir. Bu değer belirlenmesinde arşivcinin öngörüsüyle belli unsurlar ön plana çıkar. Kaynağın “doğruluk ve güvenilirlik” unsuru taşıyıp taşımadığı –“Belgelerdeki bilgi ne derece güvenilir ve tamdır? Üretici, gerçekte tanımlanan olay, gelişme, v.s. konusunu görmüş, duymuş ya da birincil el deneyime sahip mi? Şahıs, katılım, olayı gözlemlenme ya da gelişimle ilgili olarak belgeyi ne zaman üretti? Üreticinin belgenin doğruluğunu etkileyebilecek önyargıları ve etkileri konusunda delil mevcut mu? Detaylara özen gösterme ya da dikkatsizlik işaretleri ve boşluklar konusunda delil var mı?” (Dearstyne, 2001: 114)- şeklindeki sorular ile paralellik göstermektedir.

Şüphesiz ki bilgi kaynağı ister birincil ister ikincil olsun; ya da belgesel veya bilgisel değer taşıyan bir kaynak tek başına bilimsel kanıt niteliği taşımada yetersiz olacak ve alternatif bir kaynağın incelenmesi ile elde edilen bilginin niteliği pekişecektir (doğrulanacaktır). Ancak bazı hallerde tek bir kaynağın da bu vazifeyi görebileceği durumlar olabilir.

3.3 Tarihsel Bir Kaynak Olarak Efemera

Belgelerin üretim amaçları; insan ve kurum hafızasını kaydedip belgelemek, iddiaları kanıtlamak, açıklamaları derinleştirmek, kanıtlamak gibi özelliklerden oluşmaktadır (Dearstyne, 2001: 1). Tarihsel anlamda değerlendirildiğinde efemera da bir belgedir ve üretildikleri döneme ilişkin farklı ayrıntıların anlaşılmasında araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.

Bir efemeranın tarihsel bir belgeye dönüşmesi belli soruların sorulması ile başlamaktadır. Örneğin Sultan II. Abdülhamid'in kibrit etiketi efemerasının tek başına bir anlam içermediği düşünülse de belli bir süre sonra "Neden kibrit kutusunun üzerinde bir padişahın görseli var?", "Bu kibrit kutusu kime satılmış?", "Bu kutu nasıl üretilmiş?" ve "Sosyal hayatta kullanımı sırasında nasıl karşılanmış?" gibi merak uyandıran sorular efemeranın tarihsel değerinin anlaşılmasını mümkün hale getirmektedir (Arşivden Sonra?, Saadet Özen, 13 Kasım 2018: 22:33-22:51 dk).

Tarihsel bir kaynak olarak kartpostal bir kentin geçmişini yansıtan belgeler olduğu gibi aynı zamanda eski döneme ait yaşam biçimleri, giyim tarzları, günlük hayat, kültürel özellikler, mimari hatta günümüzde varlığı bulunmayan yerler, meslekler gibi bir bilgiyi barındırmaktadır (Evren, 1990: 46).

3.4 Efemera Türü Belgelerin Değeri/ Efemera Türü Belgelerin Bilgisel Değeri

Arşivcilik prensiplerinde malzemenin değeri daha önce de ifade edildiği üzere birincil ve ikincil değer olarak ayrılmaktadır. Belgenin sahip olduğu birincil değer, belgesel değerdir. Belgesel değer, doğrudan belgeyi üreten kurum ile belge arasındaki değerdir. Belgesel değer idari, mali ve yasal bakımlardan kanıt niteliği içermektedir. Belgenin sahip olduğu ikincil değer bilgisel değerdir. Belgenin bilgi taşıyıcısı rolünü de ifade eden bilgisel değer danışma ve araştırma değerini taşımaktadır.

Efemera, üretildiği dönemin kültürel kanıtı olma niteliğini taşıyabilen belgeler olmalarının yanı sıra toplumsal çalışmalar için de önemli bir kaynaktır. Bir başka deyişle efemera, popüler kültür kaynaklarını günlük hayatta var olan bilgi ihtiyaçlarına dönüştürmek, hizmet etmek ve düşünmek için bir çerçeve oluşturmaktadır. Tarihe tanıklık eden efemera, meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermekte ve diğer kaynaklarla işbirliği yaparak birincil bilgi içermektedir. Bu kapsamda efemeranın bağdaştırıcı yapısı, anlamsal/semantik boyutu bulunmaktadır.

Fotoğraf 9: Türk Gazeteciliğinin 100. Yılı

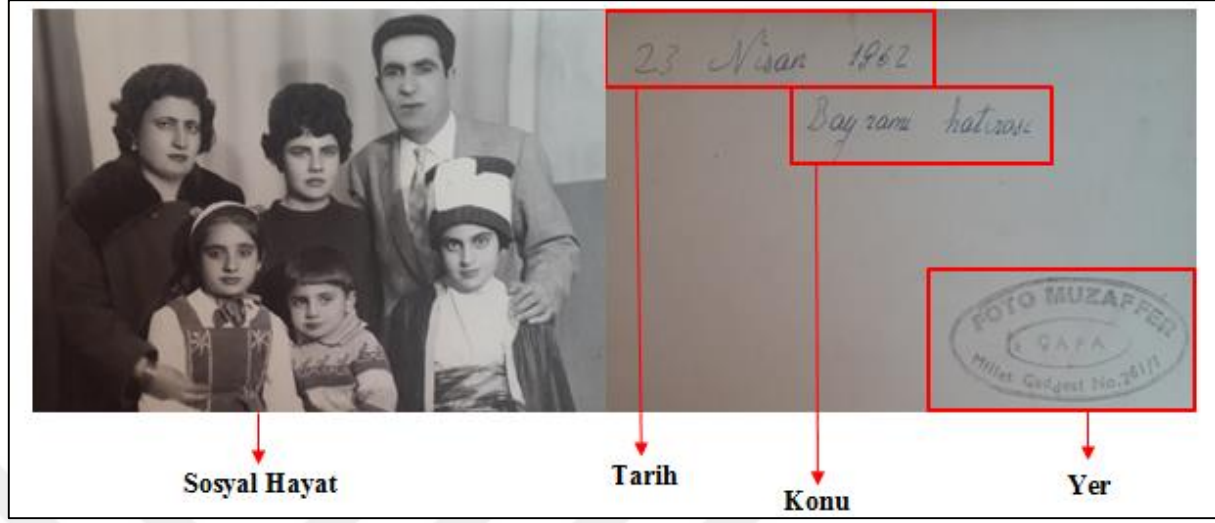
Kaynak: Seher İnceoğlu Özel Arşivi.

Fotoğraf 9’da “Türk Gazeteciliğinin 100. Yılı” pulu yer almaktadır. Sadece tek bir pulun birden fazla soruya cevap vermesi öngörülebilmektedir. Örneğin; bu pullardan şu hususlara cevap bulmak mümkündür:

- Türk gazeteciliğinin başlangıcı,
- İlk özel gazetenin ismi,
- Dönemde kullanılan dil,
- Dönemin para birimi, fiyat bilgileri,
- Kişi/gazeteci giyim kuşamı.

Yukarıda ifade edilen bilgilere bu efemeradan ulaşmak mümkün olmaktadır.

Fotoğraf 10: 23 Nisan 1962 Bayram Hatırası

Kaynak: Seher İnceoğlu Özel Arşivi.

Fotoğraf 10'da 23 Nisan 1962 tarihine ait bir fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğrafın kimlere ait olduğunun bilinmemesi efemera türü malzemenin tanımlama zorluğunu ortaya koymaktadır. Ancak yine de bu fotoğraftan hareketle şu öngörülere ulaşılabilir:

- 1962 yılı giyim tarzı, insanların sosyal hayattaki görüntülerine örnek teşkil edebilir.
- Bu fotoğrafın çekildiği yer olan Foto Muzaffer/Çapa bilgisinden hareketle günümüzdeki akıbeti araştırılabilir.
- Hangi amaçla bu fotoğrafın çekildiği bilgisine ulaşılabilirse -ki bu kanaat/bilgi 23 Nisan'da çekilmiş birden fazla fotoğrafın incelenmesi ile belki daha net bir şekilde elde edilebilir- “bayram alışkanlıkları” gibi bir sonuç çıkarılabilir.

Yukarıdakilere ek olarak efemeranın gerçek birer kanıt olarak nitelendirilmesini gösteren bir diğer örnek de Nazım Hikmet'in gerçek doğum tarihinin Halet Çambel Arşivinde yer alan Memduh Ezine'nin Hatıratı'ndan çıkmış olması haberi gösterilebilmektedir (NTV, Nâzım Hikmet'in gerçek doğum tarihi, 2016).

Bu örnekler sadece efemera türü malzemelerden çıkarılabilecek sonuçların bazılarıdır. Araştırmacının araştırma konusu, mesleği, eğitimi gibi faktörler, malzemeye yaklaşım şeklini değiştirecek ve buna bağlı olarak efemeradan elde ettiği bilgiler/çıkarımlar da çeşitlenecektir.

3.5 Efemeranın Kanıt Niteliğine Dair Örnekler

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren araştırmaların kültür tarihine kayması 1960’lardan itibaren tarihçilerin sosyal konulara yönelimini sağlamış, kişisel haklar, yerel tarih, şehircilik, etnik özellikler, ırkların tarihi, savaş karşıtı hareketler gibi konuların detaylı incelenmesine olanak vermiştir (Tosh, 1997: 52; aktaran Somer ve Keskin, 2014: 1069). Efemeranın taşıdığı özellikler araştırmacıların efemerayı kaynak olarak kullanmalarında kanıt niteliği kazandırmaktadır. Çelik Gülersoy’un Herman Boyacıoğlu’nun kartpostal koleksiyonu için “...amfiteatr biçimindeki yamaçlarda birbirini kollayarak yer almış olan, zümrüt gibi bahçelerin içinde bir takım soylu ahşap evler, yüzleri yağlıboyalı, adam gibi, Beyoğlu binaları, rengârenk pastel boyalı Boğaziçi yalıları, İstanbul tarafında alacalı, ama tertemiz giysileri içinde doğulu bir halk, Beyoğlu tarafında ise tam Avrupalı görünüşlü insanlar...” (Gülersoy, t.y.:17) ifadelerini kullanması dönemi yansıtan bir malzemenin kanıt niteliğini vurgular niteliktedir.

Efemeranın birincil kaynak olabileceğini gösteren örnek malzemelerden birkaçı aşağıdaki gibidir:

Şekil 2: Zabıt Varakası ve Atatürk Mirası

Malzeme No: MN - 3

Adı: Zabıt Varakası ve Atatürk Mirası

Tarihi: 5-6 Eylül 1938

Yapım Yeri: Beyoğlu 6. Noteri / Dolmabahçe

Yapımcısı: Belirsiz

Türü: Çerçeve içerisinde kolajlanmış görsel

Kişiler: Atatürk, H. Rıza Soyak, Neşet Ömer İrdelp

Parça Sayısı: 1

Kütüphaneye Geliş Şekli: Müzayede

Geliş Tarihi: Nisan 2014

Tanımı: Atatürk'ün el yazısı ile yazılmış ve H. Rıza Soyak, Neşet Ömer İrdelp imzası taşıyan zabıt varaka ve yine kendi el yazısı olan vasiyet. Atatürk görseli kolajlanmış ve küçültmüştür.

Eserin Durumu: İyi

Onarım gerekir mi? : Evet... Hayır... X

Sergileme Koşulları: Camekân kilitli sergi dolabı

Şekil 2’te “Zabıt Varakası ve Atatürk Mirası” adlı görsel yer almaktadır. Müzayede yoluyla gelen bu malzeme üzerinde yer alan el yazısı, imzalar ve belgenin Noter’de onaylanması bu malzemenin resmi bir yazı özelliğini de ortaya koymaktadır. Bu anlamda delil niteliği taşıdığı söylenebilir.

Şekil 3: Muhtelif Kadıköy Görselleri²¹

Malzeme No: MN - 12

Adı: Muhtelif Kadıköy görselleri

Tarihi: 1908-1930

Yapım Yeri: İstanbul, Kadıköy

Yapımcısı: H. Mahmoud, Berggren

Türü: Fotoğraf /Kartpostal

Kişiler: Birden çok ve belirsiz

Parça Sayısı: 44

Kütüphaneye Geliş Şekli: Müzayede

Geliş Tarihi: Nisan 2014

Tanımı: Kadıköy'ün farklı yerlerinden çekilmiş görseller, siyah - beyaz, çoğunun tarihi belirsiz, çoğu yazısız, Almanca ve Fransızca yazılar mevcut

Eserin Durumu: İyi

Onarım gerekir mi?: Evet ... Hayır... X

Sergileme Koşulları: Camekân kilitli sergi

Şekil 3’de yer alan “Muhtelif Kadıköy Görselleri” başlıklı görsel TESAK’a müzayede yoluyla gelmiştir. Fotoğraf ve kartpostal olan bu görsellerin aidiyeti belli değildir. Bu yüzden efemera olan bu malzemeler basıldığı dönemi yansıtır ve basıldığı dönemin kanıtı niteliğindedir. O dönemdeki sosyal hayatı, o dönemin tarihi özelliklerini gösterir.

²¹ Şekil 2 ve Şekil 3, Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi (TESAK)’nden Helin İlçek ile yapılan görüşme sonucunda tarafımla paylaşılan “Efemera Envanteri” başlıklı dosyadan alınmıştır.

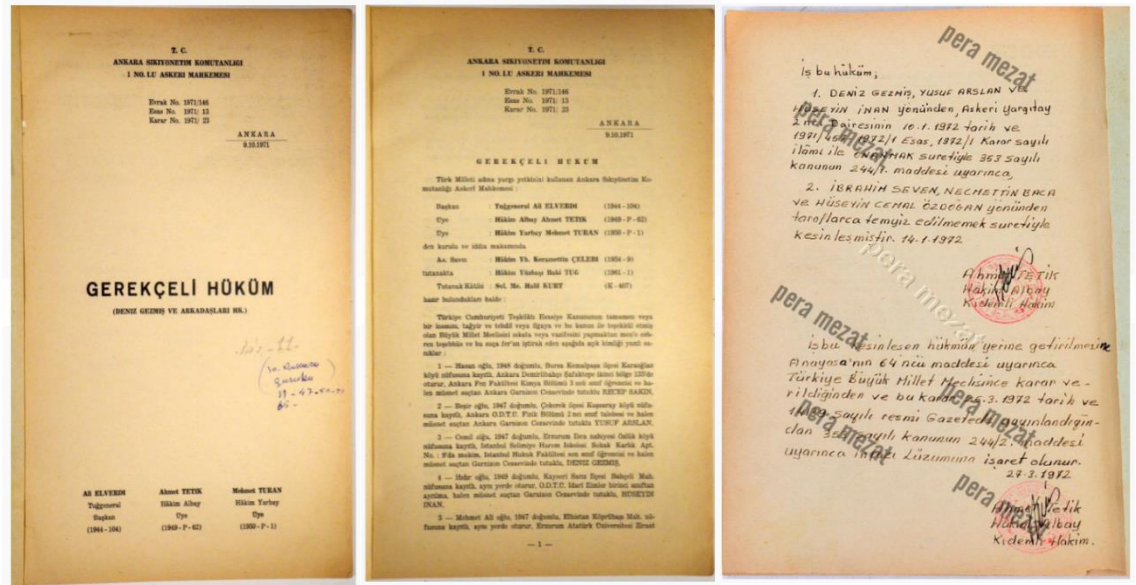
Fotoğraf 11: İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal İdam Evrağı

Kaynak: Peramezat Müzayecilik

Fotoğraf 11’de “Türkiye Devrimci Hareketinin Önderlerinden Deniz Gezmiş’in, Yusuf Aslan’ın, Hüseyin İnan’ın Kesinleşen İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal Evrakı” başlıklı görsel yer almaktadır. Görselde de görüldüğü üzere bu malzeme bir müzayede efemerasıdır (Peramezat, 2018).

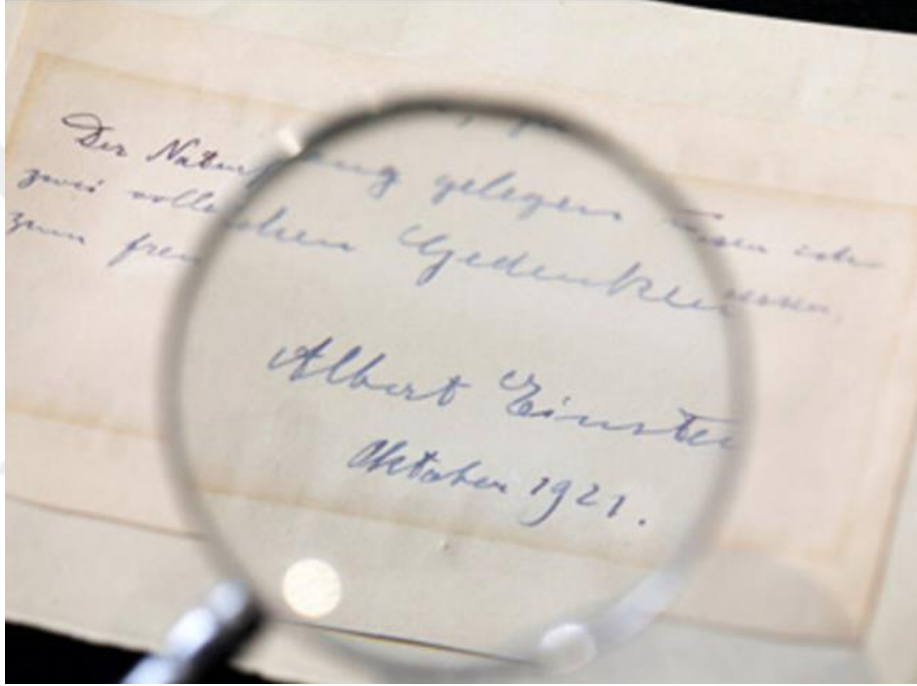
Fotoğraf 12: İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal İdam Evrağı

Kaynak: a.g.w.s.

Fotoğraf 12’de ise bu evrağın çeşitli görselleri görünmektedir (a.g.w.s). Bir müzayede efemerası olarak bu belge kanıt niteliğiyle birlikte Türkiye tarihini yakından ilgilendirmektedir. Tarihi bu denli ilgilendiren bir malzemenin koruma altına alınması ve efemera olarak araştırmacıya sunulması gerekliliği göz ardı edilmemelidir. Bu malzemenin bir müzayede efemerası olarak satışa sunulması bu ve benzeri diğer malzemelerin ticari olarak değerlendirildiğini gösteren bir unsurdur.

Fotoğraf 13: Einstein'ın kendisini reddeden kadına yazdığı not

Kaynak: Mynet, Dünya Haberleri, 2018

Fotoğraf 13’te “Einstein'ın kendisini reddeden kadına yazdığı not” ile ilgili görsel yer almaktadır. Bir müzayede evinde açık arttırmayla satılan bu not bir önceki örnekte olduğu gibi araştırmacıya sunulması gereken bir örnektir (Mynet, Dünya Haberleri, 2018).

3.6 Dünyadaki Önemli Efemera Koleksiyonları

Daha öncede bahsedildiği üzere efemera birçok bilgi ve belge merkezinde yer alan malzemelerdir. Bu malzemelerin bir kısmına erişim mümkün iken, bir kısmı erişime henüz açılmamıştır.

Erişimi olan koleksiyonlardan biri The British Library’de bulunan Spellman Koleksiyonu’dur. Doreen ve Sidney Spellman tarafından 1994 yılında bağışlanan koleksiyonda; 2.500 malzeme bulunmaktadır. Victoria Dönemi’nin kültür ve ilgi alanlarını gösteren koleksiyonun 800 kadar malzemesi Jidi (JISC Image Digitisation Initiative) aracılığıyla sayısallaştırılmış ve bu malzemeler VADS (Visual Arts Data Service) üzerinden erişime açılmıştır²² (Spellman Collection, 2015).

Bir diğer koleksiyon Winterthur’daki Winterthur Museum, Garden & Library’de bulunan Maxine Waldron ve Thelma Mendsen koleksiyonlarıdır. Waldron koleksiyonu, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar üretilen üç binden fazla kâğıt bebek, oyuncak, oyun, kartlar ve kesik/kesik defterleri ve yaklaşık 500 çocuk kitabına sahiptir. Koleksiyonun bir kısmı Waldron’un diğer kâğıt bebek koleksiyoncularıyla yaptığı yazışmaları, satın alma belgelerini, araştırma notlarını ve koleksiyon/koleksiyonculuk hakkındaki makaleleri de içermektedir (Haug, 1995: 59). Mendsen koleksiyonu ise 19. yüzyılın son çeyreğine ait 54 kupür/kesik defterleri, parçalanmış/dağılmış kesik defterlerinden oluşan 48 albüm, dini kartlar, öğrencilere verilen liyakat ödülü, tebrik kartları, kupürler, kâğıt bebekler gibi malzemeler ile toplam 5.488 belgeyi içermektedir (a.g.m.: 59).

Bir başka koleksiyon Yeni Zelanda’daki Alexander Turnbull Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Alexander Turnbull Kütüphanesi efemera koleksiyonu ile Yeni Zelanda ve Yeni Zelandalılarının belgesel tarihini toplamayı, muhafaza etmeyi ve araştırmacılara sunmayı hedeflemektedir (Brownlie, 2007). Efemera koleksiyonu ayda ortalama 600 malzeme almaktadır. Bu malzemelerin bir kısmı Yeni Zelanda müzayede evlerinden, yurtdışından, galerilerden; bir kısmı Yeni Zelanda Milli Kütüphanesi yasal mevzuatı gereği gelenler, bir kısmı ise bağış yoluyla (bireysel bağışçılardan, Milli Kütüphane -Yeni Zelanda- çalışanlarından, meslektaşlardan, Wadestown Halk Kütüphanesi, Londra Tiyatro Müzesi gibi) sağlanmaktadır (a.g.m.).

²² Görsel sanatlar için çevrimiçi bir kaynak olan VADS, 12 yıldır akademik çevrelere hizmet veren ve 100.000’i aşkın malzemenin koleksiyonunu barındıran bir servistir. (The Online Resource for Visual Arts About, 2015). Erişime açılan koleksiyonlar arasında; “The Sir Henry Dryden Collection”, “Women’s Library Suffrage Collection”, “Royal Albert Hall: Programme and Handbill Collection”, “Peter King Archive: London Metropolitan University”, “Imperial War Museum: Posters of Conflict”, “London College of Fashion: Victor Stiebel Archive” gibi koleksiyonlar bulunmaktadır.

Bir başka koleksiyon ise John Johnson'ın basılı efemera koleksiyonudur. Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan koleksiyon aynı zamanda dünyadaki en büyük efemera koleksiyonlarından biridir (The Bodleian Libraries University of Oxford, John Johnson Collection of Printed Ephemera About the Collection, t.y.). Koleksiyonun en eski efemerası 1508 yılına aittir ve 18., 19. ve 20. yüzyıllara ait önemli efemera bu koleksiyonda yer alır. (a.g.w.s.). Günümüzde koleksiyona bağış ve satın alma yoluyla efemera sağlanmakta ve güncel efemera toplanmaktadır (a.g.w.s.).

Yukarıda anlatılan bu koleksiyolardaki efemera bir araştırmada taşıdıkları bilgisel değerle bilimsel kanıt niteliğine, geçmişin anlamlandırılmasıyla da tarihsel kaynak niteliğine sahiptirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL - KÜLTÜREL HAYAT VE EFEMERA

4.1 Tarihsel Araştırmalar ve Kaynak İhtiyacı

Araştırma; çeşitli özellikleri barındıran ve belirli bir yöntem ile yapılan kendi içerisinde temel ve uygulamalı araştırmalar, doğal çevre araştırmaları ve laboratuvar araştırmaları, deneysel araştırmalar, tanıtıcı araştırmalar, alan araştırmaları, kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) araştırmalar gibi sınıflara ayrılan bir süreci ifade eder (Seyidoğlu, 2003: 19-34). Bu araştırmaların bilimsel niteliği belli bir yöntemle olgusal, nesnel, sistematik, güvenilir, eleştirel geçerli, nitelikli ve bütün bir bilgiyi üretme olgusuna dayanmaktadır (Erkuş, 2017: 33-34).

En temel tanımıyla tarihsel araştırma; nitel, nicel ya da her ikisini de içerebilen araştırmalar olarak ifade edilmektedir (Saracaloğlu ve Korkmaz, 2017: 115). Daha özel tanımıyla tarihsel araştırma, olayların geçmişini inceleyerek, konuyla ilgili “*her türlü istatistiksel veri, bilgi ve belge gibi yazılı kaynaklarla, eşya, alet gibi kalıntıları*” inceleyen “bir tür doğal ortam” araştırması olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2003: 29-30).

Genel olarak her araştırmanın en önemli zorluğu araştırma konusunun sınırlandırılması olmaktadır. Bir araştırma konusunun sınırlandırılmasıyla birlikte kullanılabilecek olan bilgi kaynaklarının da tespiti gereklidir. Bir araştırma birbirinden farklı kaynakların kullanımıyla gerçekleştiği gibi iyi bir araştırmanın farklı kaynaklarla desteklenmesi, bir araştırmada olması gereken bir unsurdur (Keskin, 2018).

Tarihsel araştırma, araştırmanın yapıldığı dönemi yansıtan veriler içerir. Bunun için de tamamen doğal süreçleri itibariyle dönemde üretilen belgelerden yararlanmalıdır. Bu anlamda yansıttığı doğal özellikler nedeniyle çoğu istatistiki veriden elde edilemeyecek bilgiler bu malzemelerden erişilebilir bir hal kazanır. Esasında bu kaynaklar, doğrudan eğitim, kültür, sosyal, siyasi, tarihi, yerel gibi birçok unsurun zaman kavramı ile şekillenmesi sonucu oluşur.

Araştırmacıların bilhassa sosyal bilimler başta olmak üzere fen bilimleri de dâhil yararlandıkları kaynaklar çoğunlukla insan duygu, düşünce ve eylemlerini anlamlandırmaya yönelik olup; geçmişini anlamamızı sağlamaktadır.

Araştırmaların temelinde nitel ve nicel yaklaşımlardan bahsetmek mümkündür. Özellikle tarihsel araştırmalarda nitel yaklaşımların daha ön plana çıktığından söz edilebilir. Bu durumun temel nedeni araştırma eğilimlerinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi Batılı devletler tarafından geliştirilen yeni toplum mühendisliği” nedeniyle kültür tarihi alanına kayması gösterilebilir (a.g.m.).

Nicel yaklaşımlar sayısal verileri temel alır. Ancak nitel yaklaşımlar “5N1K” kuralı gibi sorgulayıcı olduğundan daha fazla özellik ve bilginin açığa çıkartılmasını sağlamaktadır. Örneğin bir kişinin hayat hikâyesi istatistiki verilerden ölçülemez. Yine bir dönemin siyasi politikalarını sayısal verilerden ziyade o dönemde yayımlanmış fotoğraf, resim, afiş, seçim propagandası, gazete kupürü hatta karikatür gibi çeşitli malzemelerden edinmek daha öncelikli olacaktır. Kısacası geçmişin olayları, siyaseti, insan ilişkileri, eğitimi, kültürel ilişkileri, dil özellikleri, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ancak tanıyarak öğrenilebilir. Bu tanıma işlemi de tarihsel araştırmalardaki yöntemlerin kullanımıyla mümkün olacaktır.

4.2 Araştırma Paradigmasında Değişim

Dünya sürekli bir devinim halinde olduğundan gerek toplumların gerekse ülkelerin isteklerini, beklentilerini ve ihtiyaçlarını doğrudan değiştirmiş ve değiştirmektedir. Bu değişim otomatik olarak bilimsel araştırmalara da yansımış bilhassa bu araştırmalarda yeni konu ve araştırma yöntemlerini gündeme getirmiştir. Toplumun değişen algısı dünyadaki ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere eklenince yeni arayışlar ortaya çıkmış ve bu yenisünya düzeni bu arayışlarla şekillenmeye başlamıştır. Tarihsel araştırmalar doğrudan bu değişimlerden etkilenmiş ve yeni bilgi kaynaklarının kullanımını arttırmıştır.

Bir ülkede ve toplumda gerçekleşen değişimin diğer ülkelerden ve toplumlardan ayrı tutulması imkânsızdır. Üstelik bu değişim ve gelişme aynı zamanda ülkeler ve toplumlar arası da sürekli etkileşim halindedir. Peki, bu değişime neden olan

faktörler nelerdir? Genel olarak toplumlardaki bu değişimler “demografi, teknoloji, ekonomik yapı, değerler, ideolojiler ve bireyler arasındaki mücadele ve çekişmeler” şeklinde sıralanmaktadır (Doğan, 2002: 226; aktaran Örnek, 2006: 37).

Yaşanan tüm bu değişimler, -bilhassa bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin etkisiyle- 1990’lı yıllardan itibaren Türkiye ve diğer ülkelerde bilgi toplumu ile ilgili adımların atılmasını sağlamıştır. Türkiye’de 2002 yılından itibaren e-dönüşüm sürecinin başlaması ile bu değişimlerin sosyal, kültürel ve siyasi hayatı etkilemesi kaçınılmaz olmuştur.

Pozitivizmin yerinin yavaş yavaş post-pozitivizme bırakması bilimsel araştırma paradigmalarında araştırma yöntemlerini değiştirdiği gibi yeni araştırma konularını da gündeme getirmiştir. “Sosyal (toplum) bilimlerde amaç insan davranışını anlamak ve açıklamaktır” ve “... davranışı etkileyen ve oluşturan birçok değişkenin (kişilik, çevre, idealler, hırs, hormonlar vs.) bulunması davranışın açıklanmasında klasik bilim anlayışının pozitivist-determinist yaklaşımının uygun olmadığı iddiasını gündeme getirmektedir” (Biçici, 2016: 32) fikirleri ile birlikte araştırma konuları - sosyal, kültürel, siyasi, kadın, sözlü, yerel tarih gibi konular- ile paradigmatic bir dönüşüm olarak bilhassa son çeyrek asırdan bu yana görülmektedir (Kuş, 2007: 20).

2000’li yıllardan itibaren bilgi toplumu yolunda ilerleme süreçleri Türkiye’de de başlamış ve bilhassa bilgi ve iletişim teknolojilerinde altyapının da sağlanması hedeflenerek bilgi toplumu olma yolunda adımlar atılmaya başlanmış, 2015’ten itibaren bilgi toplumuna yönelik olarak büyüme ve istihdam odak haline gelmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, Mayıs 2006:1; Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Mart 2015:1).

Tablo 2: Toplumsal Süreçler

TOPLUMSAL GELİŞME AŞAMASI	İLKEL TOPLULUKLAR	TARIM TOPLUMU	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ (*) TOPLUMU
EĞİTİM	- Deneme yanılma yoluyla öğrenme - Klan içi eğitim	- Küçük yerleşim yerlerinde tarıma dayalı iş başında eğitim	- Hızlı Okullaşma - Belirli yaşlarda zorunlu eğitim	- Yaşayarak öğrenme - Öğrenmeyi öğrenme - Kendi kendini eğitime sorumluluğu - Okul duvarlarını aşan her zaman ve her yerde eğitim - Yaşam boyu öğrenme
EKONOMİ	- Mal mübadelesi	- Mal Mübadelesi - Tarıma dayalı toprak mahsulleri - Madeni paralar (Somut para)	- Endüstri ve makineye dayalı ekonomik sistem - Kağıt para (sembolik para) hâkimiyeti	- Bilgiye dayanan ekonomik sistemler - Anında transfer olabilen enformasyona dayalı (süper sembolik) para
İŞ HAYATI VE ÜRETİM	- Bireysel ihtiyaçların Karşılmasına yönelik hayat biçimi	- Tarım devrimi - Tarıma dayalı organizasyonlar	- Sanayi devrimi - Endüstriyel Organizasyonlar - Büyük işçi sınıfı	- Bilgi Devrimi - Bilgi organizasyonları - Azalan işgücü ihtiyacı - Bilgi çalışanları
AİLE HAYATI	- Akrabalığa dayalı çok geniş aile tipi	- Geniş aile tipi	- Büyük aile tipinden küçük aile tipine yönelme	- Çekirdek aile - Bireysel yaşam
TOPLUMSAL YAŞAM	- Klan yaşamı - Doğa olayları ve hayvanlardan korunma ön planda - Göçebe yaşam	- Toprağa dayalı yerleşik yaşam - Toprak savaşları	- Hızlı kentleşme - Sanayiye dayalı büyük dünya savaşları	- Soğuk savaş dönemi - Bilgi hâkimiyetine dayanan mücadele
ÜRETİM ARAÇLARI	- İnsan gücü - Basit doğal araç-gereçler	- Basit araç gereçler - Küçük atelyeler	- Makineler - Büyük fabrikalar	- Bilgisayar teknolojileri - Uluslararası pazarlar
YÖNETİM ANLAYIŞI	- Fiziksel güce ve çeşitli inançlara dayalı yönetim	- Din, ırk ya da sınıf gibi sosyal özelliklere dayalı yönetim	- Endüstriyel üretim araçları ve ekonomiye dayalı yönetim	- Profesyonel bir meslek olarak yöneticilik - Bilgiye dayalı yönetim

(*) Bir geçiş dönemi olması nedeniyle sanayi sonrası toplum ayrıca ele alınmamıştır.

Kaynak: Fındıkçı, 1996

Tablo 2’de görüldüğü gibi toplumsal süreçler ilkel topluluklardan bilgi toplumuna kadar olan süreçte sosyal, ekonomik, kültürel, mesleki, ailevi birçok evre geçirmiştir. Bu evrelerden en sonuncusu olan bilgi toplumunda bilginin değerinin ön plana çıkması ve sınırsız bilgi erişimi toplumsal değişimi tetikleyen önemli bir unsur olmuştur. Tüm bu değişimler toplumların sosyolojik, psikolojik, antropolojik araştırmalarını etkilemiş; siyasi, kişiler arası, toplumsal, bilimsel ve disiplinlerarası çalışmalarda insan odaklı yaklaşım ön plana çıkarak insanların düşünceleri, hayatları, ihtiyaçları merak konusu olmuştur. Bu durum araştırma konularını doğrudan etkilemiş ve araştırma yöntemleri de buna göre şekillenmiştir. Bilginin son 50 yıl içerisinde bu denli değişiminde bilgi iletişim teknolojisindeki gelişmeler, küreselleşme ve yeni liberal ekonomik düşünce sisteminin etkili olduğundan bahsedilebilir (Özcan ve Barca, 2008: 28). Bilginin nicel boyutuyla sayısal artışının yanında nitel boyutunun da değer kazanması kaçınılmaz olmuştur.

“İkinci Dünya Savaşı’dan sonra Ömer Lûtfi (Lütfi) Barkan ile Türkiye tarihçiliğinde yeni bir dönem başlamıştır. 1930’larda özellikle 1940’larda kitle hareketlerinin önem kazanmasıyla birlikte dünya tarihçiliğinde sosyoekonomik toplum tarih konuları planda ele alınmaya başladı. Bu görüşü benimseyen Fransız Annales ekolü E. Durkheim’in toplumu “organik bir sistem” olarak gören yapısal (structural) sosyolojisinden esinleniyordu. Strasbourg’da Barkan tam da böyle bir atmosferde yüksek tahsilini yaptı. Barkan, Türkiye’ye dönüşünde arşivlerimizdeki zengin malzemeyi kullanarak sosyoekonomik tarih araştırmalarında belli başlı sorunları ortaya koymuş, bu konuda çığır açan incelemeler yayımlamaya başlamıştır.” (İnalçık ve Arı, 2007: 240).

Tamda burada 19. yüzyılın tarih paradigmasında insan faaliyetlerine yönelim, sorun odaklı analitik tarih çalışmaları ve sosyal bilimlerin bu iki anlayışın gerçekleştirmesinde diğer disiplinlerle işbirliği yapma zorunluluğunun savunulması, 20. yüzyıl tarihçiliğine damgasını vuran Annales Ekolü tarih paradigmasını değiştirmiş; tarihçilerin tek zamanlı boyut anlayışını görecelik ve çokkatmanlılığın altını çizmişlerdir (Iggers, 2007: 51). Bu ekolü benimseyen tarihçiler coğrafyadan, sosyolojiye, iktisattan antropolojiye kadar birçok bilim dalını kullanmışlardır (Sağlam, 2018: 182).

Gerek Annales Ekolü, gerekse dünyanın yaşadığı teknolojik gelişimler, ekonomik zirveler, kültürel yansımalar, yerel özellikler araştırma konularında insani özelliklerin de ön plana çıkması ile bilhassa tarihsel araştırmalarda sosyal tarih, sözlü tarih, yerel tarih, kadın tarihi, psiko-tarih, geronto tarih, karşılaştırmalı tarih, tarih yazımı, gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir. Bu konuların bilgi kaynakları resmi belgelerden ziyade doğrudan kişiler ya da kişiler tarafından üretilen, onlara gönderilen, onların gönderdikleri, topladıkları belgeler olmuştur. Bir başka ifadeyle gündelik hayata ait belgeler araştırma konularının yararlandığı kaynaklar haline dönüşmüştür. Resmi belgelerden farklı olarak bu kaynaklar zaman zaman insanların kendi hayatlarına ait, zaman zaman geçmişten kopamayarak hatıra niyetiyle saklanan, zaman zaman ilgi alanlarını oluşturan ve kişiler için romantik değer taşıyan kaynaklardır. Bu kaynakların içerisinde efemera da yer almaktadır.

4.3 Sosyal ve Kültürel Hayatın Belgelenmesinde Efemeranın Rolü

Efemeranın kültür hayatına etkilerine değinmeden önce “kültür” kavramını açıklamak gereklidir. Kültür en temel tanımıyla; “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük) olarak ifade edilmektedir.

Bir başka tanımda “Bir bütün olarak ele alındığında insan kültürü insanın gittikçe gelişen kendini-özgürleştirme süreci diye betimlenebilir. Dil, sanat, din, bilim bu süreçteki çeşitli evrelerdir. İnsan bunların hepsinde yeni bir gücü -kendine özgü bir dünya, bir ‘düşüncel’ dünya kurma gücünü- bulgulayıp kanıtlar.” (Cassirer, 1980: 213; aktaran Karslı, 2016: 54) şeklinde açıklanmıştır. Toplumun temelini teşkil eden kültür kavramının en önemli özelliklerinden biri insan ve gelecek nesillere değerlerin aktarılmasıdır.

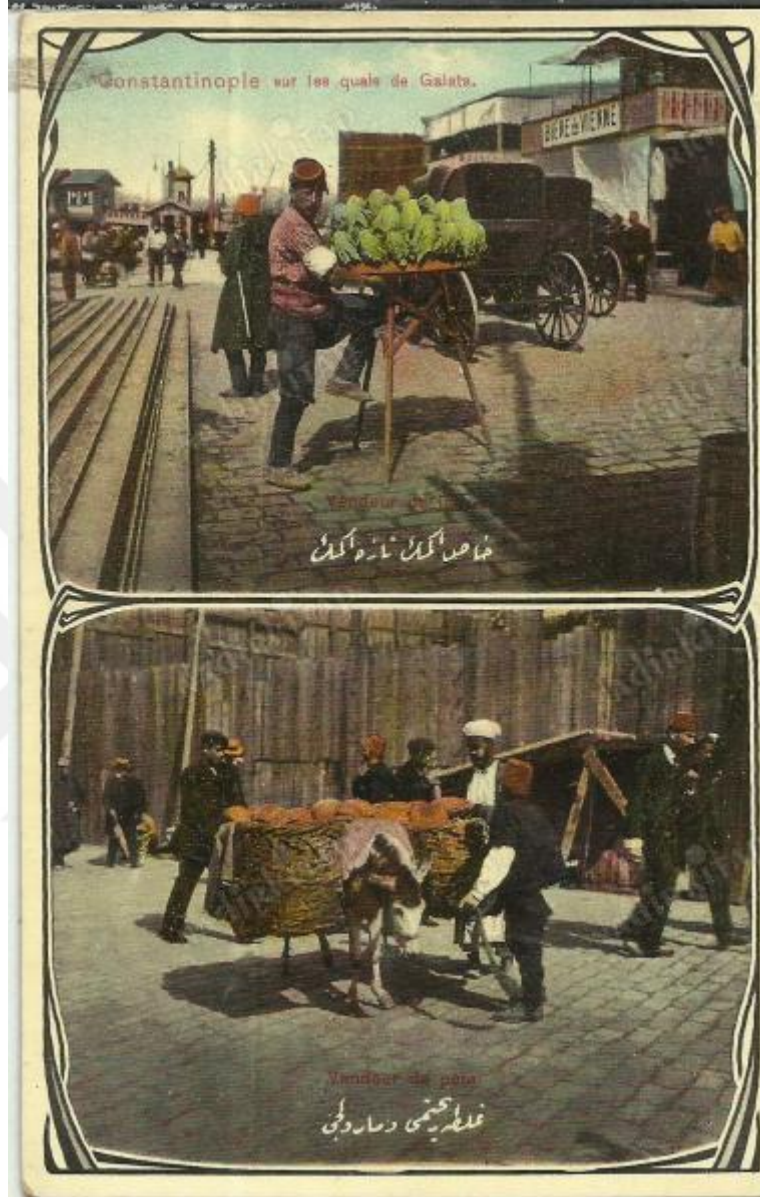
Efemeranın kültürel ve sosyal boyutunu birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Gerek sosyal gerekse kültürel hayat birbirinden ayrılmadığından

esasinda efemerik malzeme her ikisinde de gündelik tarihi ortaya çıkarmakta; kültürel özellikleri barındırmaktadır.

Örneğin; bir dönemin önemli ritüellerinden biri olan kartpostal, tebrik kartı, fotokart gönderimleri insanların kullandıkları önemli bir iletişim aracı olmuştur. Bilhassa özel günlerde gönderilen bu kartlar, aynı zamanda gidilen, gezilen yerlerde o yerin motiflerini taşıyan görsellerin yer aldığı kartların gönderimi, hal hatır sorma gibi özellikleri barındıran kültürel değerlerdir. Günümüzde neredeyse kaybolan bu gelenek çoğunlukla çeşitli araştırmaların ya da koleksiyon/sahaf festivali gibi etkinliklerin neticesinde gündeme gelmektedir. Bu haliyle bir dönemde kutlamaların nasıl yapıldığını, o dönemin motiflerini ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

Bir dönemi yansıtan ya da tematik olan kartpostalların “iletişim, tarih, sanat tarihi, oryantalizm gibi alanlardaki araştırmalar/araştırmacılar için sayısız malzeme sunmakta olduğu; öte yandan özellikle Osmanlı dönemine ait kartpostallarda cinsiyet, kültürel kimlik, inanç, meslek, mekân, mimari gibi sınıflama grubuna sahip kartpostalların başlı başına birer araştırma konusu niteliği taşıdığı” (Sungur, 2011: 854) aşikârdır. Bu noktada kartpostal yayımcılığının önemli temsilcisi Max Fruchtermann (1852-1918)’ın kartpostallarının kültür tarihine yaptığı büyük katkıdan bahsetmek gereklidir. Kartpostal üzerinde İstanbul’u tanıtan ilk kişi olan Fruchtermann, günümüz Türkiye sınırları içerisinde kalan birçok şehrin yanı sıra o dönemde Osmanlı toprakları dâhilinde olan Midilli ve Selanik gibi şehirleri, şehirler içindeki bölgelerin çeşitli yansımalarını, hayvanları, meslekleri, olayları (Meşrutiyet, 31 Mart Vakası gibi) ve birçok konuyu kartpostallarında işlemiştir (Eskici Belgesel Programı,1998: 05:18-06:00, 16:00-16:09 dk). Toplumsal tarihin önemli görselleri olan bu kartpostallar Dünya Posta Birliği’nin 1906 yılında kartpostallara yazı serbestliği getirmesiyle (a.g.p.:17:46 dk) taşıdığı yazın ile de bilgisel değere sahip olmuştur. Bu anlamda içerdiği değerli bilgiler ile efemera tarihsel araştırmalarda önemli bilgi kaynakları arasında yerini almıştır.

Fotoğraf 14: Ekmek ve marul satan seyyar esnaf

Kaynak: Nadir Kitap

Fotoğraf 14'te Fruchtermann'ın kartpostallarından biri yer almaktadır. Meslek konulu bu kartpostal, dönemin görsel hafızasını yansıtarak sosyal yaşantıyı, meslek gruplarını, insanların giyim tarzlarını yansıtmaları ile gündelik tarihe ışık tutmaktadır.

Fotoğraf 15: Tebrik Kartları

Kaynak: Peramezat Müzayedecilik, Eylül-Ekim 2017:49

Fotoğraf 15'te ise bir dönemin neredeyse geleneği haline gelmiş bayramlarda gönderilen tebrik kartlarından örnek yer almaktadır. Kültürel bir devrimin “İydiniz said olsun” ifadesi zamanla “Bayramınızı kutlularım” şekline dönüşmüş, daha sonra ise “kutlulamak” fiili “kutlamak” olarak günümüzdeki kullanım halini almıştır. Harf devriminden önce Osmanlı Döneminde bayram “iyd” , kutlu ise “said” şeklinde ifade edilmiş; keza “kutlarım” ya da “kutlarız” kelimeleri yerine “kutlularım”, “kutlularız”, gibi kelimelerinde kullanıldığı görünmektedir (Sandalcı, 2010: 26-27).

İki tebrik kartı üzerinden değişen dil özelliklerini görmek efemeranın kültürel hayatta kullanımının bir örneğidir. Günümüzde kartpostal, fotokart ve türevlerinin yerini e-posta kültürünün aldığı ve çoğu tüzel/gerçek kişilerin kutlamalarını bu kanal yoluyla yaptıkları da gerçektir.

Fotoğraf 16: Kart

Kaynak: Sandalcı, 2010: 26

Fotoğraf 16'daki görselde yer alan kart 1928 yılına ait olup; aynı zamanda harf devrimi ile birlikte Latin Alfabesi'nin nasıl kullanılacağına dair oluşan yazım ve imlaya ilişkin kararsızlıkları göstermekte (a.g.m.: 26) ve bir toplumun kültürünü oluşturan dil özellikleri konusunda tarihsel kanıt niteliği taşımaktadır.

Tebrik kartları, kartpostallar, fotokartlar ve türevlerinde olduğu gibi mektup kültürü de yerini e-postalara bırakmıştır. Bu anlamda mektuplaşma günümüzde neredeyse yok olmaya yüz tutmuş bir gelenektir. Bir mektuptan dönemin sosyal ortamı, kişinin alışkanlıkları, kişinin ruh hali, sosyal-ekonomik hayatın problemlerine yönelik kişisel değerlendirmeler, biyografik izler, kamusal alanın özellikleri gibi mektubun içeriğine göre birçok bilgi edinmek mümkündür.

2013 yılında yayımlanan Fatma Cevdet Hanım'ın İhsan Bey'e yazdığı mektuplardan bilhassa dönemin kadın-erkek ilişkilerine bakış ve kadının toplumdaki yeri üzerine bilgi edinmek mümkündür.

Fatma Cevdet Hanım'ın, 31 Mayıs/1 Haziran 1921 tarihli mektubunda:

“Moda’da iskelede müzik var, dans var... Türk hanımlarına gazinoya girmeye müsaade varmış. Yalnız dansa izin yokmuş galiba... Bu hususta siz beylere çok öfkeleniyorum... Siz gider gezer, dans edersiniz kimse ses çıkartmaz amma bize gelince ne haddimize!” (İstekli, 2013: 194; aktaran Doğan, 2015:150)

1920’lerde kadınların ve erkeklerin toplumdaki yerine bir örnek teşkil etmekte olan yukarıdaki paragraf toplumdaki kadın bakışını yansımasıyla kadının kültürel ve sosyal hayattaki yerini göstermektedir.

“...Fatma Cevdet Hanım ile İhsan Bey, Melahat adlı bir arkadaşları vasıtasıyla tanışmışlardır. Dönemin kaçgöç geleneğini halen devam ettirmeye meyilli olması nedeniyle kamusal mekânlarda bir araya gelemeyen iki genç, birbirilerini mektup yoluyla tanımaya karar vermişlerdir. Bu yönde ilk adım geleneğe uygun biçimde erkek tarafı olarak İhsan Bey’den gelmiştir...” (a.g.m.: 144).

Benzer şekilde yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere bir dönemin geleneği olarak tanışma ritüelinin kültürel anlamda yansımalarını görmek mümkündür. Bunların dışında bu mektuplar bütününde toplumda kadın bakışını, bir anlamda batı figürlerini, kadının yaşadığı baskıyı, kadın-erkek eşitsizliği gibi unsurları içermektedir.

Bir başka örneğe posta pulları efemera olarak değerlendirildiğinde Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğünün kültürel hayatı yansıtan “Türk Kadın Başlıkları Konulu Anma Serisi” pullarında görülmektedir (Begiç ve Çelebilik, t.y.). 1997-2001 yılları arasında basılan bu pullar “...Anadolu’nun birçok yöresinde farklı şekillerde

karşımıza çıkar. Aynı yörede giyilen farklı başlıklarla kadının medeni durumunu da yansıtan başlıklar geleneksel değerlerimizin önemli bir bölümünü oluşturur.” (a.g.m.).

Efemeranın kültürel hayattan bağımsız düşünülmesi imkânsızdır. Üretilen her efemerik malzeme dönemin özelliklerini taşıdığından ve taşıyacağından kültürel hayatın önemli bir kaynağıdır.

Daha önce de bahsedildiği gibi efemeranın kültürel hayat ilişkisini sosyal hayattan bağımsız düşünmek pek doğru olmayacaktır. Bu durumun temel nedeni gerek kültür gerekse sosyal kavramının birbirlerini tamamlayıcı niteliğidir. Efemeranın sosyal hayattaki yerine değinmeden önce sosyal kavramına değinmek yararlı olacaktır.

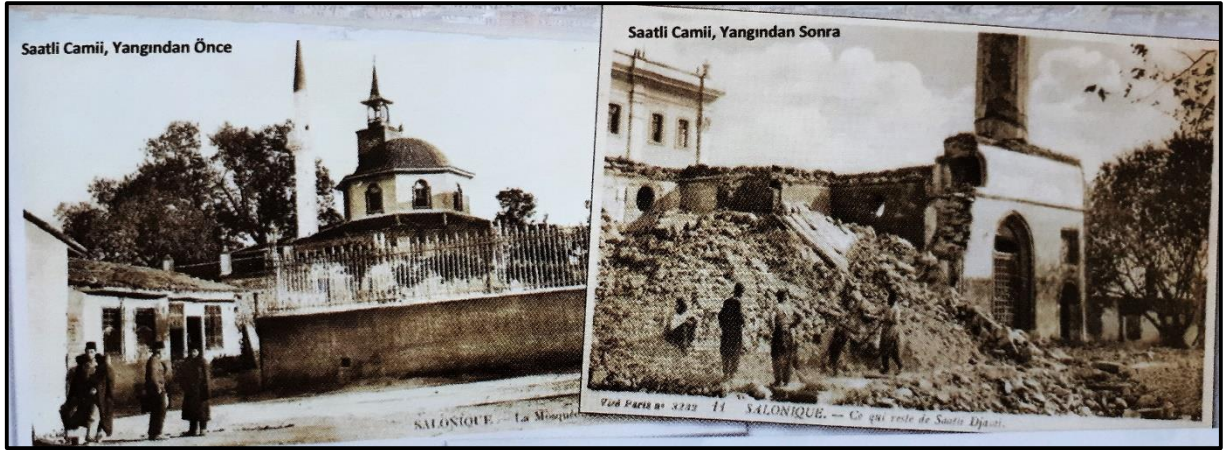
İnsanı ilgilendiren hemen her şey, toplumsal, topluma ait, beşeri kavramlar sosyal kelimesi ile bütünleştirilebilir (Köse, 2010: 77). Toplumu ilgilendiren hemen her olay sosyal hayat ile ilişkilendirilmektedir. Gündelik hayatı anlamlandırmanın bir yolu olan sosyal hayat, efemeranın kullanımı ile daha doğru anlaşılabilir. 2018 yılında Sahaf Bahtiyar İstekli ile yapılan söyleşide olduğu gibi gündelik hayatın takibi efemerik malzeme ile mümkün olmakta bu malzemeye ihtiyaç ise şu şekilde açıklanmaktadır:

“Evet, sosyal hayat ve gündelik yaşamı anlamlandırmak için efemerik malzeme çok önemli. Mektuplar, efemerik malzeme içinde çok önemli yer tutar. Kitaplardaki tarih ya da anlatım kalıplara dayalıdır. Bir de bilinmesi gerekmeyen, saklanan, ayrıntı olarak kalan bir sosyal tarih alanı var. Bunu ancak efemerada bulabiliriz. Yaşanan, canlı olan hayata dokunmak için efemerik malzemeye girmek lazım. Bize gelen şeyler öylesine önemlidir ki, bir mektup ya da belge bazen tarihle ilgili kalıplaşmış düşünceleri değiştirecek güce sahiptir. Bizden malzeme toplayan insanlardan bazıları, koleksiyon kastıyla alır ve elinde tutar. Bazıları ise bunlarla ilgili çalışmalar yapıyor, kitap yayınlıyor. Sahaftan aldıkları malzemeyle amatör olarak tarihçilik ya da araştırmacılık yapan kimseler zamanla çok başarılı olabiliyor. Bunun çok örneği var. Murat Bardakçı böyle bir isimdir. Daha eskilere gidecek olursak İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ı, Reşat Ekrem Koçu'yu anmak gerekir. Günümüzde Haluk Oral, Sabri Koz, Mehmet Alkan, Ali Birinci, Turgut Kut gibi isimler var. Yine Gökhan Akçura, Mert Sandalcı, Burçak

Evren gibi koleksiyoner araştırmacılar, bu tür malzemeden yola çıkarak sosyal tarihe önemli katkılar yapıyor. Bu tür malzeme, araştırmacılara yeni şeyler söyleme imkânı veriyor. Akademik camia, umumiyetle zaten bilinen kaynaklardan besleniyor. Bu sebeple yeni bir şey söylemesi çok zor. Ama hiç bilinmeyen bir mektuptan çıkan bir bilgi ile doğru bilinen çok şey yalanlanabiliyor, yenilenebiliyor. Hikâye yön değiştiriyor. Bu alan çok dinamik. Doğru istifade edilirse yaratıcılık yolunu açmaya da çok müsait.” (İstekli, Bahtiyar. “Eşyaya Sinmiş Ruhları Alıp Satıyoruz”. Söyleşiyi yapan: Ayşe Adlı. Nadirkitap Blog. (Haziran 2018))

Toplumların yaşam biçimlerini anlamak onların kültürel değerlerinden bağımsız düşünülemediği gibi dönemin sahip olduğu siyasi, idari, sağlık, eğitim gibi unsurlardan da ayrılamamaktadır. Görsel belleğin kaynağı olan efemera yaşam tarzı hakkında bilgi verdiği gibi yaşanan olayların görsel ve yazılı bir şekilde anlamlandırmasını da sağlamaktadır.

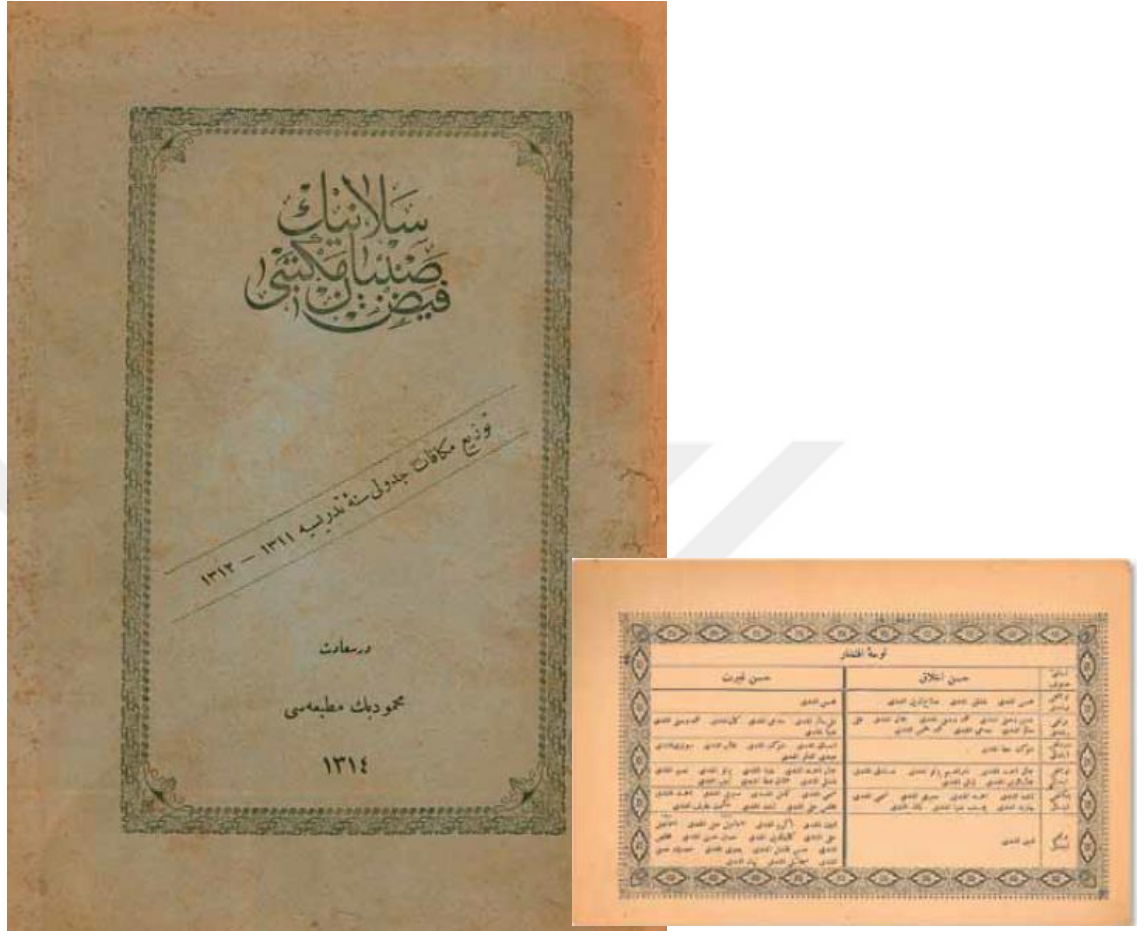
Fotoğraf 17: Saatli Camii (18.08.1917 –Büyük Selanik Yangını Öncesi ve Sonrası)

Kaynak: Peramezat Müzayedecilik, Eylül-Ekim 2017: 18

Fotoğraf 17’de Saatli Camii’nin fotoğraflardan üretilen kartpostalları bulunmaktadır. Yangının büyüklüğünü gösteren bu kartpostallar sosyal hayatın önemli bir kaynağı olmuşlardır.

Fotoğraf 18: “Tevzî-î Mükâfât Törenleri”(Ödül Dağıtım Törenleri) Kitapçık

Kaynak: Sandalcı, 2010: 8

Fotoğraf 18’de yer alan kitapçık sosyal ve kültürel hayatın iç içe geçtiğini gösteren bir örnektir. Yazar ve koleksiyoner olan Mert Sandalcı, Feyziye Mektepleri hakkındaki kurumsal tarih çalışmasında Selanik’te kurulan okulun 3 defa yangın geçirmesinden ötürü çok az sayıda malzemesi olduğunu ifade etmiştir (CNN Türk Aykırı Sorular Televizyon Programı, Gökhan Akçura, Cengiz Kahraman ve Mert Sandalcı, 2012: 13:24 - 13:41 dk). Fotoğraf 18’de 1896 yılına ait Tevzî-î Mükâfât Törenleri” (Ödül Dağıtım Törenleri) hakkındaki kitapçık yer almaktadır. Kitapçık, sınıflarda okutulan dersler, bu derslerde başarılı olan öğrencilerin isim listesi, sınıf mevcutları, eğitimde rekabetin önemi gibi dönemi birçok bilgiyi içermekte (Sandalcı, 2010: 8) ve dönemin eğitim tarihi açısından da değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Aynı zamanda kitapçıkta dikkat çekici bir unsur da kitapçığın mezuniyet töreninden 3 yıl sonra basılmış olmasıdır. Bunun nedeni olarak da maddi imkânsızlıklar

gösterilmektedir (a.g.m.). Tüm bu bilgileri sosyal tarihin unsurları olarak görmek ve değerlendirmek doğru olacaktır.

Sosyal hayatın belgesi olarak nitelendirilebilen bir başka efemerik malzeme de kahve kültürü ve kahve falının eski tarihlere dayanmasını yansıtan özellikleri barındırmasıyla sosyal hayat içinde ele alınabilecek olan Ragıp Rıfkı Özgürel'in Floran Garnier'den çevirdiği İlm-i Serâir Kütüphanesi Külliyyatı isimli seride yer alan "Kahve Telvesiyle Keşf-i İstikbâl" adlı 16 sayfalık kitapçık gösterilebilir (İşli, 2018: 196).

Fotoğraf 19: Fes Etiketleri

Kaynak: Sandalcı, 2013: 28,30

Çok fazla bilinmeyen ancak sosyal hayatın içinde önemli yeri olan bir başka örnek de Fotoğraf 19’da verilmiştir. Fotoğraf 19’daki görseller fes etiketleridir. Bu etiketlerin sosyal hayat üzerindeki etkisi birkaç şekilde ifade edilebilir. Bu etiketler ilk

fes üreticilerinin Avusturya’da olduğuna işaret etmektedir (Sandalcı, 2013: 27). Aynı zamanda bu etiketlerin bu denli ayrıntılı, renkli ve dikkat çekici olması halk üzerinde hatırlatıcı bir etkiye sahip olması ile açıklanmaktadır. Feslerin içinde bulunduğu kutunun üzerine yapıştırılan, boy ve kullanım yerlerine göre farklı şekillerde adlandırılan bu etiketler, çoğu okuma-yazma bilmeyen fes müşterisinin yeni bir fes almak istediklerinde daha önceden beğendikleri markanın etiketini tanımaları için bu denli dikkat çekici tasarıma sahip olacak bir şekilde hazırlanmıştır (a.g.m.: 30).

Türkiye’de gerek kültürel gerekse sosyal hayatı ilgilendiren bu malzemelerin sahaf ve koleksiyonerlerde bulunduğu mevcut bilgi ve belge merkezlerinde çoğunun bulunmadığı, var olanların ise efemera olarak adlandırılmadığı bilinmektedir. Bu malzemelerin yine çoğunlukla çöplerde bulunduğu ve kaybolduğu da bir gerçektir. Bu anlamda efemerik malzemenin kurtarıcısı olarak sahaf ve koleksiyonerlerden bahsetmek mümkün ise de bu malzemelerin provenansı ve kültürel değerleri açısından devlet tarafından arşiv hizmetleri bağlamında araştırmacıya/halka açılması önemli olup, bunların kültürel belleğin ve ülke hafızasının bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE BİR ARAÇ OLARAK EFEMERANIN KULLANIMI

5.1 Temel Kavramlar

Efemeranın kaynak olarak eğitim ve öğretimde kullanılmasına değinmeden önce bu alandaki temel kavramları irdelemek gereklidir. Eğitim, öğrenme, öğretim, eğitim programı, öğretim programı, öğretim yöntem ve teknikleri, öğretim materyali gibi kavramlar bu alanda temel kavramlar olarak ele alınmaktadır.

Eğitim ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. TDK'daki haliyle eğitim; “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, t.y.). Kelime olarak eğitim; “Terbiye, yönlendirme, yetiştirme, geliştirme, şartlandırma, uygulama, alıştırma, pedagoji, eğitbilim (eğitim bilimi), öğrenim ve öğretim, eğitilmişlik, edeb-rabb, kültürleme” anlamlarına gelmektedir (Çelikkaya, 2009: 19-25). Bir başka tanıma göre eğitim; “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirme sürecidir” (Ergün, 2011: 1). Bunlardan başka eğitim ile ilgili birkaç tanıma değinildiğinde;

“Eğitim insana en iyi olgunluğu vermektedir (Eflatun).

Eğitim; insanın tabiatında (yaradılışında) bulunan gizli bütün kabiliyetlerin geliştirilmesidir (Kant).

...

Eğitim; çocukları yetiştirmek ve insan yapmak sanatıdır (J. J. Rousseau).

...

Eğitim; eğitim faaliyetlerine ait her türlü teorilerin ve metotların tümüdür.

Eğitim; ferdin, yaşadığı toplumda, pratik değeri olan kabiliyet, yöneliş ve diğer davranış formlarını edindiği süreçler toplamıdır.”

...” (Çelikkaya, 2009: 27).

Literatürde bu tanımlar farklı felsefi akımlar ve düşünürlerce çeşitlilik arz etse de temel olarak her tanımın ortak özellikleri (Yavuz, 2018: 6) aşağıdaki maddelerle belirtilmiştir:

- “1.Eğitim bir süreçtir.
- 2.Eğitimle bireyin kendi yaşantılarının olması gerekmektedir.
- 3.Eğitim davranış değiştirmeyi amaçlamaktadır.
- 4.Değiştirilmesi amaçlanan davranışların “istendik” olması gerekmektedir.”

Bir başka temel kavramlar, öğrenme ve öğretimdir. Her ikisi de eğitimden bağımsız düşünülemediği gibi bu kavramlardan biri öğrenen diğeri ise öğretene ilgilidir. “Öğrenim, eğitimin öğrenci yönünü; öğretme de öğretene yönünü ifade eder.” (Çelikkaya, 2009: 23).

Öğrenme, bireysel bir öğrenme işi olmakla birlikte kişinin çevresiyle etkileşimi ile birlikte kişinin hareketleri ve bilişsel, duyuşsal olarak yaşadığı “kalıcı izli değişim”dir (TDK,t.y.; Yavuz, 2018: 18).

Eğitimin bir metodu olarak düşünülebilecek olan öğretme kavramı bir kişi, grup ve medya tarafından sağlanabilen ve öğretene aktif rol oynadığı öğrenmeyi sağlama süreci olarak ele alınmaktadır (Yavuz, 2018: 18; Çelikkaya, 2009: 24).

Eğitim kavramı öğrenme ve öğretme ile bütünleşerek temeli teşkil etmektedir. Bu üç ana unsur ise eğitim ve öğretme programları, öğretme teknik ve yöntemleri ve öğretme materyalleri gibi yan unsurlar ile bütünü temsil etmektedir. Bu anlamda ana unsurları diğerlerinden ayırmak mümkün değildir.

Eğitim programı, öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan ve öğrencinin düşünmesini ve eyleme geçmesini teşvik eden durumlar, “takip edilmesi gereken plan, harita, reçeteler”dir (Ellis, 2015: 3). Eğitim programının gerçekleştirilmesindeki önemli unsur öğretim programlarıdır.

Öğretim programı; “Eğitim programının amaçları doğrultusunda, bir dersle ilgili olarak sınıf düzeyinde belirlenen hedefleri kazandırmaya yönelik planlanmış, okul içini ve dışını kapsayan tüm etkinlikleri sergileyen yaşantılar düzeneğidir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Kartal ve Yazgan, 2016: 5). Öğretim programları sınıfın düzeyini, ders konularını, dersin süresini, okulun amaçlarını, “öğretim” ve “öğrenme” kavramlarını bütünüyle kapsamaktadır (Varış, 1996; aktaran Çoban, 2014: 30). Bu anlamda öğretim programlarının temelinde “hedef”, “hedef davranışlar/kazanımlar”, “içerik”, “öğretim yöntem ve teknikleri” ve “değerlendirme” vardır (Başlantı ve Baloğlu, 2007: 15).

Öğretim yöntemleri; “Öğrenmeyi yönlendirmek ve desteklemek için farklı öğretim koşullarına ve farklı çıktılara ulaşmak üzere öğretim durumuna uygun olarak seçilen ve izlenen yollardır.” (Fer, 2015:18). Öğretim yöntemleri; anlatım yöntemi, soru-cevap yöntemi, deney yöntemi, gezi-gözlem yöntemi, örnek olay inceleme yöntemi, tartışma yöntemi, problem çözme yöntemi, drama yöntemi’dir (Deniz, 2007: 20-35).

En basit tanımıyla tüm eğitim ve öğretim süreçlerini kapsayan ve öğrenmeye yardımcı olan ve öğrenmede kullanılan malzemeler de öğretim materyalleri olarak ifade edilmektedir. Öğretim materyalleri, “derste etkiyi artırmak, merak uyandırmak, birden çok duyu organına hitap etmek” gibi özellikleriyle ilgili ders kapsamında kullanılan malzemelerden oluşmaktadır (Meydan, 2018: 331). Bu malzemeler üç ana başlıkta basılı eğitim materyalleri, iki boyutlu materyaller ve üç boyutlu materyaller olmak üzere incelenmekte ve bu ana başlıklarda kendi içlerinde; basılı eğitim materyalleri; “ders kitapları, kaynak kitaplar, diğer kitaplar, salnameler, almanak, seyahatnameler, raporlar, süreli yayınlar”, iki boyutlu eğitim materyalleri; “yazı tahtası, bülten tahtası, manyetik tahtalar, dosya tahta, döner levha (büyük levha), pano, poster, grafikler ve şekiller, tarih şeridi, resimler ve resim setleri, profil ve kesit, haritalar”, üç boyutlu materyaller; “küre, diyagram, maketler, kum masası, model ve

numuneler, koleksiyonlar, kukla, karikatürler, bilgisayar destekli eğitim, bilgisayar yazılımları, fotoğraf makinesi ve kameralar, bilgisayarlı tepegöz (datashow), eğitim CD'si, harici bellek, harici harddisk, akıllı tahta (a.g.e.: 338-358) olarak sınıflandırılmaktadır.

5.2 Eğitim Hedeflerinin Felsefi Temelleri

Eğitim hedeflerinin felsefi temelleri; daimicilik (prennialism), esasicilik (essentialism), ilerlemecilik (progressivism), yeniden kurmacılık (re-constructionism), varoluşçuluk (existentialism)'dir.

5.2.1 Daimicilik (Prennialism)

Temelleri klasik realizm ve idealizme dayanan, insanın, toplumların değişmez ilkeleri olduğunu savunan, bu anlamda eğitimde de değişmezlik ilkelerini temel alan literatürde “değişmezcilik” olarak da sınıflanan felsefi akımdır (Önder, 2012: 108; Ergün, 2011: 53).

Daimicilik akımında eğitimin temeli bilgi; bilgi ise her yerde aynı olan insanın değişmez ve evrensel gerçeklere uyumunu sağlayan bir olgudur. Bu akım “zekâ düzeyi yüksek, seçkin insan” yetiştirmeyi hedeflemektedir (Önder, 2012: 109; Keskin, 2014: 73).

5.2.2 Esasicilik (Essentialism)

Esasicilik ya da özcülük akımı temel olarak insanın kültürel ve toplumsal bir varlık olarak tümevarım yöntemiyle öğrenmeyi hedef alan okulun, kültürün özünü koruması gereken bir öğrenim kurumu olduğunu savunan, öğretmenin aktif olarak öğrenciye rol model olduğu bir akımdır (Sönmez, 2002: 81-52; Tuncel, 2012: 112; Ergün, 2011: 54).

Esasicilik akımı “Doğası gereği arşiv-eğitim kurumu ve öğrenci ilişkisinde dikkate alınabilecek bir yaklaşım” olarak nitelendirilmektedir (Keskin, 2014: 73).

5.2.3 İlerlemecilik (Progressivism)

Temelleri pragmatizme dayanan ilerlemecilik, öğrenci merkezli ve ezberciliğe karşı olup okulu hayatın kendisi olduğunu savunan akımdır (Sönmez, 2005; aktaran Biçer, 2012: 114).

“Belgelerden yararlanmaya dönük (kanıt temelli öğretim) bakış açısının yaşanan toplumsal gelişmelere bağlı olarak değerlendirilmesinde bu felsefi akımdan yararlanmak mümkündür” (Keskin, 2014: 74).

5.2.4 Yeniden Kurmacılık (Re-Constructionism)

Yeniden kuruculuk, sosyal-yeniden yapılanmacılık ya da yeniden yapılanmacılık olarak da adlandırılan yeniden kurmacılık kuramı, temelini pragmatizmden alan ve ilerlemeciliğin devamı olarak nitelendirilen bir akımdır (Ergen, 2012: 124; Sönmez, 2002: 93).

Bu kuram dogmatik her şeye karşı çıkarak okulun ve eğitimin toplumun yeniden düzenlenmesini, temel değerlerin yeniden sorgulanmasını, eğitimin sosyal bir reform gerçekleştirmesiyle eğitimin ve kültürün yeniden inşasını temel almaktadır (Keskin, 2012: 74; Ergün, 2011: 54; Ergen, 2012: 125).

5.2.5 Varoluşçuluk (Existentialism)

Varoluşçuluk felsefesine dayanan bu kuram, varoluşun tümüyle bilinmediğini temel alarak insanı merkeze koyan ve özgürlüğü savunan bir akımdır (Keskin, 2014:74; Sönmez, 2002: 109).

Varoluşçuluk, öğrencinin istediği alanda özgürce çalışmasını, seçimler yapmasını, araç-gereç ve çeşitli bilgi kaynaklarıyla eğitimin zenginleştirilmesini, öğrencinin beceri ve yetenekleri doğrultusunda imkânlar sunmayı hedeflemektedir (Sönmez, 2002: 113-114).

5.3 Eğitimin Hedefleri

Eğitimin hedefleri, uzak hedefler, genel hedefler ve özel hedefler olmak üzere üç ana başlıkta sınıflandırılmaktadır.

5.3.1 Uzak Hedefler

Eğitimin uzak hedefleri toplum düzenini temel alan eğitimin gelecekte yetiştireceği ideal insan tipini belirlemeye yöneliktir (Keskin; 2014: 75). Genel hedeflerin oluşmasında yol gösterici olan bu hedefler bireyin yetişmesinde toplumun sahip olduğu etik, bilgi ve beceri, sosyal, kültürel, sorumluluk sahibi gibi yurttaş olma vasfını içerir (Seferoğlu, t.y.: 6, Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973: 5101).

5.3.2 Genel Hedefler

Eğitimin genel hedefleri uzak hedeflere göre somut, eğitimin düzeyi ve okulların hedeflerini belirleme ile ilgilidir (Keskin, 2014: 75). Bu anlamda eğitimin ve okulun hedefleri birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Genel hedefler zamana bağlı değişimler ile de yakından ilişkilidir. Örneğin; sanayi toplumu için genel hedef okuma yazma oranını arttırmaya yönelik iken bilgi toplumunda genel hedef bilgisayar okuryazarlığı kazanımının arttırılmasına yöneliktir (Seferoğlu, t.y.: 11).

5.3.3 Özel Hedefler

Eğitimde özel hedefler ders ve konuya göre öğretim ile ilgili öğrencinin sahip olacağı kazanımlardır. Örneğin, Ortaöğretimde Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi, “İki Küresel Savaş Arasında Dünya” ünitesinde öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri ve tutumlar; “İkinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmeler bağlamında Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve ekonomik sonuçlarını değerlendirmesi” olarak ifade edilmiştir (MEB, 2018: 21-22).

5.3.4 Temel Öğretim Kuramları

Öğretme kuramları ya da öğretim kuramları (Özkılıç, 2014: 68) kendi içinde bilişsel kuram, davranışçı kuram, duyuşsal kuram ve yapılandırmacı kuram olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Tarih Öğretimi, t.y.: 2,4,6,9; aktaran; Keskin, 2014: 69-70). Öğretim kuramları kolay, kalıcı ve etkili öğrenmenin planlanması süreçlerini ve bu anlamda doğrudan uygulamaları içermektedir (Özkılıç, 2014: 69-70). Esasında bu kuramların ele alınışı farklı uzmanlar ve farklı felsefi akımlar nedeniyle kaynaklarda çeşitlilik göstermektedir. Temel öğretim kuramları bu kaynaklardaki bilgiler ışığında en sade haliyle aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

5.3.4.1 Davranışçı Öğretim Kuramı

Davranışçı öğretim kuramı; “anlatım, soru-cevap, gösteri, gösterip yapma” gibi öğretim yöntemlerinde de kullanılabilecek (Reece ve Walker, 1997; aktaran Özkılıç, 2014: 75) olan öğrenenin pasif öğretene göre aktif olduğu öğretmen merkezli bir kuramdır (a.g.e.).

Davranışçı öğretim kuramı “öğretim öğrenenin davranışlarının koşullanması...” ve “...öğrenmenin uyarıcı ile davranış arasında bağ kurulması...”

esaslarına dayanmaktadır (Özkılıç, 2014: 75; Tüzel, 2018:150). Bu kuram kendi içinde klasik ve edimsel koşullanma yaklaşımlarıyla değerlendirilmektedir (a.g.e.: 150).

5.3.4.2 Bilişsel Öğretim Kuramı

Bilişsel öğretim kuramı; “aktif katılım, sorgulama, problem çözme ve başkalarıyla işbirliği” (Reece ve Walker, 1997; aktaran Özkılıç, 2014: 77) gibi öğretim sürecine öğrenci odaklı katkı sağlayan bir kuramdır (a.g.e.).

“Öğrenmenin doğrudan gözlenemeyen bilişsel bir süreç” olduğunu kabul eden bu kuram, (Tüzel, 2018: 155) öğrenenin zihninde meydana gelen değişimleri öğretimin temeli olarak görmektedir (Özkılıç, 2014: 77).

Bilişselci öğretim kuramı, “Gestalt yaklaşımı, Lewin ve Alan kuramı, bilgiyi işleme süreci yaklaşımı, keşif yoluyla öğretim, sunuş yoluyla öğretim” yaklaşımlarıyla açıklanmaktadır (İşman, 2015: 145).

5.3.4.3 Duyuşsal Öğretim Kuramı

Duyuşsal öğretim kuramı, “Milli değerleri paylaşma, tarihi kaynaklara değer verme, ortak kültürel mirası benimseme, okula, derslere yönelik olumlu tutum geliştirme gibi duyuşsal yönü ağır basan öğrenmeler...” olarak açıklanan bir kuramdır (Gömleksiz ve Kan, Winter 2012: 1168; aktaran Keskin, 2014: 79-80).

Öğrenenin benlik ve ahlak gelişimini temel alan bu kuramda benlik gelişimi, akademik, sosyal, duygusal ve bedensel gelişim olarak ifade edilmektedir (İşman, 2015: 162).

5.3.4.4 Yapılandırmacı Öğretim Kuramı

Yapılandırmacı öğretim kuramı, öğrencinin aktif olduğu, “grup araştırması, birleştirme vb. işbirlikli öğrenme yöntemleri, problem temelli öğrenme, grupla tartışma” gibi öğretim yöntemlerini de içeren ve öğretmenin öğrenme ortamını kolaylaştırması rolünü üstlendiği kuramdır (Özkılıç, 2014: 79).

“Öğrenmenin nasıl oluştuğuna ilişkin bir kuram olan yapılandırmacılık, bilginin hiçbir zaman kişiden bağımsız olmadığını ve bireysel olarak oluşturulduğundan bilginin kişilerin içinde olduğunu ifade eder. Yapılandırmacı

öğrenmede gerçek ve doğru nedir? sorusunun cevabı gerçeklik yerine “kabul edilebilirlik”, “uygulanabilirlik”, “ortak bilgi” ve yaşanabilirlik’tir.” (Zengin, t.y.)

Yapılandırmacı öğrenme kuramı beşe ayrılmaktadır. Bunlar;

- Bilişsel yapılandırmacılık; bilginin birey tarafından içselleştirilmesini ve “bilişsel yapıların üzerine etkin bir şekilde” yapılandırılmasını esas alır (Zengin, t.y.; Keskin, 2014: 87; İnan, 2009: 28).
- Sosyal yapılandırmacılık; dışsal ve içsel güdülenmenin ön planda olduğunu, bireyin sosyal dünyasının diğer bireylerden etkilendiğini, öğrenmede kültürün ve dilin etkisi olduğunu esas alır (Zengin, t.y.; Keskin, 2014: 88; İnan, 2009: 28).
- Radikal yapılandırmacılık; bilgiyi yapılandırmanın bireysel bir etkinlik olduğunu, geçmiş yaşantıların yeni yaşantıların oluşmasına yardım ettiğini, bilginin yine etkin bir şekilde oluştuğunu esas alır (Zengin, t.y.; İnan, 2009: 28). “Dolayısıyla bilginin referansı, dış dünya değil bireyin yaşantılarıdır.” (Keskin, 2014: 88).
- Kültürel yapılandırmacılık; öğrenmenin sosyal çevredeki gelenek, dil, din ve biyolojik özelliklerden etkilendiğini vurgular (Zengin, t.y.; İnan, 2009: 28). Bir kuramda bilişim teknolojilerinin kullanımına geçiş sırasında yapılacak işlerin yeniden düzenlenmesi buna bir örnektir (İnan, 2009: 28).
- Eleştirel yapılandırmacılık; bilgi yapıları tarafından oluşan sosyal ve kültürel çevreye eleştirel boyutun eklenmesiyle bireyin yapıyı oluşturma gerekçelerini sorgulamasını esas alır. (Zengin, t.y.; İnan, 2009: 28)

“Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde uygulanmasında ezbercilik yerine anlayarak öğrenmenin, öğretmen merkezli öğretim yerine öğrenciyi aktif kılan (merkeze alan) öğrenme anlayışı...” (Sağlam ve Bilgili, 2006: 272; Yaşar, 1998: 69; aktaran Keskin, 2014: 81) ve buna bağlı olarak “öğrenci merkezli öğretim ile nesne ve kanıt temelli öğretim” (Tezci, 2002: 1; aktaran Keskin, 2014: 81) şeklinde tanımlanabilmektedir.

“Öğrenme felsefesi olarak yapılandırmacılık; 18. yüzyılda insanların, kendi kendilerine ne yapılandırırlarsa onu anlayabildiklerini söyleyen felsefeci Giambatista Vico’nun çalışmalarına kadar uzanır. Vico 1710’da, bir şeyi bilen onu anlayabilendir.” ifadesini kullanmıştır. Daha sonra I. Kant bu düşünceyi geliştirerek, bilgiyi almada insanın pasif olmadığını dile getirmiştir...” (Özden, 2006; aktaran Yapıcı ve Leblebici, 2007:481).

Yapılandırmacı öğrenme kuramı, öğrencinin aktif rol oynamasını hedefleyen ve öğrenmeyi “bilgiyi oluşturma, değerlendirme, yorumlama ve kişisel perspektifi üretme süreci” (Keskin, 2014: 70) olarak ifade edilir.

5.4 Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri Çerçevesinde Bilgi ve Belge Merkezleri

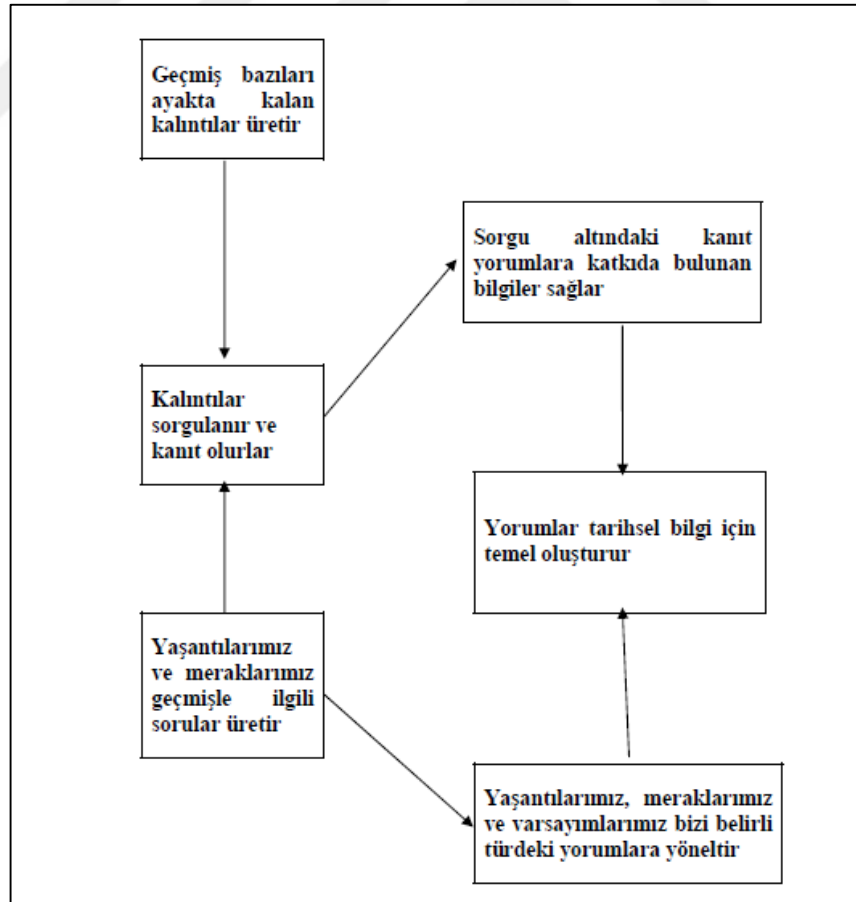
Eğitim bilimleri literatüründe yaklaşımlar, kuramlar, teknikler, ilkeler, yöntemler birbirleri ile iç içe geçmiştir ve esasında bölünemez bir yapıdır. Daha öncede ifade edildiği gibi bu anlamda alan yazınında bazı yaklaşımlar yöntem olarak ifade edilmiş iken bir kısmında teknik olarak ele alınmıştır. Örneğin Cengizhan, öğretim yöntemlerini; “Anlatım yöntemi, tartışma yöntemi, problem çözme yöntemi, gösterip yaptırma yöntemi, örnek olay yöntemi, bireysel çalışma yöntemi, modüler öğretim yöntemi, okuma çemberi yöntemi, yaratıcı drama yöntemi” şeklinde ifade ederken (Cengizhan, 2016: 223); Yıldızlar; “Tam öğrenme yoluyla öğretim, yaparak yaşayarak öğrenme, kubaşık öğrenme (işbirliğine dayalı öğrenme, proje tabanlı öğrenme, probleme dayalı öğrenme, beyin temelli öğrenme, etkin öğrenme, gösterip yaptırma yöntemi, güdümlü tartışma yöntemi” şeklinde ifade etmiştir (Yıldızlar, 2012: 135). Bunlarla birlikte literatürde öğretim teknikleri de farklılık göstermektedir.

Yukarıda verilen yöntem ve teknikler öğrencinin öğrenimini pekiştirmeyi, kalıcı hale getirmeyi hedeflemektedir. Öğrenmenin kalıcı olması ikna edilebilir ve merak unsuru olan malzemeler ile desteklenmesine bağlıdır. Bu anlamda öğrenciye kanıtlar sunmak, yorum yapması ve tartışması konusunda ortam hazırlamak önemlidir.

Sosyal ve fen bilimleri alanlarında önemli olan “öğrencinin tarihçi/sosyal bilimci gibi çalışmasıdır, bilgiyi oluşturma süreçlerini bilmesi, deneyimlemesi ve bunun içinde yazılı, görsel kanıtlarla çalışması, bu kanıtlardan çıkardığı bilgilere göre kendi bakış açısı ve değer yargısını belirlemesidir.” (Kabapınar, 2013).

Araştırma süreçlerinde olduğu gibi eğitimde de bilimsel kanıtın farklı bilgi kaynakları ve farklı eğitim ortamları ile kullanılması öğretim teknik ve yöntemlerinden ayrı düşünülmemelidir. Eğitim konusundaki alan yazınında detaylı olarak ele alınan kuramlar, yaklaşımlar, ilkeler, yöntemler ve teknikler günden güne değişerek hemen her alanda olduğu gibi gelişmektedir. Teknolojinin katkısı bu süreçlerden ayrı düşünülemediği gibi entegre anlayış ve yaklaşımların varlığından da söz edilebilir. Öğrencinin öğrenmeyi pekiştirmesinde yaşanmışlıkların ve gerçeğin önemli bir yeri olduğu gibi aynı zamanda merak da uyandırmaktadır.

Şekil 4: “Husbands’ın Kanıt, Tarihi Sorgulama ve Yorumlama Modeli”

Kaynak: Husbands, 2000: 14; aktaran; Doğan, 2007: 40

Tam olarak burada merak uyandıracak bu unsurların geçmişe ait oluşu ve gerçekliği, kanıt niteliğini gündeme getirmektedir. Öğrenmenin geçmiş ve yaşantılar ile bağdaştırılması öğrenci için esasında kanıt niteliği taşımaktadır. Şekil 4’te de görüldüğü gibi bu tarihi kanıtlar yorumlanır. Öğrenci elinde olan kanıtları yorumlayarak araştırmasını tamamlar, böylelikle öğrenme daha kalıcı olur. Yalnızca sosyal bilimler alanında değil; fen bilimleri uygulamalarında da kanıttan yararlanmak mümkündür. Fen bilimleri eğitiminde kanıt vurgusu aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

“Kanıta dayalı fen eğitimi, bilimsel bilginin yanı sıra bu bilgiye ilişkin kanıtların paylaşıldığı bir öğrenme ortamı oluşturmayı hedefler. Bu şekilde öğrenciler öğretmen rehberliğinde bilimsel olarak elde edilen verileri inceleyip, var olan bilgi ile olan ilişkisini değerlendirir. Bu süreçte sunulan kanıtlar ile bilgi ilişkisi göz önünde bulundurularak öğrencilerin kavram yanlışlarını gözlemlemek, bu doğrultuda bilgilerini yeniden yapılandırmalarını sağlamak mümkündür.” (Muğaoğlu, Can, Ceyhan, 2017: 272).

Öğrencinin sorumluluk almasını sağlayan ve tüm yaklaşım ve kuramlarla iç içe olan kanıt kullanımı, öğrencinin aktif olmasını desteklemesi, ezberi reddetmesi, ders kitaplarının dışına çıkması gibi özellikleriyle okul dışı öğrenmeyi de destekler.

Okul dışı öğretim ortamları, müzeler (bilim, edebiyat, sanat gibi), botanik bahçeler, rüzgâr enerjisi santralleri, hayvanat bahçeleri, planetaryumlar, sanayi kuruluşları, milli parklar ve doğa eğitimleri gibi mekânları içermektedir (Gürsoy, 2018: 632; Laçın Şimşek, 2011; Türkmen 2010; aktaran Sarioğlu ve Küçüközer, 2017: 3).

Arşivler ve kütüphaneler bu listeye okul dışı öğretim mekânları olarak eklenebilir. “Yapılandırmacı öğretim kuramı, arşivlerin hem ders ortamı olabileceğini hem de belge/kanıt temelli bir modelin yürütülmesine imkân tanıdığını göstermektedir.” (Keskin, 2014: 91).

“Belge temelli yapılandırmacı öğretim modeli, arşivlerde bulunan kaynaklar vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Ancak öğretimde yararlanabilecek kaynaklar çok çeşitlidir. Arşiv kaynakları, farklı taşıyıcılar üzerine kayıtlı olmakla birlikte yazılı, çizili, basılı, görsel, işitsel, hareketli, hareketsiz, ikonografik, kartografik, dijital, optik hatta efemera ve sözlü tanıklık sonucu üretilen belgeler gibi farklı türlere sahiptir. Bu türlerden hangisinin uygulanan öğretimin, işlenen dersin, ünitenin ve konunun amaçlarına uygun olduğuna karar vermek ise, kuşkusuz öğrencilerin yaş seviyelerinin hangi tür belge için müsait olduğuna ve nasıl muhtevaya sahip bir belgenin öğretim için uygun olduğunun tespitine, ayrıca programlarda yer alan ünitelerin içeriklerine bağlıdır.” (Keskin, 2014: 213)

Bilgi ve belge merkezlerinin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımına yönelik uygulamalar yeni değildir. Ancak günümüzde bilgi kaynaklarına erişim ve araştırmalardaki çeşitlilik ve değişim bu uygulamaların daha da artarak geliştiğini de gösteren bir gerçektir.

Özellikle sosyal bilgiler, tarih ve inkılap tarihi öğretimi alanlarında bilgi kaynaklarının kullanımı sıklık arz ettiği gibi fen alanında yadsınamayacak ölçüde kullanım bulunmaktadır. Bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi bilgi ve belge merkezlerini de etkilemiş, kullanıcı odaklı hizmetlerin gelişmesini hızlandırmış ve arşiv malzemeleri elektronik ortama taşınmıştır. Sosyal ağların da aktif kullanımıyla bilgi ve belge merkezlerinin, sergi, etkinlik, koleksiyon hakkında bilgiler gibi konularda daha fazla araştırmacıyla iletişim kurması mümkün olmuştur. Bunlarla birlikte sosyal medyanın sağladığı etiketleme gibi olanaklar koleksiyonlar hakkında araştırmacılara doğrudan ve kısa sürede bilgi sunmayı sağlamıştır. Teknoloji alanındaki bu gelişmeler eğitim ortamını da etkilemiştir. Daha fazla öğrenci zaman ve mekân kısıtlaması olmadan çok daha fazla arşiv kaynaklarına doğrudan elektronik olarak erişebilir ve kullanabilir hale gelmiştir.

Öğrencinin çeşitli etkinliklerle derse katılımını sağlamak öğrenmeyi geliştirdiği gibi bireysel olarak kişinin farkındalığını da arttıran bir etmen olarak görülmektedir. Örneğin Türkçe öğretiminde etkinliklerin kullanımı öğrencinin

konuşma, okuma, yazma, dinleme ve dilbilgisi konularında gelişimini destekleyen bir unsurdur (Sever, Kaya ve Aslan, 2011: 22). Peki, efemera bu etkinliklerin hangi aşamasında yer almaktadır? Bu etkinliklerin içinde “karikatürde işlenen konuya/iletiye ilişkin söz yazma”, “karikatürlerin iletisini bulma/çözümleme”, “yazılı karikatürlerin iletisini yorumlama”, “mektup yazma” (a.g.e.: 79, 80, 82, 97) konularının yer alması efemera olarak mektup ve karikatürlerden yararlanılması örnek gösterilebilir.

Toplama kültürünün önemli bir parçası olan efemera barındırdığı bilgi açısından yerel tarih, kültür tarihi, eşya tarihi (Kabapınar ve Sağlamgöncü, 2017) teknolojik gelişimler gibi birçok özelliği barındırmaktadır. Kitapdışı malzemelerin kullanımı bilhassa belli bir dönemi yansıtan bir broşür ya da afişin kullanımı daha dikkat çekici olacağı gibi aynı zamanda öğrencinin ileriye dönük araştırmalarında bu malzemenin önemini de anlamasına neden olacaktır. Özelden genele bir sıralama yapıldığında ve efemera bir özel arşiv malzemesi olarak düşünüldüğünde aslında ilköğretimde özel arşivlere yönelik önem vurgusu yapılmış olacaktır. Tam da burada efemera toplumun sosyal, kültürel, yerel özelliklerini anlatan bir malzeme olarak eğitimcilerin kullanabilecekleri belgeler olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak eğitimde arşiv kaynaklarının kullanımı yalnızca öğretmen ve öğrenci ile ilgili değil; aynı zamanda bu malzemeleri gerek fiziksel gerekse elektronik ortamda sağlayan alan uzmanları bilgi ve belge yönetimi uzmanları ile de yakından ilgilidir.

Malzemenin tanımlanması ve erişiminin yanında araştırmacıların bu malzemelerden yararlanmalarını sağlamak adına birtakım hizmetler oluşturulmalıdır. Bu bağlamda bilgi ve belge merkezlerindeki bilgiye erişim, bu bilginin analizi ve eleştirel yorumunun yapılabilmesi adına araştırmacıya yol gösterilmesi gereklidir (Robyns, 2001: 363-84; aktaran, Bahde, 2011: 76).

Arşiv malzemelerinin eğitimde kullanımıyla ilgili olarak dünyada birçok örnek bulunmaktadır. Türkiye’de T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı oldukça zengin bilgi ve belge içeriğine sahiptir. 16/7/2018 tarihli ve 30480 sayılı “Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” uyarınca 5. Maddenin 3 ve 4 bentleri aşağıdaki gibidir:

“ğ) Belge yönetimi ve arşivcilik alanında araştırma yapmak veya yaptırmak, rehberlik, eğitim ve sertifikasyon hizmetlerini sunmak, yerli, yabancı kuruluşlar ve üniversitelerle işbirliği yapmak.

h) Tarihi ve kültürel değeri olan arşiv belgelerini tanıtmak, yayın yapmak veya yaptırmak, arşiv müzesi kurmak, yurt içinde ve yurt dışında sergiler açmak.”

Yukarıdaki bentler Devlet Arşivleri Başkanlığının görevleri kapsamında yer almaktadır. Bu bentler aynı zamanda Devlet Arşivleri Başkanlığının eğitim ve kültürel faaliyetlerin uygulanabilir olmasında umut verici ve yasal zemin oluşturan özellikler taşımaktadır. Bunlarla beraber bilhassa öğrencileri kapsayan eğitim birimlerinin oluşturulması zengin bilgi kaynaklarından, birincil elden öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olacaktır. Özel arşivlerde de benzer bir yapının oluşturulması bu zenginliği daha da arttıracaktır.

Kamu arşivleri dışında kalan özel arşiv malzemelerinin araştırmacılar, öğrenciler gibi profillerde kullanımı için öncelikli yapılması gereken bu malzemelerin doğru tanımlanması ve erişimidir. Bir özel arşiv malzemesi üzerinden birincil bilgiye ulaşmak çoğu zaman mümkündür. Bu anlamda özel arşiv başlı başına bir alan olup bu alanda çalışmalar yapılması önem arz etmektedir. Son yıllarda Türkiye’de özel arşiv koleksiyonları konusu daha fazla gündeme gelmektedir. Atatürk Kitaplığı, Şehir Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Boğaziçi Üniversitesi gibi kurumlar bu duruma örnektir.

Türkiye’de mevcut eğitim sistemi müfredatında (okulöncesi, ilk, ortaöğretim) arşiv kaynaklarının ve efemeranın kullanımı ve koordineli çalışmaların yapılması için elverişli bir ortam söz konusudur. Ancak bu ortamın hayata geçirilebilmesi için okul-arşiv kurumu arasında koordinasyon ve başta öğretmenler olmak üzere kişisel özveri zorunludur.

Kapsamlı bir çalışma yapılması halinde müfredatın ve bilgi kaynaklarının bir arada kullanımı öğretim sürecini yeniden modelleyecektir. Bu bilgi kaynaklarının ve bilgi ve belge merkezlerinin eğitimde kullanımına ilişkin olarak “2023 Eğitim Vizyonu” çerçevesinde bahsedilen modellerin eğitim süreçlerini zenginleştirecektir.

“Öğrenme Süreçlerinde Dijital İçerik ve Beceri Destekli Dönüşüm” başlığı altında hedeflenen maddeler 2023 Eğitim Vizyonu’nda açıklanmıştır:

“1. İçerik normları ve kalite standartları tüm olası kullanım senaryolarını destekleyecek şekilde Ulusal Dijital İçerik Arşivi oluşturulacaktır.

2. İçerik çeşitliliğini desteklemek için ülke çapında içerik geliştirme ekosistemi oluşturulacaktır.

3. Dijital içerikleri etkin olarak kullanma ve geliştirme kültürü edinmiş lider öğretmenler yetiştirilerek bu kültürün okullarda yaygınlaşması sağlanacaktır.

4. Dijital materyaller ile basılı materyaller ilişkilendirilecek, öğretmenlere bunların etkin kullanımıyla ilgili destek materyaller sunulacak, dijital materyallerin ana öğretim materyali olarak kullanılması yaygınlaştırılacaktır.

5. Dijital içerikler kullanılarak kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinin yaşanabildiği platformlar hazırlanacaktır

6. Öğrencilerin PISA gibi uluslararası değerlendirmelerde sınavlarda arzu edilen sonuçları alabilmeleri için üst bilişsel becerileri destekleyen dijital yeni nesil ölçme materyalleri geliştirilecektir.” (MEB, 2023 Eğitim Vizyonu, 2018: 74)”

Yukarıda yer alan maddelerin uygulanması halinde yalnızca eğitim faaliyetleri için değil aynı zamanda Türkiye için de bir kurumsal hafızanın oluşumu desteklenmiş olacaktır. Çeşitli mesleklerin koordineli çalışması gereken bu konudaki bir diğer meslek grubu bilgi ve belge yönetimi alanındaki uzmanlardır. Erken dönem eğitiminden lise eğitimine kadar olan süre zarfında tek tek yaş grupları, pedagojileri, müfredattaki derslerin işleniş konuları çalışılmalı ve buna bağlı olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve

Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri başta olmak üzere tüm bölümlerin desteği alınmalıdır.

Yükseköğretim çerçevesinde lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi kapsamında arşiv kaynaklarının kullanımı daha mümkündür. Öğrencilerin üniversite eğitimlerinde aldıkları “Araştırma Metodları”, “Bilgi Kaynakları” gibi dersler öğrencilerin arşiv kaynaklarını kullanımını kolaylaştırmaktadır. Veritabanları ve bilgi ve belge merkezlerinde yer alan kaynaklara fiziksel ya da elektronik ortamda ulaşabilmektedirler.

2023 Eğitim Vizyonu çerçevesinde erken dönemden itibaren öğrencilerin yaş grupları ve öğrenme becerileri göz önünde bulundurularak hazırlanacak müfredatlar bu öğrencilerin bir yükseköğretim programına dâhil olduklarında bilgiye daha doğrusu nitelikli bilgiye kısa sürede ulaşmalarını sağlayacak ve gerçek anlamda akademik ve bilimsel çalışmalara yön verecektir.

5.5 İlköğretim ve Ortaöğretimde Efemeranın Kullanımına İlişkin Örnekler

İlköğretim ve ortaöğretimde efemeranın kullanımı öğrencinin sosyal ve kültürel hayatı anlamlandırmasında gerekli olduğu kadar kendini, çevresini, geçmişini, şimdiyi hatta öngörüler oluşturarak geleceği hayal etmesinde önemli bir kaynak olmaktadır.

“Efemera türü belgeler kendi içinde oldukça farklı türe ve içeriğe sahiptir. Bunlar arasında şimdiye kadar çoğunlukla bireysel toplama çabalarına konu olan okul diplomaları, faturalar, karneler, otobüs, sinema ve piyango biletleri, spor toto ve spor loto kuponları, gazete nüshaları, tanıtım broşürleri, mektuplar, kartvizitler, lokanta menüleri, tapu ve noter senetleri, banka dekontları, çikolata ve sakızdan çıkan kartlar, sigara kâğıtları, posterler, pasaportlar, fotoğraflar, kartpostallar, düğün davetiyeleri, etiketler, pullar gibi gündelik hayatın ayrıntılarını belgeleyen materyaller sayılabilir.” (Keskin, 2014: 167)

Efemeranın bu denli çeşitli olması öğrenciler için ilgi çekici bir malzeme olmasını da sağlamakta ve eğitimi verimli bir hale getirmektedir. Gündelik hayatın malzemesi olan efemera içerdiği görsel ve yazılı bilgiyle birlikte kanıt temelli yaklaşımı desteklemektedir.

Eğitimde kanıt temelli malzeme kullanımı;

“tarihsel birinci elden kanıtlar, siyasi anlaşma metinleri, anayasa metinleri, günlükler, anılar, veciz sözler, meclis tutanakları, hükümet raporları, görgü tanıklarının ifadeleri, askeri/sivil raporlar, kişisel mektuplar, resmi istatistikler, gravürler, minyatürler, afişler, dönem fotoğrafları, ticari kayıtlar, tapular, fermanlar, buyruklar, yıllıklar, paralar, alfabe örnekleri, madalyalar, belediye kayıtları, evlilik cüzdanı, marşlar, dönem karikatürleri, heykeller, pullar gibi; tarihsel ikincil elden kanıtlar, akademik tarihsel kitaplar, dergiler, ders kitapları, tarih haritaları, ansiklopedi, tarihsel romanlar, tarihsel filmler, belgeseller, yerel ile sözlü tarih çalışmaları”, “sosyal bilgiler konularıyla ilgili kanıtlar; akademik kitaplar, uzman görüşleri, parti programları, mahkeme kararları, güncel istatistik ve tablolar, resmi raporlar, meteoroloji verileri, haritalar, gazete ya da dergi haberleri, karikatürler, şiirler, sivil toplum raporları, belgeseller, güncel fotoğraflar/resimler” (Kabapınar, 2013)

olarak sıralanabilmektedir.

Bilgi ve belge merkezleri (kütüphaneler, arşivler gibi) öğretimde kullanılan önemli mekânlar olabildikleri gibi barındırdıkları bilgi kaynakları açısından da her alanda olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da önemli bir yere sahiptir. Eğitimde aktif ve kalıcı öğrenmeyi destekleyen bu merkezler aynı zamanda bireyin sosyal ve kültürel gelişimini de sağlamaktadır. Eğitimde arşivlerin kullanımıyla ilgili;

“1.Öğretmen-eğitim projeleri ve faaliyetleri,

2. Arşivlerin çalışma ve rolleri hakkında öğretimin sınıfların birleştirilmesi,

3. Sergiler ve ziyaretler,
4. Arşivsel araştırmalara ilgi duyan öğrencilerle ilgili projeler,
5. Arşiv kaynakları kullanılarak üretilmiş öğretim araçları,
6. Arşivle alakalı materyallerin tanımlanması ve toplanması için öğrencilerden faydalanılması,
7. Okul tabanlı arşivlerin oluşturulması,
8. Öğretmenler ve arşivciler arasında etkileşimli bir kurumsal bağın inşası.”

(Osborne, Winter 1986-1987: 27-28; aktaran Keskin, 2014: 169) olmak üzere 8 ana yaklaşım geliştirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere koordineli bir çalışma eğitim faaliyetlerinde arşiv kaynaklarının kullanımını arttıracak gibi öğrencilerin de dikkatini çekecek unsurlar ortaya çıkaracaktır.

“Arşivlerde eğitim hizmetlerine destek veren bir büronun, ilk olarak 1950’li yılların başlarında Fransa’da faaliyete geçtiği bilinmektedir.” (Bazin, 1995: 29; aktaran Keskin, 2014: 183). Bu eğitim servisleri sonraki süreçte yerel arşivlerde oluşturulmuş, “arşivlerin hem öğrencilere hem de geniş halk kitlelerine yönelik eğitim ve kültür hizmet ve politikalarının bir arada ve dengeli bir şekilde yürütülmesi için” 2000 yılında Milli Arşiv Eğitim ve Kültür Servisi” olarak değiştirilmiştir. (Keskin, 2014:183; Castagnet, Veronique ve Christophe Barret et Annick Pegeon, 2012: 15-16; aktaran Keskin, 2014: 184). Böyle bir oluşumda milli arşivlerin ve Milli Eğitim Bakanlıklarının rolü büyüktür. Yalnızca bu servislerin kurulması değil; öğrencilerin eğitim faaliyetleri ve arşivlerdeki malzemeler arasında ilişkiyi kuracak olan uzman personel istihdamı da önemlidir. Bir öğrencinin bir arşiv malzemesini anlamlandırabilmesi, kendi yaş grubu nihayetinde öğrenme becerilerini dikkate alarak uzman personellerin desteği ve bu personellerin malzemeleri seçimi ile mümkün olacaktır. Bu noktada bir arşivin eğitim ile ilgili bölümü “arşivciler, öğretmenler, uzman arşiv eğitim personeli, mekân ve teçhizat” (Keskin, 2014: 191-194) kavramlarıyla ilişkilidir.

Efemera özelinde olmasa da öğretim süreçlerinde arşivlerin kullanımı efemeranın da öğretim süreçlerinde kullanıldığını/kullanılabileceğini göstermektedir. Buna örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) National Archives and Records Administration (NARA), 1977 yılında ilk ve ortaokul müfredatına tarihi dokümanların entegrasyonu konusunda kapsamlı programlar başlatmıştır (A Classroom Called NARA, 2002: 226; aktaran; Carini, 2009: 42).

Günümüzde özellikle internet kullanımının gelişimiyle Amerikan Milli Arşivi (NARA), interaktif ders programları kapsamında dokümanlar, arşivlerde eğitim üzerine atölyeler gibi çalışmalar yapmıştır (National Archives, For Educators and Students; aktaran Carini, 2009: 42). Arşivlerin geliştirdiği bu politika bilgi kaynaklarının eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanımı konusunda eğitimcilere yol göstermekte bir kılavuz olarak düşünülebilir. Bu faaliyetlerden ilki “Dokümanlarla öğrenmek” başlıklı uygulamadır. Bu uygulamanın amacı; eğitimde kullanılacak bilgi kaynakları ve bu kaynakların hangi yaş grubuna yönelik olduğu ile ilgili detaylı görsel ve açıklamalar ile eğitimcilere ve öğrencilere çevrimiçi destek sunmaktır.

Yukarıda bahsedilen uygulamada eğitim amaçlı seçilen arşiv malzemelerinin kullanımı öğrencilerin birincil kaynaklarla çalışmalarını sağlamak ve bu kaynaklar aracılığıyla özellikle sosyal bilimler alanında birer tarihçi bakış açısıyla öğrenmelerini sağlamaktır. Bu uygulamalar aynı zamanda öğrencilerin aktif olarak bilgi kaynaklarına ulaşmasını sağlamakta; sadece araştırma yaptıkları konuda değil; geleceğe yönelik olarak bir araştırmada araştırma metotlarını nasıl kullanacaklarını öğreten bir süreci de desteklemektedir. Öğrenciler bu sayede “geçmişin hikâyelerini, olaylarını ve fikirlerini” belge analizi yoluyla anlamlandırabilmektedirler (The National Archives, Teaching With Documents).

Amerikan Milli Arşivi “Dokümanlarla öğrenmek” başlıklı uygulamasında iki program geliştirmiştir. Bunlardan ilki olan doküman analizinin amacı birincil kaynak belgelerle düşünmeyi sağlamak ve bilgi çıkarımı yapmaktır (The National Archives, Document Analysis Worksheets). Bir diğer program olan “DocsTeach”ın amacı ise Amerikan Milli Arşivleri ve öğretmenler tarafından oluşturulan bilgi kaynaklarının çevrimiçi kullanımı ve birincil kaynakların seçimiyle etkinlikler oluşturulmasını sağlamaktadır (The National Archives, Teaching With Documents).

Her iki programda da kullanılan birincil kaynakların bir kısmı efemera olarak değerlendirildiğinde belli bir dönemin tarihini içeren bu malzemelerin eğitimde kullanımı -bilhassa öğrencilerin yaş grupları doğrultusunda öğrenme becerilerine göre seçildiğinde- kalıcı, uygulamalı, çevrimiçi, yapılandırmacı gibi birçok öğrenme ve kuramı destekleyici nitelikte olmaktadır.

Fotoğraf 20: Extending Suffrage to Women

Extending Suffrage to Women

Finding a Sequence

Created by the National Archives

About this Activity

Created by:
National Archives Education Team

Historical Era:
The Emergence of Modern America
(1890-1930)

Thinking Skill:
Chronological Thinking

Bloom's Taxonomy:
Analyzing

Grade Level:
High School

START ACTIVITY

Kaynak: DocsTeach

Fotoğraf 20’de yer alan “DocsTeach” program uygulaması sınıf ortamında bu kaynakların kullanım önemine örnek teşkil etmektedir. Kadınların oy kullanma hakkının yaygınlaşması ile ilgili birincil kaynakları içeren etkinlik, Amerikan Milli Arşivinin eğitim birimi (National Archives Education Division) tarafından hazırlanmıştır. Gerek eğitim müfredatı gerekse ders konusu nedeniyle bu etkinlik Modern Amerika’nın doğuşu (1890-1930) ile tarihsel olarak sınırlandırılmıştır. Etkinliğin bilgi düzeyi de öğrencileri olarak belirlenmiştir.

Etkinliğin amacı Afro Amerikan erkeklerin oy kullanma haklarını güvence altına alan 15. yasa değişikliğinin yürürlüğe girmesini takip eden süreçte kadınların oy kullanma/oy hakkı hareketiyle (Süfraj) ilgili belgelerinin analiz edilmesidir (Extending Suffrage to Women).

Malzemenin tematik ve tarihsel sıralamayla seçilmesindeki amaç öğrencilerin kronolojik düşünme becerisini geliştirmektir. Bir diğeri ise Bloom’un taksonomi²³

²³ “Bloom’un Taksonomisi, öğrenme ve öğretme sürecindeki sistematik sınıflandırmaya dikkati çeken bir görüş olarak, 1956 yılından bu yana yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak, günümüz dünyası Bloom taksonomisinin 1956 yılında yansıttıklarından farklı bir yerlere ve birikimlere gelmiştir. O

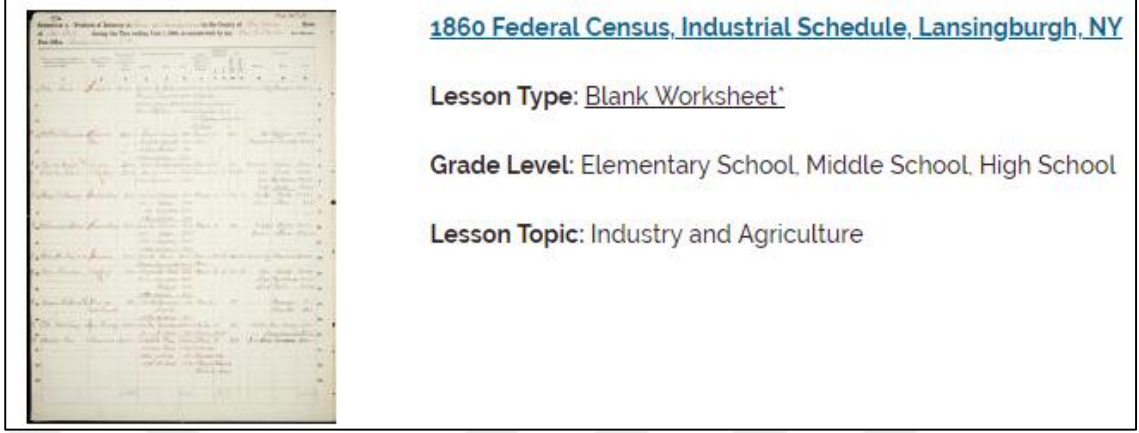
sınıflandırmasındaki analizdir. Öğrenci bu efemeradan hem kronolojik tarihsel bir sıralama yapacak hem de birbirinden farklı belge türleriyle kadın hareketinin gelişimini kanıtlarıyla gözlemlemiş olacaktır.

Birbirinden farklı malzemelerin -kartpostal, fotoğraf, mektup, çeşitli yasalar, antetli belgeler, tutuklama kâğıdı, dilekçe gibi- kullanımı birincil kaynak olarak efemeranın eğitimde gerçek kanıtlar üzerinden tarihi gelişimi izleyerek kalıcı öğrenme faaliyetinin ve bu malzemelerin neden önemli ve değerli olduğunu göstermektedir.

Bir başka örneğe New York Eyalet Arşivinde rastlamak mümkündür. New York Eyalet Arşivinde eğitim ile ilgili yayınların yanında çevrimiçi yararlanılabilecek uygulamalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri arşivde bulunan malzemelerin öğretmenler tarafından seçilerek standartlara dayalı öğrenme etkinliklerinde kullanılmasıdır. Sınıf içinde arşiv malzemelerinin kullanımıyla ilgili birçok malzemeye çevrimiçi erişim sağlanmakta, konusal ve sınıf düzeylerine göre ayrımlarla bu malzemelere erişilmektedir (The New York State Archives, Documents and Learning Activities t.y.).

günden bu güne eğitim, öğrenme-öğretme süreçleri, program geliştirme ile ilgili pek çok yeni bulgular ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, taksonominin güncellenmesi ve yeniden düzenlenmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır. İnsan öğrenebilme ile ilgili zihinsel donanımlarla doğar ve limitsiz bir öğrenme kapasitesi vardır...” (Tutkun ve Okay). 1990’a kadar güncelleğini koruyan taksonomi, teknoloji, gelişim ve değişimle birlikte Anderson ve Krathwohl tarafından güncellenmiştir (Beyreli ve Sönmez, 2017: 216). Buna göre taksonomideki bilişsel süreçler “bilgi (knowledge), kavrama (comphension), uygulama (application), analiz (analysis), sentez (synthesis) ve değerlendirme (evaluation)” şeklinde ifade edilirken, yenilenmiş taksonomide “uygulama (application), analiz (analysis) ve değerlendirme (evaluation)” süreçlerinin işlevleri korunarak “uygula[ma], analiz et[me] ve değerlendir[me] (apply, analyze, evaluate)” olarak değiştirilmiş “sentez” süreci “değerlendirme” ile yer değiştirerek yerini “yarat[ma] (create)” süreci almıştır (a.g.m.: 215-216).

Fotoğraf 21: 1860 Federal Census, Industrial Schedule, Lansingburgh, NY

Kaynak: New York State Archives, Digital Collections, t.y.

Fotoğraf 21’deki çalışma sayfası 1860 yılına ait federal nüfus sayımı ile ilgilidir. Sınıf düzeyi “ilköğretim, ortaöğretim ve lise öğretimi” olarak ders konusu da “endüstri ve tarım” şeklinde belirlenmiştir.

Nüfus sayımı ile ilgili bu dokümanın 1860 yılına ait olması bir önceki örnekte olduğu gibi kronolojik düşünme becerilerini geliştirecek ve öğrenciye öğreten tarafından çeşitli soruların sorulması ile öğrenci hayal gücünü de kullanarak kalıcı bir öğrenme gerçekleşecektir. Efemeranın kültürel, sosyal ve yerel değeri bu ve benzeri malzemelerin kullanımı ile sınıf ortamında ilköğretimden itibaren öğrencilerin araştırmalarına katkı sağlayacaktır.

New York Eyalet Arşivinin eğitim bölümündeki uygulamalardan bir diğeri birincil kaynakların sınıfta kullanımına ilişkin eğitim videolarıdır (The New York State Archives, Instructional Videos; Videos on Using Documents in the Classroom, t.y.). Bu videolar, fotoğraflar, nesneler, yazılı dokümanlar, afişler, politik karikatürlerle öğretim gibi başlıklar altında verilen kaynakların sınıf ortamında kullanımı için hazırlanmıştır.

Öğrencilerin bu malzemeleri doğrudan kullanmaları için aktif olarak araştırma yapmalarını hedefleyen programlar da geliştirilmiştir. Programlar ilk ve ortaöğretimi kapsamakta, 4-12. sınıf yaş gruplarının arşivler, kütüphaneler ve diğer toplum kuruluşlarındaki bilgi ve belge merkezlerinde bulunan koleksiyonları incelemeleri hedeflenmektedir. New York Eyalet Arşivinin bu programı geliştirmesindeki amacı

öğrenciyi teşvik etmek olduğu gibi eğitim amaçlı arşiv kullanımını da teşvik etmektir. Arşivler bu desteği öğrenciler için hazırladıkları “Öğrenci Araştırma Ödülü” fonlarıyla desteklemektedir (The New York State Archives, Student Research Awards; Student Research Awards FAQ, t.y.).

Yaş gruplarına göre öğrencilerin düzenli olarak araştırmalarda bulunmaları sadece öğretimde değil sosyal yaşamlarında da önemli bir farkındalık oluşturacaktır. Bu farkındalıkla eğitimlerine devam eden öğrencilerin lisans düzeyine geldiklerinde bir araştırmaya bakış açısı, araştırma metotlarını kullanımı ve kaynaklara erişim konularında bilinçli olacağı ve kaliteli bilimin ve bilimsel çalışmaların ortaya çıkacağı öngörülebilir.

Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi (Library of Congress) (LOC), öğretmenlerin sınıflarında ve öğretim süreçlerinde kütüphanenin dijital koleksiyonunda yer alan birincil kaynakları etkili bir şekilde kullanmalarını sağlayacak uygulamalar geliştirmiştir. LOC, öğretmenlerin birincil kaynakları kullanarak kendi ders planlarını oluşturmalarına imkân vermekte; bu bilgilerin çevrimiçi paylaşımını sağlamaktadır. Öğretmenlerin kendi bilgi ve birikimlerini bu platformda paylaşmaları birincil kaynakların kullanımıyla birlikte eğitim alanında da diğer öğretmen ve öğrencilere kaynak niteliği sunan bir yaklaşım olmaktadır. Esasında bu çalışmaların temel amacı her ne kadar eğitim ve öğretim süreçleriyle bireyleri bir araya getirmek olsa da temelinde bireylerin sosyal, kültürel, tarihsel boyutuyla çevrelerini ve geçmişi anlamlandırmalarını sağlayacağı da bir gerçektir. Aynı zamanda yaş gruplarına göre öğrenciler kendi bilgi ve becerileri doğrultusunda sunulan kaynaklar sayesinde değerlendirme, eleştirel düşünme, analiz edebilme gibi yetenekleri kazanacaklardır.

Eğitimde dijital koleksiyona erişim, birincil kaynak setlerinin kullanımı gibi uygulamalarda kullanılan/kullanılacak olan efemera öğrencilerin tarihsel bağlamı keşfetmelerine, birbiriyle ilişkili kaynakların analizini yapmalarına, koleksiyonların birbiriyle olan konusal bağlamını keşfetmelerine imkân verecektir.

“1900 Amerika: Birincil Kaynaklar ve Epik Şiir” LOC tarafından sunulan ders planlarından biridir. 9-12. sınıf düzeyi için hazırlanan bu planın amacı tarihsel birincil

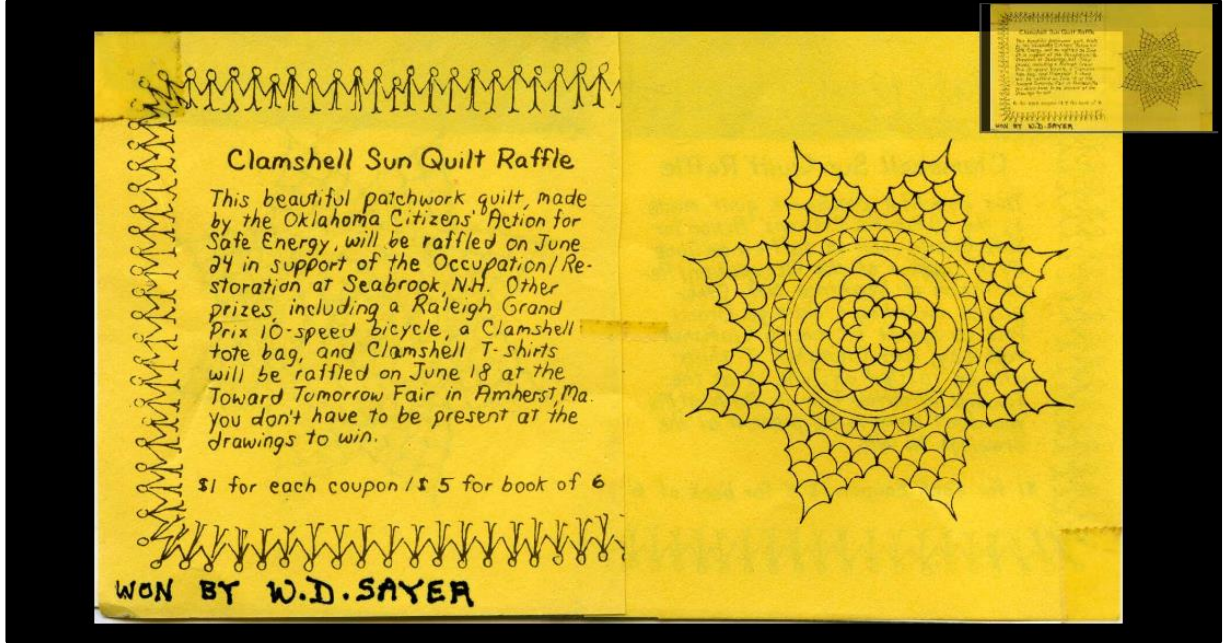
kaynakları edebiyat ile birleştirerek disiplinler arası bir çalışmayla 19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri’nin durumunu öğrenciler tarafından anlaşılır kılmaktır (The Library of Congress, 1900 America: Primary Sources and Epic Poetry Lesson Overview).

LOC’un eğitim için hazırladığı malzemeler arasında koleksiyon içindeki efemera olduğu gibi direkt efemera koleksiyonu da bulunmaktadır. “Printed Ephemera: An American Time Capsule: Three Centuries of Broadsides and Other Printed Ephemera” başlıklı Amerika’nın tarihini içeren poster, kartvizit, broşür, el ilanı, katalog gibi birçok malzeme barındıran bu efemera koleksiyonu birincil kaynak olarak kullanılan koleksiyonlar arasında bulunmaktadır (The Library Congress, Printed Ephemera: An American Time Capsule: Three Centuries of Broadsides and Other Printed Ephemera).

Örneğın “Printed Ephemera: An American Time Capsule: Three Centuries of Broadsides and Other Printed Ephemera” adlı koleksiyon, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra 265 adet reklam ilanları içermektedir. Bu reklamların kronolojik olarak incelenmesiyle; reklamın gelişim tarihi, reklamların sürekliliğı, değışimi, reklamlarda yer alan görseller, üretildiğı dönemin siyasi süreçlerini yansıtan özellikler gibi birçok konu analiz edilebilir. Koleksiyon yalnızca reklam ilanlarını değıl; diğerk efemerada sosyal, kültürel, siyasi tarihin özelliklerini de taşıdığından eğitim faaliyetlerinde de kullanılabilir.

Bu alışmalar öğrencinin efemera kavramını öğrenmesini sağlayacağı gibi sosyal ve kültürel içerikli bir malzeme olan efemeranın önemini kavramalarını da sağlayacaktır. Bu farkındalık bilinçli bir araştırmacı topluluğunun yetişmesini sağladığı gibi efemeranın toplanması konusuna da yardımcı olacaktır.

Fotoğraf 22: Clamshell Sun Quilt raffle ca. June 1978

Kaynak: The University of Massachusetts Amherst, Clamshell Sun Quilt raffle ca. June 1978

Fotoğraf 22’de Clamshell Sun Quilt Collection’unda yer alan bu efemera, “Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries” de bulunmaktadır. Esasında sembolik olarak üretilen bu yorgan/örtü, Oklahoma vatandaşlarının güvenli enerji eylemi için yapılmıştır. Eğitim amaçlı olarak fizik, kimya, fen bilimleri gibi alanlarda kullanılabilecek bu efemera anti nükleer eylemler, nükleer enerji, güvenli enerji fuarları ve bu gibi birçok konuda dikkat çekici bir malzeme olarak kullanılabilir.²⁴

²⁴1973 petrol krizi ile birlikte başlayan ve dünya nüfusunun artmasıyla devam eden enerji ihtiyacı özellikle “sürekli devam eden doğal süreçlerdeki var olan enerji akışından elde edilen enerji” (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019) olarak tanımlanan yenilenebilir enerjiyi önemli alternatifler olarak ortaya çıkarmıştır. Bu görselin sağında yer alan simge ayçiçeği (sunflower) ve güneş (sun) ile özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda güneş enerjisi ve enerji üretiminde kullanılan maddelerden/malzemelerden biri olan ayçiçeğinden yararlanan biyokütle enerjisi (Biyokütle, 2019) yenilenebilir enerjilerdendir. Bu tahmin doğrultusunda bu yorganın/örtünün oluşturulmasında ayçiçeği ve güneşe benzeyen simgelerin yenilenebilir enerjinin güvenli enerji olarak nükleer enerjiye karşı bir eylem düşüncesinden hareketle kullanıldığından bahsedilebilir.

Fen bilimleri dersinde doğrudan bu efemeranın kullanımı karşıt enerjilerin (nükleer, yenilenebilir enerji gibi) anlatımını sağlayacak, bu efemerada anlatılmak istenen düşünceyle birlikte karşıt düşünceler tartışılacak ve objektif bir yaklaşımla öğrencinin kararına bırakılmış olacaktır. Efemeranın eğitimdeki bu kullanımı ilgili ders konusu kapsamında alan uzmanlarının yorumlamaları ve efemeranın seçiminde

Fotoğraf 23: Aerial View of the Flash of Light from the Able Day Explosion over Bikini Lagoon

Kaynak: National Archives Catalog, t.y.

Fotoğraf 23'deki görsel ise nükleer silahların verdiği zararı gösterir türde olup bu anlamda Fotoğraf 22'deki görsel ile birlikte eğitim amaçlı olarak kullanılabilirliği öngörülmüştür. NARA'da bulunan bu malzeme, Bikini adalarında A.B.D.'nin yaptığı nükleer silah denemelerinin hava görüntüsünü içermektedir. Bu malzemede fen bilimleri alanında kullanılabilecek malzemeler yer almaktadır.

Benzer şekilde Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries'de yer alan "Antinuclear Collection" içinde efemera serisi, anti nükleer konusu ile ilgili çeşitli toplantı ve eylemlerde kullanılan ve farklı dillerde olan çıkartmalar, düğmeler, bunların dışında tişörtler, posterler, fotoğraflar,

bilgi ve belge yönetimi uzmanlarının birlikte çalışmasıyla öğrencilerde öğrenimin kalıcı, eleştirel, yoruma açık olmasını destekleyecektir.

izgi romanlar, 45 rpm’lik kayıtlar gibi malzemeyi içermektedir (Antinuclear Collection, t.y.).

Özel bir koleksiyonun bulunduğu ortam geleneksel bir sınıf ortamındaki öğretimin yanı sıra sergiler, rehberli-rehbersiz turlar, konferanslar, gösteriler, sempozyumlar, her türden yayınlar ve web tabanlı projeler gibi birçok olanağı içermektedir (Smith, 2006: 31). Bilgi ve belge merkezleri aynı zamanda birer öğretim merkezleridir. Bilgi ve belge merkezlerinin eğitim merkezlerine dönüşmelerinde kurum çalışanlarının yani bilgi ve belge yöneticilerinin rolü ve işbirlikleri önemlidir.

Yukarıda bahsedilen efemeranın, malzemelerin ve koleksiyonların hemen hepsi elektronik ortamda erişilebilir malzemelerdir. Öğrenciler, öğretmenler gibi rahatlıkla bu malzemelere erişebilirler. Esasında bu durum Türkiye’de henüz tam anlamı ile aşama sağlayamayan “İnsan-Bilgisayar Etkileşimi” kavramı ile yakından ilgilidir. Yukarıdaki örneklerde yer alan bilgi ve belge merkezlerinin eğitim için hazırladıkları çevrimiçi sayfalar ya da eğitim ortam ve materyalleri teknolojik bir gelişmenin sonucu olarak aynı zamanda öğretim tasarımı içinde “kullanıcı merkezli tasarımı” ön plana çıkarmaktadır (ağıltay, 2016: 311). Bu anlamda insan-bilgisayar etkileşimi alanı içinde elektronik ortamda çevrimiçi kataloglarla sağlanan koleksiyonlar içinde yer alan bir efemeraya kullanılabilirliği yüksek bir arayüzden erişmek eğitim içerisinde öğrencinin verimli, etkili ve kolay öğrenimini destekleyecektir (a.g.e.: 299). Öte yandan yapılan araştırmalar, “...bilgi teknolojilerinin öğretim sürecinde kullanımı ile daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştiğini, öğretim sürecini olumlu yönde güçlendirdiğini, daha öğrenci merkezli bir ortama fırsat tanıdığını ve öğrenilenlerin gerçek yaşama transferinde önemli katkılar sağladığını...” göstermektedir (Beşoluk, Kurbanoglu ve Önder, 2010; Hakkarainen v.d.,2000; Hall ve Israel, 2004; Halverson ve Smith, 2010; Howley, Wood ve Hough, 2011; Jacob, 2011; Palak ve Walls, 2009; Roden, 2011; Tubin v.d.,2003; Akt. Umay 2004; aktaran Korkmaz, 2016: 476). Aynı zamanda eğitim amaçlı oluşturulan çevrimiçi sayfaların ve katalogların öğretim teknolojileri içerisinde “açık eğitim kaynakları” olarak da değerdendirilebilmesinden bahsetmek mümkün olabilmektedir (Baran, 2016: 762).

İlköğretim ve ortaöğretimde kullanılabilecek bir diğer efemera malzemesi pullardır. Pulların özellikle sosyal bilgiler alanında eğitimde kullanımı öğrenimi

eğlenceli bir hale getirebileceği gibi öğrencilerin farklı bakış açıları kazanmalarını da sağlayacaktır.

“Posta pullarının üzerinde niçin resimler vardır? Neden pullar için farklı tiplerdeki resimler seçilmiştir? Pulu incelediğin zaman en çok dikkatini çeken özellik nedir? Pulun tasarımcısı sen olsaydın hangi özellikleri pula eklerdin veya çıkarırdın? Pulun üzerindeki simge, resim veya yazı pulun hazırlanış amacına hizmet ediyor mu? gibi sorular öğrencilerin düşünme becerilerinin geliştirilmesi aşamasında pullarla ilgi genel olarak yöneltilebilecek sorular arasındadır.” (Yazıcı, 2010: 335).

Örnek bir pul üzerinden inceleme yapıldığında aşağıdaki bilgilere ulaşmak mümkündür:

Fotoğraf 24: 1935 – Kadın Hakları Cemiyeti 12.Uluslararası Kongresi Hatıra Pulları

Kaynak: Koleksiyon Odası

Fotoğraf 24'deki pulların açıklaması şu şekildedir: “Türkiye hükümeti, Uluslararası Birlik’in İstanbul’da toplanacak 12. Kongresi için o tarihlerde yüksek sayılabilecek ölçüde pul basılması kararı aldı; İsviçre’de Les Chaux Matbaası’nda on beş pulluk bir seriden oluşan 1,5 milyon adet pul basıldı.” (Davaz, 2014: 621).

1935’e kadar Nobel Ödülü almış kadınların bulunduğu bu pul serisinde yer alan kadınlar; Bertha von Suttner, Selma Lagerlöf, Jane Addams, Marie Curie, Grazia Deledda, Sigrid Unset, Elise Battye, Mary Sophia Allen’dır. Kadının sosyal hayattaki yerini vurgulayan pul serisinde bu kongrenin yapıldığı Yıldız Köşkü ve Atatürk de yer almaktadır (Davaz, 2014: 631 632, 642, Güner, 2018).

Bu pul serisinden Nobel ödülü alan kadınlar, 12. Kongre, Türkiye gibi anahtar kelimelerle birçok bilgiye erişilebilir ve bu bilgiler doğrultusunda yapılan araştırmanın boyutu, yönü daha net şekillenebilir. Bu ve benzeri örnekler eğitimde bu malzemelerin kullanımının önemini göstermektedir.

Bir başka efemerik malzeme olarak karikatürler gerek sosyal gerekse fen bilimleri derslerinde kullanılabilecek bir başka malzeme türüdür. Karikatürün eğitimde kullanımı öğrencinin ilgisini derse yönlendirerek, sözlü yazılı iletişim becerilerinin gelişimini sağlayacak, kalıcı öğrenmeyi destekleyecek ve mizahın eleştirel yönüyle toplumsal olaylara bakış açılarını şekillendirecektir (Uslu, 2007: 15; aktaran Göçer ve Akgül, 2018: 88).

Efemeranın tarih öğretiminde kullanımına ilişkin olarak öğrenciler için topladığı efemerayı (eski demiryolu biletleri, kartpostallar, mektuplar, pullar, zarflar, futbol dergileri ya da notalar) sınıf ortamına taşıyan tarih öğretmeni Clinton Markwell, efemerayı öğrencilere tarihsel hikâyeleri anlatmanın heyecanlı bir yolu olarak nitelendirmiş, efemeranın bir araştırmada bilgi kaynağı olarak kullanımını da doğrudan göstermiştir (Markwell, 2013: 49).

Okul dışı öğrenme yaklaşımını temel alan bu uygulamada yerel bir müzede öğrencilerin gönüllü olarak çalışmaları planlanmıştır. Bu çalışmada görev ve sorumluluklar belirtilmiş (Ek-1) ve çalışmaya başlamadan önce “Bakım Anlaşması” (Ek-2) imzalanmasının zorunlu olduğu dile getirilmiştir. Çalışmanın efemeranın öğretimde kullanımına ilişkin aşaması müzede sergilenecek efemeranın seçimi

doğrultusunda malzemenin değeri, uygunluğu, yararı gibi konularla ilişkilendirilmiştir. Çalışma sonunda öğrenciden deneyimlerini sınıf ortamında arkadaşlarıyla paylaşması istenmektedir (a.g.m.: 50). Bu etkinlik uygulaması efemeranın bir sınıf etkinliğine dâhil edilmesi ve efemeranın birincil kaynak olarak kullanımı ile ilgili olduğu kadar yerel tarihin öğrenimini de kapsamaktadır. Doğrudan bir malzeme üzerinde çalışan öğrenciler yalnızca efemerik malzeme hakkında bilgi edinmekle kalmamış, aynı zamanda bir sergi hazırlanış sürecini uygulamalı olarak görmüşlerdir.

Bir araştırmacı için bilgi kaynağı kullanımı ne kadar gerekliyse eğitimde de bu arşiv kaynaklarının kullanımı o kadar gerekli ve önemlidir. Arşivler yalnızca kamu arşivlerinden oluşmamaktadır. Son yıllarda özellikle yerel tarih, sözlü tarih, sosyal tarih, siyasi tarih, tarih yazımı gibi konular başta olmak üzere birçok alanda özel arşiv malzemeleri bilgi kaynağı olarak kullanılmakta ve çoğu zaman bir malzeme üzerinden farklı meslek gruplarının birçok bilgiye erişmesi mümkün olmaktadır. Araştırma ve tarih bilincinin gelişiminde en önemli unsurlardan biri objektif bakış açısıyla öğretimi sağlamaktır. İlköğretimden itibaren öğrenciler eğitim ve öğrenim süreçlerinde özel arşiv malzemelerini kullandıklarında aynı konuya farklı açılardan bakıldığını ve farklı sonuçlara ulaşıldığını gördüklerinde kendilerinde de eleştirel düşünmeyi geliştirebilirler. Bu açıdan bakıldığında arşivlerin önemli bilgi hazineleri olduğu gerçeği ve eğitim ve öğretim alanına etkisi daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Efemera bir arşivin parçası olduğu gibi bir koleksiyonerin, bir sahafın, bir kütüphanenin bir müzenin de parçası olabilir. Hangi ortamda olursa olsun efemeranın taşıdığı bilgi, bilgi taşıyıcısı olarak sahip olduğu birincil ve ikincil değer bu malzemenin öğretimde kullanımıyla zenginleşecek ve bu farkındalıkla üretilen her çalışma bu bilincin kaliteli, tarafsız, şeffaflık gibi özelliklerini arttıracaktır.

Efemeranın eğitimde kullanılması; okul dışı öğrenme, yapılandırmacı öğrenme, kanıt temelli öğretim kuramlarını destekleyecek, öğrencilerin geçmişin tarihini farklı örneklerle anlamlandırmalarıyla dönemin sosyal, siyasi, kültürel özelliklerini görmelerini sağlayacak, dönemin insanlarına ait giyim tarzları, olaylara bakış açıları, sevinçleri, hüznleri, maddi ve manevi özellikleri gibi unsurlar sayesinde

öğrencilerin hayal güçlerini kullanımları artacak, geçmiş, şimdiyi öğrenecek ve belki de geleceğe dair düşünceleri uyandıracaktır.

Bilgi ve belge yönetimi uzmanlarının yapması gereken malzemeyi doğru tanımlamak ve erişim şartlarını oluşturmak olmalıdır. Malzemenin doğru tanımlanması efemera olduğunun belirtilmesi ve çalışmalardaki yerinin aktarılmasıyla eğitimcilerle yapılacak koordineli bir çalışma bu malzemenin toplanmasında da teşvik edici bir faktör olacaktır. Çünkü geleneksel kaynakların dışında kalan efemeranın hayatın içinden olması nedeniyle, insanlara en yakın olan ve çoğu insanın belki de farkında olmayarak evinde barındırdığı bir malzemedir ve bu türden etkinlikler sayesinde toplanmaları mümkün hale gelecektir.

Toplumsal değişimler, politik değişimler, algı değişimleri, zaman içinde gerçekleşen gelişimler gibi konuların bu kaynakların kullanımı ile daha anlaşılabilir hale gelmesi de muhtemeldir.

5.6 İlköğretimde Efemera Kullanımı²⁵

Efemeranın ilköğretimde kullanımına ilişkin olarak gözlem, yansıtma ve sorgulama teknikleri ile öğrencinin öğrenmeyi içselleştirilmesi konusu birkaç örnekle aşağıdaki gibi anlatılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının “T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Program (Ortaokul 8. Sınıf)” müfredatında yer alan 5. ünite konusu “Demokratikleşme Çabaları”dır. Ünitenin kazanım ve açıklamaları;

“**İTA.8.5.1.** Atatürk Dönemi’ndeki demokratikleşme yolunda atılan adımları açıklar.

a) Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ele alınır.

b) Demokratikleşme çabalarına ilişkin olarak Büyük Nutuk’ta yer alan kısımlardan kanıtlar gösterilir.

²⁵ Bu tasarım; “Arşivlerin Eğitim ve Kültür Hizmetleri” adlı kitabın 197-203. sayfalarındaki aşamalardan yararlanarak yapılmıştır.

İTA.8.5.2. Mustafa Kemal’e suikast girişimini analiz eder.

İTA.8.5.3. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyetine yönelik tehditleri analiz eder.”

şeklinde (T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı, 2018: 14).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Program (Ortaokul 8. Sınıf)” müfredatındaki 5. ünite konusu olan “Demokratikleşme Çabaları”nın bir alt konusu; “Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası” şeklinde belirlenmiştir. 8. sınıf olarak belirlenen sınıf düzeyi kapsamında derste örnek olarak kullanılabilen efemera Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3: 8. Sınıf Efemera Kullanımı Örnekleri

Ders	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ²⁶
Ünite	Demokratikleşme Çabaları
Konu	Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası
Sınıf Düzeyi	8.Sınıf
Efemera	Fotoğraf 25. “Cumhuriyet Halk Fırkası binası fotokartı” Fotoğraf 26. “Bursa. Mihaliç Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde bir grup öğrenci ve devlet erkanı” kartpostalı

Müfredata uygun olarak seçilecek efemeranın kullanımı, öğrencilerde yapılandırmacılık, eleştirel düşünme, görsel hafıza, gibi gerek eğitimsel gelişimi gerekse kişisel gelişimi destekleyecektir. Ancak bu malzemelerin seçiminde, ilgili bilgi ve belge merkezi çalışanlarından oluşan bir ekip, pedagoglar ve öğretmenlerin işbirliği içinde çalışması gerekliliği de unutulmamalıdır.

Tablo 3’te belirtilen ilk efemera fotoğraf 25’te yer alan “Cumhuriyet Halk Fırkası Binası”dır.

²⁶ Tabloda yer alan ders, ünite, konu ve sınıf düzeyi bilgileri Meb müfredatından alınmıştır.

Fotoğraf 25: Cumhuriyet Halk Fırkası Binası

Kaynak: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, “Cumhuriyet Halk Fırkası Binası”

Dersin konusu dönemin partileri hakkında öğrencilere kanıtlar sunmak ve öğrenimi gerçekleştirmektedir. Bununla beraber özellikle fotoğraf 26’daki örnek aynı zamanda dönemin sosyal hayatı hakkında da bilgi vermektedir.

Fotoğraf 26: “Bursa. Mihaliç Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde bir grup öğrenci ve devlet erkanı” kartpostali

Kaynak: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, 1935

Fotoğraf 26’da yer alan kartpostal 1930’larda öğrencilerin önlükleri, devlet adamlarının giyimleri, binanın dış cephe özellikleri gibi hatta 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan harf devrimine rağmen kartpostal metninin Osmanlı Türkçesi olarak yer alması gibi - büyük bir ihtimal Latin harflerine alışmadaki zorluklar nedeniyle - sosyal

ve kültürel özellikleri görmek mümkündür. Tüm bunlarla birlikte “fırka” kelimesinin günümüzde kullanımının “parti” olması gibi Türkçedeki kullanım değişikliklerini de görmek mümkündür.

Fotoğraf 25 ve 26’da yer alan ve kanıt niteliği taşıyan efemeranın öğrenciye aktarılmasında öğrencinin bu öğrenmeyi içselleştirmesini sağlayacak gözlem, yansıtma ve sorgulama tekniklerinin kullanımı önemli bir yer tutmaktadır (Keskin, 2014: 179). Temel olarak öğrencinin bu efemeradan öğrenmeyi gerçekleştirmesinde gözlem kapsamında (a.g.e.: 179-180);

- “1. Belgeyi elinize aldığınızda ilk dikkatinizi çeken şey ne oldu?
2. Belge üzerinde ilk bakışta dikkat çekmeyecek ancak belgenin üzerine yoğunlaştığınızda fark ettiğiniz herhangi bir şeye rastladınız mı?
3. Bugüne kadar edindiğiniz bilgiler ışığında elinizdeki belgeyi değerlendirdiğinizde, yer almasını ummadığınız bir şeyle karşılaştınız mı?
4. Belgede açıklayamayacağınız bir şey karşınıza çıktı mı?
5. Belgede -o güne kadar gördüğünüz belgelerden farklı olarak- daha önce görmediğiniz bir şeye rastladınız mı?”

Öğrencinin efemeraya bu sorularla yaklaşması sadece işlenen konuyu değil; dolaylı olarak efemeranın taşıdığı bilgiler ışığında farklı konular hakkında da öğrencilerde soru işaretleri, merak ve öğrenme unsurlarını ortaya çıkaracaktır. Bir diğer aşama öğrencinin malzeme hakkında fikir üretmesini sağlayan yansıtma aşaması sorularıdır, bunlar şu şekilde olabilir (a.g.e.: 180):

- “1. Sizce bu belge nerede üretilmiştir/bu belge nereden gelmiştir?
2. Belge üreticisi kurum veya kişi bu belgeyi neden üretmiş olabilir?

3. Bu belgenin üretildiği ortamın koşulları hakkında bilgimiz var mı?
4. Bu belgenin üretimi esnasında izleyicileri/şahitleri kimlerdi?
5. Bu belgeyi üretmek için hangi araçlar kullanılmıştır?
6. Bu belge sizce neden önemlidir?
7. Bu belge bugün üretilirse, sizce hangi farklılıklar belgenin üzerinde olacaktır?
8. Bu belgeden ne(ler) öğrendiniz?
9. Bu belgenin üreticisi hakkında ne(ler) öğrendiniz?
10. Bu belgenin üretildiği dönem hakkında ne(ler) öğrendiniz?
11. Bu belgenin üretenine, uygulayanına ve muhatabına etkisi hakkında neler öğrendiniz?"

Bu soruların temel amacı öğrencinin çalıştığı efemera hakkında daha detaylı düşünmesini sağlamaktır. Bir diğer ifadeyle öğrencinin yaşanmış geçmişi farkındalıkla görmesini sağlamak ve hayali olarak canlandırmasına yardımcı olmaktır.

Öğrenmenin sorgulama aşamasında şu üç sorunun öğrencilere yöneltilmesinde fayda vardır (a.g.e.: 180):

“Sizce bu konuyu öğrenmek için bu kadar kanıt yeterli mi?

Eğer yeterli değilse, hangi yeni kanıtlara ihtiyacınız olacaktır?

Bu kanıtları nasıl ve nereden bulabilirsiniz?"

Bu sorular öğrencinin araştırma yöntemlerini öğrenmesini sağlayacaktır. Öğrenmeyi kalıcı hale getirecek olan sorgulama aşamasında öğrenci aynı zamanda bu efemeraya nereden ulaşabileceğini de öğrenecektir.

Öğretim teknolojilerinin dijital çağ ile birlikte yeni arayışlara girmesi esasında çoğunlukla elektronik veritabanları ile çevrimiçi erişilebilir olan efemerik malzemenin kullanımıyla da doğru orantı oluşturmaktadır. Bilgi ve belge merkezlerinin bu malzemeleri erişime açmasının yanında tanıtım faaliyetleri kapsamında kurdukları tanıtımsal pazarlama çalışmaları bu malzemelerin sosyal ağlar sayesinde daha fazla kullanıcı/araştırmacıya ulaşmasını sağlamaktadır.

İnternetin ve sosyal ağların öğrenciler arasında kullanım sıklığı, “öğrenmenin yalnızca eğitim kurumlarında değil; bireylerin öğrenmeye her yerde devam ettiği” (Tınmaz, 2016: 800) göz önünde bulundurulduğunda öğrencinin web siteleri ve sosyal ağlar üzerinden öğrenmeyi gerçekleştireceğinden bahsedilebilir.

Öğretim materyali olarak kullanılan efemerik malzemelerin bir kısmına çevrimiçi kataloglardan erişmek mümkündür. Yalnızca ders esnasında değil; öğrencilere verilecek araştırma ödevleriyle de öğrencinin web sitelerini, çevrimiçi katalogları ve hatta bilgi ve belge merkezlerinin sosyal ağlar üzerinde yaptıkları malzeme paylaşımlarını takip etmeleri öğrencinin öğrenme sürecini eğlenceli hale getireceği gibi doğru şekilde araştırma yöntemi süreçlerini öğrenmelerini sağlayacaktır. Teknoloji ve internetin eğitimde kullanımının olumlu ve olumsuz yanları olduğu gibi temel olarak teknoloji kullanımının “bilgi toplumu bireylerinin sahip olması gereken becerilerin öğretiminde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.” (Korkmaz, 2016: 477).

5.7 Ortaöğretimde Efemera Kullanımı

Milli Eğitim Bakanlığı’nın “Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar) öğretim programı” müfredatında 9. Sınıfın 8. Ünitesi Mektup/E-posta olarak belirlenmiştir (MEB, 2018: 35).

Tablo 4: 9. Sınıfın 8. Ünite Öğrenim Çıktıları

8.ÜNİTE: MEKTUP/E -POSTA

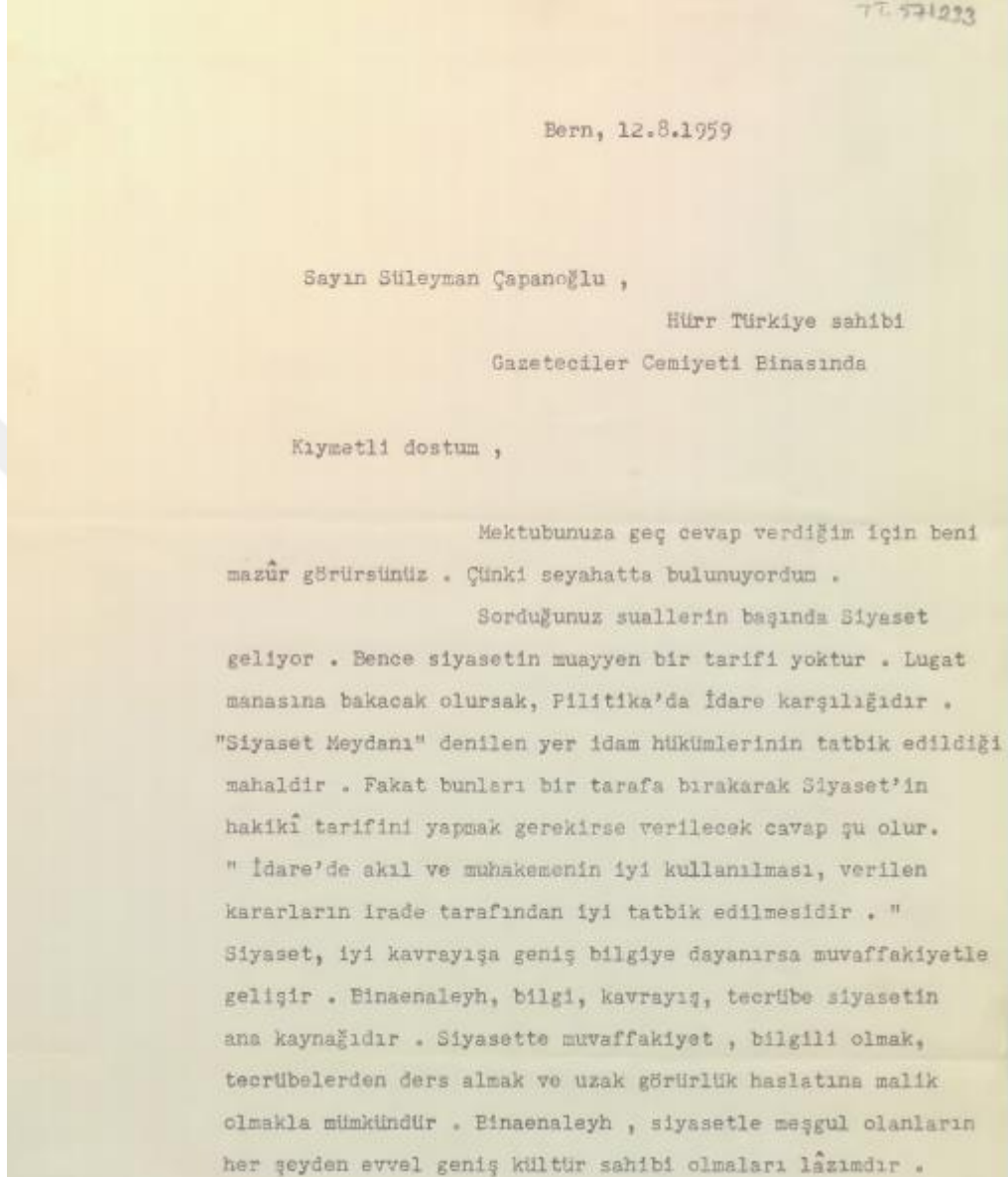
Ünite Süresi: 3 HAFTA		
OKUMA	YAZMA	SÖZLÜ İLETİŞİM
1. Cumhuriyet Dönemi'nden bir özel, bir edebî mektup; iki e-posta örneği 2. Divan edebiyatından bir mektup örneği 3. Tanzimat Dönemi'nden bir mektup örneği • Mektup türünün özellikleri açıklanır. Hikâye, roman ve şiir gibi türlerde mektubun bir anlatım biçimi / tekniği olarak da kullanıldığı örneklenir. • Mektup türünün dünya edebiyatından bir örneğine yer verilir ve bunu inceledikleri metinlerle karşılaştırmaları sağlanır. • e-posta yazarken kişisel bilgilerin güvenlik altına alınması gerektiği vurgulanır. • Özel mektup ile edebî mektup arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenen metinler üzerinden gösterilir.	• Öğrencilerin mektup yazma aşamalarına uygun olarak mektup / e-posta yazma çalışması yapmaları sağlanır. Ayrıca öğrencilere mektup yazma geleneği üzerine düşünce ve izlenimlerini anlatan bir yazı yazdırılır. • Dilekçe ve tutanak yazmanın kuralları açıklanır, öğrencilerin, örneklerden hareketle bir dilekçe ve tutanak yazmaları sağlanır.	• Açık oturumun genel özellikleri hakkında bilgi verilir. • Öğrencilerin bir açık oturumu izlemeleri ve değerlendirmeleri sağlanır.
Dil Bilgisi Konuları: • Metindeki fiilleri bulur ve bunların metindeki işlevlerini belirler. • Metinler üzerinden imla ve noktalama çalışmaları yapılır.		

Kaynak: MEB, 2018: 37

Türkçe öğretiminde yapılan etkinliklerle öğrencilerin de aktif olduğu uygulamalar bulunmaktadır. Efemeranın eğitime katkısı göz önünde bulundurulduğunda verilen resimlerle öykü, masal oluşturma, karikatürde işlenen konuya/iletiye ilişkin söz yazma, karikatürlerin iletisini bulma/çözümleme, yazılı karikatürlerin iletisini yorumlama, mektup yazma, kişi, kent, bitki, hayvan, eşya bulma-tanıtma (Sever, Kaya ve Aslan, 2011: 74,79,80,82,97,113) gibi etkinliklerde bu malzemenin kullanımı öğretim süreçlerini hızlandıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4'te 8. ünite olarak belirlenen mektup/e-posta konusundan mektup konusunu bilgi ve belge merkezlerinde bulunan efemera üzerinden işlemek mümkündür. Mektubun efemera ile anlatımı örneği fotoğraf 27'de yer almaktadır.

Fotoğraf 27: Fahrettin Kerim Gökay tarafından Süleyman Çapanoğlu'na gönderilen mektup

Kaynak: İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi

Ders öncesi hazırlık yapılarak öğretmen öğrencilerine “Fahrettin Kerim Gökay tarafından Süleyman Çapanoğlu'na gönderilen mektup” başlığını vererek elektronik ortamda iki sayfa halinde bulunan bu malzemeye ulaşmalarını isteyebilir.

Yalnızca bu mektup üzerinden Tablo 4'te yer alan okuma, yazma, sözlü iletişim öğrenim çıktıları kullanılarak;

- 1959 yılında bir mektubun nasıl yazıldığı

- 1959 yılında yazılan bir mektubun mizanpajı ve aynı sene yazılan diğer mektuplarla karşılaştırılması
- Yazım kuralları
- Hitap şekilleri

gibi kazanımların sağlanması mümkün olacaktır. Ayrıca öğrencilerin benzer örnekleri benzer efemeradan incelemeleri gerçekçi bir yaklaşım olacağından farklı ilgi, bilgi ve becerileri de ortaya çıkaracaktır.

5.8 Yükseköğretimde Efemera Kullanımı ve Efemera Kullanımına İlişkin Örnekler

Bilgi ve belge merkezlerinin (arşivlerin, kütüphanelerin, müzelerin) sınıf ortamına dönüşmesi bilgi ve belge merkezlerinin eğitim ve kültürel hizmetler sunması ile ilgilidir. Özellikle akademik düzeyde lisans ve lisansüstü eğitimlerde birincil kaynak, delil niteliği taşıyan belge kullanımı araştırmalar açısından önemlidir. Zira bu kaynaklar öğrencinin mesleki hayatında gerçekleştireceği faaliyetleri kolaylıkla yapmasının önünü açabilecek düzeydedir. Yükseköğretimde bu kaynakların kullanımına dair çeşitli örnekler bulunmaktadır.

NARA, 1986 yılında oluşturduğu programla birincil kaynakların kullanımını hedeflemiş ve bu hedefi lisans programlarında birincil kaynaklara öğretmenlerin ulaşmasını sağlamak olarak ifade etmiştir (National Archives Initiates Community College Program, aktaran; Carini, 2009: 42; National Archives and Records Administration Community College Program, 1987: 3). Bu kapsamda Amerikan Milli Arşivinin birincil kaynakları; mektuplar, fotoğraflar, raporlar, haritalar, filmler, ses kayıtları, bilgisayar kasetleri, grafikler, sözleşmeler, dilekçeler, yasalar, günlükler, posterler, karikatürler, notlar, gazete makaleleri gibi malzemeleri içermektedir (National Archives and Records Administration Community College Program, 1987: 3,5).

Yükseköğretimde birincil kaynakların kullanımının yanı sıra doğrudan lisans derslerinde nadir eserler ve koleksiyonların kullanımı ile ilgili örneklerle rastlamak da mümkündür. Rochester Üniversitesi Nadir Eserler ve Özel Koleksiyonlar Küratörü

Pablo Alvarez'in kitap tarihi hakkında lisans öğrencilerine yaptığı sunum, özel koleksiyonların ders ortamında kullanımına yönelik bir örnektir (Alvarez, 2006: 95).

“1492'den önce Avrupa”, “Medya Araştırmalarına Giriş”, Sanat Tarihine Giriş” gibi lisans dersleri için Alvarez, Batı'da basın ve yayıncılığın etkisi ve el yazmasından matbaaya geçiş ile ilgili bir sunum yapmıştır. Alvarez; biçim, tipografi, illüstrasyon, cilt yapıları ve kâğıt yapımının örnekleri olarak erken dönemde basılmış kitapların yanı sıra Ortaçağ el yazmalarını da anlatmış, o dönemi yansıtan bu eserlerin barındırdığı rubrication²⁷, sahiplik yazısı, bilimsel dipnotlar, sansür işaretleri, cilt yapısı ve süsü, yayınevi amblemi, kapak sayfaları, filigranlar ve benzerleri gibi el yazması ve basılı bir kitabın özelliklerini çeşitli görseller ve slaytlar ile sınıf ortamında işlemiştir. Sunumunda öğrencilere yönelttiği sorular aracılığıyla da 15. yüzyıl Avrupa'sında yer alan kültürel ve sosyal dönüşümleri irdelemiştir (a.g.m.: 96:

- Bir matbaa Erken Modern Avrupa toplumları neler anlatmaktadır?
- Nadir eserler Rönesans süresince okuma eylemi hakkında neler öğretebilir?

Lisans öğrencilerine yönelik yapılan bu dersler, irdelenen sorular ve kullanılan nadir eserler, özel koleksiyonlar, el yazmaları ilerideki araştırmalarında/çalışmalarında doğrudan öğrencilerin bu alana/bu konuya eğilmelerini de sağlayabilir.

Erken dönem resimli kitaplar, kodeksler, el yazmaları tarihin parçalarıdır ve birçoğu eğitim amaçlı olarak kullanılmalıdır. Ancak bunların dışında bir özel arşiv malzemesi, efemera türü belgeler taşıdıkları bilgi ve değer açısından kullanılması gerekli malzemelerdendir. Akademik araştırma yapan öğretim üyeleri, yüksek lisans öğrencileri “efemera” kavramını bilebilirler, ancak lisans öğrencileri için bu durum genellikle geçerli değildir (Gardner, Pavelich, 2006: 86).

²⁷“Metin sayfalarında paragraf girişleri, bölüm başları, yazının özel kısımları genellikle kırmızı renkle renklendirilir ve bazen de insan figürleri ya da çiçek desenleri gibi öğelerle süslenirdi, bu işleme “rubrication” denirdi.” (Dündar, 2011: 25). “Rubrication”, 15. yüzyıla kadar devam eden bir gelenek olmakla birlikte sonradan bu geleneğin yerini tipografik gelişmeler almıştır (McLeish, 26 January 2009).

Lisans eğitimi ya da lisansüstü eğitim gören bir öğrencinin efemera türü malzemeden yararlanması malzemenin barındırdığı bilgi çeşitliliği nedeniyle diğer belge türlerine nazaran daha fazladır.

Özel koleksiyonların eğitime dâhil edilmesi bir konu hakkında araştırma yapan çalışanların ve öğrencilerin bakış açılarını geliştireceği gibi bu koleksiyonların eğitim ve kültür hizmetleri kapsamında da değerlendirilebileceğini gösterir.

Efemera geçmiş hakkında birçok bilgi barındırmaktadır. Efemeranın tarih eğitiminde kullanımına ilişkin olarak John Lee, efemerayı tarihsel ve kişisel efemera olarak ikiye ayırmıştır. Ayrıca öğrencilerin efemerayı kullanımına yönelik olarak üç farklı uygulamadan bahsetmektedir (Lee, t.y.).

Bunlardan ilki öğrencilerin efemerayı tanımlarına/bulmalarına yönelik olarak çevrimiçi kataloglardan/koleksiyonlardan hatta evlerinden yararlanmalarını sağlamaktır. Burada öğrencilerden istenen farkında olmadan evlerinde efemera barındırdıklarını, geçici özelliği olan (bir süreyi ifade etmesinden ötürü) bu malzemelerin en azından bir kısmını hatıra olması düşüncesiyle saklamaları ya da toplamaları konularının farkına varmalarını sağlamaktır. Bir diğer etkinlik önemli bir gün hakkında çevrimiçi koleksiyonlardan yararlanmak, sonuncusu ise tarih bilimi açısından efemeranın anlamı ve efemera kavramının incelenmesidir. Tüm bu uygulamalar efemeranın kullanımıyla birlikte kavram olarak da farkındalığa yol açacaktır. Bu uygulamalar kapsamında geçmiş, etkinlik olay ve insanları anlatır. Fotoğraflar, gazeteler, kartpostallar gibi efemeranın öğrenciler tarafından seçilmesi aslında o geçmiş hakkında öğrencinin düşünce gücünün de gelişmesini destekleyecektir.

Öğrencilerin kullandıkları efemerayı tarihsel düşünme yöntemiyle analiz etmeleri ve Flickr gibi bir fotoğraf paylaşım sitesinde paylaşmaları konusu o malzemenin tanımlanması ile teşvik edilebilir (a.g.w.s.).

Efemeranın yükseköğretimde kullanımına ilişkin olarak University of Canterbury (UC) tiyatro ve konser, müzik programı efemera koleksiyonunun öğretim ve araştırma potansiyelindeki yerini araştırmak üzere geliştirdiği staj programı esasında efemerik malzemenin yerel tarihi algılamadaki önemi ve malzemenin kanıt

niteliğini vurgulamak isteyen üç farklı ders geliştirmiştir. Bu üç dersin amacı temelde malzemenin değerini anlatmak, malzemeyi korumak ve araştırmacıların efemeradan nasıl yararlanacaklarını öğretmektir.

Bu efemera koleksiyonu için hazırlanan staj programı aynı zamanda malzemenin öğretim ve araştırma potansiyelindeki yerini de araştırmaktadır. Macmillan Brown Library (Macmillan Brown Kütüphanesi) (MB)'de bulunan koleksiyon, Christchurch'ın tiyatro, konser ve müzik tarihinin gelişimini gösteren bir yerel tarih kaynağı olarak düşünülmektedir. Koleksiyon, İngiliz, Avrupalı ve Amerikan kültürel uygulamalarının Christchurch'teki tiyatro, konser ve müzik dünyasını nasıl etkilediğini yansıtmaktadır (McMullan ve Copley, 2017: 93). Yerel tarihi de yansıtan bu efemera koleksiyonu aynı zamanda öğrencilerin kültürel mirastan yararlanmalarını da hedeflemektedir. Arşivde yapılan bu araştırmanın temel çıkarımlarından biri üniversite öğrencilerinin yükseköğretimde özel koleksiyonların ve efemerayı kullanmalarına yönelik olarak akademik çevre için bu malzemenin katkısını anlaşılabilir hale getirmektedir (a.g.m.: 94).

Staj programı kapsamında uygulanan ilk ders koleksiyonun nasıl geliştiğini ve tarihsel önemini anlamaktır. Bir başka deyişle koleksiyona ait tarihsel bilginin ortaya çıkarılması aslında o koleksiyonun kanıt niteliğinin ortaya çıkartılmasıdır. Tarihsel araştırmalarda araştırmacılara koleksiyonun kaynağı ve gelişimi hakkında bilgi vermek koleksiyonların araştırmacı için neden önemli ve değerli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Stajyerin koleksiyonu incelerken efemera koleksiyonunun kültürel etkilerini ortaya koyan notlar alması bu koleksiyonun nasıl geliştiğini ve uğradığı değişimleri araştırmacılara gösterir (a.g.m.: 98,101).

İkinci ders stajyerin bu malzemelerin taşıdığı değer ve öneme odaklanması yani malzemenin korunmasına ilişkin uzun vadeli ihtiyaçları belirlemesi üzerine; üçüncü ders ise araştırma malzemesi olarak efemeradan yerel tarih, yerel basım/matbaa endüstrisi, tiyatro etkinlikleri ve müzikal etkinlikler gibi konuları öğrenmenin değerini ortaya çıkarmak yani efemerayı görünür kılmak için araştırmacılara erişim olanağı sağlamak olmuştur (a.g.m.: 96,102).

Bu staj programı temelde efemera malzemesinin lisans ve lisansüstü araştırmalar başta olmak üzere her meslek grubunun çalıştığı alanda bu malzeme türünden birincil kaynak olarak yararlanabilir olmasını göstermektedir.

Belirlenen bir staj programı ile malzemenin önce değeri, sonra korunması ve en son olarak erişimi konuları üzerinde çalışılmıştır. MB'deki efemera koleksiyonu yerel tarihin önemli bir kaynağı olarak belirlenmiş, aynı zamanda bilgi ve belge merkezlerinin birer öğretim kurumu olabilme özelliğini kanıtlamıştır.

2016 yılında University of Centbury (UC)'de bir sömestr efemera dersi verilmiştir. Bu dersle birlikte sayısallaştırma, kavramsallaştırılma, standardizasyon, sınıflama, toplama, tanımlama, erişim konularına değinilmesi (McMullan ve Cobley, 2017: 104) öğrencilerde farkındalık oluşturmaya ve efemeranın değerinin anlaşılmasında önemli bir adım olmuştur.

Efemeranın taşıdığı sosyal, yerel, siyasi, kültürel tarih gibi özelliklerini ortaya çıkarmak lisans, lisansüstü düzeyde kurumiçi efemera eğitimleri düzenlemekle mümkün olacaktır. Gerek lisans gerekse lisansüstü çalışmalarda değişen araştırma yöntemleri ve yeni arayışlar bilhassa sosyal bilimler alanında arşiv malzemelerinin kaynak niteliğini daha da ön plana çıkarmıştır. Geleneksel kaynakların dışında bir dönemin, bir yerin tarihini, yaşam koşullarını, sosyal ve siyasi tutumlarını, dil özelliklerini, eğilim ve yönelimlerini bir fotoğraf, bir mektup, bir bilet, bir afiş ve benzeri malzemelerden elde etmek herhangi bir makama ait olmaması ve insani özellikleri daha açık yansıtması nedeniyle odaklanılması ve çalışılması gereken kaynaklardır.

5.9 Yükseköğretimde Bir Ders/Konu Olarak Efemera

Türkiye'deki mevcut koşullarda yükseköğretim müfredatlarına “efemera okuryazarlığı” gibi seçmeli bir dersin eklenmesi -oldukça detay bir konu olması nedeniyle- güç bir konudur. Bununla birlikte böyle bir dersin kanıt temelli bir öğretim yaklaşımı doğrultusunda “Arşiv Kaynakları” şeklinde ismi belirlenebilecek bir dersin alt başlıklarında işlenmesi doğru bir yaklaşımdır. Böyle bir dersin alt konuları arasında efemeraya yer verilmesi için öncelikle efemera olan malzemeye karar verilmeli, bu malzemelere erişim sağlanabilir olmalıdır. Dolayısıyla bu süreçte atılması gereken

adımların belirlenmesi, bu adımların sıkı şekilde takip edilmesi, efemeraya erişimde bir standart oluşturulması gereklidir. Bunlarla birlikte efemeranın akademik anlamda bilgi ve belge yönetimi alanına ait olduğu düşüncesiyle bu malzemelerin düzenlenmesi, tanımlanması, erişime açılması, bilgi ve belge merkezlerindeki yerleri gibi konularda araştırmacıya yol gösterebilecek temel yetkinlikler bu alan içinde yer almalıdır. Buradan hareketle bilgi ve belge yöneticilerinin konu hakkında uzmanlaşmaları önemlidir.

Bilgiye en kısa sürede araştırmacıya sunmayı hedeflemek ve araştırmacının isteklerini öngörerek alan uzmanlarının kendilerini geliştirmesi gerekli olacaktır. Çeşitli meslek gruplarıyla zaman zaman iç içe olan bilgi ve belge yönetimi alanına eklenecek olan “efemera okuryazarlığı” başlıklı ortak havuz dersi yalnızca alan araştırmacıları, öğrencileri için değil; farklı bölümlerden araştırmacı ve öğrencileri de içermelidir. Çünkü bilgiye erişim her alanda geçerli olup; bilgi kaynaklarından doğru yararlanabilmeyi anlatabilecek meslek grubu bilgi ve belge yönetimi uzmanlarıdır. Bu anlamda yapılacak olan her araştırma farklı akademik bölümlerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştıracak ve araştırma metotlarına kanıta dayalı belge kullanımı eklenmiş olacaktır. Ancak efemeranın yükseköğretimde bir konu olarak ele alınmasında farklı disiplinleri içeren yükseköğretim kurumlarında belli ayrımlarla ele alınmalıdır. Bu anlamda efemeranın bir konu/ders olarak ele alınması;

- Araştırma faaliyetlerinin öğretildiği bilim dalları müfredatında efemera,
- Eğitim fakültelerinin müfredatında efemera,
- Bilgi ve belge yönetimi bölümleri müfredatında efemera

olmak üzere üç başlıkta olmalıdır. Efemeranın tanımlanması, düzenlenmesi, değerlendirilmesi, erişime açılması konuları bilgi ve belge yönetimi alanı içerisinde yer almaktadır. Bu malzemeyi araştırma yöntemleri ve eğitim faaliyetleri içerisinde kullanma/yararlanma kısmında diğer bilim dalları ve eğitim fakülteleri devreye girmektedir. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerine bu anlamda iki kat fazla görev düşmektedir. Bilgi ve belge yönetimi alanı haricindeki disiplinlerde efemeranın kullanımında kullanıcının en doğru bilgiye/malzemeye en kısa sürede erişimi ve kullanıcının istekleri öngörülerek hareket edilmelidir. Ders içerikleri olarak

değerlendirildiğinde bilgi ve belge yönetimi disiplininde efemeranın işlenmesi ile eğitim ve tarih disiplinlerinde işlenmesi birbirinden farklılık göstermelidir.

Efemeranın doğru tanımlanması, bilgi ve belge merkezlerindeki erişimi, bilgi ve belge yönetimi bölümlerince karara bağlanarak ve Devlet Arşivleri Başkanlığı başta olmak üzere kamu ve özel bilgi ve belge merkezlerinin de desteğiyle sağlanabilir. Bilgi ve belge yönetimi alanında konu olarak efemeranın netleşmesi doğrudan diğer disiplinlerde efemeranın ders olarak işlenmesinde ve içeriklerin belirlenmesinde önemli olacaktır.

Efemeranın bilgi ve belge yönetimi alanındaki sorununa çözüm getirdikten sonra bu malzeme türünün önemini yalnızca araştırmacılara değil; gelecekte öğrenci yetiştirecek olan öğretmen adaylarına da anlatmak bir o kadar gereklidir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 16 Mart 2018’de “Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” başlığıyla öğretmenlikle ilgili 25 lisans programını güncelleyerek öğretmenlikle ilgili lisans programlarında yer alan dersleri öğretmenlik meslek bilgisi, alan eğitimi ve genel kültür olmak üzere (YÖK, 2018: 15) üç ana başlıkta değerlendirmiştir. Gerek Türkiye gerekse diğer ülkelerdeki gelişmeler, güncel konular göz önünde bulundurularak hazırlanan bu çalışmada yer alan programlar eğitimde araştırma yöntemleri, müze eğitimi, okul dışı öğrenme ortamları ve materyal tasarımı gibi konularıyla efemeranın da kullanılabilirliğini düşündürmüştür.

Lisans programları dâhilinde yapılan bu güncellemede bilgi ve belge merkezlerinin kullanımına ilişkin doğrudan bir maddeye rastlanmamıştır. Ancak “okul dışı öğrenme ortamları” kısmı bilgi kurumları arasında yer alan arşivlerin ve kütüphanelerin de bu aşamada değerlendirilebileceğini gösterir. Bilgi ve belge merkezlerinde eğitim ve kültür birimlerinin oluşturulması ve bilgi ve belge yönetimi uzmanlarınca eğitim fakültelerinde efemeranın ders olarak okutulması lisans programlarında yapılan güncellemenin sonraki aşamaları olarak ele alınabilir. Eğitim fakültelerindeki lisans ve lisansüstü düzeydeki öğrencilerin tanımsal ve kavramsal olarak efemerayı öğrenmesi ve bu bilgiler doğrultusunda bu malzemelere erişerek ilk uygulamada kendi eğitim süreçlerinde kullanmaları öngörülmektedir. Efemeranın tanımsal ve kavramsal olarak bilinmesi her ne kadar bilgi ve belge yönetimi alanı dâhilinde görünse de bu malzemenin öneminin farklı disiplinlerce de bilinmesi

gereklidir. Bu bilinçle lisans ve lisansüstü eğitim gören öğrenciler ileride öğretmenlik mesleği içinde sınıf ve sınıf dışı ders ortamlarında efemerayı öğrencileriyle paylaştıklarında ilköğretimden ortaöğretime kadar bu bilinçle öğrenme sağlanacaktır. Eğitim fakültelerindeki lisans programlarında efemeranın bir konu olarak işlenmesindeki ilk adım efemeranın tanımı ikinci adım ise efemeraya erişim olmalıdır. Nihayetinde geleneksel kaynakların teorideki yeri elbette tartışılmaz, ancak efemerik malzeme teorisinin pratiğe dökülmüş hali gibi değerlendirildiğinde bu kaynakların da tartışılmaz bir yeri olduğu aşikârdır. Zira bu malzemeler kişinin kendi hayatından ya da doğal hayatın akışından doğduğundan sansürsüz, gerçekçi, hüznü, kızgınlık, başkaldırı, umut, mutluluk gibi insani her türlü duyguyu barındıran ve belki de bu özelliklerinden ötürü kanıtla en çok yaklaşan malzemelerdir.

Eğitim fakültelerinde öğrenci yetiştirecek öğretmen adayları kullanacakları efemerik malzeme ile öğrencide merakı uyandıracak ve kalıcı öğrenmeyi sağlayacaktır. Eğitim fakültelerinde efemeranın bir ders olarak müfredata eklenmesi eğitim fakültelerinde görevli öğretim üyeleri, pedagoglar, efemera bulunduran/derleyen kurumlar, kişiler, çalışanlar ve Bilgi ve Belge Yönetimi alanı uzmanları ve öğretim üyelerinden oluşan bir ekip ile yapılmalıdır.

Tablo 5: Eğitim Fakültelerinde Efemera Ders İzlenesi Örnek Modeli

Dersin Adı: Efemera ²⁸	
Amacı: Efemeranın birincil/ikincil kaynak olarak öğrenmede kanıt niteliğiyle değerlendirilmesidir.	
Haftalık	Ders Konu Başlıkları
1.	Efemera kavramı
2.	Efemera derleyen kişi ve kurumlar
3.	Efemeraya erişim
4.	Efemeranın kanıt niteliği
5.	Öğrenmede efemera kullanımı
6	Uygulama

²⁸ Örnek bir model olarak oluşturulmuştur.

Tablo 5’te eğitim fakültelerinde efemeranın ders izlencesi yer almaktadır. Eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının kendi alanlarındaki uzmanlıkları göz önüne alınarak efemera dersi işlenmelidir. Bu anlamda temel öncelikleri olan öğrenci ve öğrenme kavramları unutulmamalıdır. Efemeranın bilhassa tanımı ve efemeraya nasıl erişileceği konuları malzemenin kanıt niteliğiyle kullanımında önemlidir. Bu malzemenin farkındalığını ve kanıt değerini vurgulamak öğrencinin ileriki hayatında bu malzemenin farkına vararak bilinçli bir şekilde kullanımında önemli rol oynar. Bu noktada öğretmen adaylarının bu konuyu kavrayarak farkındalıkla yaklaşması gelecek nesilde bu farkındalığın oluşturulmasını sağlayacaktır.

Efemeraya ilişkin bir dersin veya bir derse ait bir konunun ele alınması ile öğrenim hedeflerine efemera bilincinin oluşmasıyla ulaşılmış olacaktır. Bu farkındalığın oluşmasında efemera uygulamasıyla öğretmen adaylarının alanları doğrultusunda özel olarak öğretim ilke, kuram ve teknikleri ile birlikte kendi yaklaşımlarını oluşturmalarına da yardımcı olacaktır. Öğretmen adaylarının sınıf içerisinde farklı efemeranın kullanılması ile yapacakları bireysel ve grup çalışması tarzındaki uygulamalar bir öğrenmenin yetişmesinde önemli olacaktır.

Yükseköğretimde araştırma faaliyetleri yürüten bilim dallarında lisans ve lisansüstü düzeyde öğrencilerin bir araştırmanın yapılması ile ilgili müfredat dâhilinde aldıkları dersler bulunmaktadır.

Efemera barındırdığı bilgiler açısından disiplinlerce farklı şekilde değerlendirilebilecek bir kaynaktır. Bununla birlikte araştırmacının araştırma konusuna bağlı olarak farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi de mümkün olmaktadır. Bu anlamda esasında yükseköğretimde yer alan çoğu bilim dalında seçmeli olarak efemera müfredata dâhil edilebilir. Ancak eğitim fakültelerinde olduğu gibi bu ders efemeranın ilk olarak tanım ve kavram olarak aktarılmasıyla başlamalıdır. Efemeranın neden önemli olduğu ve nasıl erişileceği örnekleriyle aktarılarak yükseköğretimdeki öğrencilerin araştırma faaliyetlerinde efemerayı kullanımı şeklindeki bir bakış açısıyla bu konu müfredata dâhil edilebilir.

Tablo 6: Fakültelerde Efemera Ders İzlenesi Örnek Modeli

Dersin Adı: Efemera	
Amacı: Efemeranın birincil/ikincil kaynak olarak öğrenmede kanıt niteliğiyle değerlendirilmesidir.	
Haftalık	Ders Konu Başlıkları
1.	Efemera kavramı
2.	Efemera derleyen kişi ve kurumlar
3.	Efemeraya erişim
4	Araştırma süreçlerinde efemera kullanımı için uygulamalar

Tablo 6’da yer alan örnek model araştırma faaliyetleri yürüten bölümlerde uygulanabilir bir izlencedir. Bu anlamda öğrencinin efemerayı temelde bir kaynak olarak kullanımı konusunun öğrenilmesi hedeflenmelidir. Öğrencilerin alanlarıyla ilgili olarak uygulama-araştırma ödevleri verilerek sınıf ortamında diğer öğrencilerle bu ödevlerin paylaşılması kalıcı bilginin sağlanmasını mümkün hale getirecek ve farkındalığı arttıracaktır. Bununla birlikte öğrencinin alanıyla ilgili olarak bu malzemelerden yararlanması mesleki olarak da bilgi birikimi kazanması anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 28: Boğaz Köprüsü, İstanbul

Kaynak: Salt Araştırma, Kemali Söylemez Kartpostal Arşivi

Fotoğraf 28’de Boğaz Köprüsü’nün bir görüntüsü yer almaktadır. Araştırma faaliyetleri yürüten bölüm öğrencilerinin efemera dersinde yapacakları uygulama kapsamında yukarıdaki görsel değerlendirildiğinde; peyzaj mimarlığı, coğrafi değişim, Türkiye İş Bankası kurum tarihi, Boğaz Köprüsü’nün tarihi ve günümüzde 15 Temmuz Şehitler Köprüsü adını alması, dönemin araçlarından tahmini tarih çıkarımları, günümüzde köprünün görüntüsü ile mevcut görselin karşılaştırılması ile ortaya çıkacak kronolojik ve sosyolojik yaklaşımlar gibi birçok bilgiye erişmek ve esasında bir bellek çalışması yapmak mümkün olmaktadır.

Araştırma faaliyetleri yürütülen yükseköğretim bölümlerinde işlenecek efemera derslerinde temel olarak vurgulanması gereken bu malzemeye nasıl ve nereden erişim sağlanacağı olmalıdır.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanı öğrencilerinin genel olarak araştırmacılara yol gösterecek ve kaynak sağlayacak uzmanlar olmaları efemeranın tespiti, sağlanması,

korunması, tanımlanması, düzenlenmesi ve erişimi gibi mesleki konulara hâkim olmalarını da zorunlu hale getirmektedir.

Öte yandan bilgi ve belge yönetimi lisans programında eğitim gören öğrencilerin meslek hayatına atılacak arşivciler olduğu göz önünde bulundurulduğunda konunun iki temel yönünün olduğu fark edilecektir. Bunlardan ilki arşivcilerin ilgilenmeleri gereken bir materyal olarak efemera konusu, diğeri ise - öğretimde efemeranın kullanılması nedeniyle- ilköğretim ve ortaöğretim kurumları ile işbirliği yapılması sırasında efemeranın öğretimde nasıl kullanılabileceği konusunda bir arşivci olarak bilgi sahibi olunmasıdır.

Bu durum kültürel mirasın kanıtlarından olan efemeranın öneminin öncelikle bilgi ve belge yönetimi uzmanlarınca farkına varılmasını gerektirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde örnek olabilecek ders izlencesi aşağıdaki gibi tasarlanabilir:²⁹

Tablo 7: Bilgi ve Belge Yönetimi Efemera Örnek Ders İzlencesi

Dersin Adı: Efemera	
Amacı: Efemeranın birincil/ikincil kaynak olarak araştırmalarda kullanımını sağlamak.	
İçeriği: Efemeranın tanımını yaparak Türkiye’de ve Dünyada örnek uygulamaları sunmak, öğrencilere/araştırmacılara farklı bakış açıları kazandırmak.	
Haftalık	Ders Konu Başlıkları
1.	Efemera kavramı
2.	Arşivler, arşivci ve efemera
3.	Sahaflar ve efemera
4.	Koleksiyonerler ve efemera
5.	İşletmeler, kişiler, diğer ve efemera
6.	Üniversite eğitimi ve efemera ilişkisi
7.	Bir arşiv kaynağı olarak efemeranın kanıt niteliği
8.	Sınav

²⁹ Şemanın hazırlanmasında Marmara Üniversitesi Yaşam boyu öğrenme ve İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilgi Sistemi web sayfalarından yararlanılmıştır.

9.	Efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanması
10.	Efemeraya erişim
11.	Devlet Arşivleri Başkanlığında efemera yaklaşımı
12.	Sosyal/yerel/kültür/sözlü tarih, aile tarihi çalışmalarında efemera kullanımı
13.	Fen bilimleri alanında efemera kullanımı
14.	Araştırma konusuna göre efemeraya erişim ve örnek uygulama

Bilgi ve Belge Yönetimi alanındaki ders planı ilk olarak efemeranın kavramsal analizi ile başlamalıdır. Bu dersin amacı efemeranın kavramsal tanımını yapmak, tarihçesine değinmektir. Efemeranın kavram olarak net bir tanımının yapılması gerek bu malzemeyi derleyen kurumlardaki yerini anlamak, gerek bu malzemenin düzenlenmesinde ileride rol oynayacak bilgi ve belge yöneticileri için önemlidir. Efemeranın tanımının yapılmasından sonra efemeranın derlenmesinde rol oynayan kurumlar ile ilgili dersler gelmelidir. Bunlardan ilki “Arşivler, arşivciler ve efemera”dır. Buradaki amaç efemeranın arşivlerdeki yerini belirlemek, tanımlanması, düzenlenmesi, sağlanması, erişimi konularına ve efemeranın derlenmesinde arşivcilerin rolüne değinmektir. Sonraki derste “Sahaflar ve efemera” konusu ele alınmalıdır. “Sahaflar ve efemera” konusunun amacı sahafların efemeraya bakış açısı, efemeranın bu anlamda ticari boyutu, malzeme bütünlüğünün kaybolması -ve kanıt niteliğinin kısmen yok edilmesi- gibi konulara değinmektir. Bir sonraki ders konusu “Koleksiyonerler ve efemera” olmalıdır. “Koleksiyonerler ve efemera” konusunun amacı koleksiyonerlerin efemera ilgisine ve efemeranın tanımına vurgu yaparak toplama kültüründen gelen malzemeler olduğunu anlatmaktır. Efemeranın derleyen kurumlar kapsamında “İşletmeler, kişiler diğer ve efemera” konusu da işlenmelidir. Bu ders konusunun amacı farklı yerlerde bulunan efemerayı sorgulamak olmalıdır.

Efemeranın kavramsal analizi ve bulunduğu yerleri ele aldıktan sonra bu malzemenin neden araştırmalarda önemli olduğuna yönelik olarak “Üniversite eğitimi ve efemera ilişkisi” konusu işlenmelidir. “Üniversite eğitimi ve efemera ilişkisi” konusunun amacı akademik araştırmalarda efemera kullanımının önemini sorgulamak ve bu malzemelerin eğitimde neden kullanılabilir olduğunu açıklamaktır. Bu bağlamda eğitim kurumları ile işbirliği ele alınmalıdır.

Eğitim fakültelerinde efemeranın bir öğretim materyali olarak dersteki yeri sorgulanırken bilgi ve belge yönetimi alanında bu sorgulamanın yapılabilmesi ve efemeranın eğitim kurumlarında bir öğretim materyali olarak kullanımını sağlayacak bilincin oluşturulması konusunda “Üniversite eğitimi ve efemera ilişkisi” dersi önemlidir.

Sonraki ders konusu “Bir arşiv kaynağı olarak efemeranın kanıt niteliği” olmalıdır. Bu dersin amacı efemeranın bir arşiv kaynağı türü olduğu ve efemeranın kanıt olarak kullanımı ile ilgili örnekleri paylaşmaktır. Öğrencilerin benzer örnekleri araştırarak ders sırasında akademik tartışma ortamı oluşturması diğer bir amaç olarak değerlendirilebilir.

Efemeranın tanımı, bulunduğu yerler, eğitim ve kanıt niteliği, önemi ve değeri konularının ardından efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanması konusuna değinilmelidir. “Efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanması” konusunun amacı efemeranın araştırmacının beklentileri ve temel arşivcilik prensipleri doğrultusunda düzenlenmesi ve tanımlanması konularının önemini vurgulamaktır. Ayrıca öğrencilerin de birer araştırmacı olduğu gerçeğiyle fikir alışverişi ortamını ders esnasında hayata geçirmektedir.

Efemeranın düzenlenmesi ve tanımlanmasının ardından efemeraya erişim konusuna değinilmelidir. “Efemeraya erişim” dersinin amacı; tüm bu dersler neticesinde efemeraya nasıl erişim sağlanacağını tartışmaktır. “Efemera malzemelerine nasıl erişilir?”, “Araştırmacı bizden ne ister?”, “Devlet Arşivleri Başkanlığının bu konuya bakış açısı ve konuya yönelik politikaları nelerdir?” sorularına cevap aranmalıdır.

“Devlet Arşivleri Başkanlığında efemera yaklaşımı” dersi diğer bir konudur. Bu dersin amacı Devlet Arşivleri Başkanlığının efemera malzemelerini derlemesi, koruması, düzenlemesi, erişim araçlarının hazırlanması ve erişime sunulması çalışmalarına odaklanması, mevzuat kapsamında efemeranın değerinin sorgulanmasıdır. Bunlarla birlikte bu dersin devamında Türkiye’deki özel arşivlerde yer alan efemerayı incelemek, efemera üzerinden toplama kültürünü araştırmak, dünyadaki diğer milli arşivlerdeki uygulamalara bakmak ve efemeranın değerini

araştırmak, Dünyadaki özel arşiv uygulamalarını gözden geçirmek de efemeranın kamu ve özel arşiv boyutunun farklı şekillerde ele alınmasını sağlayacaktır.

Bir sonraki süreç araştırma faaliyetlerinde efemeranın kullanım alanlarını gözden geçirmek olmalıdır. “Sosyal/yerel/kültür/sözlü tarih, aile tarihi çalışmalarında efemera kullanımı” konusunun amacı sosyal bilimlerin alanı olan sosyal, yerel, sözlü tarih çalışmalarında örnek efemera kullanımını öğrenciler/araştırmacılar ile paylaşmaktır. Buna ek olarak öğrencilerin ders öncesi hazırlık yaparak bu konuyu ders ortamında tartışmalarını sağlamaktır. Yapılandırmacı öğretimin temel hedeflerinden olan öğrencinin kendisi ile ve yakın çevresi ile ilişkili olana yönelik duyarlılık oluşturulması da bu yolla mümkün olmaktadır.

“Fen bilimleri alanında efemera kullanımı” konusunun amacı fen bilimleri çalışmalarında örnek efemera kullanımını öğrenciler/araştırmacılar ile paylaşmaktır. Buna ek olarak öğrencilerin ders öncesi hazırlık yaparak bu malzeme ile desteklenmiş sunumlarını ders ortamında tartışmalarını sağlamak kalıcı öğrenimi kolaylaştıracaktır. Bilgi ve belge yönetimi uzmanlarının bu yönde bilinçlendirilmeleri mesleki hayatlarında eğitim kurumlarının ihtiyaçlarını anlamada ve onlara yönelik hizmet vermede tecrübe sahibi olmalarını sağlayacaktır.

Efemera dersinin son konusu “Araştırma konusuna göre efemeraya erişim ve örnek uygulama” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin/araştırmacıların mevcut projeleri doğrultusunda araştırma yapmaları ve ders ortamında tartışmaları sağlanmalıdır.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında efemeranın bir ders olarak işlenmesinin yanında aynı zamanda bu malzemenin farkındalığı ve önemini ortaya çıkaracak çalışmalar da yapılmalıdır. Efemeranın farklı bölümlerde ders olarak işlenmesindeki farkındalığı sağlayacak alan Bilgi ve Belge Yönetimi’dir. Bu farkındalıkla alan öğrencilerinin bu derse bakış açıları gerek eğitim fakülteleri gerekse araştırma faaliyetinde bulunan diğer bölümlerde köprü vazifesi görecektir.

Ders kapsamında yılsonu sergi çalışması yapılması atılabilecek adımlardan bir diğeridir. Sınıf ortamında bir konu belirlenerek öğrencilerin bu konuda topladıkları malzemeleri bir araya getirmeleriyle yılsonu ödevi olan sergi çalışması yapmalarını

sağlamak bu dersin verildiği bölüm için doğrudan ve doğal olarak tematik bir efemera koleksiyonunun oluşması demektir. Yılsonu ödevi kapsamında her sene dönem sonunda dersi alan öğrencilerden seçilen bir konu üzerinden efemera toplamaları istenebilir. Bu malzemelerin sağlanma sürecinde bağış ön planda tutularak öğrencilerin topladığı efemeradan dönem sonunda bir sergi düzenlenerek hem gelişen bir efemera koleksiyonunun hem de efemera bilincinin oluşturulması sağlanabilir.

Efemera dersinin en temel amacı, öğrencilerin/araştırmacıların efemerayı kavramları ve erişimleri konusunda örnek bilgi kaynağı sağlamaktır.

SONUÇ

14. yüzyıldan günümüze kadar olan süreç incelendiğinde; efemera kavramının kullanıldığı alan ve amaçlarına göre farklı tanımlamalarının yapıldığı görülmektedir. Ortak bir tanımın olmaması ve kavramsal olarak farklı amaçlarla kullanılması “efemera”nın anlaşılmasını güçleştirmiş, hangi malzemelerin efemera olduğu konusu Bilgi ve Belge Yönetimi alanında bile kafa karışıklığına neden olmuştur. Özellikle arşiv kültürü çok gelişmemiş olan ülke ve/veya bilgi ve belge merkezlerinde efemera kavramı ötelenmiş ve genel kullanım cümleleri arasına sıkışıp kalmıştır.

Efemeranın tanımsal olarak net olmadığı, yapılan araştırmada farklı tanımlamalarla desteklenerek ele alınmıştır. Bunlarla birlikte bazı ülkelerdeki bilgi ve belge merkezlerinin de kendi içlerinde bir tanımlama belirledikleri ya da zaman zaman kurum politikaları doğrultusunda efemerayı tasnif ettikleri görülmüştür. Bilhassa günümüzde bu ülkelerdeki (A.B.D., İngiltere gibi) tanım ve tasnifin oluşturulmasında elbette 1900’lerden başlayarak efemeranın efemeristler tarafından toplanması/biriktirilmesi, bu malzemelerin bilgi ve belge merkezleri tarafından korunması ve efemera derneklerinin kurulmasının rolü önemli yer tutmaktadır. Ancak yine de İngiltere, Yeni Zelanda, A.B.D. gibi ülkelerde efemeranın değerlendirilmesi konusu kurum politikalarına göre şekillenmiş, çelişkili/açıklanamayan tanımlamalar da bulunduğu tespit edilmiştir

Bu durum özellikle Türkiye’de daha fazla geçerlidir. Yakın zamanlarda Türkiye’de efemera ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, efemera hakkında belli bir sonuca varılması konusunda ilerleme kaydedildiğini göstermektedir. Ancak bu çalışmaların yakın zamanlarda yapılmış olması geniş ölçekte erişilmelerini ve kavram kabulü ile ilgili yeterli kamuoyu oluşturulmasını henüz sağlayamamıştır. Öte yandan efemeranın çoğu alanda ve yaygın bir şekilde yalnızca söylem/kelime olarak kullanıldığı tanımının ise yapılamadığı görülmüştür.

Efemeranın kavramsal olarak bilgi ve belge merkezlerinde (sayılı bir iki merkez hariç) kullanılmadığı da yine Türkiye’de karşılaşılan bir başka sonuçtur. Dolayısıyla bu konuda kurum politikalarının oluşmadığını söylemek mümkündür.

Ticari değeri nedeniyle efemera çoğunlukla son dönemlerde koleksiyonerler ve sahafların ilgi alanına girmiş ve farklı malzeme türleri için kullanılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, özel arşivler, kütüphaneler müzeler, Bilgi ve Belge Yönetimi alanı uzmanlarının ortak ve koordineli çalışma yapmaları efemera konusunun gelecekte çözümlenebilmesinde önemli bir aşama olacaktır. Efemera bir bilgi kaynağıdır; her alandaki araştırmacı bu kaynaktan yararlanabilir, ancak bu durum efemeranın sağlanması, değerlendirilmesi ve doğru tanımlanması ile mümkün olacaktır. İşte tam da bu noktada efemera; Bilgi ve Belge Yönetimi alanının çözülmesi gereken sorunlarından biridir.

Tüm bunlar çerçevesinde esasında “efemera nedir?” sorusunun tarafımda belki de çok irdelenmiş ve bir çatıya oturtulmaya çalışılmış olması bu çalışmam sırasında karşılaştığım makale, tez, sempozyum gibi akademik etkinliklerde “acaba böyle bir sorun yok mu?” endişesine beni düşürmüştü; ancak yapılan bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında karşılaşılan diğer konular “efemera nedir?” sorusunun irdelenmesi gerekliliğini desteklemiştir.

Efemera tanımı ve yarattığı algı göz önünde bulundurulduğunda; efemerayı doğrudan bir tür olarak adlandırmak yerine özel bir isim veya şemsiye kavram olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu anlamda efemera, sosyal ve kültürel hayatın niteliklerini taşıyan belgelere verilen üst bir ad olarak nitelendirilmelidir.

Efemera tanımlamalarının genel özellikleri incelendiğinde;

- Düzensiz olarak üretilme,
- Geçici,
- İki ya da üç boyutlu,
- Kısa süreli,
- Bir amaç için üretilme,
- Bir anı temsil etme,
- Birincil ya da ikincil değere sahip

gibi özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ortak özelliklerden ve değerlendirmelerden yola çıkarak efemera; “Toplama kültüründen gelmesi nedeniyle üreticisi kendisi olmayan ya da kendisi için üretilmeyen, kitap, süreli yayınlar gibi geleneksel kaynakların dışında kalan belirli bir amaç için o anı temsil etmek amacıyla oluşturulan üretilen ve devamlılığı olmayan malzemeler” olarak tanımlanmıştır. Bir başka deyişle toplama kültürünün bir parçasıdır. Koleksiyoner ve sahafların kendilerine ait olmayan malzemeleri toplamaları ve bu malzemelerin de efemera olarak adlandırılması bu kültürün bir sonucudur.

Efemeranın tanımında olduğu gibi efemeranın türleri konusunda da net bir çerçeve bulunmamaktadır. Bu konudaki en kapsamlı çalışma Maurice Rickards’ın 2000 yılında yayımlanan *Encyclopedia of Ephemerata A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the Collector, Curator and Historian* adlı çalışmasıdır. Efemera türlerinin belirlenmesinde kurumların politikalarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Bilgi ve belge merkezlerinde efemeranın bulunmasının yanında sahaf ve koleksiyonerlerin de ellerinde bu tür malzemeler oldukça fazladır. Keza araştırma yapılan ülkelerde ve Türkiye’de mezatların yapıldığı görülmüştür. Türkiye’de bu mezatlar aynı zamanda elektronik ortamda da yapılmaktadır. Malzemenin sahadan toplanması konusunda araştırma yapılan ülkelerdeki arşiv ve kütüphane çalışanlarının doğrudan rol oynadığı görülmüştür. Türkiye’de ise efemeranın sahadan arşiv ve kütüphane çalışanları tarafından toplanmadığını söylemek (bir iki merkez hariç) çok da yanlış olmamaktadır. Türkiye’de sahadan toplama konusu özellikle sahafların çabasıyla gerçekleşmektedir. Bu malzemelerin çoğunlukla çöp kutularından toplandığı ya da bir yağmalama serüveni geçirdiği ifade edilebilir. Çoğunlukla sahafların bu malzemeleri ticari boyutuyla değerlendirdiği, koleksiyonerlerin ise ilgi alanları doğrultusunda bu malzemelere sahip olma isteği bulunmaktadır. Türkiye’de efemeranın hatta özel arşiv kültürünün oluşmaması sonucu ticari değeri olan malzemelerin “yağmalandığı” koleksiyonların dağıtılarak satıldığı ticari değeri olmayanların çöpe atıldığı bir kuruma ulaşanların ise kaynak ve bilgi yetersizliği sebebiyle düzenleme ve tanımlamalarının yapılamadığı bilinmektedir. Ayrıca özel arşiv sahipliğinin ortadan kalkmasıyla bu arşivlerde bulunan sosyal ve kültürel hayat

açısından çok zengin bilgilere sahip malzemelerin çoğunluğunun akıbetlerinin ne olduğu hakkında fikir sahibi olmadığımız da açıktır.

Ancak yadsınmaması gereken sosyal ve kültürel değeri tartışılmayacak olan bu malzemelerin korunması ya da özel arşiv malzemelerinin Devlet Arşivleri Başkanlığınca değerlendirilmesi durumu, Türkiye’de mevcut bir mevzuat ya da politika olmaması nedeniyle sahafların ve koleksiyonerlerin, bu malzemelerin koruyucu ve kurtarıcıları olduğu gerçeğidir. Efemeranın derlenmesinde yalnızca arşivcilerin, kütüphanecilerin, müze çalışanlarının, sahafların, koleksiyonerlerin rolü olmamalı ve devlet politikaları tarafından bu malzemelerin değerinin farkına vararak desteklenmesi şarttır. Bu kapsamda devletin özel arşiv sahipleri, sahaflar ve koleksiyonerler ile işbirliği içinde olması yararlı olacaktır.

Çalışma yapılan ülkelerdeki bilgi ve belge merkezlerinde efemera sağlanmakta, ancak bu malzemelerin neye göre efemera olarak değerlendirildiği bilinmemektedir. Burada kurumların kendi politikalarının ön plana çıktığı savı değerlendirilebilir. Efemeranın düzenlenmesi, tanımlanması, depolanması konuları da malzeme çeşitliliği nedeniyle sorun oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de henüz özel arşivler tam anlamıyla kataloglanmamışken; efemeranın kısa vadede kataloglanması yaklaşımının gerçekçi olmadığı aşîkârdır. Gerek araştırma yapılan ülkelerde gerekse Türkiye’de bu malzemelerin tanımlanması, düzenlenmesi konusunda gündeme gelen bir diğer mesele kontrollü terimler sözlüğüdür. Bilgi ve Belge Yönetimi alanında mevcut kontrollü terimler sözlüklerinin yetersiz kalması sadece efemerayı değil; alanda koleksiyon, özel arşiv, tür, format gibi kavramları da etkilemektedir. Bu anlamda ciddi çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Efemeranın tanımının açık bir şekilde yapılması; efemera olarak bu malzemelere erişimin sağlanması, efemeranın sosyal ve kültürel değerinin ortaya çıkmasının ilk adımıdır.

Araştırma yapılan ülkelere özellikle İngiltere’de diğer ülkelere nazaran efemera koleksiyonları konusunda daha iyi sistematik bir sınıflama olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni olarak ilk efemera derneğinin burada kurulması, ülkenin çoğu efemeriste ev sahipliği yapması ve dünyadaki ilk ve tek efemera araştırmaları merkezinin bu ülkede kurulması gösterilebilir.

İngiltere ile birlikte Fransa, A.B.D. gibi ülkelerde bulunan bilgi ve belge merkezleri ile yapılan görüşmelerde koleksiyon içerisinde efemeraya ve efemera koleksiyonuna rastlanmıştır. Malzemelerin efemera olarak erişime açılması konusu görüşülen ülkelerde de net değildir. Bu malzemelerin bir kısmının efemera olarak etiketlendiği bir kısmının ise etiketlenmediği görülmüştür. Bu durumun nedeni kurum politikaları ve bilgi kaynağı eksikliği olarak açıklanabilmektedir.

Türkiye’deki sorun daha farklıdır. Türkiye’deki kurumlarda yapılan araştırmada kurumsal anlamda bilgi ve belge merkezlerinin malzemeyi efemera olarak değerlendirmesi gibi bir durum ile karşılaşılmamıştır. En azından kullanıcıların araştırma faaliyetlerinde kullandıkları çevrimiçi katalogların kullanıcılara açılan ekranlarında “efemera” etiketi bulunmamaktadır. Ancak bu kurumların arka plandaki uygulamaları da bilinmemektedir. Bu anlamda Türkiye’deki bilgi ve belge merkezlerinin kataloglarında efemeraya “efemera” olarak erişilemediği, mevcut efemeranın kendi içinde tasnifinin yapılamadığı, malzemenin ne kadarının efemera olduğu konusunun belirsiz kaldığını söylemek mümkündür.

Efemeraya erişim konusunda ilk yapılması gereken koleksiyonda tasnif şeması oluşturmak ve malzemeyi ayrıştırmaktır. Tanımlamaların yapıldığı mevcut yazılım programları yetersiz ve bir koleksiyonun tanımlanmasını doğrudan sağlayacak düzeye sahip değildir. Kontrollü terimler sözlüğü esas alınarak yapılacak olan tekbiçim tanımlar Türkiye’de bilgi ve belge merkezlerinin tek bir çatı altında toplanmasına da imkân verecektir. Yalnızca efemera değil, özel arşivler ve Devlet arşivleri temelinde böyle çalışmaların yapılması standart bir yapının oluşmasını sağlayacak ve tematik belleklerin oluşumunu temsil edecektir. Örneğin üniversitelerin “Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezleri”nde çalışma yapan araştırmacılar için Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın ortak çalışması ile kadın konulu efemeranın ülke çapında belirlenmesi çalışmasının yapılması, ifade edilen tematik belleğin oluşumu için bir örnek teşkil edebilir.

Türkiye’deki efemeranın farkındalığı noktasında 1990’lı yıllardan başlayarak efemera konusuna katkı sağlayan ve “efemera koleksiyonu” bulunan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nı unutmamak gereklidir. Malzemeler henüz

düzenlenmemiştir ancak bu konuda bir politika oluşturulmaya çalışılmaktadır. Benzer bir şekilde tarihi bilinmemekle birlikte Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi ve Kültür Merkezi'nde "Kadıköy Efemerası" başlıklı bir koleksiyon oluşturulmaya çalışıldığı da bilinmektedir. Her iki örnek de esasında efemeranın toplama kültürünün bir parçası olduğu savını desteklemektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen tarih anlayışı ve bilgi toplumuna doğru geçiş gibi faktörler geleneksel kaynakların yerini yavaş yavaş sosyal ve kültürel hayatın gerçek tanıkları olarak da nitelendirilebilen özel arşiv malzemelerine bıraktığı görülmüştür. Bu durumun en büyük nedeni araştırmaların boyutu sayısal veriler ve sonuçlardan ziyade çoğunlukla sosyolojik, psikolojik tahlillere evrilmiş olmasıyla açıklanabilir. Bu tarih anlayışı sosyal tarih, kültür tarihi, kadın tarihi, şehir tarihi gibi yeni konuları ve bu konulara bağlı olarak yeni tarihsel kaynak arayışını getirdiğinden efemeranın ve özel arşiv malzemelerinin kullanımı hem bilimsel kanıt niteliğini hem de bu kaynakların tarihsel birer kaynak olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu kaynakların büyük bir bölümüne araştırmacının sahaflar ve koleksiyonerler aracılığıyla ulaştığı da bir gerçektir. Bilhassa bu durum Türkiye'de daha geçerlidir. Efemeranın ve özel arşiv malzemelerinin kullanımıyla "Ivır Zıvır Tarihi", "Hatıratım - Melek Kobra", "Müphem Bir Kadının Feminist Biyografi ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu", "Yakılmamış Mektuplar Fatma Cevdet Hanım'dan İhsan Bey'e Mektuplar", "Tarihçilerden Başka Bir Hikâye" gibi çalışmaların hazırlandığından bahsetmek mümkündür.

Efemeranın tarihsel kanıt niteliği esasında o malzemenin bulunduğu dönemin yansıttığı gerçekçiliğe bağlı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bir afiş propagandasının hem o dönemin "dilini" yansıtması hem de sosyo-politik yansımaları içermesi; bir mektubun yazıldığı dönemiyle psikolojik yansımaları taşıması, doğrudan resmi bir kaynaktan erişilemeyecek veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca içerdiği bilgi ile değil; görsel özellikleriyle de efemera insan zihnine görsel hafıza malzemesi olarak kalıcı bir şekilde yerleşmektedir. Efemeranın bu örneklerine dünyadaki (İngiltere, A.B.D. gibi ülkeler) önemli efemera koleksiyonlarında rastlamak mümkündür. Yapılan araştırmada efemeranın bir bilgi kaynağı ve yeni kaynak arayışlarındaki yeri değerlendirildiğinde efemeranın özelliklerine;

- Bilimsel kanıt niteliği taşıyabilir.
- Belgesel değere sahip olabilir.
- Bilgisel değere sahiptir.
- Tarihsel araştırmalarda kullanılabilecek olan bir bilgi kaynağıdır.

eklenebilir.

Yapılan araştırmada efemeranın sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde önemli bir bilgi kaynağı olduğu sonucu çıkmıştır. Yine araştırmada sosyal ve kültür kavramlarının birbirinden bağımsız düşünölemeyeceğı sonucuna varılmıştır. Efemera bir bilgi kaynağı ya da kaynakları olarak sosyal ve kültürel hayatın belgelenmesinde oluşturulduğu dönemin dil özellikleri, yaşam biçimleri, toplumsal ritüelleri, eğitim anlayışı, toplumun ruhsal analizleri konularını aydınlattığı görölmüştür.

Eğitim ve öğretim ile ilgili kavramların iç içe olması nedeniyle alan yazınında bu kavramların yöntem, kuram, yaklaşım gibi farklı adlarla ele alındığı görölmüştür. Bunlar en sade haliyle ele alınmış ve efemeranın bir öğretim materyali olarak kullanımını destekleyecek olan en çok yapılandırmacı öğretim kuramı içerisinde kanıt kullanımı ele alınmıştır. Arşivlerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımı yeni bir konu değildir. Ancak arşivlerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde nasıl kullanılacağı Türkiye’de yeni bir konudur. Literatürde bu konuya yönelik başlıklar ve çalışmalar bulunsa da bunlar yeterli değildir. Bilhassa efemeranın eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımı oldukça yenidir. Efemeranın tanımsal karmaşası göz önünde bulundurulduğunda bu konunun oldukça yeni olarak değerlendirilmesi şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Çeşitli ölkelerde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde arşivlerin ve efemeranın kullanımı, eğitimi nasıl desteklediğı konuları hakkında çalışmalar ve bu konuya yönelik kurulmuş bölümler olduğu görölmüştür. Türkiye’de ise bilgi ve belge merkezlerinde eğitim ve kültür birimlerinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bilgi ve belge merkezlerinde oluşturulacak eğitim ve kültür birimlerinin arşivler ve eğitim kurumları arasında köprü vazifesi göreceğı aşikârdır. Böyle bir birimin oluşturulmasının ardından bu birimlere Bilgi ve Belge Yönetimi alan

uzmanlarından “uzman arşiv eğitim personeli” istihdamı kaçınılmazdır. Bunlarla birlikte efemeranın ve diğer malzemelerin eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılmasına yönelik yalnızca personel eğitimi değil; araştırmacı ve öğrencileri kapsayan eğitimlerin verilmesi de önemlidir. İlköğretim ve ortaöğretimde 12 yıllık eğitim müfredatı göz önünde bulundurularak müfredatın ders içerikleri doğrultusunda arşiv malzemesinin; özelde ise efemeranın kullanımı sağlanabilir ve bu konuda dünya’daki örnek uygulamalar değerlendirilebilir.

Son dönemlerde “Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, 2023 Eğitim Vizyonu” gibi eğitimle ilgili yapılan çalışmalar umut verici olmakla beraber doğrudan bilgi ve belge merkezlerinin kullanımı konusunu içermemekte, ancak dolaylı olarak bilgi ve belge merkezlerinin kullanımı önemini çağrıştırmaktadır.

Efemeranın öğretimde kullanımında mesleki işbirlikleri de unutulmamalıdır. İlköğretim ve ortaöğretimde efemeranın kullanımında sınıf ve alan öğretmenleri, pedagoglar, öğretim üyeleri, Bilgi ve Belge Yönetimi alan uzmanları ve öğretim üyeleri koordineli çalışmalar yapmalı ve bu çalışmalarda bilgi ve belge merkezlerinin aktif kullanımı öncelikli olmalıdır.

Bu çalışmada eğitim alanı literatürü incelendiğinde Türkiye’de yaş gruplarına göre öğrenme becerileri çalışılmayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli ülkelerde bu alanda yapılan çalışmaların takibi elbette gereklidir, ancak eğitim-öğretim süreçlerinin farklı olması nedeniyle Türkiye’deki öğrenci profilinin temel alınarak Türk eğitim sistemine özgü bir model geliştirilerek yaş gruplarına göre öğrenme becerileri oluşturulmalı ve buradan hareketle efemeranın bir öğretim materyali olarak kullanımına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Araştırma yapılan ülkelerden biri olan A.B.D.’de ilköğretim ve ortaöğretimde arşivlerin ve efemeranın kullanımı konusunda LOC ve The New York State Archives’ın eğitim birimlerinin aktif rol oynadığı ve eğitim, öğretim ve materyal seçimi süreçlerinde yaş gruplarına göre öğrenme becerilerinin temel alındığı görülmüştür.

Efemeranın ve özel arşiv malzemelerin ilköğretimden itibaren kullanımının öğrencilerde farkındalık yaratacağı, kişinin kendi hayatından ya da doğal hayatın

akışından doğan bu malzemelerin sansürsüz olma, gerçekçilik, hüznün verici, kızgınlık, başkaldırı, umut verici, mutluluk gibi insani her türlü duyguyu barındırdığından öğrencinin zihninde ya da hayal gücünde kalıcı olacağı sonuçlarına varılmıştır.

Türkiye’de efemeranın eğitim ve öğretimde kullanımına ilişkin olarak öncelikli yapılması gereken, müfredatta ve bilgi ve belge merkezlerinde efemera konusunun yer almasıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan “2023 Eğitim Vizyonu” kapsamında okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimin elektronik ortamla desteklenmesi kapsamında yapılacak çalışmalar uygun ortamı sağlamanın ilk adımı olarak değerlendirilebilir. Ancak bununla birlikte mevcut bilgi ve belge merkezlerinde bulunan efemera türü malzemelerin tanımlanması ve erişime açılması gereklidir. Bu çalışmanın yapılmasından sonra eğitim uzmanları, pedagoglar, öğretim üyeleri, Bilgi ve Belge Yönetimi uzmanları ile ortak çalışma grupları oluşturulmalı ve öğretimde kullanımı için öğrencinin yaş gruplarına ve derslerine göre uygun efemeranın seçimi sağlanmalıdır.

Efemeranın ilköğretim ve ortaöğretimde merak uyandıracak malzemeler olduğunu söylemek mümkündür. Bu malzemelerin geçmişe ait oluşu ve gerçekliği efemeranın bilimsel kanıt niteliğini ortaya koymakta olduğu ve bu kanıtların yorumlanmasıyla kalıcı öğrenmeyi destekleyici özelliği ortaya çıkmaktadır. Çalışma sırasında yalnızca sosyal bilimler alanında değil; fen bilimleri uygulamalarında bile efemeradan yararlanmanın mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

Efemeranın ilköğretim ve ortaöğretimde bir öğretim materyali olarak kullanımı, öğrencilerin ileriki dönem lisans ve lisansüstü eğitimlerinde daha bilinçli, daha farkında ve daha kaliteli bilimsel çalışmalar ortaya koyabileceğini göstermektedir. Bu kapsamda efemeranın eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde kullanımı konusu eğitim fakültelerinde efemera, araştırma faaliyetleri yürüten bölümlerde efemera, Bilgi ve Belge Yönetimi alanında efemera şeklinde üç ana başlıkla değerlendirilmiştir. Bu başlıklardan yalnızca araştırma faaliyetleri yürüten bölümlerde efemera ortak bir havuz dersi gibi düşünülebilir. Her üç başlıkta kendi içinde farklı mesleki alanları içermektedir. Eğitim fakültelerindeki öğrenciler gerek kendi araştırmalarında gerekse ileride öğretmen olacaklarından mesleki olarak öğrencilerine anlatacakları derslerde efemeranın kullanımına değinebilmeleri için bir

program tasarımı düşünülmüştür. Bu farkındalık ile ilköğretimden itibaren yetişen öğrenciler kendiliğinden ülke belleğinin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Araştırma faaliyetleri yürüten bölümlerde efemera dersinin araştırma yapan öğrenciler için önemli bir bilgi kaynağı olacağı sonucuna varılmıştır. Efemeranın çeşitliliği ve taşıdığı değer geniş bir yelpaze olduğundan ilköğretimden yükseköğretime hemen her alan ve sınıf düzeyi için bilgi kaynağı olarak değerlendirilebileceği görülmüştür.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında efemera dersinin “efemera”nın bir bilgi kaynağı olarak düzenlenmesi, tanımlanması, tasnif şemasının oluşturulması, değerlendirilmesi, erişime açılması konuları mesleki alan konuları olduğundan bu dersin temelde mesleki eğitimi kapsayacak şekilde hazırlanması sonucuna varılmıştır. Mesleki olarak hazırlanan bu ders aynı zamanda diğer iki başlıkta yer alan eğitim fakültelerinde efemera ve araştırma faaliyetleri yürüten lisans programlarında efemera derslerin hazırlanmasına da katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Mesleki olarak tasarlanan bu ders, öğrencilerin hazırlayacağı proje ödevleri kapsamında sağlanan/edinilen efemeranın sosyal ve kültürel tarihin bir çatı altında toplanmasını kendiliğinden sağlayacak ve kapsamlı bir araştırma merkezinin oluşturulmasına imkân sağlayacaktır. Bu çalışmanın bir sonraki süreci efemeraya yönelik uygulama ve araştırma merkezinin kurulması olabilir. Bu sayede gerek öğrenciler gerekse araştırmacılar efemera değerinin farkına vararak efemeradan yararlanabilecektir. Dünya’da tek olma özelliğine sahip University of Reading Centre for Ephemera Studies (Reading Üniversitesi Efemera Araştırmaları Merkezi) gibi bir yapının tesis edilmesi Türkiye için de önemlidir. Türkiye’de böyle bir yapının tesisi efemera konusunun kapsamlı çalışıldığı, eğitimler verildiği ve bir araştırma aracı olarak kullanıldığı bir uygulama ve araştırma merkezi anlamına gelecektir.

Sonuç olarak efemeranın kabul görece net bir tanımının yapılması gerekmektedir. Yapılan bu tanım doğrultusunda efemera çalışmaları bilgi ve belge merkezlerinin kurum politikalarına eklenmelidir. Mevcut koleksiyonlar içerisinde bulunan efemera “efemera” olarak etiketlenmelidir. Sahaflar ve koleksiyonerler ile alan uzmanları ve Devlet Arşivleri Başkanlığı işbirliği içinde çalışmalı, efemera ve özel arşivleri kapsayan detaylı bir mevzuat hazırlanmalıdır. Bilgi ve belge

merkezlerinde eğitim ve kültür birimleri oluşturulmalı ve efemeranın eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçura, Gökhan: “Galata’dan Söz Eden Kâğıtların Sergisi”, **Cumhuriyet Gazetesi Arşivi**, 13 Haziran 1995, s.15.
- Akçura, Gökhan: “Gökhan Akçura ile “Efemera Üzerine”, Söyleşiyi yapan: Merve Koçak Kurt, **Hece Dergisi**, Ekim 2015.
- Alexander Turnbull
Library National Library
of New Zealand Te Puna
Mātauranga o Aotearoa: “Ephemera” (Çevrimiçi)
<https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ethesaurus.335666>,
18 Eylül 2018.
- Alexander Turnbull
Library National Library
of New Zealand Te Puna
Mātauranga o Aotearoa: “Search” (Çevrimiçi)
<https://tiaki.natlib.govt.nz/#search>, 18 Eylül 2018.
- Alvarez, Pablo: “Introducing Rare Books into the Undergraduate Curriculum”, **RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Vol.7, No.2, 94-104, 2006, (Çevrimiçi)
<https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/263/263>,
21 Ağustos 2016.
- Antepli Şerif, Ömer
Serkan Bakır: **İstanbul’un 100 Koleksiyoneri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.
- Antepli Şerif: “Koleksiyon Kültürü”, Şerif Antepli ve Ömer Serkan Bakır, **İstanbul’un 100 Koleksiyoneri** içinde (s.11-12), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.
- Arklan, Ümit, Erdem
Taşdemir: “Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, 5 (3), 67-80, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/177887>, 05 Mart 2019.
- Arşivden Sonra?: “Konuşma: Nostalji Eleştirisinin Eleştirisi Saadet Özen”, Yapı Kredi Kültür Sanat, 13 Kasım 2018, (Çevrimiçi)

<https://www.youtube.com/watch?v=OLRnfmphhgE>, 12 Mart 2019.

Ataman, Bekir Kemal
(Türkçeye çeviren ve genişleten):

Arşivcilik Terimleri Sözlüğü: Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca,, Hollandaca, Rusça ve İspanyolca Karşılıklarıyla, İstanbul: Librairie de Pera, 1995.

Ataman, Bekir Kemal:

“Özel Arşivler”, **İskenderiye Yazıları**, 9(4), (Çevrimiçi)
http://www.tcsbat.org/bka/Articles/Ozl_Ars.html, 1997.

Atkinson, David, Steve Roud (Ed.):

Street Literature of the Long Nineteenth Century: Producers, Sellers, Consumers, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2017, (Çevrimiçi)
https://books.google.com.tr/books?id=5MI3DwAAQBAJ&pg=PR14&lpg=PR14&dq=street+literature+ephemera&source=bl&ots=62RT_C67zN&sig=3LVgCBSTLenKIDaCXeSEBeqIfIA&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwj4mOjM_qrbAhWLKVAKHTCcCS0Q6AEIPTAD#v=onepage&q=street%20literature%20ephemera&f=false, 29 Mayıs 2018.

Bahde, Anne:

“Taking the Show on the Road: Special Collections Instruction in the Campus Classroom”, **RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Vol.12, No.2, 75-88, 2011,(Çevrimiçi)
<https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/354/354>, 07 Ağustos 2016.

Bakır, Ömer Serkan:

“100 Koleksiyoner ve Bir Kitap”, Şerif Antepli ve Ömer Serkan Bakır, **İstanbul’un 100 Koleksiyoneri** içinde (s.13), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.

Baran, Evrim:

“Öğretim Teknolojilerinde Yeni Eğilimler ve Yaklaşımlar”, Kürşat Çağıltay ve Yüksel Göktaş (Ed.), **Öğretim Teknolojilerinin Temelleri Teoriler, Araştırmalar, Eğitimler** içinde (s.757-770), Ankara: Pegem Akademi, 2016, 2 bs.

Başlantı, Yasemin, Nuri Baloğlu:

“Temel Kavramlar Öğretim Programı Nedir?”, Engin Karadağ, Tuğba Korkmaz (Ed.), **Kuramdan**

Uygulamaya Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı
içinde (s.9-19), Ankara: Kök Yayıncılık, 2007.

- Baydar, Yavuz: “Kağıttan Hazine”, **Milliyet Gazete Arşivi**, 21 Şubat 1996, s.4.
- Begic, H. Nurgül, Gülüzar Çelebilik: “Kültürel Zenginliklerimizin Posta Pullarıyla Tanıtılmasına Dair Bir Çalışma; Pul Sanatçısı Pınar Olgaç In Türk Kadın Başlıkları”, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/14383995-Kulturel-zenginliklerimizin-posta-pullariyla-tanitilmasina-dair-bir-calisma-pul-sanatcisi-pinar-olgac-in-turk-kadin-basliklari.html>, 17 Mart 2019.
- Berkman, Bülent: “Türk Sinemasında Kadın Oyuncular”, **Kültür Sanat, Milliyet Gazetesi Arşivi**, s. 29, 01 Ekim 1998.
- Beyreli, Latif, Hülya Sönmez: “Bloom Taksonomisi ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi ile İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmaların Odaklandığı Araştırma Konuları”, **International Journal of Languages' Education and Teaching (IJLET)**, Vol 5, Iss 2, 213-229, June 2017, (Çevrimiçi) <http://www.ijlet.com/DergiTamDetay.aspx?ID=1738>, 23 Mart 2019.
- Biçer, Baykal: “İlerlemecilik (Progressivizm)”, Nurten Gökalp, Şengül Çelik (Ed.) **Eğitim Felsefesi** içinde (s.113-124), İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2012.
- Biçici, Fırat: “Kaos Teorisi, Determinizm ve Yeni Bilim Paradigması Sürecinde Sosyal Bilimler ve Turizm Araştırmaları Açısından Önemi”, **Turizm Akademik Dergisi**, 3 (1), 2016, s.29-38, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/230013>, 05 Mart 2019.
- Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi: “Aziz Ogan'ın Verdiği Seminer Hakkında Gazete Kupürü”, **Aziz Ogan Koleksiyonu**, (Çevrimiçi) <http://digitalarchive.boun.edu.tr/handle/123456789/3268>, 13 Mart 2019.
- Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi: “Yeni Yıl Kartı, Tekin Aydın”, **Aziz Ogan Koleksiyonu**, (Çevrimiçi)

<http://digitalarchive.boun.edu.tr/handle/123456789/3898>
, 13 Mart 2019.

Boğaziçi Üniversitesi
Arşiv ve Dokümantasyon
Merkezi:

“Klaros Hakkında Gazete Kupürü” **Aziz Ogan Koleksiyonu**, (Çevrimiçi)
<http://digitalarchive.boun.edu.tr/handle/123456789/3203?show=full>, 13 Mart 2019.

Brownlie, Barbara:

“Treasure from Trash; Collecting Printed and Digital Ephemera in New Zealand”, **LIANZA Conference**, 2007, (Çevrimiçi)
https://lianza.org.nz/sites/default/files/brownlie_b_treasure_from_trash.pdf, 29 Mayıs 2018.

Burant, Jim:

“Ephemera, Archives, and Another View of History”, **Archivaria** 40, Fall 1995, 189–198., (Çevrimiçi)
<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12105/13098>.

Carini, Peter:

“Archivists as Educators: Integrating Primary Sources into the Curriculum”, **Journal of Archival Organization**, 7:1-2, 41-50, 2009, (Çevrimiçi)
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15332740902892619>, 01 Nisan 2019.

Carteret-Grand, John:

Vieux Papiers, Vieilles Images; Cartons D'un Collectionneur, Paris, A. Le Vasseur et cie, 1896, (Çevrimiçi)
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5038747/f2.image.texteImage>, 06 Kasım 2017.

Cengizhan, Sibel:

“Öğretim Yöntemleri”, Tuğba Yanpar Yelken (Ed.), **Öğretim İlke ve Yöntemleri** içinde (s.223-256), Ankara: Anı Yayıncılık 2016, 4. bs.

Chartered Institute of
Library and Information
Professionals (CILIP):

Ephemera: The Stuff of History, Apple Print, Thatcham, September 2003.

CNN Türk Haber Sitesi:

“Deniz Gezmiş ve Arkadaşlarının İdam Kararı Online Satışta”, (Çevrimiçi)

<https://www.cnnturk.com/turkiye/deniz-gezmis-ve-arkadaslarinin-idam-karari-online-satista>, 06 Kasım 2017.

- CNN Türk Video Arşivi: **Aykırı Sorular Televizyon Programı**, Sunucu: Enver Aysever, Konuklar: Gökhan Akçura, Cengiz Kahraman ve Mert Sandalcı, Yüklenme Tarihi: 05.07.2012
- Cocks, Harry G., Matthew Rubery: “Introduction Margins of Print: Ephemera, Print Culture and Lost Histories of the Newspaper,” **Media History**, Vol. 18, No. 1, 2012, pp.1-5 (Çevrimiçi)
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13688804.2011.634650?needAccess=true>, 04 Ekim 2016.
- Coles, Laura: “Other Archival Holdings”, **A Manual for Small Archives** içinde, Vancouver: Archives Association of British Columbia, 1988, (Çevrimiçi)
<https://aabc.ca/media/6069/manualforsmallarchives.pdf> , 04 Ekim 2016.
- Crane, Ben: “A Brief History of Trade Cards” (Çevrimiçi)
<http://www.tradecards.com/articles/history/history.html>, 06 Mart 2019.
- Çağiltay, Kürşat: “İnsan Bilgisayar Etkileşimi ve Öğretim Teknolojileri”, Kürşat Çağiltay ve Yüksel Göktaş (Ed.), **Öğretim Teknolojilerinin Temelleri Teoriler, Araştırmalar, Eğitimler** içinde (s.297-314), Ankara: Pegem Akademi, 2016, 2 bs.
- Çelikkaya, Hasan: “**Eğitim Bilimlerine Giriş Eğitimcilik ve Öğretmenlik**”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4 bs., 2009.
- Çelikli, Damla: “Efemera Koleksiyonerleri”, 24 Aralık 2014, (Çevrimiçi)
<https://sanatkaravani.com/efemera-koleksiyonerleri/>, 06 Kasım 2017.
- Çizgen, Gültekin: “İstanbul’un 100 Koleksiyoneri Üzerine”, Şerif Antepli ve Ömer Serkan Bakır, **İstanbul’un 100 Koleksiyoneri** içinde (s.15-19), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2011.

- Çoban, Ahmet: “Temel Kavramlar Öğretim Programı”, Gülbüz Ocak (Ed.), **Öğretim İlke ve Yöntemleri** içinde (s.3-53), Ankara: Pegem Akademi, 2014, 8 bs., (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı, 01 Nisan 2019.
- Davaz, Aslı: **Eşitsiz Kız Kardeşlik**, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Dearstyne, Bruce W.: **Arşivsel Girişim: Modern Arşivcilik İlkeleri, Uygulamaları ve Yönetim Teknikleri**, Mustafa Akbulut, A. Oğuz İcimsoy (Çev.), İstanbul, 2001.
- de Beaumont, Sally: “The Ephemera Society Celebrating 40 years”, (Çevrimiçi) <http://www.ephemera-society.org.uk/articles/ephsoc.html>, 04 Ekim 2016.
- Deniz, Gürkan: “Öğretim Yöntem ve Teknikleri”, Engin Karadağ, Tuğba Korkmaz (Ed.), **Kuramdan Uygulamaya Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı** içinde (s.19-37), Ankara: Kök Yayıncılık, 2007.
- DocsTeach: “Extending Suffrage to Women”, (Çevrimiçi) <https://www.docsteach.org/activities/teacher/extending-suffrage-to-women>, 05 Mart 2019.
- Doğan, Yasin: “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Doğan, Cem: “Geç Osmanlı Toplumunda Aşkın Kurucu Ögesi Olarak Mektup ve Fatma Cevdet Hanım’dan İhsan Bey’e “Yakılmamış Mektuplar””, **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi** içinde (s.135-156), Yıl: 20, Sayı: 40, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.kebikecdergi.org/kebikec-dergisi-sayi-40.shtml>, 15 Şubat 2019.
- Dündar, Burcu: “Grafik Tasarım Bağlamında Kitap Nesnesi ve Nesne olarak Kitap”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2011.

- Eldem, Edhem: “Evrak'ı Metrukenin Faydaları, Sınırları, Sorunları”, **49. Kütüphane Haftası, Kişisel Koleksiyonlar: Önemi, örnekleri ve kullanıma sunulması Paneli**, İstanbul Şehir Üniversitesi Doğu Kampüsü Konferans Salonu. 26 Mart 2013.
- Ellis, Arthur K.: “**Eğitim Programı Modelleri**”, Asım Arı (Çev. Ed.), Burak Yasin Yılmaz v.d. (Çev.), Eğitim Yayınevi, 2015, (Çevrimiçi) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Veritabanı: eBook Collection (EBSCOhost), 03 Ocak 2019.
- Encyclopedia Britannica: “Ephemeral” (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/ephemeral>, 05 Mayıs 2015.
- English Oxford Living Dictionaries: “Ephemeral” (Çevrimiçi) <https://en.oxforddictionaries.com/definition/ephemeral>, 05 Mayıs 2015.
- Ergen, Gürkan: “Yeniden Kurmacılık”, Nurten Gökalp, Şengül Çelik (Ed.), **Eğitim Felsefesi** içinde (s.124-128) İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2012.
- Ergün, Mustafa: **Eğitim Felsefesi**, Ankara: Pegem Akademi, 2011, 3 bs.
- Erkuş, Adnan: “Bilim ve Bilimsel Yöntem”, **Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci** içinde (s.29-46) Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. bs., Şubat 2017, (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı.
- Evren, Burçak: “Koleksiyoncunun köşesi: Tarihi belgeler kartpostallar”, **Taha Toros Arşivi**, 08 Temmuz 1990.
- Evren, Burçak: “Kağıttan Müzayede”, **Milliyet Gazete Arşivi**, s.4, 29.11.1996.
- Evren, Burçak: “Ephemera Derneği”, “Çağın Hobisi: Ephemera” başlıklı yazı, **Cumhuriyet Dergi Pazar Eki** içinde (s.8-9), 17 Eylül 2000.

- Fer, Seval: **Öğretim Tasarımı**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2015, 3bs. (Çevrimiçi), Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı.
- Fines, John: “The Basis of the Discipline?”, Hillary Bourdillon (Ed.). **Teaching History** içinde (s.122-125) London and New York: Routledge.
- Furat, Mehmet Fahri, İshak Keskin: “Arşiv Sergileri ve Planlama Süreci Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, Nizamettin Oğuz ve İshak Keskin (Haz.), **Arşiv Emektarlarına Armağan** içinde (s.199-213), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2013.
- Gardner Julia, David Pavelich: “Teaching with Ephemera”, **RBM: A Journal Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Vol 9., No 1., Spring 2008, 86-92. (Çevrimiçi) <https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/298/298>, 12 Aralık 2015.
- Gittigidiyor: “Efemera”, (Çevrimiçi) <https://www.gittigidiyor.com/eski-belge/efemera>, 14 Aralık 2018.
- Gott, Richard, Sandra Duggan: **Understanding and Using Scientific Evidence : How to Critically Evaluate Data**, London: SAGE Publications Ltd., 2003, (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi EBSCO Veritabanları.
- Göçer, Ali, Okan Akgül: “Türkçe Eğitiminde Karikatür Kullanımı ve Eğitsel Değeri”, **Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi**, 4(2), s.86-100, Ağustos 2018. (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/529273>, 02 Ocak 2019.
- Güler, Neslihan Aracı: “İstanbul’daki Bilgi ve Belge Merkezlerinde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme”, Tüba Karatepe, Elif Yılmaz Şentürk, Varol Saydam (Ed.), **Bilgi ve Belge Çalışmaları Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama** içinde (s.11-131), İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2017.

- Gülersoy, Çelik: “Bir Koleksiyon Hazinesi: Kartpostallar”, **İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi Taha Toros Arşivi**, (Çevrimiçi)
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/5074>, 04 Ocak 2019.
- Güner, Özkan: “Efemera Türü Arşiv Belgelerinin Ontolojik Olarak Tanımlanması”, başlıklı konuşma, Bilgi Belge Yönetimi ve Efemera Oturumu, **Geçici Belgelerin Kalıcı Etkisi: I. Uluslararası Efemera Çalışmaları Sempozyumu**, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Tarih Bölümü, 26 Nisan 2018.
- Gürdil, Nuri: “Bir Koca Ömür, Bir Koca Tarih Taha Toros” **Altınşehir Adana Kent Kültürü ve Sanat Dergisi**, 02.05.2012.
<http://www.altinsehiradana.com/Makale/bir-koca-omur-bir-koca-tarih-taha-toros/393/>, 27 Ekim 2018.
- Gürsoy, Gülden: “Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları” **Turkish Studies Educational Sciences**, Volume 13/11, p. 623-649, Spring 2018, (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/326364829_Fen_Ogretiminde_Okul_Disi_Ogrenme_Ortamlari, 27 Ocak 2019.
- Haug, Mary-Elise: “The Life Cycle of Printed Ephemera: A Case Study of the Maxine Waldron and ThelmaMendsen Collections”, **Winterthur Portfolio**, Vol. 30, No. 1 (Spring, 1995), pp. 59-72., (Çevrimiçi)
<https://www.jstor.org/stable/pdf/4618482.pdf?refreqid=excelsior%3Ae1b3ce5a7991d3c981081e5a7591771d>, 03 Ekim 2018.
- Holcombe, Elizabeth: “Difficult to Find and Keep: Providing Access to Ephemera Collections”, **Australian LAW LIBRARIAN**, Vol. 10, Issue. 2, pp. 113-124, 2002, (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Veritabanı: HeinOnline
https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/auslplib10&id=119&men_tab=srchresults, 03 Ekim 2018.

- Iggers, Georg G.: “Fransa: Annales Ekolü”, Gül Çağalı Güven (Çev.), **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme** içinde (s.51-66), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. bs., 2007.
- International Council on Archives (ICA): **Uluslararası Standart Arşivsel Tanımlama ISAD (G): (Genel)**, Çev. A. Oğuz İcimsoy, Ankara, 2008.
- İnalcık, Halil, Bülent Arı: “Osmanlı-Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar”, **Uluslararası Askerî Tarih Dergisi**, No.87, (213-247), 2007, (Çevrimiçi)
https://www.academia.edu/32120135/Halil_Inalcik_-_Osmanli_Turk_Tarihciligi_Uzerin.pdf, 14 Mart 2019.
- İnan, Cemil: “Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Öğrencilerin Trigonometriyi Öğrenme Düzeylerine ve Matematiğe Yönelik Tutumlarına Etkisi”, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 2009.
- İstanbul Filatelistler Derneği: “İstanbul Filatelistler Derneği” (Çevrimiçi)
<http://www.istanbulfilateli.com/>, 04 Ekim 2018.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar: “Cumhuriyet Halk Fırkası binası”, **Kartpostallar Koleksiyonu**, (Çevrimiçi)
<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=Cumhuriyet%20Halk%20Firkasi%20Binası,10> Ocak 2019.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar: “Bursa. Mihaliç Cumhuriyet Halk Fırkası Binası Önünde Bir Grup Öğrenci ve Devlet Erkanı”, **Kartpostallar Koleksiyonu**, 1935, (Çevrimiçi)
<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=>, 10 Ocak 2019.
- İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi: “Ali Sami Boyar Tarafından Taha Toros'a Gönderilen Yeni Yıl Kutlama Kartviziti ve “Oyuncakçı” Adlı Eseri”, **Taha Toros Arşivi**, Dosya No: 118-Ali Sami Boyar, (Çevrimiçi)
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/41659>, 10 Ocak 2019.

- İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi: “Fahrettin Kerim Gökay Tarafından Süleyman Çapanoğlu'na Gönderilen Mektup”, **Taha Toros Arşivi**, Dosya No: 37-Fahrettin Kerim Gökay, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/28816>, 10 Ocak 2019.
- İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv Sistemi: “Sabiha Bozcalı Tarafından Çizilen Altan Erbulak'a Ait Resim”, **Taha Toros Arşivi**, Dosya No:38-40-Altan Erbulak, (Çevrimiçi) <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/51049>, 10 Ocak 2019.
- İstekli, Bahtiyar: “Eşyaya Sinmiş Ruhları Alıp Satıyoruz”. Söyleşiyi yapan: Ayşe Adlı, **Nadirkıtap Blog**, Haziran 2018, (Çevrimiçi) <https://www.nadirkıtap.com/bahtiyar-istekli-roportaj-blog20.html>, 01 Şubat 2019.
- İşli, Emin Nedret: **Sahafnâme Bir Kitap Kurdunun Metruk Olmayan Evrakından**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.
- İşman, Aytekin: “Eğitim Teknolojisi ve Kuramlar”, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı** içinde (s.122-182), Ankara: Pegem Akademi, 5. bs., 2015, . (Çevrimiçi), Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı.
- Kabapınar, Yücel: “Kanıt Temelli Sosyal Bilgiler/ Tarih Öğretimi Parçadan Bütüne Bireysel Anlam Oluşturma”, e-seminer, Öğretmen Akademisi Vakfı 05.12.2013, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=bF39tW7vbUg>, 02 Kasım 2018.
- Kabapınar, Yücel, Ahmet Sağlamgöncü: “Sosyal Bilgiler Dersinde Eşya Tarihini Araştırmak: Eşyanın da Tarihi mi Olurmuş!”, **Erciyes Journal of Education (EJE)**, Vol. 1, No. 1, 1-21, 2017. (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/370882>, 02 Kasım 2018.
- Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat: “Koleksiyonlar”, (Çevrimiçi) <http://www.kbtesak.org/altsayfa.aspx?id=39>, 02 Aralık 2018.

Kütüphanesi ve Kültür
Merkezi (TESAK):

Kadın Eserleri
Kütüphanesi ve Bilgi
Merkezi Vakfı:

**Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı
25. Yıl Ajandası, 2016.**

Kadın Eserleri
Kütüphanesi ve Bilgi
Merkezi Vakfı:

**Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı
Ajandası Kadın Tarihini Yazmak, 2018.**

Kadın Eserleri
Kütüphanesi ve Bilgi
Merkezi Vakfı:

**“Efemera Koleksiyonu”, Kadın Eserleri Kütüphanesi
ve Bilgi Merkezi Vakfı Ajandası Kadınlar Vardır!
1923-2018 Kadın Kurumları ve Örgütlenmeleri,
2019.**

Karakaş, Sekine H., Fatih
Rukancı ve Hakan
Anameriç:

Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü, Ankara:
T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
2009, (Çevrimiçi)
http://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eski-siteden/yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/belge_yonetimi_ve_arsiv_terimleri_sozlugu.pdf, 05 Mayıs 2015.

Karatepe, Tüba, Elif
Yılmaz Şentürk ve Varol
Saydam (Ed).:

**Bilgi ve Belge Çalışmaları Özel Arşivlerde Teori ve
Uygulama, Hiperlink, 2017.**

Karlı, Ömür:

“Ernst Cassirer’de Kültürün Anlamı”, JOMELIPS,
Cilt. 1, Sayı. 2, 38-59, Kış 2016, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/219695>

Kartal ve Yazgan:

“Program Geliştirme Süreci ve Temel Bileşenler”,
Mehmet Fatih Özmantar, Ayşe Öztürk, Erdal Bay (Ed.),
**Reform Ve Değişim Bağlamında İlkokul Matematik
Öğretim Programları** içinde (s. 1-26), Ankara: Pegem
Akademi, 2016. (Çevrimiçi), Marmara Üniversitesi
Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar
Platformu Veritabanı.

Kaya, Aykut:

**“Efemera Koleksiyonlarının Derlenmesi, Tanımlanması,
Erişimi ve Korunması: İstanbul Üzerine Bir İnceleme”,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek
Lisans Tezi, İstanbul, 2015.**

- Kaymakçı, Selahattin, Ahmet Şimşek (Ed.): **Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Pegem Akademi Yayıncılık, 2015.
- Kaynardağ, Arslan: “Sahaflar Çarşısı ve Diğer Belgeler”, *Düşünenlerin Düşünceleri*, **Milliyet Gazete Arşivi**, s.2, 30 Mayıs 1983.
- Keskin, İshak: **Arşivlerin Eğitim ve Kültür Hizmetleri**, Türk Edebiyatı Vakfı: İstanbul, 2014.
- Keskin, İshak: “Arşivcinin Efemerası”, (Yayımlanacak makale), 2018.
- Keskin, İshak, Ş. Nihal Somer: “Efemera Koleksiyonu Oluşturmada Arşivcinin Rolü”, Özgür Külçü, Tolga Çakmak, Nevzat Özel (Yay. Haz.), **Prof. Dr. Gülbün Baydur’a Armağan** içinde (s.35-43), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2012.
- Ketelaar, Eric: “Tanttan Anıta: Kültürel Miras Olarak Arşivlerin Ortaya Çıkması”, Fatma Kılıç Denman (Çev.), İshak Keskin M. Hanefi Kutluoğlu ve Sevil Pamuk (Haz.), **Tülin Aren Armağanı** içinde (s.147-165), İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2009.
- Koleksiyon Odası: 1930-1939 Dönemi 1935 Yılı Türk Pulları “1935 – Kadın Hakları Cemiyeti 12.Uluslararası Kongresi Hatıra Pulları”, 08 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://koleksiyonodasi.com/1935-yili-turk-pullari/>, 10 Ocak 2019.
- Korkmaz, Özgen: “İlk ve Orta Öğretimde Öğretimsel Amaçlı Teknoloji Kullanımı”, Kürşat Çağıltay ve Yüksel Göktaş (Ed.), **Öğretim Teknolojilerinin Temelleri Teoriler, Araştırmalar, Eğitimler** içinde (s.473-487), Ankara: Pegem Akademi, 2 bs., 2016.
- Köse, Murteza: “Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer B. Abdülaziz’in Sosyal Siyaseti”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:34, s.75-98, Erzurum 2010, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/31105>, 17 Şubat 2019.

- Köse, Esra Özay, Figen Çam Tosun: “Yaşam Temelli Öğrenmenin Sinir Sistemi Konusunda Öğrenci Başarılarına Etkileri”, **Türk Fen Eğitimi Dergisi**, Yıl 8, Sayı 2, 91-106, Haziran 2011. (Çevrimiçi)
<https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/138734-2014012210454-7.pdf>, 10 Şubat 2019.
- Kuş, Elif: “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 10(20), s.19-41, 2007.
- Kütükoğlu, Mübahat S.: **Tarih Araştırmalarında Usûl**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. bs., 2017.
- Lee, John: “Using Historical Ephemera in the Classroom”, (Çevrimiçi)
<https://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/25028>, 11 Şubat 2019.
- Markwell, Clinton: “Ephemera: Creating Historians”, **Agora**, v.48, no.1, Feb 2013, p.49-51.
- Mastoridis, Klimis: “Ephemeris and the First Steps of the Greek Press”, **Hyphen**, 1(3), s.71-87. (Çevrimiçi)
<http://afroditi.uom.gr/uompress/pdf/Ephemeris.pdf>, 13 Aralık 2015.
- McLeish, Simon: “Rubrication: Articulation, not Decoration”, The Conveyor Research in Special Collections at the Bodleian Libraries, 26 January 2009, (Çevrimiçi)
<https://blogs.bodleian.ox.ac.uk/theconveyor/2009/01/26/rubrication-articulation-not-decoration/>, 04 Şubat 2019.
- McMullan, Melissa, Joanna Copley: “Lessons in Ephemera: Teaching and Learning through Cultural Heritage Collections”, **RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Vol 18, No 2, 2017. (Çevrimiçi)
<https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/16819/18409>, 13 Şubat 2018.
- Meydan, Ali: “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı”, Abdulkadir Uzunöz, Vedat Aktepe (Ed.), **Özel Öğretim Yöntemleri Cilt – 1** içinde (s.329-364), Ankara: Pegem

- Akademi, 2018. (Çevrimiçi) Veritabanı: Turcademy – Türkçe Akademik Yayınlar Platformu.
- Milli Eğitim Temel Kanunu: Milli Eğitim Temel Kanunu 14.06.1973 kabul tarihi ve Resmi Gazete sayısı: 14574, (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>, 15 Mart 2019.
- Morris, Barbara: **Thesaurus of Ephemera Terms**, University of Reading: Department of Typography & Graphic Communication, 2013, (Çevrimiçi) <http://blogs.reading.ac.uk/typography-at-reading/files/2014/07/Ephemera-Thesaurus.pdf>, 17 Aralık 2015.
- Muğaoğlu, Ebru Zeynep, Nazlı Can, Gaye Defne Ceyhan: “Kanıt Dayalı Fen Eğitimi: Model Kanıt İlişki Şeması”, Mutlu Pınar Demirci Güler (Ed.), **Fen Bilimleri Öğretimi Yaklaşımlar ve Kazanımlar Doğrultusunda Uygulama Örnekleri** içinde (s. 255-282), Ankara: Pegem Akademi, 2017, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/320244069_Kanita_Dayali_Fen_Egitimi_Model_Kanit_Iliski_Semasi, 10 Mart 2019.
- Mynet Finans Haber Sitesi: “Einstein'ın Kendisini Reddeden Kadına Yazdığı Not”, Dünya Haberleri, (Çevrimiçi) <http://finans.mynet.com/haber/detay/dunya/einsteinin-kendisini-reddeden-kadina-yazdigi-not-acik-artirmayla-satildi/147841/>, 07 Mart 2018.
- Nadirkıtap: “Ekmek ve Marul Satan Seyyar Esnaf”, [Meslekler/Osmanlı – 1900-] Kartpostal, Parçalı kartpostal, (Ed.) Max Fruchtermann, (Çevrimiçi), <https://www.nadirkıtap.com/meslekler-osmanli-1900-kartpostal-ekmek-ve-marul-satan-seyyar-esnaf-parcali-kartpostal-ed-max-fruchtermann-efemera11382921.html>, 23 Ocak 2019.
- Nadirkıtap: “Koleksiyon&Efemera”, (Çevrimiçi), <https://www.nadirkıtap.com/efemera-kategori246.html>, 23 Ocak 2019.
- Natgeo Wild: “Amerika’nın Ulusal Parkları” **Belgesel Programı.**

- Nişanyan Sözlük: “Efemera”, (Çevrimiçi)
<https://www.nisanyansozluk.com/?k=efemera&lnk=1>, 10 Aralık 2018.
- NTV Haber Sitesi: “Nâzım Hikmet’in Gerçek Doğum Tarihi”, 07 Ocak 2011, (Çevrimiçi)
<http://www.ntv.com.tr/turkiye/nzim-hikmetin-gercek-dogum-tarihi,zNOvKSKtcUWVCcHeAjE82w>, 2016.
- Online Etymology Dictionary: “Ephemera”, (Çevrimiçi)
http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=ephemera&searchmode=none, 12 Aralık 2015.
- Önder, Mustafa: “Daimicilik”, Nurten Gökalp, Şengül Çelik (Ed.), **Eğitim Felsefesi**, içinde (s.108-111), İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2012.
- Örnek, Aynur: “Türkiye’de Değişen Kültürel Değerlerin Reklama Yansımaları: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İçerik Analizi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2006.
- Özbaş, Banu Çulha: “12-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Gelişimi ve Tarihsel Kanıt Kullanımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2010.
- Özcan, Kerim, Mehmet Barca: **Sanayiden Bilgiye: Toplum, Ekonomi ve İşletmeler**, Hiperlink, 2008, (Çevrimiçi) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Veritabanı: eBook Collection (EBSCOhost). 08 Mart 2019.
- Özerdim, Sami N.: **Bilgi Kaynakları ve Arşivcilik**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1967, (Çevrimiçi) Ankara Üniversitesi Veritabanı <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/361.pdf>, 17 Ocak 2019.
- Özkılıç, Rüçhan: “Öğretim Kuramları”, Seval Fer (Ed.), **Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları** içinde (s.68-84), Ankara: Anı Yayıncılık, 2014, 2. bs. (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe

Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı, 01 Nisan 2019.

Pearce-Moses, Richard:

Society of American Archivist A Glossary of Archival and Records Terminology, The Society of American Archivists, 2005, (Çevrimiçi)
<http://files.archivists.org/pubs/free/SAA-Glossary-2005.pdf>, 12 Aralık 2015.

Pera Mezat
Müzayecilik:

“İdam Hükümü Islak İmzalı Kaşeli Orijinal İdam Evrağı”, (Çevrimiçi)
<https://www.peramezat.com/urun/turkiye-devrimci-hareketinin-onderlerinden-deniz-gezmis-in-yusuf-aslan-huseyin-inanin-kesinlesen-idam-hukmu-islak-imzali-kaseli-orijinal-idam-evragi>, 17 Kasım 2017.

Pera Mezat
Müzayecilik:

“Anasayfa”, (Çevrimiçi)
<https://www.peramezat.com/>, 18 Kasım 2017.

Pera Mezat
Müzayecilik:

“Selanik Yangını”, Tematik Kartpostal, **Efemera Dergisi** içinde (s.18-22), Birinci Sayı, Eylül-Ekim 2017.

Pera Mezat
Müzayecilik:

“İydiniz Said Olsun!”, Tebrik Kartı, **Efemera Dergisi** içinde (s.48-52), Birinci Sayı, Eylül-Ekim 2017.

PTT:

“Ptt A.Ş. Filateli Hizmetleri”, (Çevrimiçi)
<https://www.filateli.gov.tr/main?a1=becb889819c9c8b90d2ab23de892c6687caacf795eb565489f9053ad1d951d52>, 20 Kasım 2017.

PTT:

“Yayınlarımız”, (Çevrimiçi)
http://ptt.gov.tr/ptt/#ptt_yayinlarimiz, 20 Kasım 2017.

Rare Books and
Manuscripts Section
(RBMS):

“Ephemera”, **RBMS Controlled Vocabularies: Genre Terms**, (Çevrimiçi)
<https://rbms.info/vocabularies/genre/tr54.htm>, 22 Mart 2018.

Rickards, Maurice:

Collecting Printed Ephemera, Oxford: Phaidon/Christie's, 1988.

Rickards, Maurice:

Encyclopedia of Ephemera A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the

Collector, Curator and Historian. London: The British Library; Newyork: Routledge, 2000.

Sağlam, Şafak: “Tarihsel Sosyoloji: Bütünü Görebilmek Adına Bir Yöntem”, **Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, (177-194), 2018, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/husbd/issue/39647/427011>, 20 Ocak 2019.

Sağlam, Halil İbrahim, Ali Sinan Bilgili: “Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretimine Yansımaları”, **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, (0)14, 2006, 271-285., (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/31538>, 20 Ocak 2019.

Salt Araştırma: “Boğaz Köprüsü, İstanbul” , Salt Araştırma, Kemali Söylemez Kartpostal Arşivi, (Çevrimiçi) [http://saltresearch.org/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=dSPACE_salt123456789%2f109238&indx=3&recIds=dSPACE_salt123456789%2f109238&recIdxs=2&elementId=2&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&vl\(6310530UI0\)=any&frbg=&vl\(1UI0\)=contains&dscnt=0&vl\(6443075UI1\)=all_items&scp.scps=scope%3A%28dSPACE_salt%29&tb=t&vid=salt&mode=Basic&tab=dSPACE_tab&srt=rank&salt_current_filter=ARC&dum=true&vl\(freeText0\)=kartpostal&dstmp=1555324318398](http://saltresearch.org/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=dSPACE_salt123456789%2f109238&indx=3&recIds=dSPACE_salt123456789%2f109238&recIdxs=2&elementId=2&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&vl(6310530UI0)=any&frbg=&vl(1UI0)=contains&dscnt=0&vl(6443075UI1)=all_items&scp.scps=scope%3A%28dSPACE_salt%29&tb=t&vid=salt&mode=Basic&tab=dSPACE_tab&srt=rank&salt_current_filter=ARC&dum=true&vl(freeText0)=kartpostal&dstmp=1555324318398), 14 Ocak 2019.

Sandalcı, Mert: “Koleksiyon - Tebrik Kartları”, **FYZY Dergisi** içinde (s.24-27), Sayı 15, Şubat 2010, (Çevrimiçi) <https://www.fmv.edu.tr/tr/fmv-yayinlari>, 11 Ocak 2019.

Sandalcı, Mert: “FMV Belge – Yeni bulunan bir hazine...”, **FYZY Dergisi** içinde (s.8-9), Sayı 17, Ekim 2010, (Çevrimiçi) <https://www.fmv.edu.tr/tr/fmv-yayinlari>, 11 Ocak 2019.

Sandalcı, Mert: “Koleksiyon – Fes Etiketleri”, **FYZY Dergisi** içinde (s.26-31), Sayı 25, Haziran 2013, (Çevrimiçi) <https://www.fmv.edu.tr/tr/fmv-yayinlari>, 11 Ocak 2019.

- Saracaloğlu, Asuman
Seda, Şadiye Korkmaz: “Tarihsel Araştırma”, John W. Best, James V. Kahn, Onur Köksal (Çev.) (Ed.), **Eğitimde Araştırma Yöntemleri** içinde (s.115-135), Onuncu basımdan çeviri, Konya: Eğitim yayınevi, 2017, (Çevrimiçi), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Veritabanı: eBook Collection (EBSCOhost).
- Sarioğlu, Ayberk Bostan,
Hüseyin Küçüközer: “Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Okul Dışı Öğrenme Ortamları ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması”, **İnformel Ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD)**, 2(1), 1-15, 25.06.2017 (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328186>, 10 Şubat 2019.
- Sayar, Vecdi: “Kedi Gözü” Köşe Yazısı, **Cumhuriyet Gazetesi Arşivi**, 18 Kasım 2005.
- Schellenberg, Theodore
R.: “Arşivsel Değerlendirme İlkeleri”, İlhan Bozan (Çev.), İshak Keskin (Yay. Haz.), **Arşivcilik Metinleri** içinde (s.55-70), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Seferoğlu, Süleyman Sadi: “Eğitimde Hedefler: Hedef Türleri” Eğitimde Materyal Tasarımı ve Kullanımı Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, **Hacettepe Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri**, (Çevrimiçi)
<http://acikders.hacettepe.edu.tr/dersler/otmt.html>, 03 Nisan 2019.
- Sever, Sedat, Zekeriya
Kaya ve Canan Aslan: **Etkinliklerle Türkçe Öğretimi**, İzmir: Tudem, 2011.
- Seyidoğlu, Halil: **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Geliştirilmiş 9. Baskı, Güzem Can Yayınları: İstanbul, 2003.
- Smith, Steven Escar: “From “Treasure Room” to “School Room”: Special Collections and Education”, **RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Vol.7, No. 1, 31-39, 2006, (Çevrimiçi)
<https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/254>, 18 Ocak 2018.
- Somer, Ş.Nihal, İshak
Keskin: “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Türleri”, **Bilgi Dünyası**, Cilt. 13, Sayı.2, 2012, 437-456.,

(Çevrimiçi)

<http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/78/74>, 26 Kasım 2015.

Somer, Nihal, Ş., İshak Keskin:

“Efemera Bulunduran/Derleyen Yerler: Bir Değerlendirme”, Hatice Aynur, Bilgin Aydın, Mustafa Birol Ülker (Haz.), **Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe İsmail E. Erünsal’a Armağan 2. cilt Edebiyat ve Tasavvuf, Kütüphanecilik ve Arşivcilik** içinde (s. 1069-1085), Ülke Yayınları, Ocak 2014.

Sönmez, Veysel:

Eğitim Felsefesi, Ankara: Anı Yayıncılık, 2002, 6 bs.

Stone, Richard:

“Junk Mail: Printed Ephemera and Preservation of the Everyday”, **Journal of Australian Studies**, 22:58, 1998, 99-106., (Çevrimiçi)
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14443059809387406?needAccess=true>, 27 Kasım 2015.

Sungur, Suat:

“Kaybolan Bir Kutlama Ritüeli ve Bir İletişim Aracı Olarak Kartpostal”, **e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA)**, Vol. 6, No.4, 2011, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/186712>, 15 Mart 2019.

Şimşek, Canan Laçın (ed):

Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları, Pegem Akademi, 2011, (Çevrimiçi)
<https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/3072015091935Fen%20okul%20Oncesi%201.%20Baski.pdf>, 07 Aralık 2018.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı:

Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010), Devlet Planlama Teşkilatı, Mayıs 2006, (Çevrimiçi)
http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060500_BilgiToplumuStratejisi.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı:

“Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, **Cumhurbaşkanlığı Kararname Sayısı:11, T.C. Resmi Gazete Tarihi/Sayısı:16 Temmuz 2018/30480**, (Çevrimiçi)
<https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/mevzuat/19.5.11.pdf>, 01 Ağustos 2018.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı:	“Yenilenebilir Enerji Nedir?”, Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) http://www.yegm.gov.tr/genc_cocuk/Yenilenebilir_Enerji_Nedir.aspx .
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı:	“Biyokütle”, (Çevrimiçi) https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Biyokutle
T.C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı:	2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı , Bilgi Toplumu Dairesi, Mart 2015, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2015-2018BilgiToplumuStratejisiVeEylemPlanı.pdf , 24 Eylül 2018.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı:	“2023 Eğitim Vizyonu”, 23 Ekim 2018, (Çevrimiçi), http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf , 25 Ocak 2019.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı:	“T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı (Ortaokul 8. Sınıf)”, 2018. (Çevrimiçi) http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812104016155-%C4%B0NKILAP%20TAR%C4%B0H%C4%B0%20VE%20ATAT%C3%9CRK%C3%87%C3%9CL%C3%9CK%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf , 06 Ocak 2019.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı:	“Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi”, 2018. (Çevrimiçi) http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812020381477-7-CTDT%2017012018.pdf , 06 Ocak 2019.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı:	“Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar)”, 2018, (Çevrimiçi) http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103715395-T%C3%9CRKD%C4%B0L%C4%B0EDEB%C4%B0YAT%20PROGRAM.pdf , 06 Ocak 2019.
The Bodleian Libraries University of Oxford:	“John Johnson Collection of Printed Ephemera List of Modern Ephemera Categories”, (Çevrimiçi) http://www.bodleian.ox.ac.uk/johnson/about/modern/list-of-modern-ephemera-categories , 14 Ekim 2015.

The Bodleian Libraries University of Oxford:	John Johnson Collection of Printed Ephemera About the Collection”, (Çevrimiçi) https://www.bodleian.ox.ac.uk/johnson/about , 17 Aralık 2017.
The British Library:	“Charles Darwin's Natural Selection Letter to Alfred Russel Wallace”, (Çevrimiçi) https://www.bl.uk/collection-items/charles-darwin-natural-selection-letter , 17 Eylül 2018.
The British Library:	“Five Letters from Charlotte Brontë to Ellen Nussey and W S Williams”, (Çevrimiçi) https://www.bl.uk/collection-items/five-letters-from-charlotte-bront-to-ellen-nussey-and-w-s-williams-1848-1854-mainly-concerned-with-the-death-of-her-siblings , 17 Eylül 2018.
The Ephemera Society:	“About The Ephemera Society”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org.uk/about.html , 13 Aralık 2015.
The Ephemera of Society America:	“Categories and Examples”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org/features-toggle.html , 13 Aralık 2015.
The Ephemera of Society America:	“Definition of Ephemera”, 23 June 2011, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org/def.html , 13 Aralık 2015.
The Ephemera Society of America:	“Ephemera Society of Canada”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org/news/news-canada.html , 13 Aralık 2015.
The Ephemera of Society America:	“Publications”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org/publications.html , 13 Aralık 2015.
The Ephemera of Society America:	“The Ephemera Society Timeline 1980-”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org/blog/?page_id=5571 , 13 Aralık 2015.
The Ephemera Society of Australia Inc:	“Who We Are?”, (Çevrimiçi) http://www.ephemerasociety.org.au/whats-happening-on-the-website/who-we-are/ , 13 Aralık 2015.

- The Library of Congress: “1900 America: Primary Sources and Epic Poetry Lesson Overview”, (Çevrimiçi)
<http://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/lessons/1900america/>, 14 Ocak 2019.
- The Library of Congress: “Digital Collections Printed Ephemera: Three Centuries of Broad­sides and Other Printed Ephemera About this Collection”, (Çevrimiçi)
<https://www.loc.gov/collections/broadsides-and-other-printed-ephemera/about-this-collection/>, 14 Ocak 2019.
- The Library of Congress: **Library of Congress Collections Policy Statements: Ephemera**, 2008, (Çevrimiçi)
<https://www.loc.gov/acq/devpol/ephemera.pdf>, 18 Mayıs 2018.
- The Library of Congress: “Collection - Printed Ephemera: Three Centuries of Broad­sides and Other Printed Ephemera”, (Çevrimiçi)
<https://www.loc.gov/collections/broadsides-and-other-printed-ephemera/about-this-collection/>, 12 Kasım 2018.
- The National Archives: “DocsTeach”, (Çevrimiçi)
<https://www.docsteach.org/>, 14 Kasım 2018.
- The National Archives: “Educators Resources - Teaching With Documents” (Çevrimiçi),
<https://www.archives.gov/education/lessons>, 14 Kasım 2018.
- The National Archives: “Educators Resources - Teaching With Documents - Document Analysis Worksheets” (Çevrimiçi)
<https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets>, 14 Kasım 2018.
- The National Archives Catalog: “Aerial View of the Flash of Light from the Able Day Explosion over Bikini Lagoon”, (Çevrimiçi)
<https://catalog.archives.gov/id/6234436>, 08 Ocak 2019.
- The National Archives and Records Service (GSA): **National Archives and Records Administration Community College Program**, Washington, DC., 1987, (Çevrimiçi)

	https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED281570.pdf , 15 Kasım 2018.
The National Library of Australia:	“CDP - Australian Printed Materials”, (Çevrimiçi) https://www.nla.gov.au/collection-development-policy/australian-printed-material , 16 Kasım 2017.
The National Library of Australia:	“Ephemera”, (Çevrimiçi) https://www.nla.gov.au/what-we-collect/ephemera , 16 Kasım 2017.
The New York State Archives:	“1860 Federal Census, Agricultural Schedule, Lansingburgh, Rensselaer County”, (Çevrimiçi) http://digitalcollections.archives.nysed.gov/index.php/Detail/Occurrence/Show/occurrence_id/2151 , 17 Aralık 2018.
The New York State Archives:	“Education Documents and Learning Activities”, (Çevrimiçi) http://digitalcollections.archives.nysed.gov/index.php/Browse/Index/target/ca_occurrences .
The New York State Archives:	“Student Research Awards FAQ”, (Çevrimiçi) https://www.nysarchivetrust.org/education/student-research-awards/student-research-awards-faq , 17 Aralık 2018.
The New York State Archives:	“Student Research Awards”, (Çevrimiçi) https://www.nysarchivetrust.org/education/student-research-awards , 17 Aralık 2018.
The New York State Archives:	“Instructional Videos”, (Çevrimiçi) http://www.archives.nysed.gov/education/index.shtml , 17 Aralık 2018.
The New York State Archives:	“Videos on Using Documents in the Classroom”, (Çevrimiçi) http://www.archives.nysed.gov/education/video , 17 Aralık 2018.
The Society of American Archivist:	“Ephemera,” A Glossary of Archival and Records Terminology , (Çevrimiçi) https://www2.archivists.org/glossary/terms/e/ephemera , 14 Eylül 2015.

- The University of Massachusetts Amherst (UMass Amherst): “Antinuclear Collection” Speacial Collections and University Archives: University Libraries, (Çevrimiçi) <http://scua.library.umass.edu/ead/mums547.html#series4>, 17 Ocak 2019.
- The University of Massachusetts Amherst (UMass Amherst): “Clamshell Sun Quilt raffle, ca. June 1978”, Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries, (Çevrimiçi) <http://credo.library.umass.edu/view/zoom/mums916-i003>, 17 Ocak 2019.
- The University of Reading: “John and Griselda Lewis Collection”, (Çevrimiçi) <https://www.reading.ac.uk/special-collections/collections/sc-lewis.aspx>, 19 Kasım 2015.
- The University of Reading: “Spellman Collection”, (Çevrimiçi) <https://www.reading.ac.uk/special-collections/collections/sc-spellman.aspx>, 19 Kasım 2015.
- The University of Reading: “University of Reading Special Collections Printed Ephemera Collections” (Çevrimiçi) <https://www.reading.ac.uk/special-collections/collections/archives/sc-ephemera.aspx>, 19 Kasım 2015.
- The University of the State of New York, The State Education Department State Archives and Records Administration: **Consider the Source Historical Records in the Classroom**, 1995.
- Tezci, Erdoğan: “Oluşturmacı Öğretim Tasarım Uygulamasının İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcılıklarına ve Başarılarına Etkisi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2002.
- Tuncel, Gül: “Esasicilik” Nurten Gökarp, Şengül Çelik (Ed.) **Eğitim Felsefesi**, içinde (s.111-113), İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2012.

- Tutkun, Ömer F., Seçil Okay: “Bloom’un Yenilenmiş Taksonomisi”, **I. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi**, 05-08 Ekim 2011, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, (Çevrimiçi)
https://www.pegem.net/Akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=127506, 19 Aralık 2018.
- Türk Dil Kurumu: “Balat” kelimesi, (Çevrimiçi)
<http://sozluk.gov.tr/>, 14 Eylül 2017.
- Türk Dil Kurumu: “Eğitim” kelimesi, (Çevrimiçi)
<http://sozluk.gov.tr/>, 05 Ocak 2019.
- Türk Dil Kurumu: “Kültür” kelimesi,
<http://sozluk.gov.tr/>, 05 Ocak 2019.
- Türk Dil Kurumu: “Öğrenme” kelimesi, (Çevrimiçi)
<http://sozluk.gov.tr/>, 05 Ocak 2019.
- Türkiye Filateli Dernekleri Federasyonu: “Federasyonumuzun Amacı”, (Çevrimiçi)
(<http://www.tfdf.org.tr/amac.asp>, 10 Ekim 2016.
- Tüzel, Emel: “Öğrenme Kuramları”, Abdulkadir Uzunöz, Vedat Aktepe (Ed.), **Özel Öğretim Yöntemleri Cilt – 1** içinde (s.149-169) Ankara: Pegem Akademi, 2018, (Çevrimiçi), Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı.
- Üstün, Ayşe: **Enformasyon Bilimi ve Teknolojisi Kavramlar Sözlüğü (Almanca–Türkçe / Türkçe– Almanca)**, İstanbul: Elit Kültür, 2011.
- VADS: “About”, (Çevrimiçi)
<http://www.vads.ac.uk/about/>, 20 Kasım 2015.
- VADS: “The Spellman Collection of Victorian Music Covers The University of Reading”, (Çevrimiçi)
<http://www.vads.ac.uk/collections/SCVMC>, 20 Kasım 2015.
- Yaşar, Şefik: Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci”, **“Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8, 1-2: 68-75, 1998.

- Yapıcı, Mehmet, Nezahat Hamiden Leblebecier: “Öğretmenlerin Yeni İlköğretim Programına İlişkin Görüşleri”, **İlköğretim Online**, 6(3), (480-490), 2007, (Çevrimiçi)
<http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1911/1747>.
- Yavuz, Mustafa: “Eğitim ile İlgili Temel Kavramlar”, Mustafa Yavuz (Ed.), **Eğitim Bilimine Giriş** içinde (s.1-27), Ankara: Anı Yayıncılık, 2018. (Çevrimiçi) Veritabanı: Turcademy – Türkçe Akademik Yayınlar Platformu, 14 Mayıs 2019.
- Yazıcı, Kubilay: “Sosyal Bilgilerde Eğitimsel Bir Araç Olarak Posta Pullarının Kullanımı”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl. 14, Sayı. 1, 321-346, Nisan 2010, (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/265976694_SO_SYAL_BILGILERDE_EGITIMSEL_BIR_ARAC_O_LARAK_POSTA_PULLARININ_KULLANIMI, 18 Nisan 2018.
- Yıldızlar, Mehmet: **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara: Pegem Akademi, 2012, 3. bs.. (Çevrimiçi) Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Turcademy Türkçe Akademik Yayınlar Platformu Veritabanı, 14 Ocak 2019.
- Young, Timothy. G.: “Evidence: Towards a Library Definition of Ephemer”, **RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage**, Cilt 4., No.1, 11-26, 2003, (Çevrimiçi)
<https://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/214/214>, 15 Nisan 2017.
- Yükseköğretim Kurulu: **Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları**, (Çevrimiçi)
https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf, 17 Mart 2019.
- Zengin, Halise Kader: Yapılandırmacı Yaklaşım, (Çevrimiçi)

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/360/mod_resource/content/3/15._hafta-Yapilandirmaci_Yaklasim.pdf, 14 Kasım 2018.

Tokcan, Halil: Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğrenme Teorileri, Ahmet Şimşek, Selahattin Kaymakçı (Ed.), **Okul dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi** içinde (s.15-40). Ankara: Pegem Akademi, 2015.

Tınmaz, Hasan: “Sosyal Ağ Web Siteleri ve Sosyal Ağların Eğitimde Kullanımı”, Kürşat Çağıltay ve Yüksel Göktaş (Ed.), **Öğretim Teknolojilerinin Temelleri Teoriler, Araştırmalar, Eğitimler** içinde (s.789-807), Ankara: Pegem Akademi, 2016, 2 bs.

TRT Arşivi: “Max Fruchtermann diye Bir Adam”, Eskici Belgesel Programı, Sunucu: Mehmet Atay, Konuk: Mert Sandalcı, 1998.

EKLER

EK – 1

Worksheet: Ephemera

Ephemera: Written or printed documents which are not made to last.

After school once a week you have been volunteering at a local museum. You help the staff print pamphlets and publicise the museum to the local community. The museum has recently appointed a new curator and she wishes to further increase the community's involvement in the museum. As a part of this process, community members have been encouraged to donate items from the past to the museum.

The public response has been overwhelming. Over 100 boxes of memorabilia, letters, magazines and other everyday items have been sent in to the museum. Since the museum has few staff, the curator has asked you to help sift through the thousands of items and assist them in creating a new exhibit entitled 'Memories.'

Before you begin the following task you must sign a Care Agreement.

TASK

Your group has been given a small number of items to assess.

1. You first need to accurately identify what kind of primary sources the items are. For example: a letter, a ticket, an advert.
2. Note down features of the items. For example: its measurements, is it torn, faded, is there handwriting on it?
3. Since the museum is small you can only catalogue and store one piece of ephemera. Choose one item to keep. When you decide, take into account the following:
 - o Which is worth more money?
 - o Which is the rarest?
 - o Which is in the best condition?
 - o Does the item suit the exhibit theme?
 - o Which is the most fascinating?
 - o Which one will be more useful to researchers in the future?
4. Share your decision with the rest of the staff at the museum (i.e. your classmates).

Care agreement

When in an environment where you are required to touch rare objects – many of which are one of a kind – it is important that you follow these very important instructions. Failure to do so will result in you being excluded from the activity and it may also incur further disciplinary action.

- Wear gloves at all times when handling the artefacts.
- When not studying the artefact place it into its plastic pocket.
- Have all food or drink stored away from the artefact.
- Treat the artefact with respect – it might be one of a kind.
- The artefact is your responsibility; make sure it is in your possession at all times.
- If you think what you are doing is damaging the artefact – do not do it.
- Report any abuse of artefacts to the teacher under the condition of anonymity.

Please sign this care agreement before commencing with your task on

which was conducted on the date: _____

Teacher: _____

Name	Date	Signature

ÖZGEÇMİŞ

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-posta seher.inceoglu@marmara.edu.tr
seher.inceoglu@ogr.iu.edu.tr

EĞİTİM

Dialog Anlatım İletişim Sunuculuk Spikerlik Kursu Eğitim Programı
(Sınav Notu: 97)

Doktora İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı (Devam ediyorum).

Yüksek Lisans Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Mezuniyet: 2014

Lisans Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Mezuniyet: 2012

Lisans Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet: 2012

DENEYİM, İŞ/STAJ TECRÜBELERİ

03/09/2012 – Devam Ediyor Marmara Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Bilgi ve Belge Yönetimi Uzmanı - Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) Sistem Analisti

01/08/2011 - 02/09/2011 Arşiv Uzmanı (Staj) – NTV

02/08/2010 - 01/09/2010 Arşiv Uzmanı (Gönüllü Çalışma) – SALT

01/04/2010 - 04/06/2010 Arşiv Personeli (Staj) - Marmara Üniversitesi

02/02/2009 - 05/06/2009 Kütüphane Sorumlusu (Gönüllü Çalışma) - Marmara Üniversitesi - Fen - Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi

YABANCI DİL

İngilizce B2

Osmanlı Türkçesi

YAYINLAR

- Makale** İnceoğlu, Seher (2017). “Efemera Kavramı ve Avrupa’daki Bilgi Merkezlerinden Örnekler”, Bilgi ve Belge Çalışmaları Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama, Tuba Karatepe, Ed, Hiperlink Yayınları, ss. 209-233, İstanbul.
- Makale** İnceoğlu, Seher ve Burçak Şentürk (2014). “Dijital Çağda Arşivci: Sahip Olması Gereken Temel Yetkinlikler ve Roller”, Bilgi Dünyası, Cilt. 15, Sayı. 20, ss. 353-374.
- Makale** İnceoğlu, Seher (2013). “Çocuk Dostu: Çandarlı Halk Kütüphanesi ve Halk Kütüphanelerinin Personel Koleksiyon ve Bütçe Üzerine Sorunları, Ex Libris, Sayı:3, ss.48-57.
- Makale** İnceoğlu, Seher (2013). “Kütüphanecilikte 1990 - 2013”, Ex Libris, Sayı:3 ss. 58-63.

EK BİLGİLER

- 2017** Marmara Üniversitesi SDP Eğitimi (02-27 Ekim) – Konuşmacı/Eğitmen.
- 2016** Marmara Üniversitesi Bilgi Yönetimi Kulübü – BBY Zirvesi – Konuşmacı.
- 2015** E-Beyas Kurumsal Belleklerin Geleceği: Dijitalleştirme – Elektronik Arşiv – Elektronik Belge Yönetimi Sempozyumu Katılımı.
- 2013** Marmara Üniversitesi Teşekkür Belgesi
- 2013** “ÜNAK 2013: Bilgi Sistemleri, Platformlar, Mimariler ve Teknolojiler” Konferansı Katılımı – ÜNAK.
- 2013** “Üniversite Bilgi Sistemleri” Sempozyumu Katılımı.
- 2011** Etkin İletişim İmaj Yönetimi” Eğitim Programı - Laçinel Akademi A.L. Danışmanlık.
- 2010** “İş Dünyasının Temel Adımları” Seminer Programı - Marmara Üniversitesi Information Management Club - Eğitim Kariyer Enstitüsü.